

COMMENTARII
IN
PROPHETAS MINORES

EDITI

A DRE BARTHOLOMAEO KUTAL

PROFESSORE STUDII BIBLICI V. T.

IN CYRILLO-METHODIANA THEOLOGICA FACULTATE

OLOMUCENSI

FASCICULUS III^{US}

COMPLECTENS LIBROS PROPHETARUM AMOS ET ABDIAE

1 9 3 3

OLOMUCII (IN REPUBLICA CECOSLOVACA)

ADIUVANTE MINISTERIO SCHOLARUM ET NATIONALIS CULTURAE ČSR

TYPIS MANDARUNT ET EDIDERUNT: „LIDOVÉ ZÁVODY TISKAŘSKÉ A

NAKLADATELSKÉ, OLOMOUC, WILSONOVO 16, ČSR.“

LIBRI PROPHETARUM AMOS ET ABDIAE

E TEXTU ORIGINALI LATINE ET METRICE VERSI,
EXPLANATI, NOTIS CRITICIS ET PHILOGICIS
ILLUSTRATI

AUCTORE

DRE BARTHOLOMAEO KUTAL

PROFESSORE STUDII BIBLICI V. T.

IN CYRILLO-METHODIANA THEOLOGICA FACULTATE

OLOMUCENSI

1 9 3 3

OLOMUCII (IN REPUBLICA CECOSLOVACA)

ADIUVANTE MINISTERIO SCHOLARUM ET NATIONALIS CULTURAE ČSR
TYPIS MANDARUNT ET EDIDERUNT: „LIDOVÉ ZÁVODY TISKAŘSKÉ A
NAKLADATELSKÉ, OLOMOUC, WILSONOVO 16, ČSR.“

Nrus 5741.

IMPRIMATUR

Josephus Vyvlečka,

Praeses a. e. Consistorii.

Olomucii, die 4. Aprilis 1933.

33-1933

SALVATORI NOSTRO
JESU CHRISTO

VERTENTE

ANNO SANCTO

UNDEVICESIMI EXEUNTIS SAECULI A PERACTA

HUMANI GENERIS REDEMPTIONE

Ad secundum fasciculum suorum Commentariorum accepit auctor a „Segreteria di Stato“ Suae Sanctitatis has approbantes litteras :

SEGRETERIA DI STATO
DI SUA SANTITÀ

N° 115247.

Dal Vaticano, die 22 Septembris 1932.

Rev.me Domine,

Liber prophetae Joelis a te latine versus atque commentario instructus perbelle prodidit tuam in Sacris Scripturis eruditionem, qua nil iucundius religiosis animis adsolet esse.

Augustus Pontifex egregie a te peractum opus ex animo gratulatur atque tibi Apostolicam Benedictionem impertiens coeleste auxilium devocat, ut utilia huiusmodi studia instanter colendo de Ecclesia bene mereri pergas.

Id tibi significans, qua par est observantia me ob signo

Tibi addictissimum

A. Ottaviani
substitutus.

REV.MO DOMINO
D.NO BARTHOLOMAEO KUTAL
OLOMUCIUM

PRAEFATIO

Demonstrativa vis huius tertii fasciculi nostrorum „Commentariorum in prophetas minores“ aequae ac primorum duorum fasciculorum (I. Liber prophetae Hošae, Olomucii 1929; II. Liber prophetae Joelis, Olomucii 1932) posita est in adnotationibus comitantibus versionem singulorum capitum librorum prophetarum Amos et Abdiae. – Etiam hic tertius fasciculus repraesentat quandam rehabilitationem traditi, multis locis quidem corrupti, sed nihilominus ad inveniendum et statuendum verum et primum sensum librorum minorum prophetarum aptissimi textus masorethici.

Olomucii, die 1^a Aprilis 1933, qua die Sua Sanctitas Pius PP. XI. Romae „Portam Sanctam“ aperuit et memorabilis Annus Sanctus iubilare celebrationis undevicesimi exeuntis saeculi a peracta humani generis Redemptione incepit.

Auctor.

CONSPECTUS SIGLORUM IN NOSTRIS COMMEN- TARIIS ADHIBITORUM

a. = annus, anno etc.	G ^A = codex Alexandrinus
A = versio arabica	G ^B = codex Vaticanus
'A = versio Aquilae	G ^L = recensio Luciana
Ab = Abdias	G ^{MSS} = codices manu scripti G
Act = Actus Apostolorum	G ^Q = codex Marchalianus (= XII Parsons)
Agg = Aggaeus	Gen = Genesis
Am = Amos	Θ = versio Theodotionis
Apoc = Apocalypsis	Hab = Habacuc
arab. = arabicus, a, um etc.	Hoš = Hošea
ass. = assyriacus, a, um etc.	i. e. = id est
B = editio Bombergiana Jacobi ben Chajjim anni 1524-25	imper. = imperativus
bab. = babylonicus, a, um etc.	Is = Isaias
Bar = Baruch	Jb = Job
c. = caput, cc. = capita	Jer = Jeremias
Cant = Canticum Cantorum	Jo = Joel
ci. = circiter, circa	Joa = Joannes (evangelium sec. Joannem)
conf. = confer	Jon(Jn) = Jonas
coniug. = coniugatio	Jos = Josue
Cor = ad Corinthios epistula	Jud = Judicum liber
Dn = Daniel	K = Ketib
Dtn = Deuteronomium	L = versio vetus latina (Itala) sec. Sabatier 1739 – 49 (1751)
E' = Quinta	l. c. p(ag). = libri citati pagina
Eccl (Ec) = Ecclesiastes	Lev = Leviticus
Eccli = Ecclesiasticus	Luc (Lc) = evangelium sec. Lucam
e. gr. = exempli gratia	M = textus masorethicus
Es = liber Esdrae	Mac = Machabaeorum liber
etc. = et cetera	Mal (Ml) = Malachias
Ex = Exodus	Marc (Mr) = evangelium sec. Mar- cum
Ez = Ezechiel	Math = evangelium sec. Matthaem
G = versio graeca LXX interpretum (in nostro opere est „G“ adhibi- tum ut pluralitantum)	

Mich (Mi) = Michaeas
 MSS = codices manu scripti
 mlt MSS = multi codices manu
 scripti
 Nah (Na) = Nahum
 Neh = Nehemias
 Num = Numerorum liber
 numer. = numerus, -i etc.
 p(ag). = pagina, pp. = paginae
 Par = Paralipomenon liber
 perf. = perfectum
 pers. = persona, ae etc.
 PG = Patrologia Graeca, MPG =
 Migne Patrologia Graeca
 PL = Patrologia Latina, MPL =
 Migne Patrologia Latina
 pi. = coniugatio (forma) pi'el
 plural. (plur.) = pluralis -e etc.
 Prov = Proverbiorum liber
 Ps = Psalmorum liber
 Pt = Petri epistula
 Q = Qere
 pu. = coniugatio (forma) pu'al
 Reg = Regum liber
 Rt = liber Ruth
 Σ = versio Symmachi
 S = versio syriaca
 s. = sequens, ss. = sequentes
 Sam = Samuelis liber
 sc. = scilicet
 singul. = singularis -e etc.
 Soph = Sophonias
 syr. = syriacus, a, um etc.
 T = Targum
 Thr = Threnorum liber
 Tob = Tobias
 V = versio latina vulgata
 V^A = codex Amiatinus
 v. = versus (unus), vv. versus
 (plures)
 var. = varia lectio
 V. T. = Vetus Testamentum
 Zach = Zacharias (propheta)
 ZAW = Zeitschrift für alttesta-
 mentliche Wissenschaft, Gießen.

GRAVISSIMA LITERATURA SPECTANS LIBROS
AMOS ET ABDIAE NECNON OPERA CITATA
IN NOSTRO SCRIPTO

(*Auctores catholici asterisco notantur.*)

- * *Pseudo-Rufinus*: Comm. in Osee, Joel, Amos. MPL tom. XXI, 959 – 1104.
- * *S. Hieronymus*: a) Praefationes in XII prophetas. MPL tom. XXVIII;
b) Comm. in XII prophetas minores. MPL tom. XXV, 815 – 1578.
- * *Rupertus Tuitiensis*: Commentaria in XII prophetas. MPL tom. CLXVIII,
9 – 886.
- * *Theodorus Mopsuestenus*: Comm. in prophetas minores. MPG tom. LXVI,
123 – 632.
- * *S. Cyrillus Alexandrinus*: Commentarius in XII prophetas minores. MPG
tom. LXXI, 9 – 1062, tom. LXXII, 2 – 364.
- * *Theodoretus Cyrensis*: Comm. in XII prophetas. MPG tom. LXXXI, 1545 –
1988.
- * *S. Ephraem Syrus*: Explanationes in Osee, Joel, Amos, Abdiam, Michaeam,
Zachariam, Malachiam. Romae 1740.
- Abarbanel Isaac*: Commentarii in prophetas posteriores. Pisauri 1520, Amste-
lodami 1641, et saepius.
- Aben Ezra* (Abraham ben Meir ibn Ezra): Commentarii in XII prophetas
minores, Dreux 1155 – 1157, in Bibliis rabbinicis inde ab a. 1525.
- Acoluthus M. Andr.*: Obadias Armenus, Lipsiae 1680.
- Adams J.*: The minor Prophets, New York 1902.
- * *S. Albertus Magnus*: Enarrationes in XII prophetas minores. Opera omnia
ed. Borgnet, vol. XIX, Parisiis 1892.
- * *Arndt Aug.*: Biblia sacra. Die Heilige Schrift . . . mit erklärenden Anmer-
kungen versehen. II⁵ 1157 – 1326, Regensburg 1910.
- Bädeker K.*: Palästina und Syrien⁷, Leipzig 1910.
- Bachmann Joh.*: a) Alttestamentliche Untersuchungen, Berlin 1894. b) Der
Prophet Obadja, Berlin 1892.
- Barhebraeus Gregorius* (†1286): In XII prophetas minores scholia. Ad trium
codicum fidem recensuit B. Moritz, Lipsiae 1882.
- Baudissin*: Einleitung in die Bücher des Alten Testamentes, Leipzig 1901.
- Bauer Georg Lorenz*: Die kleinen Propheten übersetzt und mit Kommen-
tarien erläutert, Leipzig 1787; I Hosea bis Micha.

- Baumann E.*: Der Aufbau der Amosreden (7. Beiheft zur Zeitschrift für alttestam. Wissenschaft), Gießen 1903.
- Baur G.*: Der Prophet Amos erklärt, 1847.
- Benzinger J.*: Hebräische Archäologie, Tübingen 1907.
- Bewer Jul. A.*: a) A critical and exegetical Commentary on Obadiah and Joel, Edinburgh 1912; b) Critical Notes on Amos 27, 84 (American Journal of Semitic Languages and Literatures XIX [1902 – 1903]).
- R. E. Brünnow u. A. von Domaszewski*: Die Provincia Arabia.
- Budde Karl*: a) Zu Text und Auslegung des Buches Amos (Journal of biblical Literature 43, 46 – 131); b) Amos 12 (ZAW XXX [1910]); c) Die Überschrift des Buches Amos und des Propheten Heimat (Semitic Studies in Memory of Alex. Kohut, 1897).
- Buhl Frants*: a) Wilh. Gesenius' hebr. und aram. Handwörterbuch^{16 u. 17}, Leipzig 1915, 1921; b) Geschichte der Edomiter.
- Burckhardt*: Reisen in Syrien, Weimar 1823 – 1824.
- * *Calmet Aug.*: Commentarius literalis in omnes libros V. T. Ed. I. D. Mansi, tom. XI: In XII minores prophetas. Wirceburgi 1793.
- Calvinus Jo.*: Praelectiones in prophetas minores... Genevae 1559, 1581, 1612.
- * *Camerlynck A.*: Explication d'Amos 524–27 (Collationes Brugenses 1906).
- Caspari Carl Paul*: Der Prophet Obadja ausgelegt, Leipzig 1842.
- * *Castillo Mart. de*: Commentarius in Abdiam prophetam, Antwerpiae 1556.
- Cheyne T. K.*: a) Critica Biblica or Critical Notes on the text of the Old Testament Writings. II Ezechiel and the Minor Prophets, London 1903; b) Encycl. Biblica, artic. Amos § 8.
- * *Condamin Alb.*: a) Le prétendu „fil à plomb“ de la vision d'Amos (Revue biblique 1900); b) Les Chants lyriques des Prophètes (Revue biblique 1901); c) L'unité d'Abdias (Revue biblique 1900).
- Conder*: Survey of Western Palestine. Name Lists. London 1884.
- * *Cornely R. S. J.*: Historica et critica introductio in u. T. libros sacros (CSc), Parisiis 1885, 1894/97, 1925 et 1927.
- Cornill C. H.*: Das Targum zu den Propheten (ZAW 1887).
- G. Dalman*: Petra und seine Heiligtümer.
- Dathe J. Aug.*: Prophetae minores ex recensione textus Hebraei et versionum antiquarum latine versi . . . Halae 1773, 1779², 1790³.
- Delitzsch F.*: Wann weissagte Obadja? (Zeitschrift für Lutherische Theologie und Kirche, 1851).
- * *Desnoyers Louis*: Le prophète Amos (Revue biblique 1917).

- Driver S. R.*: The Books of Joel and Amos, Cambridge 1898, 1901, 1915.
- Duhm B.*: a) Die Zwölf Propheten in den Versmassen der Urschrift übersetzt, Tübingen 1910; b) Anmerkungen zu den Zwölf Propheten, Giessen 1911.
- Ebers G.*: Ägypten und die Bücher Moses', 1868.
- Ehrlich Arnold B.*: Ezechiel und die kleinen Propheten, Leipzig 1912.
- Eiselen Frederick C.*: The Minor Prophets (Whedon's Commentary), New York 1907.
- Elhorst H. J.*: a) De Prophetie van Amos, Leiden 1900; b) Textkritisches zu Amos 6s (ZAW XXXV [1915]).
- Erman A.*: Ägypten, 1885.
- * *Estius Guil.*: Annotationes in praecipua ac difficiliora S. Scripturae loca. Antwerpiae 1621, 1652.
- * *Eusebius*: Onomasticon, ed. Klostermann, Lipsiae 1902.
- Ewald H.*: Die Propheten des Alten Bundes (3 vol.), Göttingen 1867 – 1868.
- * *Fillion L. Cl.*: La Sainte Bible commentée d'après la Vulgate et les textes originaux. VI. Paris 1896.
- * *Fischer Joh.*: Die Propheten Obadja, Joël, Amos, Hoſea nach dem hebräischen Urtext präpariert und übersetzt, Regensburg 1909.
- Fraenkel Siegm.*: Die aramäischen Fremdwörter im Arabischen, 1886.
- Gebhard B. H.*: Gründliche Einleitung in die Weissagung der 12 kleinen Propheten (Ed. Jul. Just. Gebhard), Braunschweig 1737².
- Gesenius-Kautzsch*: Hebräische Grammatik, Leipzig 1889, 1909.
- * *Gordon Jac.*: Comm. in universa Biblia, Parisiis 1632.
- * *Göttsberger Johann*: Einleitung in das Alte Testament, Freiburg i. Br. 1928.
- Grätz H.*: Emendationes in plerosque Sacrae Scripturae Veteris Testamenti libros (Ed. Guil. Bacher, fasciculus VI), Breslau 1893.
- Greenup A. W.*: The Yalkut of Rabbi Machir Bar Abba Mari on Amos, Obadiah, Jonah, Micah, Nahum and Habakkuk [edited for the first time from the unique ms (Harley 5704) in the British Museum] 1910.
- * *Griesbach P.*: Les Prophètes, Lille 1901.
- Guthe H.*: a) Der Prophet Amos (apud E. Kautzsch-A. Bertholet, Die Heilige Schrift des Alten Testaments, Tübingen 1922); b) Geschichte des Volkes Israel³.
- * *Hagen M.*: a) Lexicon biblicum, 3 vol. Parisiis. I 1905, II 1907, III 1911. b) Realia biblica, Parisiis 1914.

- * *Haghebaert*: De kleine Profeten, vertaald en uitgelegd, Brugge 1896, nova editio 1928.
- Halévy I.*: a) Le livre d'Amos (Revue Sémitique XI [1903], XII [1904]); b) Le livre d'Obadia (Revue Sémitique XV [1907]).
- * *Harenberg Johannes Christoph*: Amos propheta expositus, Lugduni Bat. 1763.
- Harper W.*: a) A critical and exegetical commentary on Amos and Hosea, Edinburgh 1910; b) The structure of the text of the Book of Amos, Chicago 1904.
- * *Hartung Karl*: Der Prophet Amos . [Biblische Studien herausgegeben von O. Bardenhewer, III 307 – 475], Freiburg i. Breisgau 1898.
- * *Haymo Halberstatensis*: Enarratio in XII prophetas minores, MPL tom. CXVII, 9 – 294.
- * *Hejčl Jan*: Bible Česká, sv. III, Malí proroci 787 – 1036, Praha 1925.
- Hengstenberg E. W.*: Christologie des A. T. und Commentar über die messianischen Weissagungen² (3 vol.), Berlin 1854 – 1857.
- Hesselberg W.*: Die 12 kleinen Propheten, Königsberg 1838.
- Hilgenfeld*: Das Judentum im persischen Zeitalter (Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie IX [1866]).
- Hitzig Ferd.-Steiner H.*: Die zwölf kleinen Propheten, Leipzig 1881.
- Hoffmann G.*: Versuche zu Amos, ZAW (1883).
- Holzapfel J. T. G.*: Obadja neu übersetzt und erläutert, Rinteln 1798.
- * *Hoonacker A. Van.*: a) Les douze petits prophètes traduits et commentés, Paris 1908; b) Note d'exégèse sur quelques passages difficiles d'Amos (Revue biblique 1905).
- Horton R. F.*: The Minor Prophets: Hosea, Joel, Amos, Obadiah, Jonah and Micah (The Century Bible), Edinburgh 1906.
- * *Houbigant C. Fr.*: Notae criticae in universos V. T. libros, Francofurti ad Moenum 1777.
- * *Hugo a S. Victore*: Expositio moralis in Abdiam, MPL tom. CLXXV, 371 – 406.
- * *Johannes A.*: Commentar zu der Weissagung des Propheten Obadja, Würzburg 1885.
- Josephus Flavius*: Opera omnia (Antiquitates Jud., De bello judaico, Libri duo contra Apionem) edidit Niese, Berolini 1885 – 1894.
- Isopeskul Octavian*: a) Historisch-kritische Einleitung zur Weissagung des Abdias (Wiener Zeitschrift für Kunde des Morgenlandes XXVII [1913]);

- b) Übersetzung und Auslegung des Buches Abdiae (Wiener Zeitschrift für Kunde des Morgenlandes XXVIII [1914]).
- Justi W.*: Amos neu übersetzt und erläutert, Leipzig 1799.
- * *Juynboll T. W. J.*: Disputatio de Amoso eiusque scriptis, Lugduni Batav. 1842.
- Keil Carl Friedrich*: Biblischer Kommentar über die 12 kleinen Propheten, Leipzig 1888.
- Kirkpatrick A. F.*: The doctrine of the Prophets, London 1901.
- Kittel Rud.*: Biblia Hebraica, Lipsiae 1909, 1925.
- * *Knabenbauer J.-Hagen M.*: Commentarius in Prophetas Minores, editio altera, Parisiis 1924 (Cursus Scripturae Sacrae).
- Köhler L.*: Amos, der älteste Schriftprophet, Zürich 1917.
- König Ed.*: a) Einleitung in das Alte Testament, Bonn 1893; b) Hebräisches Wörterbuch, 1910; c) Lehrgebäude der hebr. Sprache III.
- Kuenen*: Historisch-Critisch Onderzoek . . II, 1889.
- * *Kutal Barthol.*: Commentarii in Prophetas Minores: a) Liber prophetae Hošae, Olomucii 1929; b) Liber prophetae Joelis, Olomucii 1932.
- * *Lagrange M. J.*: Religions sémitiques².
- Lanchester H. C. O.*: Obadiah and Jonah, Cambridge 1918.
- * *Lapide Cornelius a.*: Commentarii in XII prophetas minores, Antwerpiae 1628, 1672, 1700. Venetiis 1740.
- * *Legionensis Ludovicus*: Commentarius in Abdiam prophetam et in epistolam ad Galatas, Salmanticae 1589.
- * *Leimbach Karl*: Die Weissagungen des Osee, Amos und Michaeas, übersetzt und erklärt, Fulda 1907.
- H. J. von Lennep*: Bible Lands, 1875.
- Leunis-Frank*: Botanik I³, III³.
- * *Loch Val. und Reischl Wilh.*: Die heiligen Schriften des alten und neuen Testamentes, III pp. XII – XXIV et 336 – 457, Regensburg 1885.
- Löhr M.*: Untersuchungen zum Buche Amos (Beihefte zur ZAW IV), Gießen 1901.
- * *Lockert E.*: Le prophète Amos, Cahors 1909.
- Lowth Rob.*: De sacra Poesi Hebraeorum, Oxonii 1775.
- * *Maldonatus I.*: Commentarius in XII prophetas minores. Coloniae 1661.
- * *Mariana Juán*: Scholia in V. et N. Testamentum, Matriti 1619, Parisiis 1620 etc.
- Marti Karl*: a) Das Dodekapropheton erklärt, Tübingen 1904; b) Der Pro-

- phet Obadja (apud E. Kautzsch-A. Bertholet, Die Heilige Schrift des Alten Testaments, Tübingen 1922); *c*) Zur Komposition von Amos 1₃ – 2₃ (ZAW, Beiheft 33 [1918]); *d*) Geschichte der israel. Religion⁴, Straßburg 1903.
- Maurer F. J. V. D.*: Commentarius grammaticus-historicus-criticus in prophetas minores, Lipsiae 1840.
- * *Meignan Em.*: Les prophètes d'Israel, Paris 1892.
- Meinhold Joh.*: Studien zur israelitischen Religionsgeschichte I 1, 1903.
- * *Menochius Steph.*: Brevis explicatio sensus literalis S. Scripturae, Coloniae 1630 etc.
- Meyer E.*: Die Israeliten und ihre Nachbarstämme, 1906.
- Meyrick F.*: Obadiah, introduction, commentary and critical notes (The Speaker's Commentary), London 1876.
- * *Michalski Wilhelm.*: Amos. Nowy przekład, komentarz. Lwów.
- Müller D. H.*: Die Propheten in ihrer ursprünglichen Form, Wien 1896.
- * *Musil A.*: Arabia Petraea, I – III, Wien 1907 – 1908.
- * *Neteler B.*: Die Gliederung des Buches der 12 Propheten als Grundlage ihrer Erklärung, Münster 1871.
- Nöldeke Th.*: Neue Beiträge zur semitischen Sprachwissenschaft, Leipzig 1910.
- Nowack W.*: *a*) Die kleinen Propheten übersetzt und erklärt, Göttingen 1897, 1903; *b*) Die Zukunftshoffnungen Israels in der assyrischen Zeit (Theologische Abhandlungen, Festgabe für H. J. Holtzmann, 1902).
- Oettli S.*: Der Kultus bei Amos und Hosea (Greifswalder Studien 1895); *b*) Amos und Hosea, zwei Zeugen gegen die Anwendung der Evolutionstheorie auf die Religion Israels (Beiträge zur Förderung der christlichen Theologie V).
- Oort H.*: *a*) De profet Amos (Theol. Tijdschrift XIV [1880]); *b*) Het Vaderland van Amos (Theol. Tijdschrift XXV [1891]).
- Orelli Conrad von.*: Die zwölf kleinen Propheten, München 1908.
- * *Palacios Michael de.*: Explanaciones in XII prophetas minores, Salmanticae 1593.
- Palacios Paulus de Salazar.*: In XII prophetas minores Commentaria, in Portugallia apud Villam Viridem 1581, Coloniae 1583.
- Perles Felix.*: Analekten zur Textkritik des Alten Testaments, München 1895; Neue Folge Leipzig 1922.
- Perowne T. T.*: Obadiah and Jonah with Notes and Introduction (The Cambridge Bible for Schools and Colleges), Cambridge 1883 1905.

- * *Peters Norbert*: Die Prophetie Obadjah's untersucht und erklärt, Paderborn 1892.
- * *Philippe E.*: Abdias (F. Vigouroux, Dict. de la Bible I 20 – 23).
- Praetorius F.*: a) Zum Texte des Amos (ZAW XXXIV [1914]); b) Bemerkungen zu Amos (ZAW XXXV [1915]); c) Textkritische Bemerkungen zu Amos, Berlin 1918.
- Pusey E. B.*: The Minor Prophets with a commentary ... Oxford 1860 – 1877 et saepius.
- Qimkhi David ben Joseph*: Commentarii in Prophetas priores et posteriores in Bibliis (Buxtorf) Basil. 1618 et in Bibliis Amstelaedamensibus 1724.
- Rashi (Rabbi Salomo Yarkhi ben Isaak)*: Io. Fr. Breithaupt, Rab. Salomonis Yarkhi, ירמי dicti, commentarius Hebraicus in prophetas maiores et minores ut et Iobum et Psalmos, Latine versus atque notis criticis et philologicis illustratus (3 vol.), Gotha 1713 – 1714.
- * *Reinke Laur.*: Die messianischen Weissagungen bei den großen und kleinen Propheten des alten Test., Vol. III – IV, Giessen 1861 – 1862.
- Reuss Ed.*: La Bible, traduction nouvelle avec introductions et commentaires, Paris 1874 – 1881.
- * *Ribeira Franc.*: a) In librum XII prophetarum commentarii, Antwerpiae 1571, Romae 1590; b) Commentarii historici selecti in XII prophetas minores ab ipso auctore conscripti, Salmanticae 1598.
- Riedl W.*: Alttestamentliche Untersuchungen I, Leipzig 1902.
- Riehm E. C. A.*: Handwörterbuch des biblischen Altertums, besorgt von F. Baethgen, Bielefeld 1893/94.
- Riess R.*: Bibel-Atlas, Freiburg i. Breisgau 1895.
- * *Riesler Paul*: Die kleinen Propheten oder das Zwölfprophetenbuch nach dem Urtext übersetzt und erklärt, Rottenburg 1911.
- Rogers*: History of Babylonia and Assyria, II 1900.
- Robinson T. H.*: The structure of the book of Obadiah (Journal of Theological Studies XVII [1916]).
- Rosenmüller E. F. C.*: Scholia in Vetus Test. Pars VII, Vol. I – IV: Prophetas minores, Lipsiae 1812 – 1816, 1827 – 1828.
- * *Sa Emmanuel*: Notationes in totam Scripturam Sacram, Antwerpiae 1598, Lugduni 1609, Coloniae 1610.
- * *Sanctius (Sanchez Caspar)*: In XII prophetas minores et Baruch commentarius cum paraphrasi, Lugduni 1618. 1621.

- * *Schegg Peter*: Die kleinen Propheten übersetzt und erklärt (2 vol.), Regensburg 1854, 1862.
- Schets J.*: De kleine Profeten vertaald, 's Hertogenbosch 1894.
- Schlatter A.*: Zur Topographie und Geschichte Palästinas, 1893.
- Schmoller O.*: Hosea, Joel und Amos, Bielefeld und Leipzig 1872.
- * *Scholz Anton*: Commentar zum Buche des Propheten Jeremias, Würzburg 1880.
- * *Scholz J. M. A.*: Die 12 kleinen Propheten, Frankfurt am Main 1833.
- Schrader E.*: Die Keilinschriften und das Alte Testament, 3. Auflage neu bearbeitet von H. Zimmern und H. Winckler, Berlin 1903.
- Sellin Ernst*: Das Zwölfprophetenbuch übersetzt und erklärt, Leipzig 1922, 1929.
- Sievers Ed.*: a) Studien zur hebr. Metrik, Leipzig 1901; b) Alttestamentliche Miscellen (VII Zu Obadja): Berichte über die Verhandlungen der königl. sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig. Philologisch-historische Klasse LIX (1907).
- Smith G. A.*: The book of the twelve Prophets, London 1900.
- Smith J. M. Powis*: The structure of Obadiah (American Journal of Semitic Languages and Literatures XXII [1905 – 6]).
- Smith W. R.*: The Prophets of Israel, 1895.
- Smith-Stübe*: Die Religion der Semiten.
- * *Theis Joh.*: Die Weissagung des Abdias, Trier 1917.
- Thomson W. M.*: The Land and the Book, II Central Palestine, 1883.
- * *Tirinus Jac.*: Comment. in Vetus et Novum Test., Antwerpiae 1632, Taurini (ed. Brunengo) 1882 – 1884.
- Torrey*: a) On the Text of Amos (Journal of Biblical Literature XIII [1894]); b) Notes on Amos . . . (Journal of Biblical Literature XV [1896]).
- * *Touzard J.*: Le livre d'Amos, Paris 1908.
- Tristram*: The Natural History of the Bible, London 1889.
- * *Trochon*: Les petits prophètes, Paris 1883.
- Valeton I. I. P. junior-Fr. Karl Echternacht*: Amos und Hosea, ein Kapitel aus der Geschichte der israelitischen Religion, Giessen 1898.
- Van Gilse J.*: Tijdbepaling der profetie van Obadja (Nieuw theologisch Tijdschrift II [1913]).
- * *Vatablus Franc.*: Annotationes in Vetus Test., Parisiis 1545, Salmanticae 1584.

- Vetter Paul*: Die Zeugnisse der vorexilischen Propheten über den Pentateuch, I Amos (Theologische Quartalschrift 1899).
- * *Vienney*: Amos de Tékoa, son époque et son livre, Montauban 1899.
- Vollers K.*: Das Dodekapropheton der Alexandriner, Berlin 1880.
- Volz P.*: a) Die vorexilische Jahweprophete und der Messias, 1897; b) Zu Am 9₉ (ZAW XXXVII [1919 – 1920]).
- * *Valette F.*: Le prophète Amos [Thèse Montauban], 1908.
- * *Weiss Hugo*: De aetate qua Obadia propheta vaticinatus sit, Brunsbergae 1873.
- Wellhausen Julius*: Die kleinen Propheten übersetzt, mit Noten, Berlin 1898.
- * *Wilbers*: Mélanges de la faculté orientale, Beyrouth V.
- Williams A. L.*: The Minor Prophets unfolded. Joel and Amos, London 1918.
- Winckler H.*: a) Altorientalische Forschungen, Leipzig 1902; b) Alttestamentliche Untersuchungen, 1892.
- * *Zenner I. K.*: Die Chorgesänge im Buche der Psalmen I, 1896.
- Zimmer K.*: Praeparationen zu den kleinen Propheten. I Die Propheten Hosea, Joel, Amos, Obadja, Jona (2. Auflage), Leipzig 1918.
- * *Zorell Fr.*: Einführung in die Metrik und die Kunstformen der hebr. Psalmendichtung, Münster 1914.

LIBER AMOS

PROLEGOMENA – TEXTUS – ADNOTATIONES

PROLEGOMENA

I. DE PERSONA PROPHETAE AMOS

Nomen auctoris nostri libri occurrit septies in libro ipso (in v. 11, qui versus autem maxima ex parte non fluxit e calamo Amos, in vv. 7^b. 10^c. 11^a. 12^a. 14^a. 8^{2b}) et sonat semper: אִמּוֹץ. S. Hieronymus, explicans in suo prologo in Joelem nomen אִמּוֹץ, scribit: „βαστάζων qui apud Latinos *portans* dicitur“. Prophetam Amos commemorat liber Tobiae in v. 26 (V „per Amos prophetam“, G „τῆς προφητείας Ἀμώς“), ubi allegat vv. Am 8^{10ab}. Non est commutandus noster propheta „Āmôš-אִמּוֹץ“ cum „Āmôš-יִמְנָן“, patre Isaiae, id quod aliquibus veteribus (e. gr. s. Epiphanio, s. Clementi Alexandrino etc.) accidit. Noster propheta, cuius liber inter duodecim prophetas minores in canone hebraico locum tertium (Hošea-Joel-Amos) et apud G locum secundum (Hošea-Amos) occupat, certe oriundus erat e territorio regni Juda (conf. Am 7^{12c}). V. Am 11 designat tamquam domicilium nostri prophetae viculum Thecue, situm in territorio regni Juda. De viculo Thecue (תְּקוֹא-Teqôa) legimus apud s. Hieronymum: „quod sex millibus ad meridianam plagam abest a sancta Bethlehem, quae mundi genuit Salvatorem“ (s. Hieronymus in Prologo ad Amos); „viculus in monte situs et duodecim millibus ab Hierosolymis separatus“ (s. Hieronymus in Jer 61). Prouti ex vv. 11, 7^{14ef}. 15^a colligendum est, fuit Amos ante suam vocationem ad munus propheticum pauper humilisque pastor ovium et „vellicans sycomoros“ (conf. adnotationes nostras ad Am 11, 7¹⁴. 15). Amos fuisse ante suam vocationem ad munus propheticum revera pastorem et vellicantem sycomoros testatur admirabilis notitia vitae pastorum et agriculturalum, quam prodit Amos in suo libro: confer Am 2¹³. 3^{4s}. 12, 4¹⁻³, 5¹⁷⁻¹⁹, 6¹², 7^{1s}. 4, 8^{1s}. — A pecorum cura et humili vitae conditione vocatus est Amos a Jahve, qui humilia et abiecta mundi eligit, ut confundat fortia (conf. Am 7¹⁴), ad munus propheticum. Suam operam propheticam consecravit Amos praeprimis et maxima ex parte regno Israel eiusque habitatoribus, quamvis patrium regnum Juda et vicinas nationes e laboribus sui muneris prophetici non plene totaliterque exclusisset (conf. vaticinia 13-25).

Tamquam phantastica et omni rationabili fundamento carens reicienda est opinio Cheyne-i (Encycl. Bibl. Art. Prophetic Literature § 35 et Critica Bibl. II, 133 s.), qui patriam Amos et viculum Thecue quaerit in territorio Negeb, sito ad meridiem regni Juda.

II. DE TEMPORE QUO VATICINATUS EST AMOS

Titulus libri (v. Am 11) ponit tempus muneris prophetici Amos in tempus regis Juda 'Uzizjae et regis Israel Jeroboam II. Quamquam hic titulus libri verosimiliter non fluxit e calamo Amos et est maxima ex parte posterius additamentum, tamen in nostro casu continet titulus libri verum testimonium traditionis de tempore prophetici muneris Amos. Patet hoc ex sequentibus:

a) Vv. Am 7¹⁰⁻¹⁷ expresse affirmant Amos prophetasse tempore regis Jeroboam II.

b) Teste libro Amos erat tempore prophetici muneris Amos in regno Israel haec conditio rerum: regnum Israel gloriabatur reportatis magnis et victoriosis successibus bellicis et politicis et securum se sensit contra quemcunque hostem (conf. 5¹⁴, 6^{1b}. 13); in victoriosis bellis recuperavit regnum Israel suos pristinos fines et extendebat se „ab introitu Chamath usque ad torrentem deserti“ (conf. 6^{14c}); reportatis magnis et gloriosis successibus bellicis et politicis augebantur divitiae et opes habitatorum regni Israel, nobiles et divites indulgebant luxuriae (conf. e. gr. Am 6³⁻⁶), opprimebant pauperem et inopem (conf. e. gr. 4^{1c}, 5⁷. 10. 11^{ab} 12^{cd}e), ubique irrepsit corruptio morum coniuncta cum defectione a vero cultu Jahve (conf. e. gr. 4⁴, 5⁵. 21-23). Haec in libro Amos descripta conditio rerum obtinebat autem in regno Israel tempore regis Jeroboam II. Jeroboam II enim „restituit terminos Israel ab introitu Chamath usque ad mare solitudinis“ (conf. 2 Reg 14²⁵), Jeroboam II regnante facta est conditio rerum in regno Israel prospera et florens, sed insimul irrepsit corruptio morum et desolata vita religiosa, nam Jerobam II „fecit quod est malum coram Jahve, non recessit ab omnibus peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel“ (conf. 2 Reg 14²⁴). Similis conditio rerum, etiam sub respectu morali et religioso non multum melior, invaluit in vicino regno Juda regnante 'Uzzijja, iuniore coaevo regis Jeroboam II. 'Uzzijja (Azarias-Ozias) feliciter gessit bella contra Philisthaeos, Arabes et Ammonitas et conditionem regni Juda reddidit florentem (conf. 2 Par 26¹⁻¹⁵). At 'Uzzijja „excelsa non est demolitus; adhuc populus sacrificabat et adolebat incensum in excelsis“ (conf. 2 Reg 14⁴); 'Uzzijja „neglexit Jahven Deum suum“ (conf. 2 Par 26^{16ss}).

Si nobis nunc in memoriam revocamus Jeroboam II regnasse circiter intra annos 784-744 et 'Uzzijjam circiter intra annos 769 – 737, tunc perpensis et ad invicem collatis omnibus usque adhuc dictis proferre possumus hanc verosimillimam sententiam: Amos munere prophetico functus est in regno

Israel non primis annis regni Jeroboam II, sed annis posterioribus, annis sequentibus post a. 770, quando super throno regni Juda sedebat ‘Uzzijja, iunior coevus regis Jeroboam II, *annis circiter 770–755*. Hoc enim tempore, nempe annis circiter 770 – 755, firma et stabilita evasit superius descripta conditio rerum in regno Israel et regno Juda. Amos, qui munere prophetico functus est in regno Israel verosimillime intra annos 770 – 755, erat antecessor prophetae Hošae, qui vaticinatus est in regno Israel verosimiliter intra annos 746 – 735 (vide nostrum Commentarium in „Liber prophetae Hošae“, p. 22). – Ex dictis optime intelligimus, cur Amos, cives regni Juda, potuerit alludere in suo libro (conf. 2⁴–5, 6^{1a}) ad conditionem rerum in regno Juda.

III. COMPOSITIO ET ARGUMENTUM LIBRI AMOS

Praeter titulum (inscriptionem), quem praebet v. 11 et qui titulus maxima ex parte non fluxit e calamo Amos, constat liber Amos ex quattuor partibus: 1. 12–2¹⁶; 2. cc. 3 – 6; 3. cc. 7 – 9¹⁰; 4. 9¹¹–15. Hae partes ordine plane logico et naturali simplicique dispositione inter se iunguntur, prouti hoc optime elucet ex brevi schemate argumenti totius libri:

1. 12–2¹⁶: Propheta profert minas divinas contra Damascum, contra quattuor urbes philisthaeas, contra Tyrum, Edom et Ammon, contra Moab, contra regnum Juda et regnum Israel.

2. Cc. 3 – 6: Haec secunda pars continet *tres orationes*, quae (exceptâ tantum parvâ allusione ad regnum Juda in v. 6¹) pro argumento habent reprehensiones et minas contra regnum Israel eiusque habitatores. – I. oratio (c. 3): Propheta annuntiat venturam ineluctabilem et tremendam castigationem Jahve in habitatores regni Israel; hoste adventante Samaria vastabitur, homines neci dabuntur et altaria Bethel destruentur. – II. oratio (c. 4); Ipsae petulantes et lascivae mulieres Samariae cooperantur in oppressione pauperum et propterea punientur; omnis populus cultui mere formali et impio indulget; variae poenae a Jahve missae populum ad poenitentiam reducere non valere, propterea veniet nova et acerbior poena. – III. oratio (cc. 5 – 6): Appropinquat lethalis et catastrophalis poena-ruina regni Israel, promerita sceleribus et iniustitiis populi; bonum et iustitiam spernentes habitatores regni Israel assequetur planctus et terribilis dies Jahve; vae lascivis, superbis et inhumanis optimatibus populi!; in appropinquante regni ruina principes et populus partim in captivitatem ibunt, partim cum domibus suis interibunt.

3. Cc. 7 – 9₁₀: Haec tertia pars continet quinque visiones prophetae, narrationem de persecutione motâ in Bethel contra prophetam, minas prophetae, annuntiationem magni diei iudicii – diei interitus regni Israel. – Cap. 7: Tres visiones prophetae exhibentes: a) locustas, b) ignem, c) murum perpendiculari plumbei et perpendicularum plumbeum; narratio de persecutione motâ contra prophetam in civitate Bethel. – Cap. 8: Quarta visio prophetae exhibens canistrum pomorum aestivorum; minae contra oppressores pauperum et iniustos foeneratores; annuntiatio venturi magni diei iudicii – diei interitus regni Israel, qui dies erit dies commotionis terrae, tenebrarum et luctus, quo die deficiet verbum Dei et interibit omnis iuventus populi Israel. – Cap. 9₁₋₁₀: Quinta visio prophetae exhibens ruinam templi et interitum regni Israel.

4. 9₁₁₋₁₅: Haec quarta et ultima pars constituit solemnem conclusionem totius libri Amos: Post ruinam et interitum sequetur insignis et gloriosa instauratio.

Liber Amos scriptus est exstatico, nervoso, rescisso et vivido stylo prophetico, qui stylus non est diiudicandus secundum regulas nostrae modernae syntaxeos. Nihilominus manifestat noster liber in sua compositione et in suo argumento tantum plane logicum ordinem et tantam naturalem simplicemque dispositionem, ut sit iure meritoque accensendus optimis operibus litteraturae hebraicae. Nihil omnino obstat, quominus affirmemus librum nostrum vel ab Amos ipso conscriptum esse vel saltem Amos loquente, dictante et approbante ab aliis scripto mandatum esse. Altera ex parte non est autem dubitandum, quin nonnullae expressiones, nonnullae phrases etc. potuerint esse vel mutatae in libro Amos vel insertae libro Amos a manu posteriore. – Reicienda est opinio nonnullorum recentiorum, qui in libro Amos praeter partes originis Amosanae invenire volunt integra plus vel minus insignia fragmenta provenientia a manu posteriore et affirmant librum Amos in sua hodierna forma ortum esse paulatim et successive tempore defluente intra VIII. et I. saeculum a Chr. Nullum solidum argumentum talis opinionis adduci potest. – Plura invenies in adnotationibus nostris ad singulas partes et singulos versus.

IV. DE RELATIONE INTER PROPHETAS AMOS, HOŠEAM ET JOELEM

Munere prophetico approximative functi sunt: Amos intra annos 770 – 755 a. Chr., Hošea intra annos 746 – 735 a. Chr., Joel intra annos 730 – 693

a. Chr. – Magnum interesse excitant et merentur similes vel eadem sententiae, quae occurrunt in scriptis horum ante exsiliorum prophetarum. Haec similes vel eadem sententiae testimonium ferunt vero et vel eidem spiritui Jahve loquenti per prophetas, testimonium ferunt veritati rerum enuntiatarum, testimonium ferunt cuidam influxui, quem forsitan habuit antiquior propheta in iuniorem successorem. Recolas bene, quaeso, sequentia:

1. Vv. Am 12^{bc} et Jo 4^{16ab} sonant eodem modo. –

2. In Am 16–8 et Jo 4^{4ss.} exprobratur simile scelus Philisthaeis. –

3. Am 1¹¹ et Jo 4^{19bcd} alludunt ad scelera Edomitarum. –

4. Am 1⁹ est sermo de scelere urbis Tyri, Jo 4^{4ss.} de scelere urbium Tyri et Sidonis. –

5. In Am 4^{4. 6} fit mentio mere formalis et scelesti cultus exerciti in sanctuariis Bethel et Gilgal. Abominationes cultus exerciti in Bethel frequenter perstringunt prophetae Amos et Hošea: Am 3¹⁴, 5^{5–6}, 7^{10. 13}; Hoš 4¹⁵, 5⁸, 10^{5. 15} (idem facit Jeremias in 48¹³). Amos et Hošea invehuntur in cultum frequentatum in sanctuario Gilgal: Am 5⁵; Hoš 4¹⁵, 9¹⁵, 12¹². –

6. In 5^{18–20} loquitur Amos de „die Jahve – יוֹם יְהוָה“, qui dies erit dies interitus et finis regni Israel, dies tenebrarum et non lucis; eidem „diei Jahve“ attribuit Amos in 2¹⁶ et 8^{9a} nomen „יוֹם יְהוָה – dies ille“. – Apud Joelem occurrit pariter „יוֹם יְהוָה – dies Jahve“ et denotat: a) in 1^{15b} et 2^{1–11} diem futurae appropinquantis ingentis plagae locustarum, descriptae in 2^{1–11}; in 3^{4c} et 4^{14b} magnum et terribilem diem, quo periodus messianica concludetur et quo Jahve exercebit universale iudicium in „valle decisionis“. –

7. Ab Amos commemoratum „diem Jahve“ comitabuntur concussio terrae (conf. 8⁸) et obtenebratio solis (conf. 8^{9cd}). Joelis „diem Jahve = futuram magnam plagam locustarum“ comitabuntur obtenebratio solis – lunae – stellarum (conf. 2^{10cd}), tonitrua et commotio coeli terraeque (conf. 2^{11a. 10ab}); Joelis „dies Jahve = dies universalis iudicii exerciti in valle decisionis in fine periodi messianicae“ insignitus erit his prodigiis: obtenebratione solis – lunae – stellarum (conf. 3^{4ab, 415}), tonitruis et commotione coeli terraeque (conf. 4^{16abc}). –

8. Vaticiniis de excidio et interitu regni Israel adiungit Amos in fine libri, in vv. 9^{11–15}, solemnem promissionem futurae insignis et gloriosae instaurationis; hanc futuram gloriosam instaurationem appellat Amos in 9^{11a} „diem illum – יוֹם יְהוָה“. Similiter inserit propheta Hošea suis minis et vaticiniis de excidio et interitu populi et regni solemnes promissiones melioris futurae gloriosae periodi: 2^{16–25. 1–3, 35, 515–63, 118–11, 142–9}; hanc meliorem futu-

ram gloriosam periodum appellat Hoſea in 2^{18a}. 23^a pariter „diem illum – יום הַהוֹאֵ”¹. Etiam secundum Joelem sequetur periodum messianicam nova periodus aeternae pacis et omnimodae beatitudinis: confer Jo 4¹⁷⁻²¹; huic novae periodo aeternae pacis et omnimodae beatitudinis attribuit Joel in 4^{18a} nomen „dies ille – יום הַהוֹאֵ”. –

9. Amos loquitur in 9^{14a} de „שְׁבוּתָ” – sorte – conditione (Schicksalswendung)“ regni Israel, similiter facit Joel in 4^{1b}.

Plura invenies in adnotationibus ad citatos locos.

V. QUALIS ERAT TEMPORE AMOS CONDITIO RELIGIONIS ET CULTUS NECNON CONDITIO VITAE MORALIS ET SOCIALIS IN REGNO ISRAEL?

Amos, ante vocationem ad munus propheticum humilis et pauper pastor de Thecue, habuit de vera religione altam et nobilem ideam. Amos vidit in Jahve creatorem et gubernatorem non solum populi Israel, sed etiam e. gr. Edomitarum (ergo omnium gentium), creatorem et gubernatorem, qui punit scelera commissa in Edomitas (ergo in omnes gentes) [conf. Am 2¹]. In 3² proponit Amos sublimem ideam de ethica relatione, quae intercedit inter Jahven et populum Israel – habitatores regni Israel: praerogativa specialis electionis et amoris populi Israel ex parte Jahve est ratio severioris venturae castigationis peccantis regni Israel. Aliquod malum potest accidere solummodo tunc, si Jahve illud permittit (conf. Am 3^{6cd}). Omnia sua consilia annuntiat et manifestat Jahve per prophetas – suos servos, qui sunt eius instrumenta (conf. Am 3⁷). Etiam seipsum habet Amos pro propheta, pro instrumento, per quod Jahve annuntiat consilia sua populo-regno Israel (conf. Am 3⁸). Propterea, quia est propheta – instrumentum Jahve, vindicat sibi Amos ius ubique prophetandi; in 7¹⁵⁻¹⁶ egregie refutat falsam religiosam thesim prolatam in 7¹³ a bethelensi summo sacerdote Amasia: „cuius regio, illius et religio“. Cum Amos imbutus esset tali altâ et nobili ideâ de vera religione Jahve, non potuit ei placere mere formalis et persaepe scelestus cultus exercitus tunc temporis a populo Israel. Invehitur idcirco Amos in hunc mere formalem et persaepe scelestum cultum frequentatum in sanctuariis Bethel, Gilgal, Bersabe (conf. 4^{4, 5}, 5^{5, 6}, 8¹⁴). Hic mere formalis, impius et scelestus cultus peragebatur quidem cum magno apparatu caerimoniali et liturgico: celebrabantur varia festa (conf. 5^{21a}, 8^{10a}), novilunium (conf. 8^{5b}), sabbatum (conf. 8^{5c}), offerebantur thus (conf. 5^{21b}), holocausta et sacrificia in-

cruenta (conf. 522a), hostia pacifica pinguium (conf. 522c), decimae, oblationes laudis et oblationes voluntariae (conf. 44.5), decantabantur carmina cum sonu harparum (conf. 523, 83). Sed hic mere formalis, persaepe impius et scelestus cultus nihil valet coram Jahve. Cur? Deest huic cultui bona vita ethica et religiosa. Habitatores regni Israel peccant enim iniustitia et oppressione pauperum (conf. 26-8, 310, 510-13, 84-6), principes et optimates regni Israel indulgent luxuriae, gulae et ebrietati (conf. 64-6), violentiae et iniustitiae (conf. 63), superbiae (conf. 61.13).

VI. REMINISCENTIAE HISTORICAE IN LIBRO AMOS

In libro Amos occurrunt multae reminiscentiae historicae, quae testantur prophetam Amos habuisse sat magnam notitiam praeteritae historiae Israel, Quam notitiam Amos certe hausit cum ex orali traditione, tum ex tunc temporis iam exstantibus scriptis historicis.

In 24g fit mentio idololatriae veterum Israelitarum; v. 29 commemorat exterminationem potentis, terram Canaan tempore exitus Israel ex Aegypto inhabitantis Amorrhaei; v. 210 facit mentionem exitus Israel de Aegypto, commorationis Israel in deserto per 40 annos et occupationis terrae Canaan; v. 211ab loquitur de prophetis et naziraeis missis tempore praeterito a Jahve ad populum Israel; in v. 410a fit allusio ad pestem, quae saeviit inter Israelitas in itinere aegyptiaco; in 411b audimus de subversione Sodomae et Gomorrhae; vv. 525-26 referunt de sacrificiis oblatis in deserto ab Israelitis ex Aegypto proficiscentibus durante commoratione 40 annorum et de mere formali, externo et impio cultu Israelitarum durante commoratione in deserto; v. 65b meminit Davidis, auctoris canticorum; in v. 911 facit Amos reminiscentiam „collapsi tabernaculi David“, i. e. collapsae potestatis – gloriae throni David, effectae per divisionem uniti regni post mortem Salomonis et promittit gloriosam restorationem („sicut diebus pristinis“) huius collapsi tabernaculi David tempore futuro.

VII. DE NOMINIBUS DIVINIS IN LIBRO AMOS

Communiter utitur Amos nomine „יְהוָה – Jahve“. Praeter hoc nomen occurrunt autem in libro Amos hae appellationes divinae:

a) אֲדֹנָי יְהוָה – Adonai Jahve: 18e, 37a, 8c, 11a, 42a, 5d, 53a, 68a, 71a, 4b, 5b, 6c, 81a, 3b, 9b, 11b, 98a.

- b) יהוה אלהי (ה) צבאות – Jahve Deus exercituum: 4^{13e}, 5^{14c}, 15^d, 6^{8b}, 14^b.
 c) יהוה אלהי צבאות אדני – Jahve Deus exercituum Adonai: 5^{16a}.
 d) אדני יהוה אלהי הצבאות – Adonai Jahve Deus exercituum: 3^{13b}.
 e) אלהים – Deus: 4^{11b}, 12^c, 8^{14b}.
 f) יהוה אלהים – Jahve Deus: 9^{15d}.
 g) אלהי צבאות – Deus exercituum 5^{27c}.
 h) אדני – Adonai: 7^{1b}, 8^e, 9^{1a}, 5.

Quae multiplex varietas appellationum divinarum testatur pium et amore erga Jahven plenum animum divinitus inspirati prophetae et pastoris Amos.

VIII. QUOD NOMEN TRIBUIT AMOS REGNO ISRAEL EIVSQUE HABITATORIBUS?

Varias appellationes habet noster propheta pro regno Israel eiusque habitatoribus. Saepissime et communiter nominantur regnum Israel eiusque habitatores „ישׂראל – Israel“. Praeterea regnum Israel eiusque habitatores appellantur:

- a) „בית ישׂראל – domus Israel“: 5^{1c}, 3^e, 4^a, 25^b, 6^{14a}, 7^{10c}, 9^{9b}; in 6^{1d} denotat autem „בית ישׂראל“ „regnum Israel et regnum Juda.“
 b) „בית יוסף – domus Joseph“: 5^{6b}.
 c) „יוסף – Joseph“: 5^{15d}, 6^{6c}.
 d) „יעקב – Jacob“: 6^{8c}, 7^{2e}, 5^c, 8^{7a}.
 e) „ישׂחק – Isaac“: 7^{9a}.
 f) „בית ישׂחק – domus Isaac“: 7^{16d}.
 g) „בית יעקב – domus Jacob“: 9^{8c}, sed hoc loco habet domus Jacob arctiorem significationem „bonorum habitatorum regni Israel“.

IX. DE STYLO LIBRI AMOS

S. Hieronymus, respiciens nimis humilem conditionem pastoris ovium, in qua versatus est Amos ante suam vocationem ad munus propheticum, vocat in suo Prologo prophetam nostrum „imperitum sermone sed non scientia“. Quae verba s. Hieronymi certe non sunt nimis premenda. Nam apud omnes recentiores constat librum Amos excellere quadam concinnitate, elegantia, puritate ac venusta simplicitate sermonis. – Ex nostra parte tamquam principalem et characteristicam notam sermonum et orationum Amos denotare malimus stylum, quo conscriptus est liber Amos. Hic stylus est:

exstaticus, nervosus, rescissus et nihilominus *ingeniosus*. Hic stylus, in quo una idea – sententia immediate excipit aliam, non est diiudicandus secundum regulas nostrae syntaxeos et compositionis orationum. Proprietates et signa huius styli sunt:

a) Modo loquitur ipse prepheta nomine et auctoritate Jahve ad populum (conf. 33 - 13, 41 - 5. 6e. 8e. 9e. 10f. 11be. 12c. 13, 51 - 11. 12cde. 13 - 16. 17c. 18 - 20. 24. 26. 27bc, 61 - 8ab. 9 - 13, 71. 2acde. 3 - 7a. 8 - 9ab. 11be. 12 - 14, 91ab. 5 - 6. 7b. 8ad. 12c. 13b. 15d), modo loquitur ad populum ipse Jahve in 1. persona (conf. 31c. 2. 14 - 15, 46abcd. 7. 8abcd. 9abcd. 10abcde. 11acd. 12ab, 512ab. 17ab. 21 - 23. 25. 27a, 68cde. 14, 72bfg. 7b. 9cd. 10. 11acd, 91cdefgh. 2 - 4. 7acd. 8bc. 9 - 11. 12ab. 13acdef. 14. 15abc).

b) Occurrunt solemnes exhortationes et allocutiones, quae prae se ferunt characterem gravem, minacem et exprobrantem: conf. 31a. 9ade. 13a, 41a. 4. 5abc. 12. 13, 51a. 4b. 5. 6a. 14a. 15abc. 24, 61abc. 2abc. 8ab. 11a. 14a, 72ab. 4a. 7a. 11a, 91c. 5 - 6. 8a. 9a. 13a. Accedunt frequentes comparationes et imagines, visiones: conf. e. gr. 33 - 6, 71 - 8, 81 - 2, 91.

c) Inveniuntur quaedam constructiones grammaticales, quae optime explicantur praesertim exstatico, nervoso et rescisso stylo libri. Tales constructiones grammaticales sunt: 1) Constructio *κατὰ σύνεσις*, in qua subiectum singulare habet praedicatum plurale (conf. 16bc et 16d, 19bc et 19de, 24bc et 24de, 26b et 26d, 36b, 61d, 614a et 614c, 910ab); 2) usus participii articulo (הַהֵלֵל) determinati, quod participium habet suam continuationem in verbo finito: conf. 27ab (יָטוּן הַשְּׂאֵפִים – conterunt. deturbant), 57ab (הַהִנְיָחוּ... הַהִפְכִים – convertunt... deiciunt), 63ab, 65ab, 66abc, 814ab; 3) usus participii loco verbi finiti (brevitatis et concinnitatis sermonis causa): conf. 64, 613ab.

d) Repetuntur saepius quaedam phrases et dictiones: 1) phrasis „נְאֻם יְהוָה“ – dicit Jahve“ in 211d. 16c, 310b. 13b. 15d, 43c. 5d. 6e. 8e. 9e. 10e. 11e, 517a. 27b, 68b. 14b, 83b. 9b. 11b, 97b. 8d. 12c. 13b; 2) dictio „כֹּה אָמַר יְהוָה“ – sic dicit Jahve“ in 13a. 6a. 9a. 11a. 13a, 21a. 4a. 6a, 311a. 12a, 53a. 4a. 16a; 3) pariter sonant simili modo phrases inducentes visiones prophetae Amos in 71a (Haec ostendit mihi Adonai Jahve), 74a (Haec ostendit mihi Adonai Jahve), 77a (Haec ostendit mihi), 81a (Haec ostendit mihi Adonai Jahve), 91a (Vidi Adonai); 4) quinquies repetit propheta in c. 4 (in 46d. 8d. 9d. 10e. 11d) dolore et amore plenam exclamationem: „Sed non estis reversi ad me“.

e) Praeter solemnes exhortationes et allocutiones legimus in libro Amos fragmenta, quae prae se ferunt solemnem *doxologicum* propheticum characterem: confer 413, 58. 9, 95. 6. – In exstaticum, nervosum, rescissum et ingeniosum stylum libri optime quadrant: 1) pulchrae paronomasiae in v. 55d

(גְּלָגַל גְּלָהּ יִגְלָהּ), 67b (סֶר . . . סְרוּחִים); 2 antithesis idearum – sententiarum in 54b et 55, 56a et 56bcd; 3) ingeniosus verborum lusus in 55e (וּבֵית אֵל יְהוָה לְאֶזְזֹן).

X. POETICUM METRUM LIBRI AMOS

Praeter v. Am 11, qui versus repraesentat titulum – inscriptionem libri, est noster liber integer conscriptus oratione numeris adstricta, metro poetico. Sunt quidem nonnulli recentiores, qui fragmenta Am 7¹⁰⁻¹⁷, 9⁸⁻¹⁵ putant scripta esse oratione solutâ, i. e. prosâ. Nos econtra asserimus etiam fragmenta Am 7¹⁰⁻¹⁷, 9⁸⁻¹⁵ scripta esse formâ poeticâ; nam metricus et logicus rhythmus, linguae hebraicae gnaro facile comprehendendus, clare testatur adesse etiam in his fragmentis poesim. In Prolegomenis nostrorum librorum „Liber prophetae Hošae“, pag. 25 – 29, (Olomucii 1929) et „Liber prophetae Joelis“, pag. 28 – 29, (Olomucii 1932) disseruimus de poetico metro, quo usi sunt poetae hebraici et tulimus ibi nostrum iudicium de versu et stropha poeticorum librorum V. T. In hoc nostro iudicio nihil mutavimus; statutae ibi regulae – normae pro diiudicanda compositione hebraici versus et hebraicae strophae poeticorum librorum V. T. valent etiam de poetico metro libri Amos:

1. Propheta – poeta Amos usus est liberiore metro poetico; in hoc liberiore metro singuli versus non erant adstricti certo, firmis regulis convenienti numero accentuum, syllabarum, caesurarum, singuli versus non erant adstricti illi regularitati, quae occurrit nobis in metrica graeca, romana, arabica, in metrica nostrarum modernarum linguarum (ubi singuli versus constant ex certo numero sublationum [ᾄσεις] et positionum [θέσεις] etc.).

2. Sicuti usus est poeta Amos poetico metro liberiore in componendis singulis versibus, ita erat etiam compositio poeticarum stropharum libri Amos liberior quam compositio poeticarum stropharum in aliis linguis et literaturis. – Exempla huius liberioris versus et huius liberioris strophae invenies in uno quoque capite libri Amos.

3. Extensio (ambitus) et natura poetici versus et poeticae strophae libri Amos determinantur metrico et logico rhythmo, qui uterque rhythmus (rhythmus metricus et rhythmus logicus) invicem commiscetur et connectitur. Typica forma huius bilateralis commixtionis metrici et logici rhythmici in poeticis libris V. T. est sic dictus „parallelismus membrorum“, qui occurrit nobis saepissime in „Psalmis“ et in aliis didacticis libris V. T.

Hebraicam copulam „וְ“ saepe omisimus in nostra versione latina iis in casibus, ubi haec copula convenienter spiritui linguae hebraicae adhibita est pleonastice.

*

Illos locos libri Amos, quos adhibet Ecclesia in suis libris liturgicis et doctrinalibus, adduximus et enumeravimus semper in nostris adnotationibus spectantibus hos locos.

CAPUT I.

Propheta profert minas divinas contra Damascum, contra quattuor urbes philisthaeas, contra Tyrum, 'Edom et 'Ammon.

1. Verba 'Amos, qui fuit pastor ovium de Teqoa', quae vidit super Israel diebus 'Uzzijjae, regis Juda, et diebus Jaro-be'am, filii Jo'aš, regis Israel, duos annos ante terrae motum.
2. Et dixit:
Jahve de Sion rugiet
et de Jerusalem dabit vocem suam;
lugebunt pascua pastorum
et exsiccabitur caput Carmeli.
3. Sic dicit Jahve:
Jugum pro tribus sceleribus Damasci
et pro quattuor (imponendum) non avertam,
triturerunt enim Gile'ad plaustris ferreis.
4. Mittam ignem in domum Chaza'el
et comedet palatia Ben-Hadad.
5. Confringam vectem Damasci
et exstinguam habitatorem de Biq'at-Aven
et sceptrum tenentem de Beth-'Eden
et populus 'Aram transferetur in Qîr;
locutus est Jahve.
6. Sic dicit Jahve:
Jugum pro tribus sceleribus 'Azzae
et pro quattuor (imponendum) non avertam,

deportaverunt enim omnes captivos,
ut traderent (eos) 'Edom.

7. Mittam ignem in murum 'Azzae
et comedet palatia eius.
8. Exstinguam habitatorem de 'Ašdod
et sceptrum tenentem de 'Ašqelon
et convertam manum meam super 'Eqron
et peribunt ceteri Philisthaei,
locutus est Dominus Jahve.
9. Sic dicit Jahve :
Jugum pro tribus sceleribus Tyri
et pro quattuor (imponendum) non avertam,
tradiderunt enim 'Edom omnes captivos
et non sunt recordati foederis fratrum.
10. Mittam ignem in murum Tyri
et comedet palatia eius.
11. Sic dicit Jahve :
Jugum pro tribus sceleribus 'Edom
et pro quattuor (imponendum) non avertam,
persecutus est enim fratrem suum,
exstinxit misericordiam suam,
conservat usque adhuc iram suam
et furorem suum fovet semper.
12. Mittam ignem in Teman
et comedet palatia Bošrae.

13. Sic dicit Jahve :

Jugum pro tribus sceleribus filiorum ‘Ammon
et pro quattuor (imponendum) non avertam,
dissecuerunt enim praegnantem Gile‘ad,
ut dilatarent terminum suum.

14. Sinam incendere ignem in muro Rabbae
et comedet palatia eius
in tumultu die belli,
in impetu die turbinis.

15. Ibit rex eorum in captivitatem,
ipse et principes eius simul cum eo,
locutus est Jahve.

ADNOTATIONES

1. Titulus et inscriptio totius libri: *Verba 'Amos, qui fuit pastor ovium de Teqoa', quae vidit super Israel diebus 'Uzzijjae, regis Juda, et diebus Jarobe'am, filii Jo'aš, regis Israel, duos annos ante terrae motum.*

De conditione, origine Amos necnon tempore eius prophetici muneris vide Prolegomena!

Verba 'Amos – דְּבַרֵי עָמוֹס. Expressio „דְּבַרֵי“ vult ibi indicare non solum *verba*, sed etiam *res*. – Expressio „אֲשֶׁר-הָיָה בְּנִקְדִים“ – qui fuit pastor ovium“ est retinenda, non est addubitanda vel corrigenda; testatur hoc versio G, quae in נִקְדִים vidit nomen alicuius loci et נִקְדִים in „ἐν Ἀκκαρείμ (certe ortum ex ἐν Νακκαρείμ [hebraicae litterae נ et ד sunt enim simillimae]) corruptit. – Phrasis: „Verba 'Amos, – – – quae vidit super [Israel – עַל-יִשְׂרָאֵל“ indicat et denominat argumentum libri *ex parte maiore*, nam Damascus, quattuor urbes philisthaeae, Tyrus, Edom, 'Ammon et Juda constituunt tantum minimam partem argumenti libri prophetici. Loco M עַל-יִשְׂרָאֵל legunt G „ὄπὲρ Ἱερουσαλήμ.

שְׁנַתִּים לְפָנַי הָרַעַשׁ – duos annos ante terrae motum. Quando hic terrae motus fuerit, silentibus libris V. T. nescimus. Nonnulli, suffulti relata a s. Hieronymo opinione Hebraeorum et Josepho Flavio (Ant. IX 10, 4), putant hunc terrae motum contigisse eo tempore, quo rex 'Uzzijja munus sacerdotale sibi arrogans a Jahve lepra percussus fuit. Rationes chronologicae pugnant autem econtra: Rex Israel Jarobe'am II regnavit ci. a. 784 – 744, rex Juda 'Uzzijja ci. a. 769 – 737; 'Uzzijja lepra percusso „Jonathan filius eius gubernabat palatium et iudicabat populum terrae“ (2 Reg. 15⁵), Jonathan autem regnavit ci. a. 737 – 736 (conf. 2 Reg 15³²); inde patet 'Uzzijjam lepra non fuisse percussus, dum Jarobe'am II erat superstes (conf. 2 Reg 14³², 15¹). – – Gratuita etiam nobis videtur esse assertio Marti – i (l. c. p. 156), qui terrae motum v. 11 identificat cum ab Amos in vv. 8⁸, 9⁵ praedicto terrae motu.

V. 1, qui est scriptus oratione soluta, saltem maxima ex parte non fluxit verosimiliter e calamo Amos. Auctor huius v. voluit accurate indicare originem, conditionem Amos necnon tempus eius propheticae activitatis. Nonnulli putant v. 1 in sua primigenia forma sonuisse: דְּבַרֵי עָמוֹס מִתְּקוֹעַ – verba 'Amos de Teqoa'. – Forsan et forsan non!

2. V. 2, qui scriptus est oratione poetica – numeris adstricta, repraesentat ipsum initium poetici libri Amos: *Et (propheta Amos) dixit: Jahve de*

Sion rugiet et de Jerusalem dabit vocem suam; lugebunt pascua pastorum et exsiccabitur caput Carmeli. — Propheta — poeta comparat propter iniurias illatas furentem Jahven, qui in Sion et in templo hierosolymitano tamquam in throno suo residet, cum rugiente leone exsiliente in adversarios. Furorem et iram offensi Jahve sentiet tota regio; pascua pastorum et caput Carmeli.

Vv. 2 bc legimus etiam in Jo 4^{16ab}. Nostri versus 2 bc certe habent prophetam Amos suum auctorem. Testatur hoc sole clarius totum ideologicum argumentum cum nostrorum vv. 2 bc, tum immediate subsequentium vv. 2 de: est enim ibi sermo *de rugiente leone, de lugentibus pascuis pastorum, de arido capite unicuique pastori adeo desiderabilis montis Carmeli*, quae omnia pastorem — poetam, qualis erat Amos, suadent auctorem. Perpulchre scribit quoad v. 2 s. Hieronymus sub hoc respectu: „naturale est, ut omnes artifices suae artis loquantur exemplis et unusquisque in quo studio trivit aetatem, illius similitudinem proferat; v. g. qui nauta est et gubernator, tristitiam suam comparat tempestati, damnum naufragium vocat . . . cur haec dicta sunt? ut scilicet ostendamus etiam Amos prophetam, qui pastor de pastoribus fuit et pastor non in locis cultis et arboribus ac vineis consitis, aut certe inter silvas et prata virentia, sed in lata eremi vastitate, in qua versatur leonum feritas et interfectio pecorum, artis suae usum esse sermonibus, ut vocem Domini terribilem atque metuendam rugitum leonum ac fremitum nominaret, eversionem israeliticarum urbium pastorum solitudini et ariditati montium comparans.“

Nonnulli (e. gr. Marti, Cheyne, Volz) putant v. 2 non esse originis Amosanae, sed esse posterius additamentum proveniens ex tempore postexsilico. „Das Auffallende, dass das Gericht, welches Nordisrael trifft von Zion ausgeht, — — hebt sich nur, wenn die nachexilische Vorstellung von der hergorrhenden Bedeutung Zions als der einzigen Kultusstätte Jahwes zu Grunde liegt“ scribit e. gr. Marti l. c. p. 157 et in eadem pagina 157 l. c. dicit adhuc: „die paradoxe Wirkung‘ des Gewitters, ‚dass Kraut und Bäume welken und verdorren‘, zeigt die Vertrautheit der Theologie mit diesem Bilde und die Festigkeit des Begriffes, den man bereits von dem Gericht hat.“ Nobis videntur tales et similes rationes, adductae a nonnullis criticis contra Amosanam originem v. 2, prorsus futiles et non fundatae. Nam Sion et templum hierosolymitanum fruebantur non solum tempore postexsilico, sed etiam tempore anteexsilico apud omnes fideles et ab idololatratico cultu abhorrentes incolas cum regni Juda, tum regni Israel (lege nostras adnotationes in nostro „Liber prophetae Hošae“ p. 190, 191) maximo honore et amore et propheta

Amos, oriundus de pago Teqoa^c, sito in regno Juda et non adeo distante a Jerusalem, zelator puri cultus Jahve, certocertius maximi habebat et summo opere amabat sacrum montem Sion et templum hierosolymitanum. Deinde nequaquam loquitur Amos in vv. 2 de aliqua *magna pluvia – procella – tempestate*, cuius effectus erit – prouti affirmant Marti et nonnulli critici – „die paradoxe Wirkung, dass Kraut und Bäume welken und verdorren“, sed noster poeta – propheta praedicat, in exstasim raptus, *futuram magnam poenam – venturum magnum poenale iudicium Jahve – futurum terribilem diem Jahve*, in cuius decursu Israel et alii populi punientur necnon „lugebunt pascua pastorum et exsiccabitur caput Carmeli“. – Vv. 2 bc: „Jahve de Sion rugiet et de Jerusalem dabit vocem suam“ legimus etiam apud Jo 4^{16ab}. Etiam vv. Jo 4^{16ab} sunt originis Joelianae, non sunt posterius additamentum; verosimiliter noverat Joel librum prophetae Amos et vv. Am 1^{2bc}. Ceterum lege nostras adnotationes ad Jo 4^{16ab}.

Vv. 2 de: „Lugebunt pascua pastorum et exsiccabitur caput Carmeli,“ i. e. campi pastorum et Carmeli cacumen sentient venturum magnum poenale iudicium Jahve – futurum terribilem diem Jahve. De monte Carmelo adnotat s. Hieronymus, explicans v. Is 16¹⁰: „Idioma Scripturarum est, quod semper Carmelum montem opimum atque nemorosum . . . fertilitati et abundantiae comparet et per hoc significat omnem laetitiam et fertilitatem de uberrimis quondam urbibus auferendam.“

In vv. 2 de tradit V „וַיִּבְשׁוּ . . . וַיִּבְשׁוּ“ per perfectum: „et luxerunt . . . et exsiccatus est“; nos videmus in „וַיִּבְשׁוּ . . . וַיִּבְשׁוּ“ sic dicta perfecta consecutiva et vertimus melius: „lugebunt . . . et exsiccabitur.“

Quamquam Amos dedicavit maximam partem sui libri depingendo magno poenali iudicio, quo iustissimus Jahve plectet regnum Israel, tamen cum admirabili arte psychologica delineat primum in 13 – 25 horribiles poenas, quibus Jahve castigabit extraneas et cognatas gentes, quae sunt in circuitu regni Israel. Cur? Ut ex his horribilibus poenis regnum Israel discat, quid sibi sit timendum.

In vv. 13–15 describuntur poenae ferendae in Damascum, quattuor urbes philisthaeas, in Edom et Ammon.

*

Minae contra Damascum: vv. 3 – 5.

3. Sic dicit Jahve: *Jugum pro tribus sceleribus Damasci et pro quattuor (imponendum) non avertam, triturerunt enim Gilead plaustris ferreis.* – Quando triturerunt Damasceni Gilead, regionem transjordanicam, perti-

nentem ad regnum Israel, plaustris ferreis? Factum est hoc tempore regis Damasci Chazael, qui regnante Jehu (842 – 815) percussit universos fines Israel a Jordane contra orientalem plagam (2 Reg 10^{32. 33}, conf. etiam 2 Reg 8¹²), et tempore eiusdem regis Damasci Chazael eiusque filii Ben-Hadad III, qui regnante Joachaz (815 – 799), filio Jehu, devicerunt regnum Israel (2 Reg 13^{3. 7}). Memoria cruentorum bellicorum scelerum, patratorum a Damascenis in Gilead, tam alte et vivide se impressit cordi et menti incolarum regni Israel et regni Juda, ut adhuc nonnulla decennia posterius, tempore regis Israel Jarobe'am II (884 – 744), propheta Amos haec scelera exprobaret Damascenis et ultionem horum scelerum per Jahven peragendam proclamaret.

M vv. 3 bc: „עַל-שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי דַמָּשֶׁק וְעַל-אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ“ vertunt plerique: „super tribus sceleribus Damasci et super quattuor non avertam id“, i. e. non avertam quod in subsequentibus vv. minabor. Nobis placet lectio et versio, quam quoad M vv. 3bc proponit Zorell (l. c. p. 303), qui collato Lam 1¹⁴ „עַל פְּשָׁעִים“ = onus scelerum = poenae pro sceleribus alicui impositae“ et mutato bis in vv. Am 3bc occurrente עַל in עַל vertit vv. Am 3bc: „*Jugum pro tribus sceleribus Damasci et iugum pro quattuor imponendum non avertam*“. Nam, uti bene scribit Zorell, hac lectione et versione admissa evanescunt difficultates textus communis, in quo 1) nescitur ad quod nomen referatur suffixum נִי, 2) ignoratur (quia eius obiectum latet) vis verbi הָשִׁיב, 3) mirum est sententiam iudicalem, antequam crimen aut poena commemoretur, incipi „propter crimina id (quid?) non remittam“. – – Versio V vv. 3bc: „super tribus sceleribus Damasci et super quattuor non convertam eum“ vult dicere: propter multa scelera Damasci Jahve populum Damasci quasi in praecipitium ruentem non avertet a via proclivi. – Phrasis „iugum pro tribus sceleribus – et iugum pro quattuor“ vult idem dicere ac „iugum pro multis sceleribus“. Per septenarium numerum exprimitur aliqua multitudo. – – Sunt, qui (Hesselberg) „עַל-שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי וְעַל-אַרְבָּעָה“ vertunt: „super tribus sceleribus . . . et super *quartum*“ et hoc quartum scelus intelligunt illud, de quo loquitur v. 3 d: „triturerunt enim Gilead plaustris ferreis“. Nobis haec versio et explicatio vv. 3bcd non placet. – – Quoad in v. 3d commemorata „plaustra ferrea“ scribit s. Hieronymus: „est autem genus plaustris, quod rotis subter ferreis atque dentatis volvitur, ut excussis frumentis stipulam in areis conterat et in cibos iumentorum propter sterilitatem paleas comminuat“. In v. 3d intendit utique propheta imagine triturationis depingere occupationem regionis Gilead, per Damascenos – Syros magnis cum crudelitibus peractam.

V. 3d: „על־דִּשְׁמָם – trituraverunt enim“, sc. habitatores urbis Damasci, de qua erat sermo in vv. 3bc (constructio κατὰ σύνεσιν).

4. Multorum in v. 3 commemoratorum scelerum Damasci puniendorum causa mittet Jahve ignem in domum – in civitatem capitalem – in regnum regis Chazael et ignis item comedet palatia regis Ben-Hadad. Sub Ben-Hadad habet propheta Amos prae oculis regem Damasci Ben-Hadad III, de quo et de rege Chazael iam sermo erat in adnotationibus v. 3. – – Historia regni Damasci – regni Syrorum novit tres reges Ben-Hadad: Ben-Hadad I^{um}, qui vixit tempore regis Israel Baasa (ci. 910 – 887) et regis Juda Asa (ci. 914 – 874) [conf. 1 Reg 15^{18–20}, 2 Par 16^{2–4}]; Ben-Hadad II^{um}, filium et successorem prioris, qui vixit tempore regum Israel Achab (ci. 875 – 854) et Joram (ci. 853 – 843) et tempore regis Juda Josafat (ci. 874 – 850) [conf. 1 Reg 20^{1–34}, 22^{1–38}, 2 Par. 18, 2 Reg 6^{8–77}]; Ben-Hadad III^{um}, qui vixit tempore regis Joas [Jo’aš] (ci. 799 – 784) [conf. 2 Reg 13^{22–25}].

5. Poro confringet Jahve, vindex patratorum scelerum, vectem urbis capitalis Damasci, exstinguet habitatores de Biq‘at – ‘Aven et principem de Beth – ‘Eden necnon populum ‘Aram transferet in Qîr.

V vertit M מְבַקְעֵת־אֲוֶן et מְבִית־עֲדָן: *de campo idoli et de domo voluptatis*, G: ἐκ πεδίου ὄων et ἐξ ἀνδρῶν Χαρόράν; Ⓣ interpretatus est M אֲוֶן: ὄων, Σ et E: ἀδικίας, ‘A: ἀνωφελοῦς (i. e. inutilis). *Verosimillime sunt* מְבַקְעֵת־אֲוֶן et מְבִית־עֲדָן *nomina propria, quae designant certa quaedam ad regnum Damasci pertinentia loca, quorum situs hodie vix nec vix definiri potest.* Nonnulli vident in אֲוֶן posteriorem urbem Heliopolim Syriae, ab Arabibus Ba‘albek dictam; locum מְבִית־עֲדָן putant alii (Hitzig, Keil, Trochon, Hartung) esse hodiernum Ğûsiye, haud longe a Rible (Rebla) austrum versus in aquilonari termino Syriae Coeles situm, alii (Steiner, Hoffman) Ğubb ‘Adîn, haud procul a Ma‘ûla inter aquilonem et orientem a Damasco, alii (Nowack, Eiselen, Sellin, Hoonacker) regionem Bit Adini in parte superiore Mesopotamiae ad utramque ripam Euphrati prope Charan (G: Χαρόράν), alii (H. Winckler, Touzard, Marti) locum Bit Adini propinquiorem Palaestinae, alii iterum aliter (vide Hagen-Knabenbauer l. c. p. 304, 305, Marti l. c. p. 159, 160).

V. 5c: Dictio „תֹּמֵךְ שִׁבְטִי – sceptrum tenens“ evidenter designat aliquem magistratum – principem – iudicem, dependentem a rege Damasci.

V. 5d: „et populus ‘Aram transferetur in Qîr“. V legit loco M קִרְיָה expressio-nem: *Cyrenen.* – Primaria patria populi Aram – Syrorum erat secundum Am 9⁷ Qîr: „Nonne ascendere feci . . . Aramaeos de Qîr?“ Expressio Qîr occurrit adhuc in 2 Reg 16⁹ et Is 22⁶, quo ultimo loco iungitur Qîr in membro parallelo

cum Aelam. – Ubi erat regio Qîr? Nonnulli quaerunt Qîr inter regiones orientales prope Aelam. Barhebraeus in adnotatione ad Am 97 scribit: „Kurur (=Qir) i. e. Charan“; eiusdem opinionis est s. Ephraemus. Alii (Calmet, I. D. Michaelis, Bauer) quaerunt Qîr in regione od Cyrum amnem, qui iunctis cum Araxe aquis in Caspium mare devolvitur, Riess (Bibel – Atlas³) videt Qîr in urbe *Koũρνα* ad Mardum fluvium sita in Media australi, Harenberg et Furrer (Schenkel. Bibellexicon III 534) ponunt Qîr in Cyrrhesticam inter Orontem et Euphraten, Halévy collocat Qîr in Babylonia australi. Nonnulli recentiores legunt loco nostri מ קיר vel expressionem קויע (sic e. gr. Max Müller, vide Hastings, Dict. of the Bible III 1), quam regionem קויע identificant cum in inscriptionibus cuneatis commemorata regione Qû vel Qutû sita ad meridiem Assyriae, vel expressionem קור (sic H. Winckler, Altorient. Forschungen II 254 ss.), quae expressio קור significat Cares (*Kãρες*), qui erant Babyloniis coniuncti. – – In v. Am 15a minatur propheta in nomine Jahve transportationem populi Aram (Syrorum) de territorio regni Damasci in Qîr, in primariam sedem, unde multis saeculis ante Syri exierant. V. 2 Reg 169 refert quidem impletionem harum prophetiarum minarum: ultimo rege Damasci Rasin interfecto et Damasco a rege Assyriorum Theglathpalasar devastata habitatores Damasci in Qir transportati sunt, sed, cum v. 2 Reg 169 desit in G, volunt nonnulli videre in v. 2 Reg 169 posterius additamentum.

Nonnulli transponunt v. 5a post v. 5c, ut obtineant sic dictam figuram „climax“. Forsan et forsan non.

*

Minae contra quattuor urbes philisthaeas: vv. 6 – 8.

6-7. Sic dicit Jahve: Jugum, i. e. poenam pro tribus et pro quattuor sceleribus philisthaeae urbi ‘Azzae imponendam non avertam. Cur? Habitatores urbis ‘Azzae deportaverunt enim omnes captivos, ut traderent – venderent eos Edomitis. Propterea mittet Jahve ignem in murum urbis ‘Azzae, qui etiam comedet palatia ‘Azzae.

Vv. 6bc: Eadem verba legimus in vv. 3bc, ubi sermo de Damasco est. Confer adnotationes nostras ad vv. 3bc.

V. 6d: „עַל-הַגְּלוּתָם – deportaverunt enim“, sc. habitatores urbis ‘Azzae, de qua est sermo in vv. 6bc (constructio *κατὰ σύνεσιν*); „גְּלוּת שְׁלֵמָה – omnes captivos“, habitatores urbis ‘Azzae deportaverunt omnes captivos, inter quos erant certe plurimi – si non omnes – Israelitae, et vendiderunt eos Edomitis.

V. 7 commemorat similiter sonantes vv. Am 14. 14ab, 22ab.

8. Eodem modo ac urbem 'Azzam puniet Jahve etiam tres alias importantes urbes philisthaeas: 'Ašdod, 'Ašqelon et 'Eqron. Immo etiam ceteri habitatores Philisthaeae non effugient punientem manum Jahve. Cur? Comiserunt scelera, praeprimis contra populum Israel.

In v. 8d occurrens expressio „שְׂאֲרֵית פְּלִשְׁתִּים“ est vertenda „cetera pars Philisthaeorum“, i. e. „ceteri Philisthaei“, i. e. praeter in vv. 6. 8 nominatos habitatores philisthaearum urbium 'Azzae, 'Ašdod, 'Ašqelon et 'Eqron omnes ceteri habitatores Philisthaeae; non recte intelligit sub „שְׂאֲרֵית פְּלִשְׁתִּים“ Ewald „die letzten Philistäer“ und Marti (l. c. p. 161) „den überhaupt noch existierenden Rest von Philistern“.

In v. 8e obveniens M אָדָנִי deest in G.

Vv. 8ab commemorant similes vv. 5bc.

Ad phrasin in v. 8c occurrentem „הָשִׁיב יָד עַל“ confer locos: Is 125, Zach 137, Ps 81¹⁵.

Multi critici putant vv. 6 – 8, qui continent minas contra Philisthaeos, non esse originis Amosanae, sed esse posterius additamentum interpolatoris cuiusdam. Ex eo, – dicunt hi critici –, quod inter urbes philisthaeas nominatas in vv. 6 – 8 deest urbs philisthae Geth (Gath), concludendum est hanc urbem tempore, quo exaratum est fragmentum vv. 6 – 8, iam non exstitisse. Philisthaea urbs Geth diruta est a. 711 ab assyriaco rege Sargon et ab hoc anno evanescit penitus ex historia terrae Canaan. Ergo depingitur in vv. 6 – 8 rerum conditio effecta post annum 711. – Ad quam ratiocinationem respondemus: 1) Etsi urbs philisthaea Geth non *expresse* nominatur inter urbes vv. 6 – 8, ex hoc silentio nequaquam sequitur hanc urbem iam non exstitisse. Cur deberet Amos nominare tantundem *quinque* urbes philisthaeas et non plures vel pauciores? Philisthaea habuit tempore Amos plures urbes quam quinque. In vv. 6 – 8 enumerat Amos nominatim tantum quattuor urbes philisthaeas, omnes ceteras maiores et minores urbes et vicos Philisthaeae comprehendit sub expressione v. 8d: „שְׂאֲרֵית פְּלִשְׁתִּים“ – ceteri Philisthaei“. 2) Idem critici, qui negant Amosanam originem vv. 6 – 8, concedunt vv. Am 13-5, 113-15, 21-3, qui versus continent minas contra Damascum, 'Ammon et Moab, esse originis Amosanae. Nunc est autem stylus et modus dicendi vv. Am 16-8 idem ac stylus et modus dicendi vv. Am 13-5, 113-15, 21-3: confer e. gr.: vv. 16abc et vv. 13abc. 13abc, 21abc; v. 17 et vv. 14. 14ab, 22; vv. 18ab et vv. 15bc. Si ergo stylus et modus dicendi vv. 16-8 et vv. 13-5, 13-15, 21-3 est idem, tunc verosimiliter etiam auctor horum vv. est idem. Ergo fragmentum vv. Am 16-8 est originis Amosanae.

In vv. 6 – 8 commemorantur scelera quattuor philisthaearum urbium: ‘Azzae, ‘Ašdod, ‘Ašqelon, ‘Eqron. ‘Azza est hodierna urbs Gaza, ‘Ašdod est hodiernus locus Esdûd, ‘Ašqelon est hodiernus locus ‘Asqalân, ‘Eqron est hodiernus locus ‘Aqir. Propheta Amos praeprimis habitatoribus ‘Azzae in v. 6 exprobrat, quod deportaverunt omnes captivos, inter quos certe plurimi erant Israelitae, et tradiderunt eos Edomitis. Quo tempore commiserunt habitatores ‘Azzae hoc scelus in Israelitas? Lege adnotationes nostras ad Jo 42 et 45. 6 (Liber prophetae Joelis, pag. 85ss., 92s.), ubi enumeravimus omnes bellicas expeditiones, in quibus Philisthaei hostilibus armis congressi sunt cum regno Israel et regno Juda. Utique habemus ibi in mente solummodo bellicas expeditiones factas a tempore Judicum usque ad tempus prophetae Amos. Non erant paucae. In his expeditionibus bellicis certe fecerunt Philisthaei multos Israelitas captivos. Multi captivi Israelitae transportabantur in maritimam urbem philisthaeam ‘Azzam, unde vendebantur in Idumaeam. Idumaea erat tunc temporis celebre centrum mercaturae et negotiationis mancipiorum. Edomitae vendebant iterum captivos in alias regiones orientales. Simile (non autem omnino idem) scelus ac Amos in vv. 6 – 8 exprobrat Philisthaeis nonnulla decennia posterius propheta Joel in 4_{4ss.}

*

Minae contra Tyrum: vv. 9 – 10.

9-10. Sic dicit Jahvé: Jugum, i. e. poenam pro tribus et pro quattuor sceleribus urbi Tyro imponendam non avertam. Cur? Habitatores urbis Tyri tradiderunt enim omnes captivos Edomitis et non sunt recordati foederis fratrum. Propterea mittet Jahve ignem in murum – moenia urbis Tyri, qui ignis comedet etiam palatia Tyri.

Quoad vv. 9bc vide adnotationes nostras ad vv. 3bc.

Vv. 9de: Habitatores urbis Tyri tradiderunt omnes captivos Edomitis et non sunt recordati foederis fratrum. Hi captivi erant cum vicini Phoenices et Canaanitae, tum Israelitae. Captivi vicini Phoenices et Canaanitae et religione et eadem territoriali origine appellari possunt fratres habitatorum urbis Tyri. Sed etiam captivi Israelitae aliquo sensu fratres Tyrriorum nominari possunt. Nam sub Davide et Salomone (conf. 2 Sam 5₁₁, 1 Reg 5₁₂, 9₁₁) erant Israelitae iuncti Tyriis vinculo amicitiae et etiam sequentibus temporibus exstabant multae amicae relationes inter Phoenices et Israelitas (sic e. gr. rex israeliticus Achab uxorem duxit Jezabel, filiam regis phoeniciae urbis Sidon [conf. 1 Reg 16₃₁] etc.). Quando tradiderunt Tyrii captivos Israelitas Edomitis? Lege adnotationes nostras ad Jo 42. 5. 6 (Liber prophetae Joe-

lis, pag. 85ss., 92s.), ubi mentionem fecimus omnium illarum expeditionum bellicarum, in quibus reges Syriae hostilibus armis congressi sunt cum regno Israel et regno Juda. Utique habemus in mente solummodo bellicas expeditiones factas usque ad tempus prophetae Amos. Non erant paucae. In his bellicis expeditionibus certe fecerunt reges Syriae multos Israelitas captivos. Multi horum captivorum Israelitarum venerunt postea in urbem Tyrum, quae erat celebris urbs phoenicia, cuius portus tempore anteexsilico erat ianua, unde exibat et quo intrabat omnis mercatura et negotiatio regni Syriae. Tyrii vendebant et tradebant captivos Edomitis. — Sic et non aliter sunt intelligendi et explicandi vv. 9de. Omnes aliae explicationes et reconstructions vv. 9de, — e. gr. explicatio, quae v. 9e intelligit de Edomitis (et Edomitae non sunt recordati foederis fratrum) [ita explicant s. Cyrillus Alexandrinus, Marti etc.] —, inferunt vim textui.

V. 9d: „עַל-הַסְּגִירָם — tradiderunt enim“, v. 9e: „וְלֹא זָכְרוּ — et non sunt recordati“, sc. habitatores urbis Tyri, de qua erat sermo in vv. 9bc (constructio κατὰ σύνεσιν).

Multi critici vident in vv. 9 — 10 posterius additamentum interpolatoris cuiusdam. Perperam. Stylus et modus dicendi vv. Am 19-10 est idem ac stylus et modus dicendi vv. Am 13-5. 13-15, 21-3, quibus etiam hi critici originem Amosanam attribuunt: conf. vv. 19^{abc} et vv. 13^{abc}. 13^{abc}, 21^{abc}; v. 110 et vv. 14. 14^{ab}, 22.

Simile (non autem omnino idem) scelus ac Amos in vv. 19-10 exprobrat urbi Tyro nonnulla decennia posterius propheta Joel in vv. 4^{ss}.

*

Minae contra Edom: vv. 11 — 12.

11-12. Sic dicit Jahve: Jugum, i. e. poenam pro tribus et pro quattuor sceleribus Edomitis imponendam non avertam. Cur? Edomitae enim persecuti sunt fratres suos Israelitas, exstinxerunt misericordiam, quam habere debuerunt erga fratres suos Israelitas, immo conservant Edomitae usque adhuc iram suam et foveant semper furorem suum. Propterea mittet Jahve in Temam ignem, qui comedet etiam palatia capitalis urbis idumaeae Boşrae.

Quoad vv. 11bc vide adnotationes nostras ad vv. 3bc.

V 11f: Loco M „וַיִּטְרֹף — (et) scindit“ legimus cum SV „וַיִּטֵּר — (et) conservat“ (conf. Jer 35).

V 11g: Nonnulli, respicientes G et v. Jer 35, reconstruunt nostrum verbum sic: „וַיַּעֲבֹרְתוּ שָׁמַר לְנִצָּחָה“. Nos retinemus textum M v. 11g, solummodo loco M „שָׁמַרְהָ“ legimus „שָׁמַרְהָ“ (3. pers. perf. masc. + suffixum personale

femin.)“, ut obtineamus: וְעִבְרָתוֹ שְׂמֵרָה נֹצֵחַ – et furorem suum fovet (eum) semper“. Haec nostra parva reconstructio est quidem indolis pleonasticae, est autem verosimilior, quia respondet magis textui M, et dat insuper eundem sensum ac nimis quaesita et propterea parum verosimilis reconstructio: וְעִבְרָתוֹ שְׂמֵר לְנֹצֵחַ.

Multi critici (Marti, Wellhausen, Nowack, Cheyne etc.) habent vv. 11 – 12 pro posteriore additamento interpolatoris cuiusdam ex sequentibus rationibus:

a) Tempore prophetae Amos et tempore anteexsilio non sunt persecuti Edomitae Israelitas, sed Israelitae Edomitas. Demum tempore postexsilico ulciscendarum tempore anteexsilico illatarum iniuriarum causa persequuntur et furunt Edomitae contra Israelitas.

b) In v. 12 nominata idumaea loca Teman et Boşra occurrunt demum in scriptis exsilicis et postexsilicis. Tempore prophetae Amos loco Teman et Boşra nominandus esset locus idumaeus Sela.

Nos econtra putamus vv. 11 – 12 esse originis Amosanae:

a) Si propheta Amos dicit in vv. 11defg de Edom:

Persecutus est enim fratrem suum,
exstinxit misericordiam suam,
conservat usque adhuc iram suam
et furorem suum fovet semper,

tunc praeprimis habet in mente illam persecutionem – iram – furorem Edomitarum, de qua locutus est in vv. 6 et 9: Edomitae emerunt a Philisthaeis et Tyriis captivos Israelitas et – immemores foederis fratrum – vendiderunt captivos Israelitas sine misericordia in alias orientales regiones. Si insuper nobis in memoriam revocamus Edomitas a primordiis historiae suae usque ad tempus prophetae Amos semper inimico animo fuisse in Israelitas (lege e. gr. Gen 25^{22s.}, 27^{40s.}, 32⁷–33¹⁷, recole porro bellicas expeditiones regis Davidis (conf. 2 Sam 8, 1 Par 18¹¹⁻¹³) et regum Juda Joram (ci. 850 – 843 [conf. 2 Reg 8²⁰⁻²², 2 Par 21⁸⁻¹¹]), Amasiae (ci. 797 – 769 [conf. 2 Reg 14⁷, 2 Par 25¹⁴⁻¹⁶]), Azariae (ci. 769 – 737 [conf. 2 Reg 14²², 2 Par 26²]) contra semper rebellantes et pacificum imperium fratrum Israelitarum excutere semper cupientes Edomitas), tunc bene comprehendimus et intelligimus in ore magni patriotae israelitici Amos superius citata verba vv. 14defg.

b) In v. 12 nominata idumaea loca Teman et Boşra exstiterunt iam tem-

pore anteexsilico et occurrunt etiam in scriptis anteexsilicis. Testantur hoc loci: Gen 36^{33. 42}, Is 34⁶, Jer 49^{7. 13. 20. 22}. – In v. 12a occurrens expressio „תִּמָּן“ significat verosimilius regionem Teman, non urbem Teman, quia deest aliter in similibus phrasibus vv. 7a, 10a, 14a obveniens attributum „בְּחֹמֹת“.
[Teman significare potest et regionem et urbem. Onomasticon Eusebii et s. Hieronymi regionem Teman in terra gebalitica collocat et urbem Teman ponit 15 millia passuum (Eusebius) vel 5 millia passuum (s. Hieronymus) distantem a Petra. Urbem Boşram plerique agnoscunt in hodierno loco „el-Busera“, sito in linea austro-orientali a mari Mortuo inferiore.]

c) Stylus et modus dicendi vv. 11 – 12 est idem ac stylus et modus dicendi fragmentorum indubitanter Amosanorum vv. Am 13-5. 13-15, 21-3: confer vv. 11^{abc} et vv. 13^{abc. 13abc, 21abc}; v. 12 et vv. 14. 14^{ab, 22}.

Ad scelera Edomitarum erga populum Israel alludit etiam propheta Joel in 4¹⁹.

*

Minae contra ‘Ammon: vv. 13 – 15.

13-15. Sic dicit Jahve: Jugum, i. e. poenam pro tribus et pro quattuor sceleribus ‘Ammonitis imponendam non avertam. Cur? Crudeles ‘Ammonitae dissecuerunt enim praegnantem regionis Gilead, ut dilatarent fines territorii sui. Propterea sinet Jahve incendere in muro capitalis urbis Rabbae ignem, qui in tumultu die belli, in impetu die turbinis comedet palatia Rabbae. Immo rex et principes ‘Ammonitarum ibunt in captivitatem.

Quoad vv. 13^{bc} vide adnotationes nostras ad vv. 3^{bc}.

Vv. 13de: ‘Ammonitae dissecuerunt enim praegnantem (mulieres) Gilead, ut dilatarent terminum suum. Transjordanensis regio Gilead erat regio fertilis et pascuis abundans (conf. Num 32¹, Cant 4^{1, 64}, Jer 8^{22, 4611, 5019}); erat habitata a tribubus Ruben et Gad et pertinebat ad regnum Israel. Transjordanensi regioni Gilead ad Orientem vicinum erat regnum ‘Ammon cum sua capitali urbe Rabbat ‘Ammon. ‘Ammonitae, iuncti Syris, saepius regnum Israel debellaverunt, in Gilead irruerunt, regionem Gilead devastaverunt. Sic iam rex David regnum suum contra Syros et ‘Ammonitas defendere coactus est (conf. 2 Sam cc. 10, 11, 12, 1 Par 18^{11, 19}). Joab, dux exercitus Davidis, potitus est tunc capitali urbe Rabbat ‘Ammon (= Rabba). Regnante rege Israel Jehu (ci. 842 – 815) rex Syrorum Chazael damna regno Israel intulit et regionem transjordanensem Gilead expugnavit (conf. 2 Reg 10). Rex Israel Jarobe‘am II (ci. 784 – 744) devicit regem Syrorum Ben Hadad III et amissam regionem transjordanensem Gilead recuperavit (confer 2 Reg

14^{25ss.}). Sine dubio etiam in his duabus ultimis expeditionibus bellicis ‘Ammonitae Syris auxilium tulerunt, vicinam regionem Gilead depopulati sunt et varias ferocitates et crudelitates – sic scissionem praegnantium – commiserunt. Propterea illa horrenda exprobratio prophetae Amos facta ‘Ammonitis in vv. 13de:

dissecuerunt enim praegnantem Gilead,
ut dilatarent terminum suum.

Scissionem praegnantium, hunc inhumanum modum belli gerendi, commemorant etiam 2 Reg 8¹², 15¹⁶, Hoš 14¹.

V. 14a: „בְּחוֹמַת רַבָּה – in muro Rabbae“. רַבָּה, plenius רַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן, fuit urbs capitalis regni ‘Ammon. A Ptolemaeo II Philadelpho (283 – 247 a. Chr.) sortita est nomen Philadelpiae (Φιλαδέλφεια); est hodierna urbs capitalis Transjordaniae ‘Ammân, sita iuxta Wâdi ‘Ammân circa 36 km austrum versus a Geraza.

V. 15a: Textus M „וְהִלֵּךְ מִלְכָּם בְּגוֹלָה“ est retinendus et vertendus: „Ibit rex eorum in captivitatem“. Sic legunt etiam G, Marti, Wellhausen. – V, ’A, Σ, S et cum eis multi exegetae antiqui et recentiores (Theodoretus Cyrensis, Theodorus Mopsuestenus, Graetz, Oort [Emendationes p. 141], Driver, Nowack, Kautzsch, Condamin, Lagrange [Religions sémit.², 1905, p. 100]) legunt loco M „מִלְכָּם – rex eorum“ expressionem „מִלְכָּם – Milkom“, quae expressio denotat principalem deum ‘Ammonitarum (conf. Jer 49³). Lectio M „מִלְכָּם – rex eorum“ melius quadrat in ideologicum contextum, praeprius in phrasin v. 15b „הוּא וְשָׂרָיו“ – ipse et principes eius“.

In v. 15b legunt G, S, ’A, Σ, Θ et cum eis Graetz, Nowack, Condamin loco M „הוּא – ipse“ expressionem „כֹּהֲנָיו“ – sacerdotes eius“.

*

Vv. 11-8 utitur Ecclesia tanquam Lectionibus in feria 5 post Dominicam 4 Novembris.

CAPUT II.

Propheta profert minas divinas contra Moab (vv. 1 – 3), contra Juda (vv. 4 – 5) et contra Israel (vv. 6 – 16).

1. Sic dicit Jahve :

Jugum pro tribus sceleribus Moab
et pro quattuor (imponendum) non avertam,
combussit enim ossa regis Edom in calcem.

2. Mittam ignem in Moab

et comedet palatia Qerijjot
et peribit Moab in strepitu belli,
in tumultu et in clangore buccinae.

3. Exstinguam iudicem de medio eius

et occidam omnes principes eius cum eo,
locutus est Jahve.

4. Sic dicit Jahve :

Jugum pro tribus sceleribus Juda
et pro quattuor (imponendum) non avertam,
contempserunt enim legem Jahve
et statuta eius non servaverunt;
seduxerunt eos idola eorum,
post quae abierant patres eorum.

5. Mittam ignem in Juda

et comedet palatia Jerusalem.

6. Sic dicit Jahve :

Jugum pro tribus sceleribus Israel

et pro quattuor (imponendum) non avertam,
vendiderunt enim iustum pro argento
et egentem propter binos calceos.

7. Conterunt in pulverem terrae caput debiliū,
viam pauperum deturbant;
vir et pater eius eunt ad puellam,
ut profanent nomen sanctum meum.

8. Super vestimenta oppignerata se extendunt iuxta omne
altare
et vinum pecunia mulctatorum bibunt in domo Dei sui.

9. Ego exterminavi a facie eorum Amorrhaeum,
cuius altitudo sicut altitudo cedrorum;
ipse fortis sicut quercus,
et exterminavi fructum eius desuper
et radices eius subter.

10. Ego ascendere vos feci de terra Aegypti,
dixi vos in deserto quadraginta annis,
ut possideretis terram Amorrhaei.

11. Suscitavi de filiis vestris prophetas
et de iuvenibus vestris naziraeos.
Numquid non ita est, filii Israel?
dicit Jahve.

12. Propinastis autem naziraeis vinum
et prophetis mandastis dicentes:
Ne prophetaveritis!

13. Ecce, ego stridere faciam subter vos,
sicut stridet plaustrum plenum mergitum.
14. Peribit fuga a veloce,
validus non confortabit robur suum,
fortis non salvabit animam suam.
15. Tenens arcum non stabit,
velox pedibus suis non salvabitur,
ascensor equi non salvabit animam suam.
16. Immo robustus corde inter fortes
nudus fugiet illo die,
dicit Jahve.

ADNOTATIONES

Minae contra Moab: vv. 1-3.

1-3. Sic dicit Jahve: Jugum, i. e. poenam pro tribus et pro quattuor sceleribus Moabitis imponendam non avertam. Cur? Moabitae profanaverunt enim ossa mortui regis idumaei, comburentes ea in calcem. Propterea mittet Jahve in Moab ignem, qui comedet palatia urbis Qerijot, et Moab ipse peribit in strepitu belli, in tumultu bellico et in clangore buccinae. Jahve exstinguet iudicem, i. e. regentem = regem de medio Moab et cum rege occidet insimul omnes principes Moab.

Quoad vv. 1bc vide adnotationes nostras ad vv. 1_{3bc}.

Nomen „מוֹאָב – Moab“, designans per se *regionem Moab*, est in lingua hebraica feminini generis, sed in vv. 1 – 3 designat habitatores – incolas regionis Moab (Moabitas) et habetur idcirco pro nomine masculino, prouti clare patet ex expressionibus עַל־שָׂרְפוֹ (v. 1d.), מֵת (v. 2c). Propterea iure meritoque proponunt multi in v. 3a loco M מִקְרָבָה lectionem מִקְרָבָה et in v. 3b loco M שָׂרְיוֹ lectionem שָׂרְיָהּ.

In v. 2d loco M בְּקוֹלֵי forsan melius est legenda cum nonnullis MSS GST plenior expressio וּבְקוֹלֵי.

Moabitis a propheta Amos opprobrio et vitio vertitur, quod ossa regis idumaei in calcem combusserint. Profanatio sepulcri et combustio ossium habetur enim pro magno opprobrio et vitio (conf. 2 Reg 23₁₆, Jer 8_{1s}). Cuius idumaei regis ossa a Moabitis combusta sint, ignoramus. Forsan fuit hic ille rex Edom, qui narrante 2 Reg 3_{9ss.} cum rege Israel Joram (ci. 853 – 843) et cum rege Juda Josaphat (ci. 874 – 750) contra regem Moab Meša in proelium ascenderat, cuius idumaei regis sepulcrum Moabitae postea ad ultionem capiendam profanaverunt et ossa in calcem combusserunt (hanc opinionem proferunt plerique veteres et recentiores exegetae: s. Cyrillus Alexandrinus, s. Hieronymus, Sa, Ribeira, Sanctius, a Lapide, Menochius, Keil, Trochon, Horton, Marti, Orelli, Eiselen, Hartung, Riessler). I. K. Zenner (Die Chorgesänge im Buche der Psalmem I, 1896, p. 8) emendat et legit v. 1d: „עַל־שָׂרְפוֹ עֵצְמוֹת מֶלֶךְ אָדָם לַשִּׂיד“ – quia combussit ossa regis, (combussit) homines in calcem“; Condamin reconstruit et legit v. 1d: „עַל־שָׂרְפוֹ עֵצְמוֹת“; למֶלֶךְ אָדָם לַשִּׂיד – quia combusserunt corpora Molocho, homines daemoni“; Hirsch reconstruit et legit: „homines Molocho daemoni“; quae reconstructions nobis minus arrident. – Est testimonium sublimis ideae, quam Amos habuit de Jahve, si in v. 1 videt propheta in Jahve providentem creatorem

et gubernatorem non solum Israelitarum, sed etiam Edomitarum (et omnino cunctarum gentium), qui punit etiam scelera commissa in Edomitas.

V. 2b: Ignis comedet palatia Qerijjot. „קְרִיּוֹת – Qerijjot“ erat una ex praecipuis urbibus Moabitidis, sita aquilonem – occidentem versus ab urbe Dibon; de hac urbe Qerijjot loquitur verosimiliter Jer 48^{24. 41} et inscriptio regis Meša (linea 13). Urbs Querijjot est identificanda cum hodierno loco Qurêjât. Marti et Meinhold adhibita transpositione et emendatione legunt loco מ קְרִיּוֹת expressionem „קִיר־מוֹאָב – Qîr Moab“. Qîr Moab erat capitalis urbs Moabitidis. Nobis non placet haec correctura.

V. 2c: „בְּשֹׁאֵן“ est vertendum „in strepitu belli“. Emendationes Hoffmann-i, secundum quem est שֹׁאֵן „alter Name etwa der Akropolis von עַר מוֹאָב“, et Winckler-i (Alttest. Untersuch. 184), qui loco „בְּשֹׁאֵן“ legit „בְּשָׁן“ et hanc expressionem coniungit cum praecedenti expressione קְרִיּוֹת ita, ut sit ibi sermo de loco „קְרִיּוֹת בְּשָׁן – Qerijjot Bašan“, qui locus est quaerendus in regione Hauran inter Bošram et Salchad et est identificandus cum hodierno loco el - Qureje“, carent sufficienti ratione.

V. 3a: „וְהִכַּרְתִּי שׁוֹפֵט – exstinguam iudicem“. „שׁוֹפֵט – iudex“ vult ibi designare iudicem – regentem – regem, cui subditi sunt alii principes.

Minae contra Juda: 4 – 5. *

4-5. Sic dicit Jahve: Jugum, i. e. poenam pro tribus et pro quattuor sceleribus habitatoribus regni Juda imponendam non avertam. Cur? Habitatores regni Juda contempserunt et neglexerunt enim legem Jahve et statuta Jahve non servaverunt. Eadem idola, post quae abierant olim patres eorum, seduxerunt etiam habitatores regni Juda. Propterea mittet Jahve in Juda ignem, qui comedet etiam palatia capitalis urbis Jerusalem.

Quoad vv. 4bc vide adnotationes nostras ad vv. 13bc.

V. 4de: „עַל־מַאֲסָם . . . לֹא שָׁמְרוּ“ – contempserunt enim et . . . non custodierunt“, sc. habitatores regni Juda, de quo regno erat sermo in vv. 4bc (constructio *κατὰ σύνεσιν*).

V. 4f: „בְּזִבְיָהֶם“ significat proprie „mendacia eorum“, i. e. falsi dii eorum, ergo idola eorum.

Multi critici affirmant vv. 4 – 5 esse posterius additamentum originis non Amosanae. Provocant ad vv. 4de, ubi est sermo de thora (lege) et statutis Jahve, provocant ad vv. 4fg, ubi fit mentio idololatriae veterum Israelitarum. Demum tempore, quo ortum est Deuteronomium, et tempore sequenti, quo laboraverunt sic dicti „deuteronomistae“, – sic affirmant hi critici –, sunt

lex et statuta Jahve et idololatria veterum Israelitarum consuetum thema literaturae hebraicae (Sic scribit e. gr. Marti quoad vv. 4fg [l. c. p. 166]: „Der angebliche Götzendienst der Väter ist bei den Deuteronomikern und ihren Nachfolgern ein ständiges Thema“). Quam futilia argumenta! – Nolumus ibi disputare, in quantum vera et sanis rationibus suffulta sit opinio horum criticorum de tempore originis et de ambitu sic dicti libri Deuteronomii necnon opinio horum criticorum de laboribus sic dictorum „deuteronomistarum“; sunt enim in his opinionibus vera falsis permixta. Id unum volumus ibi retinere et cum emphasi efferre: Non solum illo ab his criticis adeo artificiose excogitato et ideo non omni ex parte probato tempore Deuteronomii et „deuteronomistarum“ occurrit sermo de lege et statutis Jahve, de idololatria veterum Israelitarum, *sed etiam saeculis huic tempori antecedentibus*. Lege e. gr. 1 Reg 11^{4ss.}, 15^{12s.}, 2 Reg 11¹⁸, 2 Par 15⁸, 21¹¹, 23¹⁷, 25¹⁴, Am 5^{25. 26} etc. et videbis in adhuc unitum regnum Israel necnon in subsequens divisum regnum Juda neglectum thorae et statutorum Jahve irrepsisse necnon idolatriam ibi floruisse (Sic e. gr. in 1Reg 11¹⁰ legimus de Salomone: „non custodivit [לֹא שָׁמַר], quae mandavit ei Jahve“ et in 1Reg 11¹¹ dicit Jahve ad Salomonein: „non custodisti [לֹא שָׁמַרְתָּ] pactum meum et praecepta mea, quae mandavi tibi“; in Am 5^{25. 26}, qui versus consentientibus criticis sunt certissime originis Amosanae, exprobat propheta idolatriam veterum Israelitarum: „Sacrificia cruenta et sacrificium incruentum obtulistis mihi in deserto quadraginta annis, domus Israel! Portastis tabernaculum regis vestri, sed etiam statumen idolorum vestrorum, sidus deorum vestrorum, quae fecistis vobis“.) Iidem critici, qui vident in vv. 4 – 5 posterius additamentum originis non Amosanae, coniciunt non Amosanam originem horum versuum ex in v. 4e occurrente expressione „שָׁמַרוּ“ (לֹא שָׁמַרוּ – non servaverunt), dicentes expressionem שָׁמַר esse typicam expressionem sic dicti temporis Deuteronomii et „deuteronomistarum“. Nequaquam! Expressio „שָׁמַר – servare – custodire“ (sc. praecepta, pactum, mandata etc.) occurrit enim multis locis talium librorum V. T., qui nihil commune habent cum sic dicto tempore Deuteronomii et „deuteronomistarum“ (Sic e. gr. in iam citatis vv. 1 Reg. 11^{10. 11} legimus bis expressionem שָׁמַר). Iure meritoque defendit ergo e. gr. exegeta Driver Amosanam originem vv. 4 et 5 dicens in his versibus occurrentes expressiones sic dicti temporis Deuteronomii et deuteronomistarum debuisse esse in usu iam ante hoc tempus. Nostros vv. 4 et 5 esse originis Amosanae elucet denique ex hac ratione: Stylus et modus dicendi vv. 4 – 5 est idem ac stylus et modus dicendi fragmentorum indubitanter Amosano-

rum vv. Am 13-5, 13-15, 21-3: confer. vv. 4abc et vv. 13abc, 13abc, 21abc; v. 5 et vv. 14, 14ab, 22.

Adhuc nonnulla verba ad fragmenta 16-8, 19-10, 111-12, 24-5, quibus fragmentis multi critici originem Amosanam abiudicant. Hi critici dicunt nempe: Non-Amosanam originem horum fragmentorum prodit etiam numerus et compositio poeticarum stropharum horum fragmentorum; numerus poeticarum stropharum horum fragmentorum non est idem ac numerus poeticarum stropharum fragmentorum 13-5, 113-15, 21-3; similiter nonnullae strophae horum fragmentorum exhibent maiorem numerum poeticorum versuum quam correspondentes strophae fragmentorum 13-5, 113-15, 21-3. Ad refutandas has obiectiones remittimus lectorem ad „Prolegomena“ nostri commentarii „Liber prophetae Hoſeae“, p. 25 ss., ubi de versu et stropha poeticorum librorum V. T. haec statueramus:

1. Hebraici poetae V. T. usi sunt metro liberiore.

2. Etiam compositio poeticarum stropharum erat apud poetas hebraicos liberior; strophae non erant adstrictae certo, firmis regulis convenienti numero versuum.

3. Extensio (ambitus) et natura hebraici versus et hebraicae strophae determinabantur metrico et logico rhythmico, qui uterque rhythmus (rhythmus metricus et rhythmus logicus) invicem commiscebantur et connectebantur. – Si porro fragmenta 13-5, 113-15, 21-3 non habent eundem numerum stropharum ac fragmenta 16-8, 19-10, 111-12, 24-5, hoc bene explicatur maiore vel minore extensione pertractatae materiae et non est necesse recurrere ad *diversos* auctores.

*

Usque adhuc, in vv. 13 – 25, locutus est propheta Amos de vicinis populis regni Israel, nunc in vv. 26 – 9¹⁵ convertitur ad regnum Israel ipsum, quod regnum cum suis habitatoribus est proprium et principale argumentum libri Amos. Bene dicit s. Hieronymus: „idcirco ponit novissimum Israel, quoniam prope omnia quae sequuntur, ad ipsum scripta praediximus, ut sub uno textu sermo propheticus libri ordinem contineret.“

*

Minae contra Israel: vv. 6 – 16.

Vv. 26-16 continent minas contra regnum Israel, cuius habitatores peccant iniustitia, oppressione pauperum, impudicitia et immoralitate.

6. Sic dicit Jahve: Jugum, i. e. poenam pro tribus et pro quattuor scele-

ribus habitatoribus regni Israel imponendam non avertam. Cur? Habitatores regni Israel vendiderunt iustum pro argento et pauperem propter binos calceos.

Quoad vv. 6bc vide adnotationes nostras ad vv. 13 bc.

Vv. 6 de: Propheta accusat iudices regni Israel denegatae et violatae iustitiae ex turpi lucro et mercede. „Iustus – צַדִּיק“ non denotat ibi hominem virtutibus ornatum, sed hominem, cui in litium controversia ius aequum reddendum est. Iniusti iudices regni Israel corrumpuntur immo re vilissima et „propter binos calceos – בַּעֲבוּר נַעֲלִים“ produnt meliorem pauperis causam. Minus accurate vertit V: „בַּעֲבוּר נַעֲלִים“ pro calceamentis“. – – Singularem et ingeniosam explicationem vv. 6 de proponit Hoffmann, ZATW 1883, p. 97 – 99 (simili explicationi subscribit etiam G. H. Box, Expository Times 1901 Mai, p. 377s.), qui in calceis v. 9e videt secundum Rt 47; Ps 60¹⁰ symbolum iuris possessionis et expressionem v. 9e עֲבוּר vertit suadente Jos 5¹¹ s. „Laudertrag“; secundum Hoffmann-um corrumpuntur iudices regni Israel non solum pecunia ipsa, sed etiam „mit dem indirekten vielleicht noch verführerischeren Wert einer Art Anwartschaft oder Hypothek auf das Gut des armen Angeklagten, resp. mit dem vom Gläubiger dem Richter cedierten Ernteertrag des Schuldnerackers“.

7. V. 7 suo argumento arcte cohaeret cum antecedente v. 6. In vv. 6 de accusantur iudices regni Israel violatae iustitiae et oppressionis pauperum, in vv. 7ab exprobrat propheta habitatoribus regni Israel generatim duritiem in debiles et pauperes, ad quam duritiem habitatores regni Israel addunt secundum vv. 7cd foedum crimen incestus: *Conterunt in pulverem terrae caput debiliū, viam pauperum deturbant; vir et pater eius eunt ad puellam, ut profanent nomen sanctum meum.*

Nostra versio v. 7 correspondet textui M et praebet clarum, in contextum optime quadrantem sensum. Expressio הַשְּׂאֵפִים (plur. partic.) est retinenda et derivanda a שָׂאָף, quod significat „conterere“; obiectum dependens a שָׂאָף ponitur ibi cum praepositione: בְּרֵאשׁ, nam secundum analogiam similium verborum פָּגַע et פָּגַשׁ obiectum verbi שָׂאָף modo cum praepositione בְּ, modo sine hac praepositione poni potest. – In v. 7a loco M „עַל-עַפְרָאֲרָן“ forsan melius est legendum „אֶל-עַפְרָאֲרָן“, quamvis M „עַל-עַפְרָאֲרָן“ det eundem sensum.

Reicimus varias reconstructions et correcturas v. 7 propositas a diversis criticis. Non est necesse loco M הַשְּׂאֵפִים legere הַשְּׂאֵפִים (= partic. act. a verbo שָׂאָף). Phrasis „עַל-עַפְרָאֲרָן“ non est posterius additamentum (sic affirmant

e. gr. Wellhausen, Sellin, Nowack, Marti, Guthe, Löhr, Torrey, Harper), nam optime complet et cum emphasi effert ideologicum argumentum v. 7a; versio G v. 7a: τὰ πατοῦντα ἐπὶ τὸν χοῦν τῆς γῆς καὶ ἐκονδύλιζον εἰς κεφαλὰς πρωχῶν videtur esse quaedam explicativa amplificatio primigenii textus M v. 7a. Nobis porro non placent correcturae v. 7b, quas loco perspicui et clari textus M v. 7b proponunt nonnulli critici: „וַיְדַרְכוּ פְּנֵי עֲנָוִים, – (et) conculcant faciem pauperum“, „וְדִין עֲנָוִים יִטּוּ, – (et) ius pauperum supprimunt“. Etiam parva ab Hoonacker-o proposita reconstructio vv. 7ab: „הַשְּׂאֵפִים עַל-עַפְר־אָרֶץ פְּרָאֵשׁ דְּרָךְ דְּלִים וְעֲנָוִים יִטּוּ – conterunt super pulverem terrae in compito viae debiles, pauperes deprimunt“ est superflua. Omnes hae et aliae similes propositae reconstructiones sunt partim parum verosimiles, partim inferunt vim hodierno textui M et non reddunt sensum v. 7 clariorem.

Vv. 7cd: Vir et pater eius, i. e. filius et pater, eunt ad puellam, ut profanent nomen sanctum meum. Multi recentiores vident in „הַנְּעֶרָה – puella“ v. 7c meretricem sacram – קְדֻשָּׁה, quae in honorem numinis divini se prostituit, qui horrendus, ab indigenis Canaanitis exercitus abusus religiosus etiam in sanctuariis israeliticis invaluit (conf. Hoš 414). Forsan. Sed multo aptius explicantur vv. 7cd hoc modo: Propheta effert tamquam scelestam et nomen Jahve profanantem circumstantiam, quod *filius* et *pater* unâ libidinosum incestum exercent. Et hoc eo magis, quia articulo determinata expressio הַנְּעֶרָה significare videtur unam certam et eandem puellam (G habent: πρὸς τὴν αὐτὴν παιδίσκεην), quâ uti uxore servâ domui addictâ uterque herus (filius et pater) per commercium incestuosum abutitur. Ita cohaerent vv. 7cd argumento suo cum praecedentibus et subsequentibus vv. 6de, 7ab, 8, ubi est sermo de debilibus et pauperibus, oppressis a potentibus. Tali modo intelligunt vv. 7cd etiam Sellin, Hoonacker, Knabenbauer – Hagen. Foedum crimen incestus reprehensum in 7cd est idem ac crimen a Ruben commissum (conf. Gen 3522, 494), idem ac illud, quod prohibent leges latae in Lev 187, 2011.

8. Potentes, iniusti et effrenati Israelitae, qui opprimunt debiles et pauperes, manifestant suam malitiam porro hoc inhumano modo: *Super vestimenta oppignerata se extendunt iuxta omne altare et vinum pecunia multatorum bibunt in domo Dei sui.*

Vestimenta loco pignoris a pauperibus accepta per noctem retinere lege prohibitum erat (conf. Ex 2225s., Dtn 2411-13), hi oppressores autem utuntur talibus oppigneratis vestimentis tamquam stragulis, dum ad altaria Jahve epulis sacrificialibus accumbunt. Accedit, quod in talibus epulis sacrificialibus celebratis in domo Dei bibunt vinum, quod comparaverunt pecuniis

mulctatiis iniuste oppressorum. Quanta inhumana iniustitia, quanta offensio Dei!

אַצֵּל כָּל-מִזְבֵּחַ – iuxta omne altare, praeprimis iuxta omnia altaria sanctuariorum Dan et Bethel, ubi Jahve sub vitulorum symbolo colebatur (conf. 1 Reg 12^{28s.}); deinde autem etiam iuxta omnia altaria Jahve, quae tunc temporis in regno Israel – aequae ac in regno Juda – multis locis excelsis et frondosis erecta erant. In v. 8b est loco M „בֵּית אֱלֹהֵיהֶם“ legendum „בֵּית אֱלֹהֵיהֶם“ – in domo Dei sui“; hoc testatur dageš lene occurrens in „בֵּית“, nam post praecedens יְשֻׁתִי esset scribendum solummodo בֵּית, si non praecederet praepositio „בְּ“. Lectionem „בֵּית אֱלֹהֵיהֶם“ suadent etiam G, ubi legimus „ἐν τῷ οὐρανῷ τοῦ θεοῦ ἀνθρώπων“. Sub בֵּית אֱלֹהֵיהֶם sunt utique intelligenda sanctuaria Dan et Bethel. In v. 8 est sermo de altaribus et sanctuariis *Jahve*, non de altaribus et sanctuariis *idolorum*. Nonnulli (Rosenmüller, Fischer etc.) vident in altaribus et sanctuariis v. 8 altaria et sanctuaria idolorum („בֵּית אֱלֹהֵיהֶם“ vertunt: „in domo deorum suorum“) et v. 8 hoc modo explicant: Potentes, iniusti et effrenati Israelitae tam nihili aestimant idola, ut rapinis et iniustitiis ea colant.

Non arident nobis correcturae propositae a nonnullis criticis: sic loco M „יָדוּ“ legit Ewald „יָדוּ = mittunt (miserunt) sortem“, Siegfried – Stade „יָצְעוּ = se prosternunt“. Quae correcturae sunt nimis quaesitae.

Nonnulli vident in phrasibus „אַצֵּל כָּל-מִזְבֵּחַ“ et „בֵּית אֱלֹהֵיהֶם“ posteriora additamenta deturbantia poeticum metrum. Sine sufficiente ratione! Poeticum metrum hebraicum erat liberius (Lege „Prolegomena“ nostri „Liber prophetae Hošae“, p. 29).

Peccaverunt habitatores regni Israel rapinis et iniustitiis contra Jahven; peccatum eorum eo maius est, quia habet notam ingratitudinis erga Jahven, qui tanta beneficia praestitit populo Israel. Propheta describit in sequentibus vv. 9 – 12 haec beneficia Jahve, „ostendens beneficia praestita quattuor, duo corporalia et duo spiritualia“ (Albertus Magnus).

9-10. Propheta commemorat duo magna corporalia beneficia, quae in praeterita historia exhibuit Jahve populo Israel: *a)* exterminationem potentis Amorrhaei, *b)* exodum ex Aegypto, viam per desertum et occupationem terrae Canaan. Jahve ipse depingit haec beneficia: Ego exterminavi a facie populi Israel Amorrhaeum, cuius altitudo erat sicut altitudo cedrorum, qui erat fortis sicut quercus, et ego exterminavi fructum eius desuper et radices eius subter. Ego ascendere feci populum Israel de terra Aegypti, duxi populum Israel in deserto quadraginta annis, ut possideret – occuparet terram Amorrhaei.

Potentiam et fortitudinem Amorrhaei comparat propheta in v. 9 cum altitudine cedrorum et robore quercuum; nihilominus destruxit Jahve populum Amorrhaeum tam stirpitus, ut menti obversaretur exterminatio altorum cedrorum et robustarum quercuum, quarum fructus desuper et radices subter destructa sunt. „אַמְרִי – Amorrhaeus“ designat praeprimis illam ex septem Canaan inhabitantibus robustissimam et in orientali Jordanis regione residentem gentem, cuius territorium devictis regibus Sehon et Og attributum est a Moyse tribubus Gad – Ruben et dimidiae tribui Manasse (conf. Num 21¹³, 32^{19. 33}, Dtn 38, 44⁷, 31⁴, Jos 2¹⁰); praeterea expressio „אַמְרִי – Amorrhaeus“ exstitisse videtur generalis appellatio canaaniticarum montana incolentium gentium (conf. M. Hagen, *Realia biblica* p. 26^a).

Nonnulli critici (e. gr. Harper, Sellin) transponunt v. 10 ante v. 9. Nos, nolentes coarctare libertatem scriptoris – prophetae in enarrandis eventibus historicis, retinemus hodiernam M seriem vv. 9. 10. – Non assentimur Marti-o, qui propter *praetensam* formam prosaicam v. 10 et propter triplex ibi occurrens „אַתָּה“ videt in v. 10 additamentum posterioris glossatoris; elucubrationes Marti-i sunt valde subiectivae. – Eo minus arridet nobis nimis quaesita coniectura Riessler-i quoad M phrasin v. 10b „בְּמִדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה“ – in deserto quadraginta annis“; Riessler (l. c. p. 70, 72) coniectat hanc phrasin olim fuisse scriptam: „במדבר משנה“ et significasse libros „Numeri, Deuteronomium“ (liber „Numeri“ appellatur enim respectu sui argumenti hebraice „במדבר = in deserto“, principale argumentum libri „Deuteronomium“ est „משנה = altera [secunda] legislatio“); phrasis „במדבר משנה“ est secundum Riessler-um inserta posterius in nostrum v. 10b tamquam quaedam explicativa glossa: scriba aliquis vidit deinde secundum eundem Riessler-um in initiali litera מ secundae vocis משנה signum numeri 40 et scripsit loco משנה hodiernam expressionem M אַרְבָּעִים שָׁנָה. – Sed quid sibi vult haec singularis coniectura Riessler-i? – Si Riessler porro quoad v. 10 dicit migrationem quadraginta annorum in deserto non fuisse beneficium, sed potius poenam, tunc respondemus gubernationem divinam populo Israel in illa migratione praestitam certe fuisse beneficium divinum maximum.

V. 9a: Loco M מִפְּנֵיהֶם legunt nonnulli מִפְּנֵיכֶם.

11-12. Commemoratis in vv. 9 et 10 duobus corporalibus beneficiis revocat propheta in mentem duo beneficia spiritualia: a) missionem prophetarum, b) vocationem naziraeorum. Prophetae et naziraei erant munere suo legati Jahve ad populum Israel, praedicatores legis divinae, exhortatores ad sanctiorem et puriorem vitam. Sed ingrati et effrenati Israelitae hoc altum

munus prophetarum et naziraeorum impedire tentaverunt. Jahve ipse per os prophetae dicit in vv. 11, 12 ad habitatores regni Israel: Suscitavi de filiis vestris prophetas et de iuvenibus vestris naziraeos. Numquid non ita est, filii Israel? Vos autem, filii Israel, propinastis naziraeis vinum et prophetis mandastis: Ne prophetaveritis!

A Moysis tempore mittebat Jahve in signum favoris et providentiae populo Israel prophetas: conf. Jud 68-10, 1 Sam 227, 99, 1 Reg 1129, 131, 167, 17^{ss.}, 228, 2 Par 112, 1215, 167, 192, 20³⁴, Jer 725, 117 etc.

Naziraei erant quasi religiosi V. T., votis et observationibus (abstinentia a vino etc.) se Deo eiusque servitio consecrabant et exemplo sanctioris vitae alios ad Jahven trahere volebant (conf. Num 6). – Quoad prophetas et naziraeos in vv. 11, 12 commemoratos scribit Marti (l. c. p. 169): „Amos denkt wohl an Propheten wie Elia und Elisa und an Nasiräer nach der Art der Rekabiten. Die Nasiräer sind von Jahwe erweckt wie die Propheten, sie sind nicht von Geburt an dazu bestimmt, haben auch nicht nur auf bestimmte Zeit das Nasiräat übernommen, wie man es später zur asketischen Übung sich selber auferlegte“. Quoad modo citatam assertionem Marti-i volumus adnotare haec: Apud populum Israel videntur fuisse variae classes naziraeorum. Erant naziraei, qui a tempore nativitatis suae ab aliis naziraei facti sunt, erant autem etiam naziraei, qui a Jahve ad sanctiorem et puriorem vitam vocati sunt; erant naziraei, qui usque ad finem vitae suae naziraeatui se voverunt, erant autem etiam naziraei, qui solummodo ad certum definitum tempus vitae suae vota naziraeatus observaverunt. Hae variae classes naziraeorum verosimiliter tempore cum anteexsilico, tum postexsilico existebant. Utrum solummodo una certa classis, an omnes hae variae classes naziraeorum menti prophetae in vv. 11, 12 obversatae sint, difficile dictu.

V. 11d: „נָאִם־יְהוָה – dicit Jahve“ multi pro posteriore additamento habent. Sine sufficienti ratione. Haec „typica-prophetica“ phrasis occurrit enim multis locis libri Amos.

Etiam versum 12 putant nonnulli critici esse posterius additamentum, insertum metri causa. Immerito. V. 12 enim cum respectu argumenti sui, tum respectu formae poeticae in contextum optime quadrat. – Alii critici concedunt quidem v. 12 esse ab Amos scriptum, sed transponunt vv. 11cd post v. 12 tamquam in eorum locum primigenium et proprium, ut obtineant quandam gradationem oratoriam. Forsan et forsan non.

V legit in vv. 12ab tempus futurum: „propinabitis, . mandabitis“. Sed M expressiones תִּשְׁקוּ et צִוִּיתֶם sunt vertendae per tempus praeteritum. A La-

pide scribit quoad vv. 12ab: „ita legunt omnes codices latini, graeci et hebraei, in praeterito; unde in romanis vitio typographico irrepsisse videtur *propinabitis*, mandabitis in futuro“. Etiam V^A tempori praeterito suffragatur.

Initio v. 12a occurrens copula „ו“ est vertenda sensu adversativo: autem.

*

Peccata ingratorum habitatorum regni Israel adducent universalem ruinam regni, quam omnino nemo effugiet: vv. 13 – 16. Propheta inducit Jahven ipsum describentem hanc venturam ruinam.

13. *Ecce, ego stridere faciam subter vos, sicut stridet plaustrum plenum mergitum.* – Propheta utpote rusticus et armentarius sumit ibi similitudinem ex rure: Sicut plaustrum oneratum mergitibus stridet, sic ego, Jahve, stridere faciam subter vos, oneratos tantis peccatis et tantis, his peccatis promeritis suppliciis.

Nostra versio v. 13 est versio „ad verbum“ textus M et optime quadrat in ideologicum contextum. In eundem sensum vertunt v. 13 V („ecce ego stridabo subter vos, sicut stridet plaustrum onustum faeno“), ’A (habet „*τρυξήσω*“ et „*τρῶξαι*“), eundem sensum dant versui 13 exegetae Justi, I. D. Michaelis, Touzard, Hoffmann (ZATW 1883, p. 10Cs.). In phrasi v. 13b: *הָעֲנָלָה הַמְּלֵאָה לָּךְ* habes sic dictum dativum ethicum: *plaustrum plenum sibi*, i. e. *plaustrum superplenum*.

Sunt autem multae aliae correcturae et versiones, quas proponunt varii critici in v. 13. Quae correcturae et versiones nobis minus placent. Nonnulli critici (Hitzig, Orelli, Fischer, Reuss, Wellhausen etc.) loco M *מַעֲיִק* et *תַּעֲיִק* ponunt expressiones *מַפְיִק* et *תַּפְיִק* (vacillare faciam subter vos terram, sicut vacillat . . .). Alii (Riessler, Keil, Ewald etc.) tribuunt verbo *הָעֲיִק* significationem „premendi“ et vertunt: „Ecce, ego pedes vestros (*תַּחַתְיִכֶם*) comprimam, sicut tribulum oneratum comprimit mergites“. Gesenius-Buhl¹³, collato verbo arabico „*‘aqqa* (findere, lacerare)“, vertit: „Ich will euch an Ort und Stelle zerschneiden, wie der Dreschwagen . . . zerschneidet“. Hoonacker, collato verbo arabico „*‘âqa* (retinere, impedire)“, proponit versionem: „Ecce, ego faciam, ut impediuntur pedes vestri (*תַּחַתְיִכֶם*), sicut impeditur plaustrum nimis oneratum mergitibus“. G habent expressiones „*κυλίω* (*κωλύω*)“ et *κυλίεται*“, quibus expressionibus inest significatio „vociferandi, clamandi“. Multi codices latini et etiam codex V^A legunt in v. 13a loco „subter vos“ phrasin „super vos“; immo lectio „super vos“ adscribitur in epanorthote antiquis codicibus et antiquis originalibus. – Wilbers (Mélanges de la faculté

orientale, Beyrouth, V, p. 277ss.) et multi alii exegetae intelligunt sub „עֲגָלָה“ v. 13b „tribulum“, non plaustrum, dicentes in Oriente non adhiberi plaustra ad inferendas fruges. In hac quaestione autem assentimur Marti-o scribenti (l. c. p. 170): „Der Einwand gegen die Deutung von עֲגָלָה als *Erntewagen* (Jes 28²⁸ bedeutet עֲגָלָה *Dreschwagen*), dass es in Palästina dergleichen in alter Zeit gerade so wenig gegeben habe, wie jetzt, ist nicht berechtigt; denn mag man auch das geschnittene Getreide in bergiger Gegend stets durch Menschen, oder bei weiten Entfernungen auf Maultieren, Eseln, Kamelen heimgeschafft haben, so ist es schwer zu glauben, dass ein Volk, das Wagen für den Umzug ganzer Familien (Gen 46⁵) und solche zu landwirtschaftlichen Zwecken (1 Sam 67-14) kannte, dieselben wenigstens in ebener Landschaft nicht auch zur Einführung der Garben sollte gebraucht haben“.

In v. 13b proponunt nonnulli loco M „כַּאֲשֶׁר הָעֵיךְ הָעֲגָלָה“ breviorē lectionem „כַּעֲגָלָה“. Quae proposita correctura nobis videtur esse nimis quaesita.

14-15. Et erit die venturae universalis ruinae: (v. 14) *Peribit fuga a veloce, validus non confortabit robur suum, fortis non salvabit animam suam.* (V. 15) *Tenens arcum non stabit, velox pedibus suis non salvabitur, ascensor equi non salvabit animam suam.*

Vv. 14ab prae se ferunt tenorem *generalem* et videntur *in genere* denotare inutilitatem bellicae virtutis et impossibilitatem salvationis die universalis ruinae. Vv. 14c, 15abc distincte enumerant quattuor varias species armorum pugnatorum, quibus in ventura universali ruina omnis virtus bellica inutilis et carens effectu salvationeque erit: 1. fortes (i. e. primos et electos pugnatores), 2. arcum tenentes, 3. veloces pedibus suis, 4. ascensores equorum. Marti (l. c. p. 171) scribit respectu vv. 14ab et vv. 14c, 15abc: „Übrigens ist v. 14a (aequivalet nostris vv. 14ab) allgemeiner zu fassen, während 14b 15 (aequivalent nostris vv. 14c, 15abc) von einzelnen ‚Waffengattungen‘ spricht: von der Garde, den Schützen, den Schnellläufern und den Berittenen“.

In v. 15b legenda est cum GTV loco M „לֹא יִמְלִיט“ expressio „לֹא יִמְלִיט“. – Nonnulli retinent in v. 15b M „לֹא יִמְלִיט“ et dicunt huic M expressioni addendam esse saltem in cogitatione expressionem v. 15c „נַפְשׁוֹ“ – animam suam“. Alii iterum integrum v. 15 pro posteriore additamento habent.

16. *Immo robustus corde inter fortes nudus fugiet illo die, dicit Jahve.*

Tanta erit inutilitas bellicae virtutis et impossibilitas salvationis die venturae universalis ruinae, ut ipse fortissimus robustissimusque relicto et spreto quovis genere armorum et vestimentorum fugiat.

V. 16a: Copula „וְ“ initio v. 16a prae se fert sensum gradationis, propterea est vertenda: „immo“, „etiam“. – Phrasis „בְּגִבּוֹרִים לְבֹ אִמְיָן“ est „ad verbum“ vertenda: „robustus corde suo inter fortes“ et significat virum fortissimum robustissimumque.

V. 16b: Quoad expressionem v. 16b „עָרוֹם“ scribit Marti (l. c. p. 171): „עָרוֹם bedeutet nicht: splitternackt, sondern: ohne Waffen, die er wegwirft, und ohne die die Flucht hindernden Kleider“. – „יוֹם־הַהוּא – dies ille“ est dies *tumultus bellici* (conf. 14. 5. 14. 15, 22. 3), quo die Jahve utens regno Aššur tamquam puniente instrumento suo perdet populum regni Israel. – Menti prophetae Amos obversatur in vv. 13 – 16 regnum Aššur tamquam puniens instrumentum Jahve, quamvis Amos illud expresse non nomet.

Totum fragmentum 26-16, continens minas contra regnum Israel, concludit propheta repetens in v. 16c verba „נְאֻם־יְהוָה, – dicit Jahve (effatum Jahve)“, quae verba sunt quoddam sigillum et quaedam solemnis confirmatio immutabilis decreti Jahve, quod certocertius in effectum deducetur.

Loco nostri M v. 16a legunt G^B sic: καὶ ὁ κραταιὸς οὐ μὴ εὐρῆσει τὴν καρδίαν αὐτοῦ (G^Q m^g ηὐρέθη καρδία) ἐν δυναστείαις. Respectu huius lectionis inserunt nonnulli in M v. 16a post לְבֹ verba „לֹא יִמְצָא“, ut v. 16a sonet: „Immo robustus corde non inuenietur inter fortes“. Alii eliminant ex v. 16 verba „בְּיֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה“, videntes in his verbis posterius additamentum. – Nos retinemus integrum M v. 16 tamquam primigenium et Amosanum.

Codices manu scripti G non habent totum textum vv. 14 – 16.

CAPUT III.

Propheta annuntiat venturam ineluctabilem et tremendam castigationem Jahve in habitatores regni Israel. Hoste adventante Samaria vastabitur, homines neci dabuntur et altaria Bethel destruentur.

1. Audite verbum hoc,
quod locutus est Jahve super vos, filii Israel,
super omnem cognationem quam eduxi de terra Aegypti,
dicens.
2. Solummodo vos cognovi ex omnibus cognationibus terrae;
idcirco visitabo super vos omnia delicta vestra.
3. Numquid ambulant duo insimul,
nisi convenerunt?
4. Numquid rugit leo in saltu
et praeda non est ei?
numquid dat leunculus vocem suam de cubili suo,
nisi cepit?
5. Numquid cadit avis in laqueum humi positum
et esca illex non est ei?
numquid resilit laqueus de terra
et revera nihil capit?
6. Num clangit tuba in civitate
et populus non expavescit?
num est malum in civitate
et Jahve non fecit?

7. Non facit enim Adonai Jahve quidquam,
nisi revelavit secretum suum servis suis prophetis.

8. Leo rugivit,
quis non timebit?
Adonai Jahve locutus est,
quis non prophetabit?

9. Audire facite super palatia in 'Ašdod
et super palatia in terra Aegypti
et dicite:
Congregate vos super montem Samariae,
videte perturbationes magnas in medio eius
et oppressiones in penetralibus eius.

10. Nescierunt facere rectum,
dicit Jahve,
cumulantes iniquitatem et violentiam in palatiis suis.

11. Propterea sic dicit Adonai Jahve:
Hostis cinget terram,
detrahet ex te robur tuum
et devastabuntur palatia tua.

12. Sic dicit Jahve:
Prouti eruit pastor de ore leonis duo crura aut extremum
auriculae,
sic eruentur filii Israel,
considentes Samariae in angulo cubilis et in gibba lectuli.

13. Audite et contestamini in domo Jacob,
dicit Adonai Jahve Deus exercituum.

14. Die enim quo visitavero super Israel scelera eius,
visitabo etiam super altaria Bethel
et defringentur cornua altaris
et cadent in terram.

15. Percutiam domum hiemalem cum domo aestiva,
peribunt domus eburneae
et dissipabuntur domus multae,
dicit Jahve.

ADNOTATIONES

Cum capite 3 incipit secunda pars libri Amos, quae commode in tres orationes dividi potest. Oratio I. continetur capite 3, oratio II. capite 4 et oratio III. capitibus 5 – 6. Omnes tres orationes habent pro argumento reprehensiones et minas in regnum Israel eiusque habitatores.

Nonnulli critici dividunt cc. 3 – 6 ratione ideologici argumenti in multas partes (e. gr: 1. 3₁-3, 2. 3₄-8, 3. 3₉-11, 4. 3₁₂, 5. 3₁₃-15, 6. 4₁-3, 7. 4₄-12(13), 8. 5₁-3, 9. 5₄-6. 14_{s.}, 10. 5₇-12 [excepto v. 5_{8s.}]. 16_{s.}, 11. 5₁₈-27, 12. 6₁-7, 13. 6₈-10, 14. 6₁₁-14), dicentes has partes esse solummodo *fragmenta* longiorum primigeniarum orationum. Nos quidem concedimus ideologicum argumentum cc. 3 – 6 esse multiplex et prae se ferre pulcherrimam varietatem diversarum idearum, sed hanc multiplicitem et varietatem expressarum idearum attribuimus praecipue ingenioso, rescisso et exstatico stylo, quo usus est propheta-poeta Amos. Eidem ingenioso, rescisso et exstatico stylo adscribimus, si Amos in orationibus capitum 3 – 6 et etiam aliis locis sui libri modo loquitur de Jahve in 3. persona, modo inducit Jahven ipsum in 1. persona loquentem (conf. e. gr. 3_{1c} et 3_{1bd}, 3_{14ab.15a} et 3_{13b.15d} etc. etc.).

*

Oratio I., quae continetur capite 3, habet duas partes: a) 3₁-8, b) 3₉-15. In prima parte, in vv. 3₁-8, annuntiat propheta ineluctabilem castigationem, quam regnum Israel merito paveat.

1. Stylo rescisso et exstatico, intendente excitare attentionem audientium, aggreditur propheta describere venturam castigationem his verbis: *Audite verbum hoc, quod locutus est Jahve super vos, filii Israel, super omnem cognationem quam eduxi de terra Aegypti, dicens.*

In v. 1b legunt multi MSS loco M „כְּנִי יִשְׂרָאֵל“ expressionem „בֵּית יִשְׂרָאֵל“.

Ex eo, quod in v. 1b est sermo de Jahve in 3. persona et in v. 1c Jahve ipse loquitur in 1. persona, volunt nonnulli critici deducere varias conclusiones: alii (e. gr. Marti, Duhm, Löhr, Sellin) vv. 1cd pro posteriore additamento habent; alii (e. gr. Oort) vv. 1 et 2 integros declarant esse interpolatos; Riessler deprehendit in v. 1 duas posteriores glossas: a) [filii Israe], b) [super omnem cognationem quam eduxi de terra Aegypti]. – Alii iterum eliminant e v. 1 solummodo hanc vel illam phrasin tamquam posterius additamentum: sic Harper delet phrasin „filii Israel“, Ehrlich delet „super omnem cognationem“. – Nos econtra videmus in v. 1 versum, qui suo rescisso et exstatico stylo prodit prophetam Amos suum auctorem.

2. Jahve ipse enuntiat cum emphasi venturam castigationem peccantis populi Israel = regni Israel simulque praecipuum motivum huius castigationis: *Solummodo vos cognovi ex omnibus cognationibus terrae; idcirco visitabo super vos omnia delicta vestra*. Certocertius puniet Jahve populum Israel – habitatores regni Israel propter tam multa peccata et delicta eius. Et motivum causaque huius ineluctabilis castigationis? Specialis electio et specialis amor, quibus Jahve prae omnibus ceteris cognationibus (= populis = nationibus) amplexus et populum Israel: *Solummodo vos cognovi ex omnibus cognationibus terrae*. Haec praerogativa specialis electionis et amoris debuit habitatores regni Israel plus quam ceteras cognationes deterrere a peccando, propterea eo ineluctabilior et maior erit ventura castigatio peccantis et ingrati regni Israel. – Ex v. 2 elucet, quam sublimem ideam habuerit Amos de ethica relatione inter Jahven et populum Israel – habitatores regni Israel. Egregie scribit de v. 2 Marti (l. c. p. 172): „Damit hat Amos mit einem Schlage seine Auffassung von dem Verhältnis zwischen Jahve und Israel beleuchtet und sein Verständnis desselben als eines sittlichen klar gemacht. Die Prärogative Israels ist kein Ruhekitzen zur Einschläferung des Gewissens, sondern, richtig verstanden, eine treibende Kraft zur Erfüllung der einfachsten wie der höchsten Pflichten“.

Expressio „*הַקְּרִיבִים*“ in vv. 2a, 1c significat „cognitionem – populum – nationem“. Confer Gen 12₃, 28₁₄, Mich 2₃, Jer 8₃.

Specialis electio et specialis amor, quibus persecutus est Jahve populum Israel, reddit venturam castigationem peccantis et ingrati regni Israel certocertiolem. Hanc irrevocabilem certitudinem venturae castigationis illustrat propheta in vv. 3 – 6 septem pulcherrimis comparationibus – imiginibus – similitudinibus: Tam certe efficient specialis electio et specialis amor, quibus Jahve populum Israel praetulit ceteris nationibus, venturam castigationem peccantis et ingrati regni Israel, quam certe verificantur eventus commemorati in septem comparationibus vv. 3 – 6: 1. Duo ambulant insimul tunc, si antea convenerunt (v. 3); 2. leo in saltu rugit tunc, si praeda est ei (vv. 4ab); 3. leunculus dat vocem suam de cubili suo tunc, si praedam cepit (vv. 4cd); 4. avis cadit in laqueum humi positum tunc, si esca illex est ibi (vv. 5ab); 5. laqueus resilit de terra tunc, si praeda capta est (vv. 5cd); 6. populus expavescit tunc, si tuba clangit in civitate (vv. 6ab); 7. aliquod malum accidit in civitate tunc, si Jahve illud permittit (vv. 6cd).

3. Prima comparatio – imago – similitudo illustrans irrevocabilem certitudinem venturae, in v. 2 enuntiatae castigationis: *Numquid ambulant duo*

insimul, nisi convenerunt? – Tam certe veniet enuntiata castigatio, quam certe et necessario ambulant insimul duo, si antea convenerunt.

In v. 3b retinemus M „נוֹעְדוּ“ et vertimus „convenerunt“. Non placet nobis versio nonnullorum, qui v. 3b „בְּלִתִּי אִם-נוֹעְדוּ“ tradunt „ohne sich verabreden haben“. Verbum נֹעַד in niph. significat praepremis „convenire“. Etiam non est necesse legere cum G (ἐὰν μὴ γνωρίσωσιν ἑαυτούς) loco M נוֹעְדוּ expressionem נוֹדְעוּ. Expressio נוֹדְעוּ non reddit versum 3 in respectu ideologico clariorem quam M expressio נוֹעְדוּ. M expressio נוֹעְדוּ quadrat optime in ideologicum contextum v. 3 et est propterea primigenia. Reicimus etiam opinionem eorum, qui in v. 3 additamentum aliquod posterioris glossatoris vident (Sic dicit e. gr. Marti [l. c. p. 173]: „Ausserdem scheint den Glossator noch der Wunsch geleitet zu haben, durch v. 3 eine Verbindung zwischen v. 2 und v. 4 – 8 herzustellen. Formell ist dies gelungen, aber inhaltlich ist v. 3 so matt, dass er vor v. 4 den Eindruck von v. 4 – 8 nur abschwächen kann“). Quam subiectiva et persuadentibus rationibus carens opinio!). Imago – similitudo in v. 3 descripta est enim in respectu ideologico non minus pulchra et ingeniosa quam imagines – similitudines expressae in vv. 4 – 6.

4. V. 4 continet secundam et tertiam comparationem – imaginem – similitudinem illustrantes irrevocabilem certitudinem venturae, in v. 2 enuntiatæ castigationis: *Numquid rugit leo in saltu et praeda non est ei? numquid dat leunculus vocem suam de cubili suo, nisi cepit?* – Tam certe veniet in v. 2 enuntiata castigatio, quam certe leo in saltu rugit, si praeda est ei, quam certe leunculus dat vocem suam de cubili suo, si praedam cepit.

Quoad utramque imaginem v. 4 scribit Marti (l. c. p. 173): „Beide Fragen sind nicht identisch: die zweite spricht sicher von dem behaglichen Brüllen, mit welchem der Löwe in seiner Höhle den Raub verzehrt, die erste von dem Gebrüll, mit welchem er auf die sichere Beute losstürzt“.

Similes imagines leonis – leunculi rapiantis et comedentis invenies in Is 52⁹, Ez 22²⁵, 1 Pt 5⁸.

Ex v. 4 elidunt nonnulli expressionem „מִמְעַנְתּוֹ“ – de cubili suo“ tamquam perturbantem poeticum metrum. Nobis sustinentibus liberius metrum poeticum talis anxiosa et scrupulosa inquisitio metri non placet.

5. V. 5 affert quartam et quintam imaginem – similitudinem confirman-tes certitudinem venturae castigationis: *Numquid cadit avis in laqueum humi positum et esca illex non est ei? numquid resilit laqueus de terra et revera nihil capit?* – Tam certe veniet in v. 2 enuntiata castigatio, quam certe ca-

dit avis in laqueum humi positum, si escam illicem sibi praeparatam ibi videt, quam certe resilit laqueus de terra, si praeda capta in eo haeret.

In v. 5a omittunt nonnulli cum G expressionem פַּח et legunt loco M „עַל-הָאָרֶץ – in laqueum humi positum“ solummodo „עַל-הָאָרֶץ – in terram“; alii (e. gr. Perles) proponunt loco M „עַל-פַּח הָאָרֶץ“ correcturam „עַל-פְּנֵי הָאָרֶץ“; nos retinemus M „עַל-פַּח הָאָרֶץ“ tamquam unice primigenium. – Sub in v. 5b occurrente מוֹקֵשׁ est aptissime intelligenda cum Hoonacker-o, Touzard-o, Fischer-o *esca illex*, quae in laqueo ponebatur, ut avem illiceret. Veteres versiones exprimebant ibi *aucupem, venatorem* (יֹקֵשׁ), nonnulli recentiores minus apte vident in מוֹקֵשׁ instrumentum aliquod, quo aucups utitur. פַּח vv. 5a et 5c significat laqueum, i. e. aucupis rete aliquod ad capiendas aves. Hoonacker describit instrumentum פַּח hoc modo: „Un appareil composé de deux cadres, rectangulaires ou semicirculaires, sur chacun desquels est tendu un filet, et qui se meuvent sur un axe commun; le piège est posé sur le sol, les cadres rabattus, de façon qu'à la moindre pression sur le mécanisme auquel est fixé l'appât, ils se referment de bas en haut“. Complures formas aucupis retis describit A. Erman, Aegypten (1885), p. 325.

V. 5b: וְמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ – et esca illex non est ei, i. e. *avi* (subst. צִפּוֹר est femin. generis).

In v. 5c occurrens יַעֲלֶה vertimus expostulante contextu ideologico cum Touzard-o, Hoonacker-o et Sellin-o tamquam qal intransitivum. Forma hiphil non quadrat bene in contextum ideologicum.

6. V. 6 proponit sextam et septimam comparisonem – imaginem asseverantes indubiam certitudinem venturae, in v. 2 enuntiatae castigationis: *Num clangit tuba in civitate et populus non expavescit? num est malum in civitate et Jahve non fecit?* – Tam certe adveniet in v. 2 enuntiata castigatio, quam certe expavescit populus, si tuba bellica in civitate clangit, quam certe malum aliquod accidit in civitate, si Jahve illud permittit.

Nonnulli transponunt vv. 6cd ante vv. 6ab. Sine ulla sufficienti ratione, nam vv. 6ab et vv. 6cd proponunt duas respectu ideologici argumenti ab invicem independentes et in se absolutas comparationes – similitudines, quarum ordo (series) est liber et non fixus.

V. 6b: וְעַם לֹא יִחְרְדוּ est constructio *κατὰ σύνθεσιν* (versio ad verbum: et populus non expavescunt).

שׁוֹפָר significat in v. 6a similiter ac in v. Am 2₂ *tubam bellicam*, instrumentum belli. Aliis locis, e. gr. Lev 25₉, Jo 2₁₅, Ps 81₄, significat autem „שׁוֹפָר – tuba“ instrumentum pacis et religiosarum festivitatum.

Certe sublimem ethicam veritatem continent vv. 6cd. Marti scribit (l. c. p. 174): „Wenn ein öffentliches Unglück geschieht, so ist es von Jahwe gewirkt; dass soll keine Belehrung sein, es ist die Überzeugung des Volkes, wie des Propheten, mag auch das Volk diesem Zusammenhang nicht die richtige Beachtung leihen und bloss mit Opfern, statt mit Gehorsam dem Unglück zu begegnen suchen“.

7. V. 7 sub respectu ideologico arctissime cohaeret cum praecedentibus vv. 2 – 6: V. 2 praedicit irrevocabilem certitudinem venturae castigationis regni Israel non obstante, immo vero suffragante praerogativa specialis electionis et amoris populi Israel ex parte Jahve, vv. 3 – 6 illustrent et confirmant per septem pulcherrimas comparationes – similitudines hanc irrevocabilem certitudinem venturae castigationis, v. 7 denotat prophetas tamquam instrumenta, per quae Jahve omnia sua consilia, *ergo etiam venturam castigationem*, populo annuntiat: *Non facit enim Adonai quidquam, nisi revelavit secretum suum servis suis prophetis.*

Praeprimis propter hunc arctissimum ideologicum nexum, qui intercedit inter v. 7 et vv. 2 – 6, non potest esse v. 7 posterius additamentum, prouti affirmant multi critici, qui potissimum ex rationibus linguisticis negant Amosanam originem v. 7. Rationes linguisticae horum criticorum sunt tam leves et futiles, ut non possint in dubium vocare Amosanam originem v. 7. Ex eo enim, quod phrasis „גָּלָה סוֹד – revelare secretum“ occurrit in Prov 11¹³, 20¹⁹, 25⁹ et phrasis „עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים – servi sui prophetae“ legitur in ab his criticis secundum ipsorum nonnumquam infirma placita denominatis *deuteronomisticis* fragmentis: 2 Reg 17^{13. 23}, 21¹⁰, 24², Jer 7²⁵, 25⁴, 26⁵, 29¹⁹, 35¹⁵, Ez 38¹⁷, Zach 16, nondum sequitur prophetam Amos non potuisse uti his phrasibus.

8. V. 8 suo ideologico argumento arcte cohaeret cum v. 7. – Omnia sua consilia annuntiat Jahve populo per prophetas, hanc generalem normam statuit propheta in v. 7. In v. 8 applicat propheta hanc generalem normam ad seipsum: Etiam ad me locutus est et etiam mihi revelavit Jahve sua consilia, propterea debeo volens nolens prophetare et consilia Jahve revelare etiam ego, propheta Amos, idque tam necessario, quam necessario timet is, qui rugitum leonis audivit: *Leo rugivit, quis non timebit? Adonai Jahve locutus est, quis non prophetabit?*

Egregie scribit Marti (l. c. p. 175) de vv. 8cd: „Innere Nötigung treibt zum Sprechen, wenn Jahwe zu einem geredet. Dass er (nempe Amos) sich selber meint als den, der Jahwes Rede vernommen hat, braucht er nicht hinzuzufügen. Damit hat Amos sein Recht, als Prophet aufzutreten, begründet“.

Wellhausen und Nowack proponunt in v. 8d loco M „יִנְבִּיאַ – prophetabit“ expressionem „יִחַרְדַּ – timebit“. Haec infelix correctura diminuit autem ideologicam vim totius fragmenti 32-8 et est reicienda.

V. 8 evocat in mente nostra illos locos V. T., ubi Jahve, ultor, sub symbolo leonis repraesentatur: Hoš 5₁₄, 11₁₀, 13₈, Is 15₉, 38₁₃, Jer 25₃₈.

*

Explanatio fragmenti 33-6 exegetis semper multas difficultates parabat. S. Cyrillus Alexandrinus incipit exegesim huius fragmenti verbis: „reconditum est aenigma, obscurus sermo“. In quem finem proferantur imagines – similitudines vv. 33-6, veteres et recentiores exegetae in diversas abeunt opiniones. Iam s. Hieronymus et cum eo multi recentiores adhaerent opinioni certe ingeniosae, quae in comparationibus – similitudinibus vv. 33-6 videt totidem exempla confirmantia axioma: „nihil fit sine ratione sufficiente“. Non reicientes talem explanationem vv. 33-6 credimus tamen modum, quo nos explanavimus fragmentum 32-8, aequè bene – sin melius – reddere ideologicum sensum et contextum vv. 32-8. – Reicimus autem prorsus arbitrariam et omni ratione carentem assertionem nonnullorum criticorum, qui in tribus comparationibus – similitudinibus vv. 4cd, 5cd, 6cd volunt videre tria posteriora additamenta.

*

Vv. 9 – 15 continent secundam partem primae orationis: Hoste adventante Samaria devastabitur, homines neci dabuntur et altaria Bethel destruentur.

Jahve ad me locutus est et ravelavit mihi sua consilia, propterea debeo prophetare et consilia Jahve populo annuntiare, audivimus a propheta Amos in v. 8. – In sequentibus versibus Amos prophetat et revelat consilia Jahve populo.

9. *Audire facite super palatia in 'Ašdod et super palatia in terra Aegypti et dicite: Congregate vos super montem Samariae, videte perturbationes magnas in medio eius et oppressiones in penetralibus eius.* – Propheta, nomine et auctoritate Jahve loquens, invitat habitatores philisthaeae urbis 'Ašdod et habitatores urbium aegyptiacarum, ut veniant in ipsam super montem aedificatam capitalem urbem regni Israel Samariam et sint testes magnarum perturbationum et horribilium oppressionum, quas committunt effrenati cives Samariae. Quanta confusio pro habitatoribus Samariae, si duo acerbissimi et antiqui hostes populi Israel, Philisthaei et Aegyptii, testes fient scelerum Samariae!

Urbs 'Ašdod repraesentat ibi illas quinque vel quattuor notissimas, divites et pollentes urbes philisthaeas ('Azza, 'Ašdod, 'Ašqelon, 'Egron, Geth), quae semper inimicissimae erant populo Israel. Confer adnotationes nostras ad Am 18! – Nonnulli volunt cum G loco M „בְּאֶשְׁדּוֹד“ legere „בְּאֶשׁוּר – in 'Aššur (Assyria)“. Sine sufficiente ratione! Nam regni 'Aššur nullibi in suo libro propheta Amos *expressam mentionem* facit, inimicum animum urbis 'Ašdod commemoravit autem propheta iam in 18. –

In v. 9d est loco M „עַל-הַרֵי שְׁמֶרֹן – super montes Samariae“ melius et aptius cum GS legendum „עַל-הַר שְׁמֶרֹן – super montem Samariae“, nam Samaria erat sita in monte edito. Etiam in Am 41 legimus expressionem „הַר שְׁמֶרֹן – mons Samariae“. Qui retinent lectionem M „עַל-הַרֵי שְׁמֶרֹן – super montes Samariae“, debent explicare de montibus in circuitu Samariae, de Ebal, Garizim aliisque, ex quibus quasi ex speculis ea cerni et observari possunt, quae fiunt in urbe ipsa Samaria, in colle edito sitâ.

Nonnulli habent vv. 9c et 9f pro posterioribus additamentis. Sine sufficiente ratione!

„בְּתוֹכָהּ“ et „בְּקִרְבָּיהָ“, i. e. „in medio eius“ et „in penetralibus eius“, nempe „in medio Samariae“ et „in penetralibus Samariae“, nam hebr. nomen שְׁמֶרֹן est feminini generis.

10. Et quid videbunt a propheta invitati Philisthaei et Aegyptii, si constiterint tamquam testes in edito colle ipsius urbis Samariae? – Defectum omnis iustitiae, iniquitatem super iniquitatem et violentiam super violentiam effrenatorum civium Samariae! *Nescierunt facere rectum, dicit Jahve, cumulantes iniquitatem et violentiam in palatiis suis.* –

V. 10a: נִכְחָה = rectum, iustum, rectitudo, iustitia. Ex defectu omnis iustitiae, quae est fundamentum totius vitae publicae, cuius defectus accusat propheta in v. 10a cives Samariae, facile fieri potest conclusio, quantopere reliquae quoque virtutes contemptae iacuerint Samariae.

Si nonnulli critici versum 10b: נְאֻם-יְהוָה et in v. 10c expressionem „בְּאֶרְמְנוֹתֵיהֶם – in palatiis suis“ pro posterioribus additamentis habent, tunc talis opinio habet suum fundamentum in ignorantia exstatici styli prophetici.

11. Propter haec scelera civium Samariae, quae sunt offensioni Philisthaeis et Aegyptiis, veniet insignis et iusta vindicta Jahve: Superba et potens Samaria ab hoste destruetur: *Propterea sic dicit Adonai Jahve: Hostis cinget terram, detrahet ex te robur tuum et devastabuntur palatia tua.*

V. 11b: Vocem צַר accipimus cum multis recentioribus criticis (cum Hoo-

nacker-o, Touzard-o, Riessler-o, Fischer-o, Wellhausen-o, Nowack-o) notione „hostis – adversarii“. – Loco M וְסָבִיב legimus cum S expressionem „יִסְבֵּב – cinget“. Kittel in sua Biblia Hebraica (a. 1925, p. 853) proponit hanc correcturam v. 11b: „צָרוּ מִסָּבִיב הָאָרֶץ – cingunt per circuitum terram“. G legunt loco M צָר expressionem „צָר = Tyrus“ et dilatantes v. 11b ita vertunt: „Τύρος, κυκλόθεν ἡ γῆ σου ἐρημωθήσεται – Tyrus, per circuitum terra tua deserta erit“. – S. Hieronymus in V vertit v. 11b: „Triturabitur et circuietur terra“. – Putamus nostram solummodo cum parva correctura textus M factam versionem optime respondere contextui.

V. 11c: Nonnulli proponunt hanc correcturam: „וְהוֹרֵד מִמֶּךָ עֵינֶיךָ – (et) detrahetur ex te robur tuum“. Quae correctura est superflua, cum textus M v. 11c sit clarissimus.

12. Superba et potens Samaria in ultionem commissorum scelerum destruetur, dixit propheta in v. 11. – Paucissimi tantum erunt, qui venturae ruinae se eripient et vitam servabunt: *Sic dicit Jahve: Prouti eruit pastor de ore leonis duo crura aut extremum auriculae, sic eruentur filii Israel, considentes Samariae in angulo cubilis et in gibba lectuli.* – Amos, pastor gregum, pastoriciis ibi utitur exemplis et, quia pastor nihil terribilius leone novit, comparat iram Jahve leoni diripienti et praedam devoranti. Depingit deinde propheta civessuperbae et potentis Samariae molliter sedentes et quiescentes, ut opponat luxuriam et praesentes vitae delicias venturae miseriae.

V. 12d: Expressio בְּדַמְשֶׁק עָרָשׁ multas difficultates praebet exegetis. Veteres versiones: G, S, 'A, Σ, Θ, V in voce דַּמְשֶׁק nomen urbis Damasci agnoverunt. Sed urbs Damascus scribitur alias in V. T. דַּמְשֶׁק (nonnulli codices manu scripti M habent in v. 12d דַּמְשֶׁק) et non דַּמְשֶׁק. Deinde, prouti bene adnotat Hoonacker, debent ii, qui in M expressione v. 12d דַּמְשֶׁק vident nomen urbis Damasci, vertere phrasin בְּדַמְשֶׁק עָרָשׁ „in Damasco grabati“ et non „in Damasci grabato“, sed versio „in Damasco grabati“ nullum aptum sensum dat. Proinde multi exegetae (e. gr. Ewald, Fischer, Harper, Hartung, Hitzig, Keil, Orelli, Schegg, Trochon) putant voce דַּמְשֶׁק designari pannum damascenum eumque sericum, artificiose textum, qui hodie in linguis occidentalibus ab urbe Damasco nomen suum habet (čechoslov. *damašek*, gallice *damas*, ital. et hisp. *damasco*, angl. et dan. *damask*, germ. *Damast*). Sed valde dubium est, num hae denominationes linguarum occidentalium a voce urbis Damasci originem habeant; etiam arabica vox *dimaqs*^{un}, designans textum sericum, vix orta est per combinationem etymologico-popularem ex nomine urbis Damasci, prouti nonnulli censent (conf. Siegm. Fraen-

kel Die aramäischen Fremdwörter im Arabischen [1886] 40.288, E. König Hebr. Wörterbuch [1910]71^a). Propterea nos cum Diehm-o et Marti-o proponimus loco M דְּמִשְׁקֵי expressionem דְּבִשְׁתֵּי significantem „gibbam“ et assentimur Marti-o scribenti de voce דְּבִשְׁתֵּי (l. c. p. 177): „letzteres (nempe דְּבִשְׁתֵּי) kommt graphisch dem masor. Texte so nahe wie möglich und ist ein trefflicher Ausdsuck für die dicken schwellenden Polster eines Diwans, so dass man es allen anderen Verbesserungsvorschlägen vorzuziehen hat“. Confer etiam expressionem דְּבִשְׁתֵּי in Is 30⁶. – Tamquam superfluum et meliorem sensum non afferentem reicimus autem correcturam eorum, qui in v. 12d loco M „בְּפֶאתַי מְטָה – in angulo cubilis“ legere volunt „בְּצִפְיַי מְטָה“ – in tegumento (in pulvinis) cubilis“. – Nimis audax et quaesita videtur nobis correctura Hoonacker-i, qui, coniugens v. 12d cum v. 13 et pro „Samaria“, „Ascalonem (ʿAšqelon)“ substituens, vertit: „vos qui sedetis Ascalone in angulo cubilis et Damasci super stratum, audite et testamini contra domum Jacob – – –“.

13. Samaria destructur et paucissimi tantum cives superbae Samariae se eripient huic venturae ruinae, dixit propheta in vv. 11 et 12. Magnitudo et enormitas huius venturae ruinae adeo intense occupat animum prophetae, ut in v. 13 exoptet, ut omnes, qui pertinent ad domum Jacob, hunc horribilem nuntium venturae irae audiant, contestentur et divulgent in domo Jacob: *Audite et contestamini in domo Jacob, dicit Adonai Jahve Deus exercituum.*

In v. 13b nominat propheta Jahven „Deum exercituum – אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת“, ut hoc titulo declaretur maiestas et potentia Jahve, cui praesto sunt copiae militares omnium regnorum, agmina angelorum et omnis ornatus coelorum. G vertunt v. 13b: „λέγει Κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ“.

Multi recentiores critici versum 13 pro posteriore additamento habent – Nos econtra, reicientes nimis quaesitas et futiles rationes horum criticorum, sustinemus Amosanam originem v. 13, nam a) v. 13 sub respectu ideologico et psychologico in contextum optime quadrat, b) stylus v. 13 prae se fert specificam notam prophetici rescissi et exstatici styli Amosani (cum quadam solemnitate et pompa prolata repetita exhortatio [una ex sic frequentibus exhortationibus libri Amos]: „Audite et contestamini – – –“; frequens Amosana phrasis: „dicit – – Jahve – יְהוָה . נְאֻם“). – Nonnulli proponunt in v. 13a loco M בֵּית יַעֲקֹב expressionem בֵּית יִשְׂרָאֵל, dicentes expressionem בֵּית יִשְׂרָאֵל esse Amosanam, adhibitam a propheta in 5¹. 4; sed prophetae Amos non est etiam aliena expressio בֵּית יַעֲקֹב, utitur enim ea adhuc in 9⁸. Incertum est autem, quid intelligat propheta in v. 13a sub „domo Jacob“;

forsan solummodo „regnum Israel“, forsan „regnum Israel et regnum Juda“.

In vv. 14 et 15 pergit propheta in describenda magnitudine et enormitate venturae ruinae. —

14. Non solum capitalis urbs Samaria destruetur die venturae ruinae, sed diruetur etiam principale sanctuarium regni Israel: Bethel. Jahve ipse minatur: *Die enim quo visitavero super Israel scelera eius, visitabo etiam super altaria Bethel et defringentur cornua altaris et cadent in terram.* — Sanguis victimarum in aspersione, quae erat praecipua actio sacrificalis V. T., linebatur ad cornua altaris; propterea cornua altaris pollebant sacra dignitate et erant integralis pars altaris (conf. Lev 47. 18. 25. 30. 34, 1 Reg 150s., 228, Jer 17 1, Ez 43¹⁵. 20), resectis cornibus altare erat mancum, truncatum, ad victimas ineptum. — Tempore prophetae Amos erat in urbe Bethel principale sanctuarium regni Israel, sanctuarium, quod speciali protectione regis gaudebat (conf. Am 7¹⁰. 13, 4^{4s.}, 55, Hosè 4¹⁵, 10¹⁵). Bethel est hodiernus locus Bêtîn, situs in via inter Jerusalem et Sichem [Nablus] (conf. e. gr. Bädeler, Palästina⁵:243).

In v. 14b proponunt nonnulli loco M „מִזְבְּחֹת“ — altaria“ vel expressionem „מִצֵּבֹת“ — maššeba“ vel expressionem „אַרְמְנוֹת“ — palatia“, dicentes non esse certum, num in sanctuario Bethel plura altaria fuerint. Nos retinemus M „מִזְבְּחֹת“ — altaria“ et ex v. 14b concludimus tempore Amos in magno sanctuario Bethel plura altaria revera fuisse.

V. 14a propter eius nimis quaesitam constructionem grammaticalem putant multi critici esse posterius additamentum redactoris cuiusdam. Nos v. 14a pro primigenio habemus, nam v. 14a sua grammaticali constructione intime cohaeret cum sequentibus vv. — Et deinde: Quid intelligunt hi critici sub nimis quaesita constructione grammaticali, quâ non potuit uti propheta Amos? — —

15. Propheta concludit descriptionem magnae venturae ruinae inducens iterum Jahven ipsum minantem: *Percutiam domum hiemalem cum domo aestiva, peribunt domus eburneae et dissipabuntur domus multae, dicit Jahve.* Sub expressione „domus hiemalis cum domo aestiva“ non sunt verosimiliter intelligendae duae domus distinctae, sed potius eiusdem domus duae partes distinctae, fortasse inferior pars hiemalis, superior pars aestiva (conf. W. M. Thomson, *The Land and the Book II. Central-Palestine* [1883] 634 — 636; H. J. van Lennep, *Bible Lands* [1875] 115). Domus eburneae sunt domus ebore, i. e. „dente — שֵׁן“ (sc. dente elephante) ornatae; talem domum extruxerat e. gr. rex Achab (conf. 1 Reg 22³⁹). — In inscriptione aramaica apud Sendžirli reperta et proveniente ex tempore prophetae Amos, lin. 18 — 19, Bar Rekûb,

rex Šamal, stipendarius regis Theglathpilesar III, narratur domum patris sui exornasse in honorem maiorum suorum, ut eis esset *domus aestiva et domus hiemalis*. Quoad „domum hiemalem“ confer Jer 36²², quoad „domos eburneas“ confer praeter 1 Reg 22³⁹ adhuc Ps 45⁹.

In v. 15c proponunt nonnulli loco M „בְּתֵי־רַבִּים – domus multae“ expressionem „בְּתֵי־הַבְּנִים – domus ebeni – domus ebeneae“, i. e. domus ebano ornatae; talium domorum ebeneorum mentionem facit Ez 27¹⁵. Nobis haec correctura, cum textus M expresse et clare loquatur de „בְּתֵי־רַבִּים“, non placet.

V. 15d: Multicritici, non bene intelligentes naturam et characterem exstatici et rescissi prophetici styli Amosani, habent v. 15d pro posteriore additamento. Nos hunc versum iam propter typicam Amosanam phrasin „נֶאֱמַר־יְהוָה“ putamus esse primigenium.

*

V. 36 citat Catechismus Romanus III 6, 21; IV 16, 9.

CAPUT IV.

Ipsae petulantes et lascivae mulieres Samariae cooperantur in oppressione pauperum et propterea punientur. Omnis populus cultui mere formali, cui cultui non est adnexa bona vita moralis et qui cultus est nonnumquam impius, indulget. Varias a Jahve missas poenae populum ad poenitentiam reducere non valere, propterea veniet nova et acerbior poena.

1. Audiant verbum hoc, vaccae Bašan,
quae sunt in monte Samariae,
quae opprimunt debiles et confringunt egentes,
quae dicunt dominis suis:
Affer et bibemus.
2. Juravit Adonai Jahve per sanctitatem suam:
Ecce, venient dies super vos,
tollemini in hamis
et reliquiae vestrae in harpagonibus.
3. Per scissuras extrahemini una coram altera
et proiciemini nudaae,
dicit Jahve.
4. Venite in Bethel et praevaricamini,
in Gilgal multiplicare praevaricationes,
afferte mane victimas vestras
et tertio die decimas vestras!
5. Accendite de fermentato oblationem laudis,
proclamate oblationes voluntarias, annuntiate!
Sic enim placet vobis, filii Israel,
dicit Adonai Jahve.
6. Unde et ego dedi vobis

munditiam dentium in omnibus civitatibus vestris
et penuriam panis in omnibus locis vestris,
sed non estis reversi ad me,
dicit Jahve.

7. Unde et ego prohibui a vobis imbrem,
– adhuc tres menses ante messem –,
plui super civitatem unam
et super civitatem alteram non plui;
ager unus complutus est
et ager, super quem non plui, exaruit.

8. Vacillaverunt duae, tres civitates ad civitatem unam,
ut biberent aquam,
et non sunt satiatae,
sed non estis reversi ad me,
dicit Jahve.

9. Percussi vos uredine
et aurugine multitudinem hortorum vestrorum et vinearum
vestrarum,
ficus vestras et olivas vestras comedit locusta abscidens,
sed non estis reversi ad me,
dicit Jahve.

10. Misi in vos pestem similem illi itineris aegyptiaci;
interfeci gladio iuvenes vestros
simul cum deportatione equorum vestrorum
et ascendere feci putredinem castrorum vestrorum in nares
vestras,
sed non estis reversi ad me,
dicit Jahve.

11. Subverti vos,
sicuti subverterat Deus Sodomam et Gomorrham;
facti estis sicut torris extractus de incendio,
sed non estis reversi ad me,
dicit Jahve.
12. Sic igitur faciam tibi, Israel;
propterea quia sic faciam tibi,
praepara te in occursum Dei tui, Israel!
13. Ecce enim, formans montes et creans ventum,
annuntians homini cogitationem eius,
faciens auroram et tenebras,
gradiens super excelsa terrae:
Jahve Deus exercituum nomen eius!

ADNOTATIONES

Capite 4 continetur secunda oratio secundae partis (cc. 3 – 6) libri Amos. Haec secunda oratio respectu argumenti commode in 4 partes dividi potest: a) 4₁₋₃, b) 4₄₋₅, c) 4₆₋₁₁, d) 4₁₂₋₁₃.

*

In vv. 4₁₋₃ exprobrat Amos mulieribus Samariae oppressionem pauperum et luxuriam simulque minatur horribilem castigationem Jahve.

1. Cum emphasi carpit propheta iniustum, luxuriosum et lascivum animum matronarum Samariae: *Audiant verbum hoc, vaccae Bašan, quae sunt in monte Samariae, quae opprimunt debiles et confringunt egentes, quae dicunt dominis suis: Affer et bibemus.* – Petulantes et lascivae matronae Samariae egregie comparantur *vaccis Bašan*. Bašan erat septentrionalis regio terrae transjordanicae, regnum Og Amorrhaei, regio fertilissima et praeclara opimis pascuis et pinguis gregibus (conf. Dtn 32₁₄, Is 2₁₃, 33₉, Jer 50₁₉, Ez 27₆, 39₁₈, Mich 7₁₄, Nah 1₄, Zach 11₂, Ps 22₁₃). Tanta erat corruptio morum Samariae, ut ipsae nobiles matronae ad explendam ingluviem cum viris suis ad oppressionem et spoliationem debiliu pauperumque conspirarent.

In v. 1 esse sermonem de *mulieribus* (sic recte explicant Theodoretus, Theodorus Mopsuestenus, s. Ephraemus, Barhebraeus) et non de *viris* primoribus, qui propter luxuriam et mores effeminatos contemptim vaccae appellantur (sic minus recte explicant s. Cyrillus Alexandrinus, s. Hieronymus, Pseudo-Rufinus, Rupertus, Albertus M, Ribeira, Sanctius, Menochius, Gordon, Trochon) patet: a) ex v. 1 d, qui sonat: „quae dicunt *dominis suis*,“ i. e. maritis suis; b) ex grammaticali genere feminino in vv. 3ab: תוֹצֵנָה (M תִּצְאָנָה), הַשְּׁלֵכְתָנָה (M הַשְּׁלֵכְתָנָה); c) ex usurpatione phrasis in v. 3a: אִשָּׁה נִגְדָהּ. Quoad imperativum v. 1a „שְׁמְעוּ“ et quoad suffixa „הֵם“ in v. 1d et „כֶּם“ in vv. 2b (עֲלֵיכֶם), 2c (אֲתֵכֶם), quae omnes expressiones his locis ad *feminas* referuntur, grammatici docent has expressiones, quae in regula ad substantiva masculini generis referuntur, nonnunquam *etiam* ad *feminas* referri posse (conf. Gesenius-Kautzsch, Hebräische Grammatik § 135o 144a; König, Lehrgebäude der hebr. Sprache III § 14. 205c). Nos, respicientes expressionem „לְאֲדֹנֵיהֶם – dominis suis“ in v. 1d, volumus hebr. imperativum שְׁמְעוּ aptius vertere per modum exhortativum: „audiant!“ In v. 1d proponunt nonnulli loco M לְאֲדֹנֵיהֶם expressionem „לְאֲדֹנֵיהֶן“, quae correctura non est autem, prouti ex modo dictis patet, ibi absolute necessaria.

V. 1e: „וְנִשְׂתָּהּ – et bibemus“; utique habet ibi „שָׂתָהּ – bibere“ ampliorem significationem: epulari et convivari.

2. et **3.** Propter tantam, in v. 1 delineatam corruptionem morum matronae Samariae castigabuntur et punientur: (V. 2) *Juravit Adonai Jahve per sanctitatem suam: Ecce, venient dies super vos, tollemini in hamis et reliquiae vestrae in harpagonibus.* (V. 3) *Per scissuras extrahemini una coram altera et proiciemini nudaae, dicit Jahve.* – Si Jahve per sanctitatem suam, quae punishmentem peccatorum exigit, iurat, tunc certe et necessario veniet annuntiata poena. Poena, qua affligentur lascivae et inhumanae matronae Samariae, erit haec: Urbe Samaria ab hoste expugnata et palatiis urbis dirutis tollentur et extrahentur matronae Samariae a victoribus hostibus per scissuras dirutorum palatiorum et in poenam anteactae vitae lascivae et luxuriosae proicientur nudaae, ex ruinis destructorum palatiorum a victoribus hostibus tollentur et extrahentur matronae Samariae similiter ac capiunt et tollunt piscatores pisces in hamis et harpagonibus. – Propheta utitur in vv. 2 cd imagine ex arte piscatoria sumpta (conf. Hab 115, Jer 1616); fortasse suggestit hanc imaginem nostro prophetae ille Assyriorum mos labia inferiora captivorum perforandi, anulos infigendi et funibus immissis eos abducenti in exilium.

V. 2: Nostra versio v. 2 est versio „ad verbum“ textus M et optime quadrat in contextum ideologicum. Similiter verterunt nostrum versum iam Paginus, Vatablus et vertunt plerique recentiores. Versio V, quae vv. 2 cd vertit: „et levabunt vos in contis et reliquias vestras in ollis ferventibus“, explicari forte potest ex lectione illa, quam in G codex Vaticanus praebet: „εις λέβητας ὑποκαιομένους ἐμβαλοῦσιν“. In v. 2c proponunt nonnulli loco M „וְנִשְׂאָ אֶפְכָן בְּצִנּוֹת, וְנִשְׂאָ אֶתְכֶם בְּצִנּוֹת“ vel lectionem „וְנִשְׂאָ אֶפְכָן בְּצִנּוֹת, וְנִשְׂאָ אֶתְכֶם בְּצִנּוֹת“ – et tolletur nasum vestrum in hamis“ vel lectionem „וְנִשְׂאוּ אֶתְכֶם בְּצִנּוֹת, וְנִשְׂאוּ אֶתְכֶם בְּצִנּוֹת“ – et tollent vos in hamis“, quae utraque correctura nobis minime probabilis esse videtur. In v. 2d occurrentem vocem אַחֲרִית explicant nonnulli (Gebhard, Hitzig, Schegg etc.) minus feliciter *liberos, posteritatem*, Marti verti „Hinterteil“; nos vertimus אַחֲרִיתְכֶן „reliquiae vestrae“; nam sensus vv. 2 cd est hic: pleraeque matronae Samariae urbe expugnata et diruta tollentur in hamis, reliquae, i. e. eae quae non hamis quasi apprehensae abducentur, tollentur in harpagonibus. – Nonnulli legunt in v. 2 b loco M עֲלִיכֶן femininam expressionem עֲלִיכֶן et in v. 2 c loco M אֶתְכֶם femininam expressionem אֶתְכֶן, quae correcturae tamen post ea, quae in adnotatione nostra ad v. 1 modo diximus, non sunt absolute necessariae. – In v. 2a omittunt G expressionem M אֶדְנִי.

Quoad phrasin v. 2b: „Ecce, venient dies“ vide similes phrasas in Am 8 11, 9 13, 1 Sam 2 31, 2 Reg 20 17, Jer 7 32, 9 24, 16 14 etc.

V. 3: In v. 3a proponimus loco M „וּפְרָצִים“ lectionem „כְּפְרָצִים“ – per scissuras“, quae correctura nostra est etiam graphice probabilis et possibilis; loco M תּוֹצְאָנָה legimus cum G (ἐξενεχθήσεσθε) expressionem „תּוֹצְאָנָה – extrahemini“. In v. 3b loco M הַשְׁלִכְתֶּם legimus cum G (ἀποριφήσεσθε) formam passivam „הַשְׁלִכְתֶּם – proiciemini“, eo magis, quia forma hophal legitur etiam in uno codice hebraico, prouti de Rossi in suppl. adnotat. – Magnas difficultates praebet criticis expressio v. 3b: הַהֲרֵמוֹנָה Quid sibi vult haec expressio? Significat – ne nomen proprium loci cuiusdam nobis ignoti? V vertit „in Armon“, G „εἰς τὸ ὄρος τὸ Πομμάν“ (variae lectiones G habent ‘Ρεμμάν, ‘Ερμωνά, ‘Αρμανά), A legit „Αρμανᾶ“, Σ „εἰς Ἐρμηνίαν“, Θ „εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος“. Hoonacker proponit loco M הַהֲרֵמוֹנָה lectionem „הַהֲרֵמוֹן – versus montem Hermon“, alii critici iterum alias, nonnunquam valde singulares reconstructions excogitant. – Ubi erat situs hic locus הַהֲרֵמוֹנָה? – Nos, respicientes ideologicum contextum vv. 1 – 3 et tenorem argumenti vv. 1 – 3, ponimus pro inclaro et valde suspecto M הַהֲרֵמוֹנָה lectionem עֲרֵמוֹת, ut v. 3b sonet: „et proiciemini *nudae*“. Haec proposita coniectura nostra optime in ideologicum contextum et tenorem argumenti vv. 1 – 3 quadrat et confirmatur indirecte versione G, ubi in v. 3a pro M וּפְרָצִים legimus expressionem „γυμναί = nudae“! – Etiam Marti (l. c. p. 180) proponit eandem coniecturam. – Fiat ibi adhuc mentio reconstructionis Marti-i (l. c. p. 180), qui reassumens ultimam vocem v. 2d הַיּוֹנָה in initium v. 3a substituit pro hac voce expressionem הַיּוֹן et pro M expressione v. 3a וּפְרָצִים ponit vocem „וּפְרָשׁ“, ut v. 3a secundum Marti-um sic sonet: הַיּוֹן וּפְרָשׁ תּוֹצְאָנָה – Als Dünger und Mist werdet ihr hinausgeschleppt“. Quae reconstructio Marti-i est, certe nimis quaesita et parum verosimilis. –

*

In vv. 4 – 5 exprobat propheta omni populo cum acerba ironia cultum mere formalem, cui cultui non est adnexa bona vita moralis et qui cultus est nonnunquam impius.

4. Cum subsannatione excitat propheta populum ad peragendum cultum impium et mere formalem in principalibus sanctuariis Bethel et Gilgal: *Venite in Bethel et praevaricamini, in Gilgal multiplicae praevaricationes, afferte mane victimas vestras et tertio die decimas vestras!* – Cum multis criticis (cum Driver-o, Guthe-o, Marti-o, Nowack-o, Osiander-o, Sellin-o,

Wellhausen-o) putamus in vv. 4cd describi morem offerendi sacrificia in sanctuariis Bethel et Gilgal: Primo mane post adventum in Bethel et Gilgal offerebant peregrini Israelitae sacrificium et postridie seu tertio die ab adventu offerebant decimas (conf. Ex 19¹⁵).

Non placent nobis aliae explicationes et versiones vv. 4cd: a) Multi critici (Sanctius, Orelli, Bachmann, G. A. Smith, Horton, Harper, Halévy, Fischer, Touzard, Riessler) vertunt vv. 4cd: „afferte mane victimas vestras et tertio quoque die decimas vestras“ et explicant hos vv. 4cd sensu hyperbolico: mane, i. e. quovis mane, non tantum diebus festis, afferte victimas vestras et tertio quoque die, non semel in anno vel non semel in tribus annis tantum, afferte decimas vestras! b) Alii exegetae (s. Cyrillus Alexandrinus, Rupertus Tuitiensis, a Lapide, Menochius, Oort) vertunt in v. 4d occurrentem phrasin לְשֵׁלֶשֶׁת יָמִים: *tribus diebus* et explicant hos *tres dies de tribus anni solemnitatibus maioribus*: paschatis, pentecostes, festi tabernaculorum. c) Hoonacker tribuit in v. 4d obvenienti voci יָמִים significationem *annorum* et explicat vv. 4cd: offerte mane (quotidie mane) sacrificia vestra, tertio quoque anno decimas vestras. d) Hartung explicat vv. 4cd sic: offerte mane sacrificia vestra, tribus diebus (= ter singulis annis, non semel in tribus annis) decimas vestras.

In Bethel, hodierno loco Bêtîn, sito circa 15 km aquilonem versus a Jerusalem, erat tempore Amos principale sanctuarium regni Israel; in Bethel Jarobe'am I, rex Israel, fecerat vitulum aureum et constituerat sacerdotes excelsorum (conf. 1 Reg. 12^{29ss.}, 13^{1ss.}). Praevaricationes et abominationes cultus bethelici a prophetis frequenter perstringuntur (conf. Am 3¹⁴, 5^{5. 6.}, 7^{10. 13.}, Hoš 4¹⁵, 5^{8.}, 10^{5. 15.}, Jer 48¹³). Alterum principale sanctuarium regni Israel tempore Amos erat in Gilgal. Prophetae Amos et Hošea invehuntur in cultum in sanctuario Gilgal exercitum (conf. Am 5⁵, Hoš 4¹⁵, 9¹⁵, 12¹²). Ubi situs erat noster locus Gilgal? Nonnulli (Harper, Driver, Hartung, Eiselen, Fillion) putant nostrum locum Gilgal esse eundem ac Gilgal, locum primorum castrorum Israel post transitum Jordanis (conf. Jos 4^{19s.} 5^{9s.}), hodiernum locum Tell Ğelĝûl, situm circa 3 km a Jericho in linea austro-orientali. Nos subscribimus opinioni eorum, qui (Orelli, Marti, Touzard) nostrum Gilgal quaerunt in loco Gilgal, sede scholae prophetarum, unde Elias et Eliseus descendunt in Bethel (conf. 2 Reg 2¹, 4³⁸), in hodierno magno vico Ğilĝîljâ, sito circa 12 km aquilonem versus a Bethel et circa 7 km a Sêlûn (Silo) in linea austro-occidentali. – Parum verosimilis videtur nobis opinio A. Schlatter-i, qui (Zur Topographie und Geschichte Palästinas 1893, p. 246 – 264) quaerit

nostrum locum Gilgal in ruinis Ġulëġil prope Sichem ad orientem planitiei el-Machna. – Secundum Hoonacker-um est הַגְּלִגָּל v. 4b nomen appellativum et designat collem saxosum (גְּלִגָּל = circulus lapidum), cui sanctuarium Bethel superstructum erat.

In v. 4b loco M „הַגְּלִגָּל הַרְבּוֹ“ proponimus lectionem בְּגִלְגָּל הַרְבּוֹ – in Gilgal multiplicata“; cum enim in v. 4a correspondens vox בֵּית-אֵל non habeat articulum „ה“, putamus hodiernum articulum ה ante vocem גְּלִגָּל in v. 4b (הַגְּלִגָּל) nihil aliud esse ac corruptam primigeniam praepositionem „בְּ“, quod etiam graphice valde verosimile esse videtur. – Non placet nobis proposita correctura nonnullorum, qui loco M הַגְּלִגָּל הַרְבּוֹ legunt „הַגְּלִגָּל הַרְבּוֹ“, i. e. „(venite) in Gilgal et multiplicata“.

5. Cum ironia et subsannatione pergit propheta in excitando populo ad peragendum in sanctuariis Bethel et Gilgal *consuetum* mere formalem et ex multa parte impium cultum. Qualis erat hic in Sanctuariis Bethel et Gilgal consuetus mere formalis et ex multa parte impius cultus? Dicit propheta: *Accendite de fermentato oblationem laudis, proclamate oblationes voluntarias, annuntiate! Sic enim placet vobis, filii Israel, dicit Adonai Jahve.* – In oblatione laudis, i. e. in oblatione gratiarum actionis (תּוֹדָה), panes fermentati quidem requirebantur, minime quidem, ut in altari et in igne sacrificii cremarentur, sed ut Domino consecrati sacerdoti cederet panis unus, reliqui vero panes ad epulas sacrificiales adhiberentur (conf. Lev 7¹²⁻¹⁴). Aliter fermentatum ab altari omnino arcebat. Sed quid fiebat in sanctuariis Bethel et Gilgal? Ibi contra legem et praescriptum accendebatur fermentatum oblationis laudis! – „Oblationes voluntariae – נְדָבֹת“ poterant ex lege solummodo sponte et sine omni coactione fieri (conf. Lev 7¹⁶, 22^{18.21.23}, 23³⁸, Num 29³⁹, Dtn 12^{6.17}). Quid fiebat autem in sanctuariis Bethel et Gilgal? Ibi hae *voluntariae* oblationes publico edicto *praescribebantur* et advenae – peregrini Israelitae publica quasi indictione ad eas *voluntarias* oblationes *adigebantur et cogebantur*. Et hunc in vv. 4, 5ab descriptum, in sanctuariis Bethel et Gilgal consuetum mere formalem et ex multa parte impium cultum approbabant habitatores regni Israel, propterea dicit propheta in vv. 5cd: Sic enim placet vobis, filii Israel, dicit Adonai Jahve.

In v. 5a loco M וְקִטְרֵי legenda ex expressio „וְקִטְרֵי – (et) accendite“.

Quoad cultum in vv. 4 et 5 descriptum, in sanctuariis Bethel et Gilgal exercitum et a propheta cum magna ironia exprobratum scribit Marti: „Die Israeliten sind in einer grossen Illusion befangen: die Religion geht ihnen ganz und gar im Kultus auf; Jahwe und seinem Sprecher Amos ist diese

Art, die sich durch Opfer und Feste der religiösen Pflichten entledigt erachtet, aber um Gerechtigkeit und Sittlichkeit sich nicht kümmert, ein *Frevel*“ (l. c. p. 180); „Der *Frevel* besteht nicht etwa darin, dass zu Bethel und Gilgal anderen Göttern Verehrung erwiesen worden wäre, sondern darin, dass den Israeliten im Opfer die ganze Religion aufgeht“ (l. c. p. 181). Nos non possumus *plene* assentiri huic opinioni Marti-i, opinioni, cui subscribunt etiam multi alii recentiores critici. Secundum nostram firmam persuasionem carpit propheta Amos in vv. 4 et 5 cultum in Bethel et Gilgal exercitum ex his rationibus: *a)* Cultus in Bethel et Gilgal exercitus erat mere formalis, non erat huic cultui adnexa correspondens bona vita moralis. *b)* Hic cultus laedebat ex multa parte praescripta et leges sacrificales, prouti patet ex nostris adnotationibus ad vv. 5ab. *c)* Hic cultus in Bethel et Gilgal exercitus erat persaepe impius et scelestus, habuit immixta multa elementa scelesti cultus nationum gentilium (fornicationes – qedešim, humana sacrificia . . .), propterea invehuntur prophetae Amos et Hošea in hunc cultum (Am 3₁₄, 5₅. 6, 7₁₀, 13, Hoš 4₁₅, 5₈, 9₁₅, 10₅. 15, 12₁₂; conf. etiam Jer 48₁₃) et propterea exclamat Amos in 4ab: Venite in Bethel et praevaricamini, in Gilgal multiplicate praevaricationes!

*

Iniustitiae addictus populus indulget in sanctuariis Bethel et Gilgal cultui mere formali, persaepe laedenti praescripta sacrificalia et scelesto. Frustra Jahve per varias castigationes populum regni Israel ab hoc cultu deterrere conatus est. In vv. 6 – 11 depinguntur hae variae castigationes.

6. *Unde et ego dedi vobis munditiam dentium in omnibus civitatibus vestris et penuriam panis in omnibus locis vestris, sed non estis reversi ad me, dicit Jahve.* – Famem et penuriam misit ergo Jahve in praevaricantem populum regni Israel, ut eum ad resipiscentiam adigeret. Frustra!

V. 6a: Per phrasin „וְגַם־אֲנִי“ arcissime connectitur v. 6 cum ideologico argumento praecedentium versuum 4 et 5: „Quia vos indulgebatis cultui mere formali et persaepe impio, propterea ego, Jahve, Nos cum V vertimus phrasin „וְגַם־אֲנִי“: „unde et ego“.

In v. 6b legunt M, Σ, Θ „נִקְיוֹן שִׁנַּיִם – munditiam dentium“, V, G, S, 'A, T habent autem „קִדְיוֹן שִׁנַּיִם – stuporem dentium“. Nos retinemus lectionem textus M „נִקְיוֹן שִׁנַּיִם – munditiam dentium“, nam hanc lectionem textus M commendat parallelismus cum altero membro v. 6c („penuriam panis“); tunc enim mundi sunt dentes, dum nihil mandunt. Lectio V, G, S, 'A, T: „קִדְיוֹן שִׁנַּיִם“

– stuporem dentium“ evocat in mente esum fructuum immaturorum et acerborum, ex quo stupor dentium oriri solet (conf. Ez 182).

In v. 6d occurrens copula ׀ est vertenda sensu adversativo: sed

Quoad phrasin v. 6d „שוב עד“ scribit Marti (l. c. p. 182): „שוב עד ist mehr als שוב אל, da עד besagt, dass שוב bis zu Jahve, nicht אל, in der Richtung auf ihn zu, erfolgt“.

7-8. Vv. 7 et 8 describunt aliam poenam – plagam – castigationem, quâ Jahve praevaricantem populum emendare studuit: siccitatem et penuriam aquae. Sed etiam haec poena salutari effectu caruit. – (V. 7) *Unde et ego prohibui a vobis imbrem, – adhuc tres menses ante messem – , plui super civitatem unam et super civitatem alteram non plui; ager unus complutus est et ager, super quo non plui, exaruit.* (V. 8) *Vacillaverunt duae, tres civitates ad civitatem unam, ut biberent aquam, et non sunt satiatae, sed non estis reversi ad me, dicit Jahve.* – S. Hieronymus, explicans, scribit: „Prohibuit autem imbrem, ut non solum indigentiam panum, sed et sitis ardorem et bibendi penuriam sustinerent. In his enim locis, in quibus nunc degimus, praeter parvos fontes omnes cisternarum aquae sunt, et si imbres divina ira suspendit, maius sitis quam famis periculum est“.

In v. 7a occurrens vox ׀ per se designare potest imbrem vel temporaneum (matutinum) vel serotinum. Sed quia v. 7b dicit hunc „imbrem – ׀“ non esse concessum *tres menses ante messem*, tunc vox ׀ ibi denotare potest solummodo „imbrem serotinum – מלִקוֹשׁ“, qui imber cadit in Palaestina mensibus Martio et Aprili, qui imber arvis et agris Palaestinae valde est necessarius, ut segetes post tres fere menses ad maturitatem perveniant mensibus Maio et Junio, qui menses sunt in Palaestina menses messis. Non assentimur explicationi nonnullorum recentiorum (Wellhausen-i, Valetton-i, Nowack-i, G. A. Smith-i, Horton-i, Touzard-i), qui vertentes vv. 7ab: „Unde et ego prohibui a vobis imbrem usque ad (בְּעוֹד) tres menses ante messem“ sub ׀ intelligunt imbrem temporaneum (matutinum), qui cadit in Palaestina mensibus Novembri et Decembri; nam, ut bene animadvertit Hoonacker, expressio v. 7b בְּעוֹד vix ita concipi potest, ut indicet *terminum ad quem*, sed potius significat: *dum adhuc, quo tempore adhuc.*

Vv. 7cdef: Et ut in hac obveniente siccitate et penuria aquae praevaricantes habitatores regni Israel videant punientem manum Jahve – non caecum cursum naturae, propterea dicit Jahve se super unam civitatem et agros eius pluisse, ab alia civitate et agris eius imbrem suspendisse.

V. 8: Vacillaverunt, i. e. siti iam fere exhausti et viribus fractis perrexe-

runt incolae quarundam civitatum ad civitatem, super quam pluerat Jahve et cuius civitatis cisternae propterea aquam habebant, sed non sunt satiati, nam habitatores huius civitatis vitae propriae conservandae gratia non potuerunt eis dare sufficientem copiam aquae. Et tamen non sunt reversi ad Jahven, ipsa adeo manifesta poena Jahve non reduxit obstinatos hos ad resipiscentiam et poenitentiam.

V. 7a: Quoad phrasin וְגַם אֲנֹכִי recale adnotationem nostram ad phrasin v. 6a וְגַם-אֲנִי.

In v. 7f loco M לֹא-תִמְטִיר proponimus cum G lectionem לֹא-אֲמַטִּיר.

V. 8d: Copula וְ est utique vertenda sensu adversativo: sed.

Sunt qui habent vv. 7bcdef pro posteriore additamento, immo nonnulli (e. gr. Löhr) vv. 7 et 8 integros interpolatos esse censent. Sed rationes horum criticorum non sunt persuasibiles. Vv. 7 et 8 integri suo argumento in ideologicum contextum optime quadrant et etiam omnes versiones antiquae testimonium ferunt pro nostro textu M.

9. Aliam plagam immisit Jahve in obstinatum populum: venerunt uredo, aurugo et locusta in agros, hortos et vineas, illae poenae, de quibus est sermo in Dtn 28²². 29. 40. 42. Sed frustra! *Percussi vos uredine et aurugine multitudinem hortorum vestrorum et vinearum vestrarum, ficus vestras et olivas vestras comedit locusta abscidens, sed non estis reversi ad me, dicit Jahve.*

V. 9a: „שֶׁדֶפֶן – uredo“ est morbus frumenti, quo segetes adultae euro flante axsicantur (conf. Gen. 41⁶. 23. 27, Dtn 28²², 1 Reg 8³⁷, 2 Par 6²⁸, Agg 2¹⁷). V interpretatur שֶׁדֶפֶן „ventum urentem“, G „πύρωσις“ (= combustionem), 'A, Σ, Θ „ἀνεμοφθορία“.

V. 9b: „יִרְקָן – aurugo (rubigo)“ est marcor frumenti (conf. Dtn 28²², 1 Reg 8³⁷, 2 Par 6²⁸, Agg 2¹⁷), morbus, quo corrumpuntur spicae fungis minimis, quibus nomen scientificum est „puccinia graminis Persoon“ (conf. Leunis-Frank, Botanik I³ (1883) § 186, n. 2, III³ (1886) § 982, n. 2). – G interpretantur יִרְקָן „ἵπτερον“, Θ „ὠχρίασις“ (pallorem). – Vocem הֶרְבֹּת (infin. constr. hiphil) bene vertunt S, V, Σ, Θ et multi recentiores (Bachmann, G. A. Smith, Glaire, Fillion) „multitudinem“. Oettli cum G proponit loco M הֶרְבֹּת lectionem הֶרְבִּיתָם (G ἐπληθύνατε), Wellhausen et Marti הֶחֱרַבְתִּי (vastavi), Ehrlich תִּרְבֹּת (proventus [hortorum]), quae correcturae autem non sunt necessariae nec reddunt intelligentiam textus meliorem.

V. 9c: Quoad expressionem „הַגָּזֵם – locusta abscidens“ lege adnotationes nostras ad v. Jo 14 (Liber prophetae Joelis, pag. 37).

10. Praeter modo commemoratas plagas percussit et visitavit Jahve obstinatum populum peste et bello. At frustra! – *Misi in vos pestem similem illi itineri aegyptiaci; interfeci gladio iuvenes vestros simul cum deportatione equorum vestrorum et ascendere feci putredinem castrorum vestrorum in nares vestras, sed non estis reversi ad me, dicit Jahve.*

V. 10a: „שְׁלַחְתִּי בְכֶם דָּבַר בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם“ vertimus sic: „*Misi in vos pestem itineris aegyptiaci, i. e. pestem similem illi itineris aegyptiaci*“. Si enim Sanctius, a Lapide, Tirinus, Calmet verba „בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם“ – in via Aegypti“ bene interpretati sunt: „eis immisit pestem eamque quae in Aegypto grassari solet; est enim *in via Aegypti* secundum modum Aegypti, pro more Aegypti“ (conf. Is 10^{24, 26}, Ez 20³⁰) et s. Cyrillus Alexandrinus, Theodoretus Cyrensis, Theodorus Mopsuestenus et Ribeira adnotaverunt: „non in profectioe aegyptiaca, ut auxilium ab Aegypto peterent, quasi ii nuntii peste essent perempti, dum in Aegyptum iter facerent“, tunc putamus sensum v. 10a a propheta intentum optime exprimi versione: „Misi in vos pestem similem illi itineris aegyptiaci“. Menti prophetae describentis in v. 10a pestem a Jahve in pervicaces habitatores regni Israel nuper immissam obversabatur similitudo et imago illius pestis, qua Jahve olim ex Aegypto proficiscentem et in deserto per quadraginta annos commorantem et iterum iterumque recalci-trantem populum Israel forsitan pluribus vicibus in deserto percussit, cuius pestis horribile exemplum narratur in Num 11³⁰⁻³⁴.

Vv. 10bcd: Describitur plaga belli; cum captione et deportatione equorum insimul multi milites-iuvenes in castris necati sunt, ut putredo castrorum ascenderet in nares superstitum et pestem spargeret et augetet.

Quoad pestem in v. 10 descriptam adnotat Marti (l. c. p. 183): „Nach den assyrischen Eponymenlisten hat die Pest (mutanu = das Sterben) in den Jahren 803, 765 und 759 v. Chr. grassiert, s. Schrader KAT² 481 – 485; vermutlich hat die Pest in einem der beiden letzten Jahre auf Syrien und Palästina übergegriffen, gerade als Israel mit Aram im Kriege lag“.

Quoad plagam belli vv. 10bcd alludit propheta ad bella cum Syris (cum regno Aram) infeliciter gesta, conf. 2 Reg 6^{25, 812, 133. 7. 22}, praeprimis ad bellum tempore regis Israel Joachaz contra regem Aram Chazael gestum, de quo bello in 2 Reg 13⁷ legimus: „et non sunt derelicti Joachaz de populo nisi 50 equites et 10 currus et 10.000 peditum; interfecerat enim eos rex Syriae et redegerat quasi pulverem in tritura areae“.

V. 10d: Loco „בָּאֵשׁ“ legunt nonnulli MSS „בְּאֵשׁ – in igne“, loco „וּבְאֵפְכֶם“ est legendum tantum „בְּאֵפְכֶם“.

Si nonnulli critici vel phrasin „בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם“ vel v. 10b vel v. 10c vel phrasin v. 10d „בְּאַפְכָם“ pro posterioribus additamentis habent, tunc deest eorum opinioni sufficiens ratio. V. 10 integer, prouti eum nobis tradit textus M, habet characterem typici exstatici et insimul rescissi styli prophetici, ubi una idea excipit alteram, et est integer originis Amosanae. Observa etiam nostram interpunctionem v. 10, quae reddit sensum v. 10 intelligibiliorem et perspicaciorem.

11. V. 11 cohaeret ideologice arctissime cum praecedentibus vv. 6 – 10 et depingit adinstar corollarii extremam regni miseriam, in quam habitatores regni Israel per plagas in vv. 6 – 10 descriptas, – praecipue per plagam pestis et belli delineatam in v. 10 –, lapsi sunt. – *Subverti vos, sicut subverterat Deus Sodomam et Gomorrham; facti estis sicut torris extractus de incendio, sed non estis revesi ad me, dicit Jahve.* – Multi critici (Hitzig, Hoonacker, Fischer, Orelli, Riessler, Rosenmüller, Touzard) explicant „subversionem – הפך – מהפכת“, de qua in nostro versu est sermo, de aliquo terrae motu; sed comparatio horribilis ruinae civitatum Sodomae et Gomorrhae necnon comparatio torris extracti de incendio potius suadent, ut *subversionem* de extrema regni Israel miseria intelligamus, in quam miseriam regnum Israel lapsum est per plagas in vv. 6 – 10 delineatas, praeprimis per plagam pestis et belli commemoratam in v. 10. –

V. 11b: Nonnulli critici (Marti) elidunt vocem „אֱלֹהִים“ tamquam non Amosanam, elidunt etiam utrumque אֶת־ et, respicientes Dtn 29²², Is 17, Jer 49¹⁸, reconstruunt v. 11b sic: „בְּמַהֲפַכַת סֹדֶם וְעִמְרָה“ – adinstar subversionis Sodomae et Gomorrhae“. Nobis videtur hic modus procedendi esse quae-situs et nimis probans, nam: a) quamvis Amos communiter utatur expressione יְהוָה, expressio אֱלֹהִים non est ei prorsus ignota (lege in „Prolegomenis“ articulum „De nominibus divinis in libro Amos“ et vide expressionem אֱלֹהִים in immediate sequenti v. 12); et si expressio אֱלֹהִים occurrit ibi in directa oratione Jahve, tunc haec parva inconvenientia styli bene explicatur characterem exstatici et rescissi styli prophetici; b) si in Dtn 29²², Is 17, Jer 49¹⁸ legimus phrasin „בְּמַהֲפַכַת סֹדֶם וְעִמְרָה“, tunc nulla adest sana ratio affirmandi etiam in suo modo dicendi liberum et independentem prophetam Amos debuisse in v. 11b uti hac immutata phrasi.

Quoad grammaticalem constructionem v. 11a: הֲפַכְתִּי בְכֶם adnotat Marti (l. c. p. 184): „הֲפִךְ *umkehren*, ist nicht mit direktem Objekt konstruiert, sondern mit כִּי, um zu sagen, dass *an, unter den Israeliten eine Umkehrung vollzogen wurde.*“

V. 11d: Copula η aequae ac in vv. 10e et 9d est vertenda sensu adversativo: sed.

V. 11d ultima vice in c. 4 repetit dolore et amore plenam exclamationem Jahve: „Sed non estis reversi ad me“. Quinquies usus est propheta – poeta hac exclamatione in c. 4: vv. 6d, 8d, 9d, 10e et 11d.

12-13. Cum omnes in vv. 6 – 10 descriptae et a Jahve immissae plagae, cum immo in v. 11d delineata extrema regni miseria salutari effectum caruerint, iam non restat, nisi ut Jahve obstinatum populum regni Israel ultima eaque catastrophali et lethali poena percutiat. Hanc venturam ultimam eamque catastrophalem et lethalem poenam annuntiat propheta in v. 12 simulque cum magno et acerbo sarcasmo invitat semper recalcitrantem populum regni Israel ad congregandum – pugnandum cum Jahve in hac ventura ultima, catastrophali et lethali poena – castigatione: *Sic igitur faciam tibi, Israel; propterea quia sic faciam tibi, praepara te in occursum Dei tui, Israel!* – Quis in hac ventura ultima, catastrophali et lethali poena – castigatione, in qua obstinatus populus regni Israel quasi pugnabit contra Jahven, victor futurus sit, non est dubitandum, cum hostis populi regni Israel futurus sit Jahve ipse, cuius magnitudinem et maiestatem v. 13 describit verbis: *Ecce enim, formans montes et creans ventum, annuntians homini cogitationem eius, faciens auroram et tenebras, gradiens super excelsa terrae: Jahve Deus exercituum nomen eius!*

V. 12: Totus praecedens et subsequens ideologicus contextus modo imperativo et categorico exposcit, ut v. 12 sensu minaci explicemus. Agitur enim in v. 12 de solemni annuntiatione venturae ultimae, catastrophalis et lethalis poenae – castigationis, quae Jahve obstinatum et impenitentem populum regni Israel, quem in vv. 6 – 11 descriptae plagae ad resipiscentiam non adduxerunt, percutiet; *haec ultima ventura, catastrophalis et lethalis poena eiusque causae depinguntur deinde a propheta per longum et latum in subsequentibus cc. 5 et 6.* Hoc minaci sensu explicant v. 12 permulti veteres et recentiores exegetae: Albertus M, a Lapide, Menochius, Schegg, Fillion, Loch et Reischl, Riessler, Leimbach, Fischer, Hoonacker, Hartung, Knabenbauer-Hagen. Eidem minaci explicationi suffragantur Σ et E'. – Sunt quidem, qui (s. Hieronymus, Pseudo-Rufinus, Mariana, Ribeira, Sanctius, Osiander, Keil, Driver, Harper), sequentes G [G vertunt v. 12c: $\epsilon\tau\omicron\iota\mu\acute{\alpha}\xi\omicron\nu\tau\omicron\upsilon\ \epsilon\pi\iota\kappa\alpha\lambda\epsilon\iota\sigma\theta\alpha\iota\ \tau\omicron\nu\ \theta\epsilon\omicron\nu\ \varsigma\omicron\nu$ (G explanant M $\text{לְקַרְאֵת אֱלֹהִים} a „קָרָא – vocare – $\epsilon\pi\iota\kappa\alpha\lambda\epsilon\iota\sigma\theta\alpha\iota$ “)] versum 12 explicant sensu fausto et cernunt in v. 12 salutis annuntiationem et exhortationem ad poenitentiam, ut praedicta poena, si$

feri possit, avertatur. Sed huic sensum faustum sustinenti explicationi totus praecedens et subsequens ideologicus contextus contradicit.

V. 13b „וּמְגִיד לְאָדָם מַה-שִּׁחוּ“ est vertendus „annuntians homini cogitationem eius“ et non „annuntians homini cogitationem suam“, nam contextus videtur loqui potius de cogitationibus hominis quam de cogitationibus Dei. G legunt levi literarum hebraicarum mutatione loco M מַה-שִּׁחוּ expressionem τὸν χριστὸν αὐτοῦ.

In v. 13c est cum G loco M וְעִיפָה legendum וְעִיפָה.

In v. 13a legunt G loco M הָרִים expressionem רַעַם (βροντήν).

Nonnulli recentiores critici vv. 12bc et 13 pro posteriore additamento habent (Löhr loco nostrorum vv. 12bc et 13 ponit vv. Am 3_{14bcd.15}) ex sequentibus rationibus: *a*) Argumentum vv. 12bc et 13 non quadrat in praecedentem ideologicum contextum. *b*) In vv. 12bc et 13 occurrit duabus vicibus (vv. 12c, 13d) expressio אֱלֹהִים, quae expressio non est Amosana. *c*) In vv. 12ab loquitur ad populum Jahve ipse, in vv. 12c et 13 loquitur autem ad populum propheta. — Certe futiles et nimis quaesitae rationes, nam: *a*) prouti modo exposuimus, vv. 12 et 13 integri suo ideologico argumento cum in praecedentem contextum vv. 46–11, tum in subsequentem contextum cc. 5 et 6 optime quadrant et repraesentant necessarium et integralem ideologicum transitum a vv. 46–11 ad cc. 5 et 6; immo solemnior oratorius stylus vv. 12 et 13 est valde similis solemniori oratorio stylo subsequentis fragmenti 5_{1–3} et prodit eundem auctorem; *b*) quamvis Amos utatur communiter expressione יְהוָה, vox אֱלֹהִים non est ei prorsus ignota et Amos utitur hac voce nonnullis locis sui libri (lege in „Prolegomenis“ articulum nostrum „De nominibus divinis in libro Amos“); *c*) exstaticus, nervosus et rescissus stylus propheticus, in quo una idea immediate excipit aliam, secum fert, ut propheta inducat modo Jahven ipsum loquentem ad populum, modo propheta ipse loquatur ad populum; hic exstaticus, nervosus et rescissus stylus propheticus certe non est diiudicandus secundum nostras regulas syntaxeos et compositionis orationum.

CAPUT V

Appropinquat lethalis et catastrophalis poena – ruina regni Israel, promerita sceleribus et iniustitiis populi. Bonum et iustitiam spernentes habitatores regni Israel assequetur planctus et terribilis dies Jahve.

1. Audite verbum hoc,
quod ego profero super vos,
carmen lugubre, domus Israel!

2. Cecidit,
non se levabit amplius virgo Israel,
proiecta est super terram suam,
non erit qui levet eam.

3. Sic enim dicit Adonai Jahve:
Urbs de qua egrediebantur mille,
relinquentur in ea centum,
de qua egrediebantur centum,
relinquentur in ea decem domui Israel.

4. Sic enim dicit Jahve domui Israel:
Quaerite me et vivite!

5. Nolite quaerere Bethel,
in Gilgal nolite intrare,
in Bersabe nolite transire,
nam Gilgal captiva ducetur
et Bethel erit in nihilum!

6. Quaerite Jahven et vivite,
ne invadat sicut ignis domum Joseph;

devorabit –
et Bethel erit sine exstinguente.

7. Convertunt in absinthium iudicium
et iustitiam in terram deiciunt.
8. Qui fecit Pleiades et Orionem,
qui convertit in mane caliginem,
qui diem in noctem obscurat,
qui advocat aquas maris
et effundit eas super faciem terrae,
Jahve nomen eius.
9. Ipse micare facit vastationem super castellum
et vastatio super arcem venit.
10. Odio habuerunt iudicantem in porta
et loquentem recta abominati sunt.
11. Pro eo quod conculcastis debilem
et munus electum accepistis ab eo,
domos quadro aedificastis,
sed non habitabitis in eis,
vineas amantissimas plantastis,
sed non bibetis vinum earum.
12. Novi enim multa scelera vestra
et enormia peccata vestra.
Infestant iustum,
accipiunt pretium redemptionis
et pauperes in porta depellunt.

13. Propterea prudens tempore hoc obmutescet,
tempus hoc enim malum est.

14. Quaerite bonum et non malum,
ut vivatis;
tunc erit Jahve Deus exercituum vobiscum,
sicuti putatis.

15. Odio habete malum,
diligite bonum,
constituite in porta iudicium!
Forsan miserebitur Jahve Deus exercituum reliquiarum
Joseph.

16. Propterea sic dicit Jahve Deus exercituum Adonai:
In omnibus foris erit planctus,
in omnibus plateis dicent: vae, vae!;
vocabunt agricolam ad luctum,
planctus (erit) scientibus lamentationem.

17. In omnibus vineis erit planctus,
quia pertransibo in medio tui,
dicit Jahve.

18. Vae desiderantibus diem Jahve!
Ad quid tandem erit vobis dies Jahve?
Ipse erit tenebrae et non lux.

19. Proinde ac si fugiat vir ante faciem leonis
et occurrat ei ursus
vel ingrediens domum innitatur manu sua super parietem
et mordeat eum coluber.

20. Numquid non erit dies Jahve tenebrae et non lux,
caliginosus et carens splendore?
21. Odio habui, contempsi festivitates vestras,
non capiam odorem in coetibus vestris.
22. Quodsi obtuleritis mihi holocausta et sacrificia incruenta
vestra,
non placebunt mihi
et hostiam pacificam pinguium vestrorum non respiciam.
23. Aufer a me strepitum carminum tuorum
et sonum harparum tuarum non audiam.
24. Fluat autem velut aqua iudicium
et iustitia sicut torrens perennis!
25. Sacrificia cruenta et sacrificium incruentum obtulistis mihi
in deserto quadraginta annis, domus Israel!
26. Portastis tabernaculum regis vestri,
sed etiam statumen idolorum vestrorum, sidus deorum
vestrorum,
quae fecistis vobis.
27. Et transportabo vos trans Damascum,
dicit Jahve,
Deus exercituum nomen eius.

ADNOTATIONES

Cc. 5 et 6 continent tertiam orationem secundae partis (cc. 3–6) libri Amos. Haec tertia oratio, depingens futurum catastrophale excidium regni et causas huius excidii, ratione argumenti in sex partes dividi potest: a) 51–3, b) 54–13, c) 514–17, d) 518–27, e) 61–7, f) 68–15.

*

Vv. 51–3: Summatim proponitur appropinquans ruina regni Israel.

1-2. Propheta hortatur et provocat domum Israel, i. e. habitatores regni Israel, ut audiant verba ipsius. Haec a propheta prolata verba exhortationis nihil aliud autem sunt ac carmen lugubre, dolens et annuntians appropinquantem ruinam regni Israel: (V. 1) *Audite verbum hoc, quod ego profero super vos, carmen lugubre, domus Israel!* (V. 2) *Cecidit, non se levabit amplius virgo Israel, proiecta est super terram suam, non erit qui levet eam.*

V. 1c: קִינָה (G θρῆνος) denotat *planctum, carmen lugubre, carmen funestum*, quale in funere amicorum vel propinquorum cantari solet; בֵּית יִשְׂרָאֵל – domus Israel“ est ibi casus vocativi, explicans accuratius expressionem v. 1 b עֲלֵיכֶם.

V. 2: Propheta, in exstasim raptus, videt futuram ruinam regni Israel quasi iam perfectam et consumatam, propterea dicit: נִפְלָה – cecidit, נְשֻׁאָה – proiecta est. Perpulchre appellat propheta regnum Israel: בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל – virgo Israel; non propterea, quasi regnum Israel usque adhuc nullam cladem – nullam calamitatem expertum sit, sed quia ostendere vult ruinam – mortem (= interitum) regni Israel *praemature*, i. e. aetate quasi virginali regni Israel, eventuram esse. Expressio v. 2b בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל est vertenda „virgo Israel“, non „virgo Israelis“, nam occurrit nobis ibi in lingua hebraica usitata sic dicta *adnexio* loco sic dictae *appositionis* (conf. Gesenius – Kautzsch, Hebräische Grammatik²⁷ § 128 k). Quoad expressionem בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל scribit Marti (l. c. p. 186): „Übrigens haben wir hier das älteste erhaltene Beispiel von der Personifikation eines Volkes oder einer Stadt als weibliches Wesen“.

3. In v. 3 pergit propheta in depingenda futura catastrophali ruina regni Israel. Haec appropinquans ruina insignita erit praepremis magna strage populi: numerus incolarum regni Israel valde diminuetur: *Sic enim dicit Adonai Jahve: Urbs de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centum, de qua egrediebantur centum, relinquentur in ea decem domui Israel.*

Critici proponunt in v. 3 varias correkturas: Nonnulli v. 3a pro posteriore

additamento habent. Alii transponunt expressionem v. 3e „לְבֵית יִשְׂרָאֵל“ in finem v. 3a, ut v. 3a sonet: „Sic enim dicit Adonai Jahve domui Israel“. Alii iterum proponunt in v. 3d loco M וְהִי־צִאָתָּה verba: וְהָעִיר הִי־צִאָתָּה – de qua urbe... Nos reicimus omnes has correcturas tamquam superfluas et inutiles, retinemus textum M v. 3 tamquam textum Amosanum primigenium, habentem notas exstatici, nervosi et rescissi styli prophetici. Nostra versio v. 3 bene exprimit sensum hebraici textus v. 3.

Quaeritur, quo tempore evenerit haec a propheta in vv. 2 et 3 praedicta ruina regni Israel. Sunt qui sub in vv. 2 et 3 praedicta ruina regni intelligunt stragem regni Israel effectam bellis civilibus sub regibus Zacharia, Menachem, Peqachja (Phaceia), Peqach (Phacee), Hošea, stante adhuc capitali urbe Samaria. Nos econtra putamus ruinam a propheta in vv. 2 et 3 praedictam evenisse et verificatam esse in ipso excidio regni Israel, cum anno 722 a rege assyriaco Sargon urbs capitalis Samaria capta est et magna pars populi regni Israel abducta est in captivitatem assyriacam; tunc enim revera *cecidit et proiecta est* virgo Israel, non solum virgo Israel = regnum Israel, sed etiam virgo Israel = virgines israeliticae, quae ab insolentibus victoribus militibus corruptae et violatae erant.

*

Vv. 54-13: Propheta reprobatur impium cultum, quo habitatores regni Israel in Jahven peccant, describit scelera ab habitatoribus regni Israel contra iustitiam commissa. Stylus vv. 54-13 est charactericus stylus exstaticus, nervosus et rescissus, una idea excipit modo abrupto aliam et demum ex omnibus in vv. 54-13 prolatis ideis ad invicem comparatis et inter se unitis exurgit plena ingeniosa ideologica imago argumenti a propheta propositi.

4-5. Cur veniet ista a propheta in vv. 2 et 3 praedicta ruina regni Israel? – Habitatores regni Israel spreverunt Jahven. Quomodo? Propheta delineat id perpulchre per antithesin: iidem habitatores regni Israel, qui Jahven quaerere et in ipso inveniendo colendoque vivere debuerunt, unde verba prophetae in v. 4: *Sic enim dicit Jahve domui Israel: Quaerite me et vivite!*, iidem habitatores regni Israel spreverunt Jahven et peccaverunt in eum per impium cultum frequentatum in sanctuariis Bethel, Gilgal et Bersabe, unde verba prophetae in v. 5: *Nolite quaerere Bethel, in Gilgal nolite intrare, in Bersabe nolite transire, nam Gilgal captiva ducetur et Bethel erit in nihilum!*

Nonnulli critici versum 4a: „Sic enim dicit Jahve domui Israel“ tamquam

posteriorius additamentum eliminant; alii v. 5c: „in Bersabe nolite transire!“, alii etiam vv. 5de: „nam Gilgal captiva ducetur et Bethel erit in nihilum“ pro posterioribus additamentis habent. Nos vv. 4 et 5 integros putamus esse Amosanos. V. 4a: „Sic enim dicit Jahve domui Israel“ est enim phrasis, quae cum parvis variationibus saepius ex ore Amos sonat, et frequens repetitio huius phrasis in libro Amos bene explicatur exstatico, nervoso et rescisso stylo Amosano. Nulla adest ratio denegandi Amosanam originem v. 5c: „in Bersabe nolite transire!“. Bersabe enim erat locus Palaestinae antiquissimus, situs in meridie territorii tribus Juda, sacer ex historia Abrahae et patriarcharum (conf. Gen 21¹⁴. 31. 33, 22¹⁹, 26²³. 33, 28¹⁰, 46¹. 5), locus hac antiqua dignitate superstitiosus effectus et tempore Amos impio cultu ornatus. Prophetae Amos, oriundo ex tribu Juda, certe locus Bersabe non erat ignotus; propheta Amos bene novit multos cives regni Israel saepius transisse fines regni Israel et migrasse in dicionem regni Juda ad frequentandum impium cultum loci Bersabe (De peregrinationibus factis tempore V. T. ad sanctuaria remota confer Is 23, 57⁹, lege Gall, Altisrael. Kultstätten p. 44 – 51). – Amosanae originis sunt pariter vv. 5de: „nam Gilgal captiva ducetur et Bethel erit in nihilum“. Locorum Gilgal et Bethel mentionem fecit enim Amos iam in 4^{ab} (lege adnotationes nostras ad v. Am 4) et in nostris vv. 5de praedicat tantum modo summopere poetico [attende ad pulchram paronomasiam v. 5d „גִּלְגָּל גָּלְגָּל יְגָלָה יְגָלָה“, ad ingeniosum verborum lusum v. 5e „וּבֵית אֵל . . . לְאֶזְוֹן“ (confer „Bethaven“, quod nomen indit contemptim urbi Bethel propheta Hošea 4¹⁵, 5⁸, 10⁵); recole etiam efficacem Wellhausen-i versionem vv. 5de: „denn Gilgal wird zum Galgen werden und Bethel wird des Teufels werden“] his duobus sanctuariis futuram promeritam poenam, quam poenam haec duo sanctuaria passa sunt in excidio regni Israel a. 722. Non invenimus in v. 5 intimationem poenae destinatae sanctuario Bersabe, nam: a) sermo prophetae Amos dirigitur ad regnum Israel et sanctuarium Bersabe situm erat in regno Juda; b) destructo regno Israel et deletis sanctuariis Bethel et Gilgal a. 722 non est destructum hoc anno sanctuarium Bersabe, cum esset in territorio regni Juda.

V. 4b: V vertit minus accurate: „Quaerite me et vivetis“.

6. V. 6 arcte cohaeret cum praecedentibus vv. 4 et 5; stylo exstatico, nervoso et rescisso propheta de novo inculcat et dilatat per antithesin id, quod dixit in vv. 4 et 5: Vos, Israelitae – habitatores domus Joseph, qui Jahven quaerendo ipsumque inveniundo et colendo vivere debuistis, propter scelera vestra devorabimini ab igne Jahve, qui ignis Jahve consumet prae-

primis sanctuarium Bethel: *Quaerite Jahven et vivite, ne invadat sicut ignis domum Joseph; devorabit – et Bethel erit sine exstinguente.*

V. 6b: G vertunt „*ὅπως μὴ ἀναλάμψῃ ὡς πῦρ ὁ δῖκος Ἰωσήφ*“. Nonnulli proponunt vel lectionem „*פֶּן יִצְלַח לְהַבֵּא אֵשׁ בַּיִת יוֹסֵף* – ne invadat flamma ignis domum Joseph“ vel lectionem „*פֶּן יִצִּית בְּאֵשׁ בַּיִת יוֹסֵף* – ne accendat igne domum Joseph“. Nos retinemus textum M tamquam primigenium, qui non habet opus variis emendationibus, et vertimus: „ne invadat (sc. Jahve) sicut ignis domum Joseph“. Certe est Jahve quasi ignis *consumens* (Dtn 424). Regnum Israel nominatur in v. 6b (pariter in Am 515, 66) „domus Joseph“, quia tribus Joseph erat tribus principalis et potentissima omnium tribuum regni Israel (regni Ephraim).

V. 6c: „*וְאֶכְלָהּ* – (et) devorabit“, sc. *ignis* devorabit, subiectum exstatice et nervose prolati versus 6c est enim in v. 6b occurrens substantivum „*אֵשׁ* – ignis“.

V. 6d: „et Bethel erit sine exstinguente“, i. e. quando Jahve invaserit sicut ignis domum Joseph, tunc igne consumabitur etiam Bethel et non erit, qui ignem ardentis Bethel exstinguat. Non assentimur iis, qui sequentes G legunt loco M „*לְבַיִת יִשְׂרָאֵל*“ expressionem „*לְבַיִת יִשְׂרָאֵל*“, neque iis, qui sine ulla sufficiente ratione expressionem „*לְבַיִת יִשְׂרָאֵל*“ e versu 6 d eliminant et in hac expressione vident residuum initium introducens novam orationem complectentem vv. 57. 10–12. 16. 17. Lectioni M „*לְבַיִת יִשְׂרָאֵל*“ suffragantur etiam 'ΑΣ.

7. Excidio punietur a Jahve regnum Israel, audivimus in vv. 2–6. In v. 7 adducit propheta speciale scelus, propter quod habitatores regni Israel punientur: perversionem iuris. *Convertunt in absinthium iudicium et iustitiam in terram deiciunt.*

V. 7a: „*לְעֵנָה* – absinthium“ est una ex variis speciebus herbae dictae „artemisia“; hae variae species artemisiae crescunt in Palaestina et Syria et habent gustum amarum (conf. M. Hagen, *Realia biblica* [1914] p. 413; Tristram, *The Natural History of the Bible* p. 493). In s. litteris solet proponi absinthium velut imago amaritudinis et noxae: conf. Am 612, Dtn 2918, Thr 315. 19, Jer 915, 2315, Prov 54, Apoc 811 (*ἄψισθος*). Loco M „*הַהֲפֹכִים*“ proponunt nonnulli ad analogiam vv. 518, 61, lectionem „*הוּי הַהֲפֹכִים* – vae iis, qui convertunt“; quae correctura non est necessaria.

Textus v. 7, prouti hunc textum praebent G (*Κύριος ὁ θεὸς ὁ ποιῶν εἰς ὑψος κρίμα καὶ δικαιοσύνην εἰς γῆν ἔθηκεν*), est certe corruptus et manifeste iam accomodatus textui v. 8. – V vertit v. 7 minus accurate: „qui convertitis in absinthium iudicium et iustitiam in terra relinquitis“.

8-9. Apparenter non quadrant vv. 8 et 9 argumento suo in ideologicum contextum. Sed apparenter tantum! Si enim nobis in mentem revocamus naturam exstatici, nervosi et rescissi styli Amosani, ubi una idea modo abrupto excipit aliam et ubi demum ex omnibus in aliqua oratione prolatis ideis ad invicem comparatis et inter se unitis exurgit plena ingeniosa ideologica imago argumenti a propheta propositi, tunc facile intelligemus etiam vv. 8 et 9 suo argumento bene quadrare in ideologicum contextum. Attendas! In vv. 2 – 6 delineat propheta ruinam, quam Jahve infliget regno Israel. In v. 7 exprobrat propheta habitatoribus regni Israel perversionem iuris, qua peccant in Jahven. Ut ergo habitatores regni Israel eo magis hanc venturam, a Jahve infligendam ruinam timeant, ut melius intelligant, quem sceleribus suis offenderint, depingit propheta, in exstasi loquens, modo nervoso et rescisso, in vv. 8 et 9 maiestatem Jahve, qui est creator totius mundi stellaris, dominus noctis, diei, maris et aquarum, cuius proprium nomen katexochen est Jahve, cuius potentiae ne fortissima arx quidem resistere potest: (V. 8.) *Qui fecit Pleiades et Orionem, qui convertit in mane caliginem, qui diem in noctem obscurat, qui advocat aquas maris et effundit eas super faciem terrae, Jahve nomen eius.* (V. 9) *Ipse micare facit vastationem super castellum et vastatio super arcem venit.*

V. 8a: A plerisque recentioribus explicantur פִּימָה Pleiades vel Sirius vel Scorpio et פְּסִיל Orion; s. Hieronymus in V vertit אֲרִכְטוּרָה Arcturum, qui est praecipuum sidus septemtrionale, dum Orion repraesentat praecipuum sidus australe.

V. 8b: M צִלְמוֹת denotat proprie „umbram mortis“; loco M צִלְמוֹת proponunt nonnulli expressionem „צִלְמוֹת – caliginem“; sensus v. 8b manet semper idem.

V. 8f: „Jahve nomen eius“; egregie explicat a Lapide: „qui est ipsum esse, tum suum formale, tum causale rerum omnium, qui est plenitudo, universitas et complexus entis, essentiae et existentiae“.

V. 9: Nostra versio est versio „ad verbum“ textus M et est retinenda, quia est clara et optime quadrat in contextum; in v. 9a scribit M in pausa loco עז = castellum“ formam „עז“. Superfluae et contextum non reddentes clariorem videntur nobis hae a nonnullis propositae correcturae: in v. 9a loco M הַמְּבִלִּיג vel lectio הַמְּפִיל vel lectio הַמְּפִלִּיג (G^{B(A)} διαίρων) vel lectio הַמְּפִלִּיא; item in v. 9a loco M שֶׁד expressio שֶׁר (fractio-ruina); in v. 9b loco M יְבוֹא lectio יְבִיא (sic G, Σ, S, T); non placet nobis emendatio v. 9a proposita ab Elhorst-o: „הַמְּגִדִּיל שֶׁחַ עַל-עֵז“ – ipse elevat humilem super fortem“;

minime verosimilis est autem versio Hoffmann-i, qui in vōcibus v. 9: מִבְּצָר, עֵז, וְשָׂדֵה videt sidera et quidem: Taurum – שָׂר, Capellam – עֵז, Vindemiatorum – מִבְּצָר. – Reiectis his propositis correcturis standum est pro textu M. V vertit v. 9 minus accurate: „qui subridet vastitatem super robustum et depopulationem super potentem affert“.

Unusquisque sensatus ex hucusque dictis facile intelliget, cur non possimus assentiri nonnullis recentioribus, qui vv. 8 et 9 pro posteriore additamento alicuius interpolatoris habent. Si hi recentiores critici dicunt vv. 8 et 9 constituere speciem alicuius doxologiae parum convenientis ingenio prophetae Amos, tunc secundum nostram persuasionem doxologia versuum 8 et 9, magnificans et exaltans maiestatem et potentiam Jahve, optime convenit in exstasim raptō et nervose rescisseque loquenti prophetae Amos.

Post vv. 8 et 9 redit propheta in vv. 10, 11 et 12 ad idem thema, de quo locutus est in v. 7: ad in regno Israel pullulantem perversionem omnis iuris.

10. *Odio habuerunt iudicantem in porta et loquentem recta abominati sunt.* In porta urbis iuxta Orientalium morem instituebantur iudicia, gravissimae cuiusque rei consultationes a civibus in portis urbium orientalium fiebant et ibi etiam hostium de re aliqua legationibus responsum dabatur; immo ipsi prophetae in porta urbis admonitores et arguentes consistebant, prouti patet ex Jer 17¹⁹: „Haec dicit Jahve ad me: vade et sta in porta filiorum populi . . .“. Non est propterea impossibile prophetam Amos in v. 9 seipsum inter commemoratos indicantes et recta loquentes in porta connumerasse.

11. Alium modum, quo exercebant habitatores regni Israel perversionem iuris et iustitiae, adducit propheta in v. 11: oppressionem debiliū. – *Pro eo quod conculcastis debilem et munus electum accepistis ab eo, domos quadro aedificastis, sed non habitabitis in eis, vineas amantissimas plantastis, sed non bibetis vinum earum.* Multi habitatores regni Israel, avaritia acti, opprimebant suos debiles concives, i. e. concives omni praesidio destitutos, extorquebant eis munera electa, i. e. pecuniam et varias res pretiosas et tali modo locupletes facti aedificabant sibi quadro lapide domos et plantabant vineas amantissimas. Sed hoc oppressoribus non proderit: non habitabunt in domibus quadro lapide aedificatis nec bibent vinum plantatarum amantissimarum vinearum.

V. 11a: Vox בִּשְׂמֵם est ἀπαξ λεγόμενον; recentiores proponunt loco M בִּשְׂמֵם vel expressionem בִּישָׁם (Wellhausen, Sellin, Fischer, Marti) vel expressionem בִּישָׁם (C. Fürst, Halévy, Keil, Oort, Schegg), G vertunt „κατεκονδύλιζον (colaphizare)“, V „diripiebatis (= בִּזְזִי?)“.

V. 11b: Voces מִשְׁאַת־בַּר vertunt recentiores „munus frumenti“, G legunt δῶρα ἐκλεκτὰ (= מִשְׁאַת־בַּר); nos sequentes G videmur in בַּר non frumentum, sed aliquid *electum* – *selectum* et vertimus M מִשְׁאַת־בַּר *munus electum* (V habet „praedam electam“).

In vv. 11df habet copula ׀ sensum adversativum: sed.

Quoad in v. 11c commemoratas domos quadro lapide aedificatas notat Marti (l. c. p. 192): „Die Erpressung gab den Grossen die Mittel, an Stelle der gewöhnlichen Lehmhäuser schöne feste Häuser aus Quadersteinen zu bauen; Steinbauten scheinen eine Neuerung jener Zeit gewesen zu sein“.

(Similes minas ac in v. 11 legimus Dtn 28³⁰, Mich 6¹⁵, Soph 1¹³, (conf. Am 9¹⁴, Is 65²¹).

12. V. 12 pergit in describenda perversione iuris, perpetrata ab habitatoribus regni Israel: *Novi enim multa scelera vestra et enormia peccata vestra. Infestant iustum, accipiunt pretium redemptionis et pauperes in porta depellunt.* Jahve Deo non sunt ignota multa et enormia peccata habitatorum regni Israel, commissa contra ius et iustitiam. Tria specialia peccata ibi enumerantur: infestatio iusti, pullulans corruptela mediante accepta pecunia, denegatio iuris pauperibus in tribunali iudiciali.

V. 12b: Loco M עֲצָמִים חֲטָאֵיכֶם est propter formam עֲצָמִים forsitan accuratius legendum עֲצָמִים חֲטָאֵיכֶם.

V. 12d: Vocem כֶּפֶר explicamus cum multis (cum Hoonacker-o, Keil-o, Marti-o, Sellin-o, Touzard-o) *redemptionis pretium*, quod improbi iudices lege contempta a reis offerri admiserunt. Certis enim in casibus licebat se pecunia redimere (Ex 21³⁰), sed ab homicida tale redemptionis pretium accipere non licebat (Num 35³¹). G vertunt ἀνταλλάγματα, S, V *munus*.

V. 12e: et pauperes in porta, i. e. a iudicio, a tribunali iudiciali depellunt. Lege adnotationes nostras ad v. 10.

13. Adeo multa et gravia sunt scelera commissa ab habitatoribus regni Israel contra ius et iustitiam, ut prudentissimus quisque, attonitus et stupefactus eorum multitudine et enormitate, obmutescat, ne suis adhortationibus et reprehensionibus in malitia obstinatos habitatores regni Israel provocet hoc malo tempore ad maiora scelera. Solus propheta Amos audet adhuc loqui, adhortari et reprehendere. – *Propterea prudens tempore hoc obmutescet, tempus hoc enim malum est.*

Nonnulli recentiores (e. gr. Marti, Riessler, Sellin, Valetton) v. 13 interpolatum esse declarant, sed rationes eorum sunt nimis quaesitae et non habent vim persuadendi. Nimis quaesita et parum verosimilis est versio v. 13

a Riessler-o proposita (l. c. p. 81): „Darum wurden die Lehrer zu jener Zeit umgebracht, denn es war eine böse Zeit“.

V. 13 est necessario originis Amosanae. Cur? V. 13 enim non solum optime quadrat in praecedentem ideologicum contextum, sed praebet insuper claram et aptam intelligentiam sequentium versuum 14 – 17. Ablato v. 13 non datur clara et vera intelligentia eorum, quae stylo exstatico, nervoso et rescisso proferuntur in vv. 14 – 17. Bene recolas, quaeso, sequentia.

Nemo prudens audet hoc malo et sceleribus contra iustitiam adeo abundante tempore proferre inutiles et infructuosas adhortationes et reprehensiones, audivimus in v. 13. Solus propheta Amos adhuc adhortatur et loquitur. Ad quid adhortatur propheta habitatores regni Israel? Hoc audimus et legimus in vv. 14 et 15. Habent-ne adhortationes prophetae aliquem salutarem effectum? Prorsus nullum! Propterea veniet super bonum spernentes habitatores regni Israel poena – planctus, hanc poenam – hunc planctum describunt vv. 16 et 17. – Patet ergo, quam arcta adsit ideologica connexio inter v. 13 et vv. 14 – 17.

14-15. Vv. 14 et 15 continent ergo adhortationes prophetae ad perversione iuris delinquentes habitatores regni Israel: (V. 14) *Quaerite bonum et non malum, ut vivatis; tunc erit Jahve Deus exercituum vobiscum, sicuti putatis.* (V. 15) *Odio habete malum, diligite bonum, constituite in porta iudicium! Forsan miserebitur Jahve Deus exercituum reliquiarum Joseph.* – Quaerant et diligant habitatores regni Israel bonum, i. e. ius et iustitiam erga concives suos, odio habeant malum, i. e. omnem iuris perversionem, cui usque adhuc adeo indulgebant, constituent in porta iudicium, i. e. reddant unicuique ius et iustitiam, odio habeant etiam impium et sceleratum cultum exercituum in Bethel et Gilgal (conf. e. gr. Am 4. 5, 5. 6); si hoc fecerint, tunc revera vivent, eorum vita religiosa et socialis placebit Jahve Deo, tunc revera erit Jahve cum eis, – nunc – prasenti tempore non est Jahve cum peccantibus habitatoribus regni Israel, quamvis iidem putent Jahven cum ipsis esse (haec eorum opinio est ergo falsa) –, tunc Jahve miseribitur etiam reliquiarum regni Israel.

V. 14c: Nonnulli volunt metri causa e versu 14c elidere voces „אֱלֹהֵי צְבָאוֹת“.

V. 14d: Phrasis „כִּי אֲשַׁר אָמַרְתֶּם“ – sicuti dicitis“ habet ibi manifeste sensum „sicuti putatis“. Tempore prophetae Amos, i. e. tempore regis Jarobe‘am II, quo tempore res regni Israel restitutae floruerunt, multi habitatores regni

Israel viderunt in hac prosperitate rerum argumentum perspicuum Jahven cum ipsis esse, in ore eorum erat frequens „Sit Jahve nobiscum!“, fuerunt imbuti eodem spiritu ac Judaei tempore Christi viventes, qui superbe gloriabantur: „nos filii Abraham sumus“.

V. 15d: „Forsan miserebitur Jahve Deus exercituum reliquiarum Joseph“. Expressio „reliquiae Joseph – שְׂאֵרִים יוֹסֵף“ significat idem ac „reliquiae regni Israel“ (lege adnotationem nostram ad in v. 6b occurrentem expressionem „domus Joseph“). Immerito intelligunt nonnulli (Marti, Rosenmüller, Wellhausen) sub „reliquiis Joseph“ numerum incolarum regni Israel, prouti hic numerus tempore prophetae Amos, ergo tempore regis Jarobe‘am II, post invasionem Syrorum (conf. 2 Reg 10_{32s.}) forsitan afflictus ac diminutus erat; nam tempore regis Jarobe‘am II res regni Israel restitutae florebant, ut non posset esse sermo de „reliquiis Joseph“, de diminuto numero incolarum regni Israel. Potius cum aliis criticis (cum Baur-o, Driver-o, Ewald-o, Hoonacker-o, Horton-o, Keil-o, Knabenbauer – Hagen-o, Mauer-o, Pusey-o, Sellin-o, Schegg-o) sub „reliquiis Joseph“ est intelligendus ille numerus incolarum regni Israel, prouti hic numerus brevi tempore post ad paucitatem erat per ruinam divinitus immissam redactus. Quae ruina venit a. 722, quando regnum cum urbe Samaria a rege Assyriorum Sargon dirutum est.

Sine ulla ratione vident nonnulli in v. 15 posterius additamentum.

16-17. Adhortationes prophetae directae in vv. 14 et 15 ad obstinatos habitatores regni Israel nullum, ne minimum quidem, effectum salutarem habuerunt. Quod stante obdurata malitia habitatorum praevideri potuit. Ideo veniet super bonum spernentes habitatores regni Israel poena-planctus. Vv. 16 et 17 describunt modo commovente hanc poenam – hunc luctum: (V. 16) *Propterea sic dicit Jahve Deus exercituum Adonai: In omnibus foris erit planctus, in omnibus plateis dicent: vae, vae!; vocabunt agricolam ad luctum, planctus (erit) scientibus lamentationem.* (V. 17) *In omnibus vineis erit planctus, quia pertransibo in medio tui, dicit Jahve.* – Ex universalitate planctus, – plangent non solum in foris et plateis, sed plangent etiam in agris et vineis – , intelligi potest magnitudo poenae.

V. 16a: In G deest in solemni divino titulo expressio „Adonai“.

V. 16e: Nostra versio v. 16e est versio „ad verbum“ textus M; retinemus textum M, quia optime in contextum quadrat et quia variae a nonnullis propositae correcturae non afferunt sensum aptiorem [V et nonnulli critici loco M אֶל-מְסִפָּד legunt אֶל-מְסִפָּד. Alii delent in v. 16e expressionem מְסִפָּד et in v. 16d expressionem אֶל-אֶבֶל. Secundum G vocabitur agricola ad luc-

tum et planctum et ad eos qui sciunt plangere.]. Apud Israelitas vocabantur ad planctum non solum mulieres (praeeficae et lamentatrices), sed etiam viri, prouti patet ex: 2 Par 35²⁵, Eccl 12⁵ (הַסֹּפְרִים), Math 9²³ (τοὺς ἀβλητάς), Josephus Flavius Bell. iud. III, 9, 5.

V. 17a: „In omnibus vineis erit planctus“; vineae, alias regio laetissima iubilantium et exsultantium, resonabunt planctum.

V. 17b: „כִּי־אָעֶבֶר בְּקֶרְבְּךָ – quia pertransibo in medio tui“; v. 17b revocat in mentem v. Ex 12¹²; sicut olim in Aegypto nocte illa memoratu digna Jahve pertransierat terram aegyptiacam, interficiens omne primogenitum, ita pertransibit Jahve tempore appropinquantis poenae – planctus regnum Israel, omnia percellens et sternens. Metuant ergo habitatores regni Israel! –

*

Vv. 18 – 27: Propheta depingit appropinquantem futurum terribilem diem Jahve, qui dies finietur transportatione populi regni Israel trans Damascum, i. e. transportatione populi regni Israel in captivitatem assyriacam.

Vv. 18 – 27 cohaerent sub respecta ideologico artissime cum praecedentibus vv. 16 et 17. In vv. 16 et 17 minatus est propheta perversione omnis iuris et iustitiae delinquentibus habitatoribus regni Israel appropinquantem futuram horribilem poenam Jahve – magnum luctum. Quibus minis prophetae noluerunt dare habitatores regni Israel ullam fidem. Habitatores regni Israel econtra, gloriantes et putantes Jahven Deum exercituum cum ipsis esse (conf. 5^{14cd}), ponentes fiduciam suam in mere formali et externo cultu frequentato praeprimis in sanctuariis Bethel et Gilgal (recole 5⁶, 4⁵), expectabant et desiderabant adventum „diei Jahve“. Hic a populo regni Israel exspectatus et desideratus futurus „dies Jahve“ debebat secundum communem persuasionem populi Israel esse dies magnae laetitiae, dies communis gaudii, dies alicuius gloriosae victoriae, dies quo Deus exercituum Jahve omnibus hostibus populi Israel superatis dabit regno Israel novam periodum summae felicitatis et gloriae. In hanc falsam opinionem, quam populus regni Israel sibi de futuro die Jahve effinxerat, invehitur nunc Amos in vv. 18 – 27 et annuntiat haec: Desideratus „dies Jahve“ veniet quidem, non erit autem dies gloriae et felicitatis, sed dies tenebrarum et caliginis, erit dies magni luctus (dies luctus descripti in vv. 16 et 17); nihil proderit perversione iuris peccantibus habitatoribus regni Israel mere formalis et externus necnon impius cultus frequentatus in sanctuariis; futurus caliginosus et splendore carens dies Jahve finietur transportatione habitatorum regni Israel

trans Damascum, i. e. in captivitatem assyriacam. – Memoratu digna sunt adhuc haec: Etiam prophetâ Amos iunior propheta Joel, cuius prophetica actio secundum nostram persuasionem (vide nostrum Commentarium in prophetam Joelem) cadit in annos 730 – 693, novit „diem Jahve“; etiam apud Joelem habet futurus „dies Jahve“ characterem funestum et significat: *a*) futuram ingentem plagam (conf. Jo 115, 21-11), *b*) universale iudicium in fine mundi exercendum.

18. *Vae desiderantibus diem Jahve! Ad quid tandem erit vobis dies Jahve? Ipse erit tenebrae et non lux.* Propheta acclamat diem Jahve desiderantibus iniustis habitatoribus regni Israel suum monitione plenum „vae“. – Cur? Contra communem expectationem populi Israel, qui in futuro die Jahve videbat diem gloriae et felicitatis, erit dies Jahve dies infaustus, dies tenebrarum et non lucis. Unde ironica interrogatio prophetae: „Ad quid tandem erit vobis dies Jahve?“

„Lux“ et „tenebrae“ sunt saepe usitatae imagines „rerum secundarum“ et „rerum adversarum“ (conf. e. gr. Jo 22, 414).

19. Hoc die Jahve, die infausto, undecumque imminebit periculum; si unum periculum evaseris, incidis in alterum, si hoc alterum evitaveris, incurres tertium; nullibi salus et verificabitur illud: Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim. *Proinde ac si fugiat vir ante faciem leonis et occurrat ei ursus vel ingrediens domum innitatur manu sua super parietem et mordeat eum coluber.*

Quoad articulo ך̄ determinata substantiva: הַיָּהוָה, הַיָּהוָה, הַיָּהוָה lege Gesenius – Kautzsch H. Gr.²⁷ § 126r.

20. Multum interest prophetae, ut persuadeat habitatoribus regni Israel expectatum diem Jahve futurum esse diem infaustum. Propterea ponit nervose et cum epitesi adhuc una vice oratoriam interrogationem: *Numquid non erit dies Jahve tenebrae et non lux, caliginosus et carens splendore?*

Nonnulli elidunt v. 20a e textu tamquam posterius additamentum et coniungunt versum 20a cum v. 18 in unum ideologicum totum. Nobis haec omni sufficiente ratione carens et traditum contextum discerpens correctura non placet.

21 - 22. Non fugit prophetam expectationem futuri felicitis et gloriosi diei Jahve niti apud habitores regni Israel praeprimis observantiâ cultus (i. e. observantiâ festorum, caerimoniarum et sacrificiorum) in sanctuariis. Audiant ergo hi habitatores, quanti aestimet Jahve talem observantiam et tales oblationes! (V. 21) *Odio habui, contempsi festivitates vestras, non capiam odo-*

rem in coetibus vestris. (V. 22) Quodsi obtuleritis mihi holocausta et sacrificia incruenta vestra, non placebunt mihi et hostiam pacificam pinguium vestrorum non respiciam. – Cur adeo parvi aestimat et odio habet Jahve cultum exercitum ab habitatoribus regni Israel? Hic cultus erat mere formalis et externus, erat persaepe impius, quia permixtus elementis idololatriam sapientibus, non erat coniuncta cum hoc cultu bona vita moralis, cum habitatores regni Israel iniuriis et iniustitiae indulgerent.

V. 21a: „Odio habui, contempsi“, rhetorica figura climax (κλίμαξ).

V. 21b: Quoad phrasin בְּ הַרְיִחַ confer Lev 26³¹, Is 11³.

V. 22: עֹלָה denotat holocaustum (holocaustoma), conf. Lev 19. 13. 17; מִנְחָה designat sacrificium incruentum, conf. Lev 2^{1ss.}; שְׁלָם, alias שְׁלָמִים est terminus pro sacrificiis pacificis (sacrificiis laudis), conf. Ex 20²⁴; מְרִיאִים – pinguia commemorantur etiam apud Is 11¹.

Sine sufficiente ratione elidunt nonnulli e v. 22a verba „אִם-תַּעֲלוּ-לִי עֹלוֹת“ tamquam posterius additamentum. In v. 22c legunt nonnulli cum G loco M וְשִׁלְמֵי וְשִׁלְמֵם expressionem וְשִׁלְמֵי.

23. Ex eadem ratione etiam perhorrescit Jahve cultui divino adnexum cantum et sonum instrumentorum musicorum: *Aufer a me strepitum carminum tuorum et sonum harparum tuarum non audiam.* Cantum coniunctum cum cultu divino *contemptim* vocat Jahve (et nomine auctoritateque Jahve etiam propheta) „strepitum – הַמֶּזֶן“.

V. 23b: Vox נָפֶל designat verosimiliter „harpam“, cui in Ps 33², 144⁹ decem chordae attribuuntur (conf. Benzinger, Archäologie 275s). Instrumentum נָפֶל est forsitan idem ac aegyptiacum „nefer“ (vide Erman, Ägypten 343). V vertit „lyra“.

Nonnulli proponunt respectu vv. 21 et 22 in v. 23 hanc correcturam: „נְבִלֵיכֶם . . . שִׁירֵיכֶם . . . הַסִּירוּ – Auferte . . . carminum vestrorum . . . harparum vestrarum“. Nos retinemus textum M tamquam primigenium. Est enim signum styli exstatici, nervosi et rescissi, si propheta in vv. 21 et 22 utitur 2. persona plur., in v. 23 autem 2. persona singul. –

24. Quod propheta in vv. 18 – 23 annuntiare voluit, est hoc: Omnem mere formalem, externum necnon impium cultum divinum perversione iuris peccantium habitatorum regni Israel Jahve nihili aestimat; propterea talis cultus divinus etiam non cohibebit adventum infausti, miseriae et calamitatis pleni diei Jahve. – – Est autem una res, quae futurum infaustum diem Jahve cohibere posset, et haec res est: observantia iuris et iustitiae ex parte habitatorum regni Israel. Ideo nervose hortatur propheta in v. 24 ad

ius exercendum, ad iustitiam colendam: *Fluat autem velut aqua iudicium et iustitia sicut torrens perennis!*

Aequae ac sat multi recentiores (Driver, Fillion, Harper, Marti, G. A. Smith, Touzard etc.) attribimus et nos versui 24 sensum exhortativum; sensus exhortativus v. 24 in totum contextum optime quadrat et nullam vim infert ideologico argumento totius contextus, quod non possumus dicere de versione eorum, qui in v. 24 vident reprobationem et non exhortationem (sic e. gr. V videt in v. 24 reprobationem et vertit: „et revelabitur quasi aqua iudicium, et iustitia quasi torrens fortis“). Peccatis contra ius et iustitiam maxime enim deliquerunt habitatores regni Israel (conf. Am 57. 15, 612).

V. 24a: Copula η habet ibi sensum adversativum: sed, autem.

25 - 26. Vv. 25 et 26 arctissime cohaerent sub respectu ideologico cum immediate antecedentibus versibus. Quomodo? – In antecedentibus vv. 21–24 audivimus: Mere formalis, externus necnon impius, quia permixtus elementis idololatriam sapientibus, cultus divinus perversione iuris et iustitiae peccantium habitatorum regni Israel non potest cohibere adventum futuri infausti diei Jahve; solummodo observantia iuris et iustitiae ex parte habitatorum regni Israel posset adhuc cohibere adventum infausti diei Jahve. Posset cohibere, sed revera non cohibebit. Cur? Impii habitatores regni Israel temporis Amos non sunt capaces alicuius emendationis; sunt enim similes suis impiis maioribus temporis mosaici commorantibus per quadraginta annos in deserto. Etiam per desertum ex Aegypto proficiscentes Israelitae indulgebant cultui divino, sed cultui *mere formali et externo*: (V. 25) *Sacrificia cruenta et sacrificium incruentum obtulistis mihi in deserto quadraginta annis, domus Israel!* Sed non habebant id satis. Per desertum ex Aegypto proficiscentes Israelitae (aeque ac habitatores regni Israel temporis Amos) insuper directe exercebant *impium* cultum divinum, colentes quidem Jahven, regem suum, sed immiscentes huic cultui elementa idololatriam sapientia, i. e. cultum idolorum: (V. 26) *Portastis tabernaculum regis vestri, sed etiam statumen idolorum vestrorum, sidus deorum vestrorum, quae fecistis vobis.*

Haec nostra modo proposita explicatio vv. 25 et 26 optime quadrat in antecedentem et subsequentem ideologicum contextum nullamque vim infert tradito textui M. Nam nostra versio vv. 25 et 26 est versio „ad verbum“ traditi textus M.

M. v. 25 non habet formam interrogationis, prouti hunc versum antiquae versiones (etiam nostra V) et omnes veteres et plerique recentiores exegetae

interpretati sunt, nam „ה׳ in voce „הַזְבָּחִים est articulus „הֶלֶל“; neque M v. 26 habet formam interrogationis, prouti multi recentiores hunc v. vertere voluerunt. Vv. 25 et 26 narrant nobis de mere formali, externo et impio cultu divino, cui ex Aegypto proficiscentes Israelitae in deserto per quadraginta annos indulgebant. Propterea expressio v. 26a וַיִּנְשְׂאוּתֶם est vertenda per tempus praeteritum et non per tempus futurum, prouti multi recentiores volunt. Voces occurrentes in v. 26: סְכוּת, מִלְבָּקֶם, פִּיזֶן, צִלְמֵיכֶם, פּוֹכֵב non sunt nomina variorum numinum divinorum, quae peractâ minore vel maiore correctura secundum assertionem multorum criticorum significant deitates orientales: Sakkut (Sakwé), Moloch, Kaiwan (G habent *Παιφάν*), Selen, Kokab, sed sunt nomina appellativa, quae denotant: a) סְכוּת מִלְבָּקֶם = *tabernaculum regis vestri*, i. e. tabernaculum Jahve, quod ex Aegypto proficiscentes Israelitae post legislationem sinaiticam per desertum portaverunt; b) פִּיזֶן צִלְמֵיכֶם = *statumen (basin) idolorum vestrorum*, vox פִּיזֶן est enim derivata a verbo „פִּיזֶן – stare“ vel a „פִּיזֶן – statuere“ et significat basin aliquam vel statumen aliquod, super quod ex Aegypto proficiscentes et ad idololatriam semper proclives Israelitae portaverunt in deserto idola aegyptiaca (orientalia); c) פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם = *sidus deorum vestrorum*, qua expressione propheta indicare vult aliquem cultum paganum spectantem ad „militiam coeli“, cui cultui ex Aegypto proficiscentes Israelitae in deserto indulgebant.

Cum nos in vv. 25 et 26 videamus narrationem historici praeteriti eventus, narrationem depingentem mere formalem, externum necnon impium cultum exercitum in deserto ab Israelitis ex Aegypto proficiscentibus, narrationem optime quadrantem in totum ideologicum contextum, propterea habemus vv. 25 et 26 integros pro primigeniis et gaudentibus origine Amosana et reiciamus omnes varias a nonnullis propositas emendationes horum vv non videmus in phrasibus – vocibus v 25 וּמִנְחָה, אַרְבָּעִים שָׁנָה, בֵּית יִשְׂרָאֵל, אַרְבָּעִים שָׁנָה, וּמִנְחָה posteriores glossas; expressio v. 26b פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם non est posterius additamentum; neque est v. 26 posterior interpolatio inserta hûc post ruinam regni Israel (post a. 722 a. Chr).

V. 26b: Copula ׀ habet ibi significationem: sed etiam.

V. 26c: Relativum pronomen „אֲשֶׁר – quae“ pertinet ad praecedentia substantiva v. 26b: *statumen* et *sidus*.

Historicam veritatem narrationis vv. 25 et 26 testatur praeprimis narratio librorum Exodi, Numerorum et Deuteronomii. Ex narratione horum librorum vel expresse scimus vel saltem concludere possumus sequentia: Ex Aegypto proficiscentes Israelitae certe portabant secum in deserto taberna-

culum regis sui, i. e. tabernaculum Jahve, exstructum sub monte Sinai ad mandatum Jahve datum Moysi, certe immolabant Israelitae durante commoratione in deserto apud tabernaculum hoc; cum absoluta certitudine concludere porro possumus ad idololatriam semper proclives Israelitas – hanc proclivitatem testati sunt enim e. gr. sub monte Sinai facientes sibi vitulum aureum – insuper fecisse sibi durante commoratione in deserto contra voluntatem Moysis simulacra idolorum, nam ob defectionem a Jahve, ergo ob idololatriam, omnes veteres ex Aegypto profecti Israelitae in deserto in poenam mortui sunt et non intraverunt in terram Promissam; unde revera dicere possumus cultum ab Israelitis in deserto frequentatum fuisse non solum magna ex parte mere formalem et externum, sed insuper impium.

Concedimus modum, quo multi recentiores vv. 25 et 26 explicant, reddere versus 25 et 26 satis difficiles. Nostra proposita explicatio vv. 25 et 26 tollit has difficultates. Quoad varios modos, quibus recentiores satagunt explicare vv. 25 et 26, lege apud Knabenbauer – Hagen-um (l. c.) pp. 356 – 357, apud Marti-um (l. c.) pag. 196 – 197.

27. In praecedentibus audivimus: Mere formalis, externus et impius cultus perversione iuris peccantium habitatorum regni Israel, cultus similis cultui Israelitarum proficiscentium ex Aegypto per desertum, non cohibebit adventum futuri infausti diei Jahve. V. 27 nos edocet de natura futuri infausti diei Jahve: futurus infaustus dies Jahve consistet in transportatione habitatorum regni Israel trans Damascum, i. e. in Assyriam: *Et transportabo vos trans Damascum, dicit Jahve, Deus exercituum nomen eius.* – Praeclare impleta est haec praedictio prophetae anno 722 a. Chr., quando urbe Samaria deleta et regno Israel destructo habitatores regni Israel in captivitatem assyriacam abducti sunt.

Non assentimur iis, qui versum 27c vel saltem expressionem v. 27c „שׁוֹמֵר” – nomen eius“ pro posteriore additamento habent. V. 27c est enim certe unctione plena conclusio eorum, quae in vv. 18 – 27ab dicta sunt. In B incipit iam cum v. 27 caput 6.

*

Multis recentioribus criticis praebet praepremis c. 5 suo argumento occasionem, ut depingant hanc imaginem religionis praedicatae a propheta Amos: Religio consistit in 2 elementis: a) in quaerendo Jahven, b) in bene – moraliter vivendo et agendo; quaerere Jahven est idem ac bene – moraliter vivere et agere; omnis cultus religiosus nihil valet et est reprobandus – Haec a multis recentioribus depicta imago religionis praedicatae a propheta Amos

non est utique vera. Ex argumento totius libri Amos et praeprimis ex argumento c. 5 licet depingere potius hanc imaginem religionis praedicatae a propheta Amos: a) essentia verae religionis consistit in quaerendo Jahven et in bene – moraliter vivendo agendoque; b) *mere formalis, externus et persaepe impius cultus religiosus sine adnexa bona vita* – et tali cultui indulgebant habitatores regni Israel tempore Amos – coram Jahve nihil valet et est reprobatus (conf. adnotationes nostras ad Am 5. 21–26, 44); non reprobatur ergo Amos omnem cultum religiosum. – Ceterum commemorati recentiores critici, ut inveniant in c. 5 hanc suam depictam imaginem religionis praedicatae ab Amos, deformant et corrumpunt traditum hebraicum textum c. 5, deturbant et permiscunt ordinem et seriem M versuum c. 5 etc.

CAPUT VI.

Vae lascivis, superbis et inhumanis optimatibus populi! In appropinquante ruina regni principes et populus partim in captivitatem ibunt, partim cum domibus suis interibunt.

1. Vae securis in Sion,
confidentibus in monte Samariae,
principibus electi populi,
ad quos venit domus Israel!

2. Transite in Calne et videte,
ite inde in Chamath magnam,
descendite in Gath Philisthaeorum!
Num meliores estis regnis istis,
num termino eorum latior est terminus vester?

3. Repellitis diem malum
et adducitis mansionem violentiae.

4. Recumbunt super lectos eburneos,
molliter accumbunt super strata sua,
comedunt agnos de grege
et vitulos de medio stabuli.

5. Musicae indulgent ad os harpae,
sicut David excogitant sibi varia cantica.

6. Inebriant se amphoris vini
et optimis oleis se unguunt,
sed non anguntur de ruina Joseph.

7. Propterea nunc migrabunt in fronte transmigrantium
et recedet clamor molliter accumbentium.

8. Juravit Adonai Jahve per animam suam,
dicit Jahve Deus exercituum :
Detestor superbiam Jacob,
odio habeo palatia eius,
tradam urbem et plenitudinem eius.
9. Et erit:
Si reliqui fuerint decem viri in domo una,
ipsi morientur.
10. Et tollet eum patruus eius et combustor eius,
ut efferat ossa ex domo;
et dicet ei qui est in penetralibus domus :
num adhuc quis tecum?
et dicet: non est.
Et dicet: St!,
non est enim memorandum nomen Jahve.
11. Ecce enim, Jahve mandabit
et percutiet domum magnam ruinis
et domum parvam scissionibus.
12. Numquid currere queunt in petra equi,
numquid arari potest bobus mare,
quoniam convertistis in venenum iudicium
et fructum iustitiae in absinthium?
13. Laetamini in nihilo
et dicitis:
Nonne in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua?

14. Ecce enim, suscitabo super vos, domus Israel, gentem,
dicit Jahve Deus exercituum,
et coarctabunt vos ab introitu Chamath usque ad torrentem
deserit.

ADNOTATIONES

Caput 6 praebet continuationem et conclusionem tertiae orationis (cc. 5 – 6); commode distingui possunt duae partes: a) 61–7, b) 68–14.

*

In vv. 61–7 acclamat propheta suum „vae“ optimatibus populi, quorum lascivum et luxuriosum modum vivendi depingit et quibus appropinquan-tem captivitatem praedicit.

1. V. 1 argumento suo arcte cohaeret cum praecedentibus vv. 518–27. In vv. 518–27 minatus est propheta habitatoribus regni Israel futurum infaustum diem Jahve, qui dies consistet in deportatione populi trans Damascum, i. e. in captivitatem assyriacam. In v. 61 acclamat propheta suum „vae“ principibus et optimatibus populi tamquam illis, qui, collocantes fiduciam in opibus rebusque prosperis, praeprimis et maxime adventum futuri infausti diei Jahve timeant: *Vae securis in Sion, confidentibus in monte Samariae, principibus electi populi, ad quos venit domus Israel!* Non potest esse mirum, si propheta Amos, qui missus erat a Jahve ad regnum Israel et cuius animus maxima ex parte occupat regnum Israel, *per accidens* facit in v. 1a mentionem regni Juda, principum regni Juda. Erat enim propheta oriundus ex regno Juda, bene noverat res regni Juda et propterea bene intelligimus, quam facile potuerit Amos in fluxu suae exstaticae, nervosae et rescissae orationis facere *per accidens* mentionem regni Juda, principum Juda, quos non esse multo meliores principibus regni Israel optime noverat; intelligimus hoc eo melius, quia idem propheta etiam aliis locis sui libri respicit *breviter* regnum Juda et res regni Juda: conf. 24, 55, 65, 814, 911.

V. 1a: הוֹי est interiectio, quae occurrit in Am 516 sub forma הוּ et significat nostrum „vae“.

V. 1c: „נְקִיבֵי יְרֵאֲשִׁית הַגּוֹיִם = principes primitiarum populorum“, i. e. principes electi populi, i. e. principes populi Israel (cum regni Israel, tum regni Juda); certe populus Israel in regno Israel et in regno Juda, quia a Jahve electus et praedilectus, merito nominatur a propheta „primitiae populorum = electus populus“.

V. 1d: „ad quos venit domus Israel“, ad principes regni Juda (Sion) et regni Israel (mons Samariae) tamquam ad suos duces venit *domus Israel* = *habitatores regni Juda et regni Israel*. Domus Israel significat ibi ergo cum regnum Israel, tum regnum Juda. In M textu v. 1d occurrit nobis sic dicta „con-

structio *κατὰ σύνεσιν*“: וּבָאוּ לָהֶם בַּיִת יִשְׂרָאֵל – ad quos venit (in M veniunt) domus Israel.

Nostra versio v. 1 est versio „ad verbum“ traditi textus M. Textus M aptissimum sensum praebet et est propterea retinendus. Reiciendae sunt omnes a veteribus et recentioribus criticis propositae correcturae: A) correcturae eorum, qui, negantes in v. 1a agi de principibus Juda, proponunt: a) cum G, S loco M שְׂאֲנָנִים vel lectionem „שְׂנָאִים – odio habentes“ (Calmet, Trochon, Hartung, Vollers) vel lectionem „שְׂאֲטָיִם – contemnentes“ (Houbigant); b) loco M בְּצִיּוֹן unam vel aliam lectionem ex his: בַּיִת יִשְׂרָאֵל, בְּצִיּוֹן (super petram), בְּגִאוֹן (in superbia), בְּעִיר (in urbe) [Nowack, Volz, Löhr, Cornill, Guthe, Riessler, Ehrlich, Sellin]; B) correcturae eorum, qui vv. 1cd corruptos esse affirmant et vix probabiles emendationes horum vv. attentant (Hoonacker, Halévy, Ehrlich, Riessler). Textus M v. 1 non est addubitandus. Etiam versio V non est accurata.

Dicimus: Propheta Amos in fluxu sui exstatici, nervosi et rescissi sermonis facit in v. 1 mentionem principum regni Juda tantum *per accidens*. In sequentibus vv. 2 – 14 videtur autem propheta respicere iterum solummodo principes et populum regni Israel. Quamvis enim omnia, quae in vv. 2 – 14 dicuntur, etiam ad regnum Juda eiusque principes et populum *per se* referri possint – non erat regnum Juda melius regno Israel –, tamen ex argumento vv. 2 – 14 iterum iterumque perlecto (praeprimis ex argumento vv. 3, 12cd, 13c, 14c [vide adnotationes nostras ad hos vv.]) concludimus in vv. 2 – 14 obversari menti prophetae exstatice, nervose et rescisse loquentis iterum solummodo regnum Israel.

2. In v. 1 exprobravit propheta principibus regni Israel, – pressius loquendo principibus Samariae –, has duas res: a) nimiam fiduciam in opibus rebusque prosperis („vae confidentibus in monte Samariae!“), b) simulatam et falsam iactantiam cuiusdam bonitatis moralis fluentem ex titulo electi populi Jahve („vae principibus electi populi!“). Perperam autem foveant principes et optimates urbis Samariae talem fiduciam et talem falsam iactantiam. Sunt enim multae aliae et insuper ethnicae urbes, – e. gr. Calne, Chatham et Gath –, quae sunt meliores et potentiores israelitica urbe Samaria, cuius habitatores gloriantur titulo electi populi Jahve: *Transite in Calne et videte, ite inde in Chamath magnam, descendite in Gath Philisthaeorum! Num meliores estis regnis istis, num termino eorum latior est terminus vester?*

Si nos tali modo, – utique alieno a consueto modo veterum et recentiorum interpretum –, explicamus nostrum v. 2, tunc patet in v. 2 occurrere

nobis sermonem de florente tempore prophetae Amos statu ethnicarum urbium Calne, Chamath et Gath. Propterea reicimus etiam opinionem multorum recentiorum (Bickell-i, Marti-i, Oettli-i, Riessler-i, Sellin-i etc.), qui verba v. 2 explicant de ruina urbium Calne, Chamath et Gath peractâ nonnullis decenniis post tempus prophetae Amos et idcirco in versu 2 posteriorem interpolationem vident. V. 2 loquitur enim de florente tempore prophetae Amos statu urbium Calne – Chamath – Gath, non de ruina harum urbium peractâ nonnullis decenniis post tempus prophetae Amos.

V. 2a: פְּלִנָּה est urbs Nemrod in terra Sennaar, nominata in Gen 10¹⁰, ex communi opinione eadem urbs, quae occurrit in Is 10⁹ in forma פְּלִנּוּ, est fortasse Kulunu – Kullani, urbs Babyloniae meridiana a Tiglatpilesar III a. 738 a. Chr. expugnata, cuius nomen semiticum traditur fuisse Zirlab et quam coniciunt esse hodiernum Zerghul vel Niffur (assy. Nippur) vel antiquam Ctesiphontem ad ripam orientalem Tigridis e regione Seleucia. In G occurrit loco M פְּלִנָּה lectio certe corrupta „πάντες“.

V. 2b: חַמַּת erat magna urbs ad Orontem fluvium sita, expugnata a. 720 a. Chr. ab assyriaco rege Sargon (conf. Rogers, History of Babylonia and Assyria II, 1900, p. 154), apud Graecos a tempore imperii macedonici Epiphania appellata: rex israeliticus Jarobe‘am II restituit terminos Israel ab introitu Chamath usque ad mare solitudinis (2 Reg 14²⁵).

V. 2c: תַּגְּזִי erat fortasse tempore Amos potentissima urbium Pentapoleos philisthaeae; haec urbs a Chazael, rege Syriae, capta (2 Reg 12¹⁷), a rege Juda Ozia Philisthaeis erepta, a rege assyriaco Sargon a. 711 a. Chr. expugnata est. Neque veteres neque recentiores consentiunt de situ huius urbis.

Enumeratio trium urbium ethnicarum in vv. 2abc procedit a remotioribus ad viciniore et proxime adiacentes.

In v. 2d inserenda est clarioris sensus causa post expressionem טוֹבִים vox אֲתֵם.

In v. 2e est loco M מִגְּבוּלְכֶם מְגִבּוּלָם ponenda cum Geiger-o, Marti-o et aliis vel lectio מְגִבּוּלָם מִגְּבוּלְכֶם vel lectio מְגִבּוּלָם מְגִבּוּלְכֶם.

Adnotamus: Amos exprobrat principibus Samariae nimiam fiduciam in opibus rebusque prosperis. Unde hauserunt principes Samariae hanc nimiam fiduciam? Ex rebus sub Jarobe‘am II feliciter gestis et ex inde resultante novo splendore regni sub Jarobe‘am II.

3. V. 3 arctissime adiungitur suo argumento praecedentibus vv. 1 et 2. Exprobravit in vv. 1 et 2 propheta principibus Samariae nimiam fiduciam in opibus et falsam iactantiam cuiusdam bonitatis moralis, cum essent ibi

ethnicae urbes meliores et potentiores. In v. 3 pergit propheta ostendere, quam simulata et falsa sit apud principes regni Israel (Samariae) irrepta iactantia cuiusdam bonitatis moralis: *Repellit diem malum et adducit mansionem violentiae*. Principes et optimates Samariae repellunt diem malum, i. e. illum infaustum futurum diem Jahve, de quo propheta locutus est in 518-20. 27 (vide adnotationes nostras ad hos vv.), immerito expectantes felicem et gloriosum futurum diem Jahve nolunt credere prophetae econtra praedicenti infaustum diem Jahve. Sed faciunt-ne hi optimates Samariae aliquid boni, quo Jahve permotus removeat ab ipsis hunc futurum infaustum diem? Nequaquam. Econtra „adducunt mansionem violentiae“, i. e. moralis emendationis et poenitentiae incapaces cumulant incessanter opera violenta et iniusta.

Nostra explicatio v. 3 optime quadrat in praecedentem ideologicum contextum et refutat opinionem eorum, qui dicunt versum 2 suo argumento interrumpere ideologicum nexum inter vv. 1 et v. 3.

Nostra versio v. 3 est versio „ad verbum“ textus M. Traditus textus M, rite intellectus (vide nostram explicationem!), gaudet tanta sensus perspicuitate et claritate, ut sit tamquam primigenius retinendus. Versiones G et V non sunt accuratae. Reiciendae sunt etiam omnes a recentioribus (ab Hoffmann-o, Marti-o, Oettli-o, Meinhold-o, Riedel-o, Riessler-o, Sellin-o, Siegfried Stade-o etc. etc.) attentatae multiformes emendationes v. 3. Recentiores proponunt e. gr: *a)* loco M מְנַדְרִים lectionem מְנַדְרִים; *b)* loco M שְׁבֵת vel lectionem שְׁנַת vel lectionem שְׁדוּ vel lectionem שְׁבֵט etc. etc.; hae et adhuc aliae propositae emendationes sunt autem nimis violentae et non reddunt sensum v. 3 clariorem.

V. 3b: שְׁבֵת est infinitus constructus (qal) a verbo „יָשַׁב“ = habitare – manere – consedēre“.

Ex eo, quod in v. 3a exprobrat propheta suis auditoribus repugnantiam quandam contra infaustum diem Jahve (diem malum), est concludendum menti prophetae obversari in v. 3 et in vv. sequentibus solummodo principes *regni Israel* (principes *Samariae*) et non etiam principes regni Juda; nam habitatoribus *regni Israel* minabatur propheta in vv. 518-20. 27 adventum futuri infausti diei Jahve.

4-6. Servans arctissimum ideologicum nexum cum praecedentibus vv. enarrat propheta in vv. 4-6 causas, quae ipsum permovent, ut suum „vae“ acclamet principibus Samariae (regni Israel). Hae causae sunt tres. Nimis confidentes principes et optimates regni Israel indulgent: *a)* luxui, *b)* gulae,

c) ebrietati. (V. 4) *Recumbunt super lectos eburneos, molliter accumbunt super strata sua, comedunt agnos de grege et vitulos de medio stabuli.* (V. 5) *Musicae indulgent ad os harpae, sicut David excogitant sibi varia cantica.* (V. 6) *Inebriant se amphoris vini et optimis oleis se unguunt, sed non anguntur de angustia Joseph.* – Principum et optimatum luxum describunt vv. 4ab, 5, 6b, gulam delineant vv. 4cd, ebrietatem depingit v. 6a, dum v. 6c pro coronide vituperat ex his tribus vitiis resultantem peccaminosam fiducialem negligentiam futurae sortis regni Israel.

Traditus textus M vv. 4–6 praebet tam clarum et lucidum sensum, ut non sit opus ulla textuali emendatione.

Vv. 4ab: Propheta reprehendit molliorem cubationem in conviviiis optimatum regni Israel; antiquis Israelitis erat mos sedere ad mensam (conf. Gen 27¹⁹, 43³³, Jud 19⁹, 1 Sam 20^{5. 24s.}, 1 Reg 13²⁰); postea praevaluit mos recentior accumbendi in conviviiis (conf. Est 16, Tob 21 [graece]), qui mos in N. T. iam communis erat (conf. Math 9^{10. 20}, 26^{7. 20}, Mr 2¹⁵, 6²², 14^{3. 18}, Lc 5²⁹, 7³⁶, 11³⁷, 14¹⁰, Ioa 12², 13¹²). Ad „מַטּוֹת עֵינַן – lectos eburneos“ confer domos eburneas in Am 3^{15b} et lectos ac thronos eburneos, quos Sennacherib ab Ezechia (Hiskia) rege accepit (conf. 2 Reg 18¹³; Schrader – Whitehouse, Cuneif. Inscr. and Old Testament I [Prisma hexagonale Sennacherib, col. III, lin 36]). – סְרַחִים a verbo סָרַח vult denotare molliorem cubationem, propterea vertimus „molliter accumbunt“.

V. 4cd: Gulae indulgent optimates comedentes agnos optimos e grege selecto et vitulos saginatos.

V. 5: Heluones regni Israel sua opulenta convivia exornant et amoeniora faciunt musica et cantu. V 5a agit de *musica*, v. 5b de *cantu*. Phrasis v. 5a „הַפְּרָטִים עַל-פִּי הַנְּבִל“ est secundum nostram opinionem aptissime vertenda „musicae indulgent ad os (= sonum) harpae“; haec nostra versio non multum differt a versione recentiorum, qui vocem „פְּרָטִים“ explicant „improvisatores phantasiae indulgentes“ (ex arab. farata = praevertit; modum excessit, neglegenter se gessit). – V. 5b loquitur de variis canticis vel melius de variis cantilenis, quas lascivi convivantes ipsi componunt et cantant. Expressio „פְּדוּיָד“ – sicut David“ est in ore prophetae utique ironica parenthesis; David, magnus rex et propheta, composuit et cantavit multa pulchra cantica, sacra et forsitan etiam profana, et hi lascivi, temulenti et superbi heluones putant si imitari Davidem componentes miserrimas et obscoenas cantilenas. Immerito ex comparatione cum Davide concludunt nonnulli (Driver, Marti, Nowack, Wellhausen) in antiqua traditione Davi-

dem celebrari poetam carminum profanorum potius quam sacrorum; hoc unum forsitan concludere licet ex v. 5b Davidem composuisse non solum carmina sacra, sed etiam profana. Expressionem „כְּלֵי־שִׁיר“ vertimus „varias cantilenas“; substantivum „כְּלֵי“ significat enim non solum „vas“, „instrumentum“, sed etiam „rem“, „obiectum“, ergo expressio „כְּלֵי־שִׁיר“ potest etiam verti „obiecta cantus“, „res cantus“; ergo convivantes principes excogitant „obiecta cantus“, „res cantus“, i. e. varia cantica – varias cantilenas.

M v. 5, rite versus et intellectus, est tam clarus, ut non habeat opus quibuscumque problematicis emendationibus et versionibus. Reicimus propterea varias a nonnullis propositas correcturas v. 5. Tales sunt e gr.: a) loco M כְּלֵי־שִׁיר lectio „כָּל־שִׁיר – omnigena carmina“ (Nowack), „מְלֵי שִׁיר – verba cantici“ (Elhorst); b) loco nostri M v. 5b a Marti-o (l. c. p. 201) excogitata correctura v. 5b „כְּדוֹד נְחֹשְׁבוּ לְהַשְׁבִּיל שִׁיר“ – wie Dawid meinen sie sich auf das Singen zu verstehen“ etc. etc.

Vv. 6ab: Ebrietati et luxui indulgent convivantes principes; multum vinum bibunt, optimis oleis se unguunt. Vox מְזַרְקֵן denotat proprie vas maius (craterem – amphoram), in quo vinum miscebatur, quod deinde ex illo in calices hauriebatur; ergo ebrii convivantes principes bibebant vinum non ex calicibus, sed ex ipsis crateribus – amphoris. Nostra versio v. 6a *signanter* exprimit a propheta intentum sensum: „Inebriant se amphoris vini“. G legunt loco M מְזַרְקֵי „τὸν διωλισμένον οἶνον = vinum liquatum“; unde emendant Hoonacker et Riessler „בְּמִזְקֵן“ . Halévy proponit „בְּמִזְרָקִים“ = ex amphoris vinum (bibunt)“. Nos retinemus M textum v. 6a. – V. 6b vertit Marti: „Und versalben die feinsten Ole“ et explicat hanc suam versionem (l. c. p. 202): „Bei den *Olen*, mit denen sie sich zu den Schmausereien salben, ist ihnen die Qualität natürlich von größerer Wichtigkeit; daß sie dabei auch mit der Quantität nicht kargten, zeigt der Ausdruck: מְשַׁח mit directem Obj., d. h. sie versalben das feinste Ol, sie brauchen es auf“. – In V. et N. T. legimus fuisse morem se ungere instantibus epulis (conf. Is 613, Ps 235, Eccl 97a., Lc 738. 46).

V. 6c: Dediti vitiis luxus, gulae et ebrietatis non habent utique principes Israel tempus nec aptitudinem cogitandi de appropinquante ruina regni Israel (= de futuro infausto die Jahve), quam ruinam vitiis suis accelerant. – Joseph = regnum Israel; appellabatur enim regnum Israel etiam regnum Ephraim, et Ephraim erat filius Joseph. Prae oculis habentes typicam notam styli exstatici, nervosi et rescissi, quo stylo exaratus est liber noster, non subscribimus opinioni eorum, qui v. 6c inserunt in v. 13 vel qui proponunt

hunc ordinem vv.: 4, 6ab, 5, 6c. – Copula ׀ habet ibi sensum adversativum: sed.

7. V. 7 format ideologicam conclusionem fragmenti 6₁–7: Vitiis luxus, gulae et ebrietatis dediti atque ad appropinquantem ruinam regni non intendentes optimates Samariae abducentur omnium primi in captivitatem et ita finietur scandalosa et immoderata eorum vita: *Propterea nunc migrabunt in fronte transmigrantium et recedet clamor molliter accumbentium.*

Textus G est manifeste corruptus; nec versiones V, S, Σ sunt accuratae. – Nonnulli (Hoonacker, Wellhausen) elidunt e subsequenti v. 8 voces „dicit Jahve Deus exercituum“ (hae voces desunt in G) et ponunt eas ad finem v. 7 tamquam in locum earum proprium.

V. 7a: „בְּרֹאשׁ גְּלִים = in fronte transmigrantium“; sc. optimates Samariae migrabunt in *fronte transmigrantium*, i. e. *omnium primi*, iidem optimates, quos propheta in v. 1c appellavit „נְקֵבֵי רֵאשִׁית הַגּוֹיִם – principes electi populi“, qui secundum v. 6b se unguunt „רֵאשִׁית שְׂמָנִים – optimis oleis“. – „עֲתָה – nunc“, i. e. brevi tempore – mox.

V. 7b: Attende ad pulchram paronomasiam „סְרוּחִים סָרָר!“

Illud minarum plenum „הִי – vae“, quo propheta usus est initio v. 1, pertinet utique ad omnia ea, quae de principibus Samariae in vv. 3–6 dicuntur.

*

Minae in vv. 2–7 contra optimates prolatae augentur et extenduntur in vv. 8–14 ad omnem populum regni Israel.

8. Cum optimatibus Samariae peribunt autem etiam omnes habitatores huius urbis: *Juravit Adonai Jahve per animam suam, dicit Jahve Deus exercituum: Detestor superbiam Jacob, odio habeo palatia eius, tradam urbem et plenitudinem eius.*

V. 8a: Vocem אֲדֹנָי, quae deest in G, elidunt multi e textu. – Jahve iurans per animam suam, i. e. per vitam et maiestatem suam, innuit irrevocabilem esse in vv. 8–14 annuntiatam appropinquantem ruinam.

V. 8b deest in G.

V. 8c: „Detestor superbiam Jacob“. Sub „Jacob“ intelligit ibi propheta regnum Israel et habitatores eius. Egregie explicat Ribeira, cur utatur propheta hac expressione: „habet nescio quid latentis emphasis hoc in loco nomen Jacob, quoniam sanctus patriarcha semper Jacob dictus cum in humili fortuna versaretur, donec humilitate et oboedientia sua nomen magnae dignitatis accepit... subindicat ergo turpissimam esse superbiam et

omni supplicio dignam in illius filiis, qui cum esset parvulus, humilitate magnus effectus est“. – Loco M מְתַיֵב proponunt nonnulli, respicientes v. 510b, lectionem מְתַיֵב; posteriores scribae posuerunt ex amore populi forsan loco primigeniae vocis מְתַיֵב leniorem expressionem מְתַיֵב.

V. 8e: „Tradam urbem et plenitudinem eius“. Hostes bello expugnabunt urbem cum habitatoribus eius. Sub „urbe et plenitudine eius“ intelligit propheta praeprimis et primo ordine capitalem regni urbem Samariam et habitatores eius, inclusive et secundo ordine autem omnes civitates regni Israel cum earum habitatoribus, quae in appropinquante ruina ab hoste delebuntur.

9. Urbe expugnata plurimi cives vel per gladium et arma victorum hostium interimentur vel captivi ducentur. Sed quid reliqui? Etiam hi morientur: *Et erit: Si reliqui fuerint decem viri in domo una, ipsi morientur.* Peribunt peste et aliis calamitatibus bellum comitantibus (igne, fame, siti etc.).

V 9b: „Si reliqui fuerint *decem viri* in domo *una*“. Moventis exempli gratia, ad analogiam v. 53e et cum consilio notat propheta numerum *10*, quamvis urbe expugnata de facto paucissimae domus fuerint, in quibus relictis sunt decem viri viventes.

10. Quam horribiliter et tragice saevierint in urbe expugnata hostis, pestis et aliae calamitates bellicae, plasticè enarrat propheta in v. 10: *Et tollet eum patruus eius et combustor eius, ut efferat ossa ex domo; et dicet ei qui est in penetralibus domus: num adhuc quis tecum? et dicet: non est. Et dicet: St! non est enim memorandum nomen Jahve.* Exemplum a propheta depictum est hoc: Aliquis patruus, qui fungitur insimul munere combustoris, veniet urbe ab hoste expugnata et destructa ad domum suorum in ruina urbis interemptorum cognatorum, vel ut cadavera eorum efferat eaque sepeliat peractis insimul caerimoniis funebribus spectantibus non cadavera cremanda, sed res cremandas in honorem defunctorum (conf. Jer 345, 2 Par 1614, 2119), vel ut cadavera mortuorum cognatorum efferat eaque cremet et restantia ossa sepeliat; ingressus in domum mortuorum cognatorum invenit ibi adhuc unum viventem virum, qui in latebris domus mortem effugit et ibi se abscondit; interrogat eum, remanserit-ne praeter eum adhuc quis ex habitatoribus domus vivus; interrogatus respondet: „non“ et vult, percussus magnitudine calamitatis, ad sublevandum animum suum invocare nomen Dei Jahve; et tunc interrumpit eum noster patruus et monet: St! = tace, noli invocare et commemorare in hac destructa domo nomen Jahve, nomen illius Jahve, qui hanc magnam calamitatem super urbem nostram misit, ne forsan Jahve etiam nos duos superstites puniat.

Haec nostra modo data explicatio praebet aptissimum et convenientissimum sensum eorum, quae in v. 10 tam plastice a propheta depicta sunt, simulque optime quadrat in totum ideologicum contextum. Ad melius intelligendam nostram explicationem vv. 10ab adiungimus: Apud Israelitas cremabantur corpora maleficorum (conf. Gen 38²⁴, Lev 20^{14, 219}, Jos 7^{15. 25}), sed cremabantur etiam corpora mortuorum tempore belli et pestis (conf. 1 Sam 31¹²), ossa post cremationem restantia autem sepeliebantur; insuper mos erat Israelitis peragere imprimis in sepultura nobilium defunctorum certas funebres caerimonias, in quibus non cadavera quidem, sed res in honorem defunctorum cremabantur (conf. Jer 34⁵, 2 Par 16^{14, 219}).

V. 10a: Vox מְסֻרָה (in multis MSS מְשֻׁרָה) denotat secundum recentiores lexicographos (Gesenius – Buhl, Siegfried – Stade, König, Brown – Driver – Briggs) combustorem.

V. 10b: Expressio „עֲצָמִים – ossa“ est figura „pars pro toto“ et vult denotare „cadaver – cadavera“.

Nostra versio v. 10 est versio „ad verbum“ textus M. Textus M non laborat tantis difficultatibus, prouti affirmant nonnulli critici, et respectu habito ad exstaticum, nervosum et rescissum stylum prophetae Amos verus sensus v. 10 facile invenitur. Omnes variae a multis criticis propositae emendationes v. 10 [e. gr.: A) loco M v. 10a proponunt has emendationes: a) וְנִשְׂאָר דֹּר מְסֻפָּר – et relinquetur gens numero parva, b) וְשִׂאָר דִּירוֹ מְסֻפָּר – et reliquiae gentis eius exiguae, c) וְנִשְׂאוֹ דֹּרִים וְסֻלִים – et tollent sportas et corbes, d) וְנִשְׂאָרוֹ מְסֻפָּר – et restabit numerus exiguus profugarum (Hoonacker) etc. etc.; B) in v. 10b loco M עֲצָמִים proponunt „מֵתִים – mortui“] sunt nimis quaesitae et problematicae neque reddunt sensum v. 10C clariorem.

Quia vv. 9 et 10 suo argumento constituunt integram partem fragmenti 68-14, non possumus assentiri opinioni Wellhausen-i, qui vv. 9 et 10 pro posterioribus additamentis habet.

11. In vv. 8 – 10 depinxit propheta coloribus vividissimis catastrophalem ruinam, quâ percutient imprimis capitalem regni urbem hostilis invasio, pestis et aliae calamitates bellicae. Haec catastrophalis ruina erit communis et universalis: *Ecce enim, Jahve mandabit et percutiet domum magnam ruinis et domum parvam scissionibus.* – Peribunt palatia et casulae, divites et pauperes.

„Ecce enim, Jahve mandabit et percutiet – – –“; mandatum et executio mandati in Jahve, ente simplicissimo, est unum et idem.

Sub „domo magna“ et „domo parva“ non esse intelligenda duo regna

Israel et Juda, sed has expressiones esse sumendas sensu proprio patet ex hucusque dictis.

Respectu habito ad exstaticum, nervosum et rescissum stylum prophetae Amos patet ex hucusque dictis, cur reiciamus opinionem eorum, qui in fragmento Am 67–11 proponunt hunc ordinem vv.: 7, 11, 8, 9, 10.

12. Illa in vv. 8–11 descripta catastrophalis ruina certe regno Israel infligitur: est enim promerita per ordinem et naturae rerum repugnantem modum agendi habitatorum regni Israel. Hic ordini et naturae rerum repugnans modus agendi habitatorum regni Israel consistit in eo, quod converterunt iudicium in venenum et fructum iustitiae in absinthium. Hic modus agendi habitatorum regni Israel aequè repugnat naturae, ac repugnat naturae equos incitari ad cursum locis petrosis vel arari bobus mare. *Numquid currere queunt in petra equi, numquid arari potest bobus mare, quoniam convertistis in venenum iudicium et fructum iustitiae in absinthium?* – Patet, quam arctus sit ideologicus nexus inter v. 12 et vv. praecedentes.

V. 12b: Loco inclari textus M אִם־יִחְרוֹשׁ בַּבְּקָרִים proponimus cum nonnullis recentioribus lectionem אִם־יִחְרוֹשׁ בַּבְּקָרִים. Haec nostra proposita lectio nihil mutat in primigenio textu hebraico scripto solis consonantibus. Hodier-nus inclarus textus M originem ducit ex falsa punctatione, quam posteriores scribae primigenio solis consonantibus scripto textui hebraico addiderunt. Versio V respicit inclarum textum M. Corrupta versio G (εἰ παρασιωπήσουνται ἐν θηλείαις) facile explicatur ex parva mutatione hebraicarum literarum; est enim שׁ־חֲרֹשׁ tacere et pro בַּבְּקָרִים videntur G legisse בְּנִקְבוֹת. – Omnes aliae propositae emendationes (e. gr. loco M בַּבְּקָרִים lectio כַּבְּקָרִים [ergo: num arabit, sicut boves, bubalus ferus? (sic Halévy, Sellin)]) sunt minus probabiles et minus aptae.

Quoad expressionem „רָאשׁ – venenum“ vide adnotationes nostras ad Hoš 10₄, quoad expressionem „לְעֵנָה – absinthium“ vide adnotationes nostras ad Am 5_{7a}.

Vv. 12cd pertractant idem scelus, quod propheta in v. 57 exprobravit habitatoribus regni Israel. Confirmant ergo vv. 12cd indirecte suo argumento nostram assertionem in fragmento 62–14 agi de solo regno Israel.

13. Suum ordini et naturae rerum repugnantem modum agendi manifestant habitatores regni Israel porro per falsam et superbam iactantiam: *Laetamini in nihilo et dicitis: Nonne in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua?* Vox „cornua“ est figura rhetorica indicans potentiam. Potentiam fortitudine acquisitam, de qua gloriantur et laetantur habitatores regni Israel, vo-

cat cum despectu propheta „nihilum – לֹא דָבָר“; propterea vocat propheta hanc fortitudine acquisitam potentiam nihilum, quia haec acquisita potentia per se non erat adeo grandis et quia non obstante hac acquisita potentia regnum Israel peribit propter universalem corruptionem religionis et morum. Verosimiliter constituebant hanc fortitudine habitatorum regni Israel acquisitam potentiam illi prosperi successus bellici, quos Jarobe‘am II ex hostibus reportavit, quibus successibus amissa Galaaditis integra recuperata est (conf. 2 Reg 14²⁵: „Ipse [nempe Jarobe‘am II] restituit terminos Israel ab introitu Chamath usque ad mare solitudinis – – –“).

Sunt nonnulli recentiores (Graetz, Hoonacker, Marti, Sellin, Wellhausen), qui in expressionibus v. 13: לֹא דָבָר, קַרְנַיִם vident nomina propria duarum urbium transjordanicarum: Lodabar, Carnaim, quas Jarobe‘am II cepit et de quarum recuperatione gloriabantur habitatores regni Israel. Nos cum omnibus veteribus versionibus et multis recentioribus criticis (cum Halévy-o, Harper-o, Knabenbauer – Hagen-o, Leimbach-o, Touzard-o) habemus econtra expressiones לֹא דָבָר et קַרְנַיִם pro nominibus appellativis, quae significant *nihilum* (לֹא דָבָר) et *cornua* (קַרְנַיִם). Expressiones לֹא דָבָר et קַרְנַיִם occurrunt quidem in V T. tamquam nomina propria duorum locorum: לֹא דָבָר in 2 Sam 17²⁷ et 2 Sam 9⁴ (hîc לֹא דָבָר), קַרְנַיִם in Gen 14⁵ (Astaroth–Carnaim), ast in Am 6¹³ sunt hae expressione nomina appellativa et non nomina propria civitatum – locorum, nam a) nulla vetus versio videt in his duabus expressionibus nomina propria locorum – oppidorum, b) historici libri V. T. nullibi nobis narrant duo oppida transjordanica, appellata Lodabar et Carnaim, a rege Jarobe‘am II esse capta (Si ergo Jarobe‘am II revera cepit duo oppida transjordanica, appellata Lodabar et Carnaim, tunc haec duo oppida erant tantum mediocria – et de recuperatione talium duorum mediocrium oppidorum non erat multum gloriandum et iactandum.).

V. 13c, ubi propheta alludere videtur ad prosperos bellicos successus regis Israel Jarobe‘am II, confirmat nostram assertionem in fragmento 62–14 agi de solo regno Israel.

14. V. 14 est quaedam conclusio fragmenti vv. 8 – 14 necnon totius tertiae orationis (cc. 5 – 6): Finis catastrophalis ruinae, quam Jahve capitali urbe regni Samaria expugnatâ et destructâ infliget inhumanis, iniustis et superbis habitatoribus regni Israel, erit hic: Aliena inimica gens possidebit et opprimet totum territorium regni Israel: *Ecce enim, suscitabo super vos, domus Israel, gentem dicit Jahve Deus exercituum, et coarctabunt vos ab introitu Chamath usque ad torrentem deserti.*

Minas iam prius in vv. 2¹³⁻¹⁶, 3¹¹⁻¹⁵, 5¹⁻³. 9. 11. 16^{ss.} 27 prolatas colligit propheta quasi in unum in nostro v. 6¹⁴. Secundum 2 Reg 14²⁵ restituit ante breve tempus rex Israel Jarobe'am II fines regni „ab introitu Chamath usque ad mare solitudinis“ et ita evexit regnum ad magnum splendorem; nunc, post non longum tempus, occupabit hostis totum territorium regni Israel „ab introitu Chamath usque ad torrentem deserti“. Mare solitudinis v. 2 Reg 14²⁵ est certe nostrum „mare Mortuum“. Ubi est quaerendus noster „torrens deserti“, quem meminit noster v. 14? – Quia cum multis veteribus et recentioribus exegetis (cum Theodoreto Cyrensi, Theodoro Mopsuesteno, Sanctio, Calmet-o, Keil-o, Marti-o, Schegg-o etc.) verosimile esse putamus in Am 6¹⁴ et 2 Reg 14²⁵ eosdem fere terminos regni Israel describi, videmus in „torrente deserti“ unum ex torrentibus ab oriente in mare Mortuum influentibus [Nonnulli recentiores intelligunt „torrentem deserti“ „torrentem salicum – נַחַל הָעֲרָבִים“, commemoratum in Is 15⁷, hodiernum Wâdi el Achsa, cui opinioni etiam lectio G (τοῦ χειμάρρου τῶν δεσμῶν) suffragatur, alii fluvium Arnonem explicant.]. Cum phrasıs „ab introitu Chamath“ significet extremum terminum septentrionalem regni Israel et phrasıs „usque ad torrentem deserti“ verosimiliter denotet extremum terminum meridionalem regni Israel, non subscribimus opinioni Wellhausen-i, qui, asseverans in Am 6²⁻¹⁴ agi cum de regno Israel, tum de regno Juda, ponit loco nostri „torrentis deserti“ expressionem „נַחַל מִצְרַיִם – torrens Aegypti“, qui torrens Aegypti designat in Reg 8⁶⁵, 2 Par 7⁸ terminum meridionalem regni Juda.

V. 14a: Vox גּוֹי, quae in textu M est collocata demum post verba אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת, est ponenda immediate post verba בֵּית יִשְׂרָאֵל tamquam in loco suo proprio.

V. 14b: Cum v. 14b desit in G^{AQ}, delent nonnulli hunc versum. – Immerito, nam voces huius v. 14b „נְאֻם-יְהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת“ – dicit Jahve Deus exercituum“ constituunt revera usitatam phrasim Amosanam, prae se ferentem characterem exstatici, nervosi et rescissi styli prophetici.

In vv. 14ac occurrit sic dicta constructio κατὰ σύνεσιν: v. 14a „suscitabo... gentem“ et v. 14c „coarctabunt vos...“ (sc. illa gens coarctabit vos...).

Cum v. 14c verosimiliter describat terminos *regni Israel*, confirmat suo argumento nostram assertionem in fragmento 6²⁻¹⁴ agi de solo regno Israel.

CAPUT VII.

Tres visiones prophetae exhibentes: *a)* locustas (vv. 1 – 3), *b)* ignem (vv. 4 – 6), *c)* murum perpendiculi plumbei et perpendiculum plumbeum (vv. 7 – 9). Narratio de persecutione mota contra prophetam in civitate Bethel (vv. 10 – 17).

1. Haec ostendit mihi Adonai Jahve:

Ecce, progenies locustarum incipiente crescere gramine
serotino,
ecce, gramen serotinum post demessiones regis!

2. Et factum est:

Cum parata esset ad comedendam herbam terrae,
locutus sum:
Ignosce tandem, Jahve!
Quis eriget Jacob?
Parvulus enim est.

3. Poenituit Jahven huius rei.

Non eveniet,
dixit Jahve.

4. Haec ostendit mihi Adonai Jahve:

Ecce, Adonai Jahve vocans ad certamen ignem,
qui consumpsit abyssum magnam
et comedit agrum!

5. Et locutus sum:

Cessa tandem, Adonai Jahve!
Quis eriget Jacob?
Parvulus enim est.

6. Poenituit Jahven huius rei.

Etiam haec res non eveniet,
dixit Adonai Jahve.

7. Haec ostendit mihi:

Ecce, Adonai stans super murum perpendiculi plumbei
et in manu eius perpendiculum plumbeum!

8. Et locutus est Jahve ad me:

Quid vides, Amos?

Et dixi:

Perpendiculum plumbeum.

Et dixit Adonai:

Ecce, ego ponam perpendiculum plumbeum in medio
populi mei Israel
et non pertransibo amplius eum!

9. Et devastabuntur excelsa Isaac,

sanctuaria Israel delebuntur

et consurgam contra domum Jarobe'am in gladio.

10. Et misit Amasias, sacerdos in Bethel, ad Jarobe'am, regem

Israel,

dicens:

Coniuravit Amos contra te in medio domus Israel;
non potest terra sustinere omnia verba eius.

11. Haec enim loquitur Amos:

Per gladium morietur Jarobe'am

et Israel in captivitatem migrabit de terra sua.

12. Et dixit Amasias ad Amos:

Videns, vade,

aufuge in terram Juda,
comede ibi panem
et ibi vaticinare!

13. Et in Bethel noli amplius vaticinari,
hoc enim est sanctuarium regis,
haec est domus regni.

14. Respondit Amos
et dixit ad Amasiam:
Non sum propheta
et non sum filius prophetae;
pastor enim sum ego
et vellicans sycomoros.

15. Tulit me Jahve a tergo gregis
et dixit ad me Jahve:
Vade, vaticinare populo meo Israel!

16. Et nunc audi verbum Jahve!
Tu dicis:
Noli vaticinari super Israel
et noli stillare super domum Isaac!

17. Propterea haec dicit Jahve:
Uxor tua in urbe fornicabitur,
filii tui et filiae tuae per gladium cadent,
humus tua funiculo mensorio dividetur,
tu super terram pollutam morieris
et Israel in captivitatem migrabit de terra sua.

ADNOTATIONES

Cum capite 7 incipit tertia pars libri Amos. Haec tertia pars continet cc. 7 – 9₁₀ et habet pro argumento quinque visiones prophetae (1. 7₁₋₃; 2. 7₄₋₆; 3. 7₇₋₉; 4. 8₁₋₃; 5. 9₁₋₁₀), narrationem de persecutione motâ in Bethel contra prophetam (7₁₀₋₁₇), minas prophetae contra oppressores et foeneratores (8₄₋₆), annuntiationem magni diei iudicii – diei interitus regni Israel (8₇₋₁₄).

*

C. 7 continet tres visiones (7₁₋₃, 7₄₋₆, 7₇₋₉) prophetae Amos, quibus adiungitur narratio de persecutione (7₁₀₋₁₇) motâ contra prophetam Amos in civitate Bethel.

*

Vv. 1 – 3 praebent nobis primam visionem depingentem plagam locustarum.

1. *Haec ostendit mihi Adonai Jahve: Ecce, progenies locustarum incipiente crescere gramine serotino, ecce, gramen serotinum post demessiones regis!* – Quae a Jahve prophetae Amos in visione ostensa sunt, erant haec: Propheta videt pullulare et crescere gramen serotinum (cordum), quod gramen serotinum pullulat et crescit post imbrem serotinum (מִלְקוֹשׁ), qui imber cadit in Palaestina mensibus Martio et Aprili; hoc gramen serotinum est magna spes agricolarum, pastorum et gregum, cum subsequente aestatis ardore omnis imber cesset et ab arido solo nihil iam expectari possit; eo magis erat in nostro casu pullulans et crescens gramen serotinum unica spes agricolarum, pastorum et gregum, quia magna pars graminis matutini (graminis primi), quod gramen pullulat et crescit post imbrem matutinum (יִרְחָ), qui imber cadit in Palaestina mensibus Octobri, Novembri et Decembri, demessa erat in usum praesepis regii. Cum ergo peractis demessionibus regiiis ex gramine matutino (ex gramine primo) in usum agricolarum et pastorum solummodo parva pars cesisset, unica spes agricolarum et pastorum posita erat in gramine serotino. Sed quid videt Amos? Videt agmina locustarum incurrentia in hoc gramen serotinum, unicam spem agricolarum et pastorum.

De iure regio demettendi partem graminis in usum praesepis regis tacent (excepto nostro v. Am 7_{1c}) quidem libri V. T., sed tale ius regium revera existisse concludere possumus ex eo, quod e. gr. romani in Syria posteriore

tempore regnantes principes etiam usi sunt iure demettendi gramen mense Nisan (conf. Smith-Stübe, Religion der Semiten, p. 191).

Nostra versio v. 1 est versio „ad verbum“ textus M. Solummodo loco M מִצֵּר' proponimus cum G, S et nonnullis recentioribus (cum Baur-o, Fischer-o, Marti-o, Sellin-o et Wellhausen-o) lectionem „מִצֵּר“ – progenies“; depravata lectio M מִצֵּר' orta est per falsam punctationem ex primigenia, vocalibus non distincta expressione מִצֵּר'. Nostra explicatio v. 1 non infert ullam vim tradito textui M et est unica, quae, uti putamus, praebet sensum a propheta per v. 1 intentum. Propterea reicimus omnes alias propositas correcturas v. 1: a) in v. 1c non est legenda cum G et nonnullis recentioribus loco M לִקְשׁ vox יִלְקֶן (locustae efformatae); b) non est accipienda opinio Marti-i et Volz-i, qui in v. 1c posterius additamentum vident et loco traditae M phrasim „אַחַר עֵת הַמִּלְקוֹשׁ“ proponunt correcturam „אַחַר גְּזֵי הַמִּלְקֶן“ – post tempus imbris serotini“. Quae correcturae sunt nimis violentae et parum probabiles nec reddunt sensum v. 1 clariorem. Versio V v. 1 non respondet accurate primigenio textui hebraico; etiam versio G v. 1c est manifeste corrupta.

Formula „כֹּה הִרְאֵנִי – haec ostendit mihi“ repetitur adhuc in Am 7⁴. 7, 8¹ (conf. etiam Zach 3¹, Jer 24¹).

In M textu v. 1a occurrens expressio אֲדָנָי deest in G^{AQ}; nonnulli vident in hac expressione a posteriore interpolatore additum qerê immediate sequentis vocis יהוה.

In vv. 1bc occurrens vox לִקְשׁ denotat gramen serotinum, nostrum „cordum“. Quod gramen serotinum est distinguendum a gramine matutino (gramine primo), pullulante et crescente post imbrem matutinum.

Sub expressione v. 1c גְּזֵי הַמִּלְקֶן certe intelligendae sunt regiae demessiones graminis, non regiae tonsiones ovium.

2. Videt propheta in v. 1 agmina locustarum irruentia in pullulans gramen serotinum. Haec agmina iam iam parata sunt ad comedendum pullulans gramen serotinum, ad destruendam unicam spem agricolarum et pastorum. Misertus est propheta pauperum, ab optimatibus et magnatibus regni tantopere oppressorum et exspoliatorum incolarum regni Israel, intercedit et precatur pro his miseris incolis apud Jahven, ut Jahve ipsis parcat et avertat irruentem calamitatem locustarum: *Et factum est: Cum parata esset ad comedendam herbam terrae, locutus sum: Ignosce tandem, Jahve! Quis eriget Jacob? Parvulus enim est.* Simili modo ac Abraham in Gen 18²²⁻³³, Moyses in Ex 17⁸⁻¹³, Samuel in 1 Sam 7, Jeremias in Jer 15¹ intercedit etiam

noster propheta apud Jahven pro populo; munus intercessoris et mediatoris apud Deum pertinebat enim ad officium prophetale (conf. Jer 14¹³, 18²⁰, Ez 9⁸, Hab 1¹²).

Vv. 2ab: Nonnulli proponunt loco M וַיְהִי הָאֵל מִכְּלָהּ lectionem וַיְהִי אֱלֹהֵי אִם-כְּלָהּ. Nos retinemus lectionem M tamquam primigeniam et vertimus: „Et factum est: Cum parata esset . . .“, nempe cum parata esset in v. 1b nominata „progenies locustarum – יֵצֵר גְּבִי“ ad comedendam herbam terrae; כְּלָהּ significat ibi „paratum esse“.

V. 2e: Loco M יְקוּם proponenda est cum G, V, S et multis recentioribus (cum Dathe-o, Graetz-o, Oettli-o, Osiander-o, Riessler-o, Sebök-o) lectio יְקוּם. Regnum Israel designat ibi propheta nomine Jacob, patriarchae Deo dilecti et tot promissionibus ornati, quo efficacius Jahven ad misericordiam moveat.

V. 2f: „Parvulus enim est“. Populus regni Israel, ab optimatibus et principibus regni oppressus et iniuste exspoliatus, adeo pauper et miser est, ut vix calamitatem locustarum ferre possit.

3. Annuit Jahve intercessioni et precibus prophetae, mutat decretum suum et infligendam calamitatem revocat: *Poenituit Jahven huius rei. Non eveniet, dixit Jahve.*

V. 3a: Constructio עַל גַּחַם invenitur etiam in Ex 32¹⁴.

V. 3b: „לֹא תִהְיֶה, – non eveniet“, nempe haec res, i. e. calamitas locustarum; subiectum enim huius propositionis est vox תִּהְיֶה, pronomen demonstrativum femin. generis, occurrens in v. 3a.

G vertunt vv. 3ab: μετανόησον κύριε ἐπὶ τούτῳ. καὶ τοῦτο οὐκ ἔσται, quam versionem graeci intérpretes s. Cyrillus Alexandrinus et Theodoretus Cyrenensis ita intelligunt, ut per verba καὶ τοῦτο οὐκ ἔσται intercessio prophetae pro populo a Jahve respuatur; huic interpretationi graecorum interpretum subscribit Riessler, qui (l. c. p. 90) M vocem v. 3a גַּחַם corrigit in גַּחַם וְהָיָה et versum 3 sic vertit: „Ändere den Sinn darob, o Herr!“ „Es wird nicht der Fall sein“, sprach der Herr. Nobis versio G et interpretationes s. Cyrilli Alexandrini, Theodreti Cyrenensis et Riessler-i tamquam minus quadrantes in ideologicum contextum non placent.

*

Vv. 4 – 6 describunt secundam visionem prophetae pertractantem plagam ignis.

4. In secunda visione videt propheta Jahven; Jahve vocat ad certamen,

i. e. ad puniendum et ad exsequendam suam poenalem sententiam, ignem, qui ignis consumpsit abyssum magnam et agros: *Haec ostendit mihi Adonai Jahve: Ecce, Adonai Jahve vocans ad certamen ignem, qui consumpsit abyssum magnam et comedit agrum.*

Sub igne puniente et comedente intelligunt plurimi recentiores plagam aestus et ariditatis enecantem fruges et exsiccantem aquas (conf. Jo 119s.); alii, praesertim veteres interpretes (s. Hieronymus, Rupertus, Ribeira, Sa, Menochius, a Lapide etc.), vident in nostro comedente igne incursus hostiles (hostiles invasiones regum Nabuchodonosor et Thiglathpilesar). Sed cum haec prophetae in visione ostensa plaga ignis propter efficacem intercessionem vatis in effectum non sit deducta, frustra queris, quâ re nostrum symbolum ignis implendum futurum sit. Vox תְּהוֹם רַבָּה – abyssus magna“ denotat in Scriptura ipsum mare (conf. Gen 12, 711, Is 5110); nonnulli suspicantur in expressione „תְּהוֹם רַבָּה – abyssus magna“ symbolum regni Israel et in expressione חֵלֶק, quam false vertunt „pars“, symbolum regni Juda.

Nostra versio v. 4 est versio „ad verbum“ textus M. Phrasin v. 4b: „קָרָא לְרַב בְּאֵשׁ“ vertimus: „vocans ad certamen ignem“; verbum קָרָא coniungi enim potest etiam cum casu praepositionali (בְּ קָרָא), prouti patet e. gr. ex Is 124. – Non placent nobis variae a nonnullis propositae correcturae: a) loco M לְרַב בְּאֵשׁ lectio „לְהַב אֵשׁ – flammam ignis“; b) loco M קָרָא לְרַב בְּאֵשׁ vel lectio קָרָה לְרַב בְּאֵשׁ – cum igne appropinquavit ad certamen“ (Ewald, Hitzig, Nowack, Wellhausen) vel lectio „קָרָא לְשָׂבִיב אֵשׁ – vocans ad flammam ignis“ (Riedel). Quae correcturae sunt nimis violentae et non reddunt sensum v. 4 clariorem. Etiam versio V v. 4 non praebet plenum sensum a propheta in textu hebraico intentum. – In v. 4d occurrens vox חֵלֶק denotat agrum; G vertunt vocem חֵלֶק minus accurate „τὴν μερίδα κερύου – partem Jahve“; etiam ab Hoffmann-o proposita correctura, quae loco M חֵלֶק legere vult expressionem „חֵלֶק – silex – lapis silex“, reddit sensum v. 4 aenigmaticum. Rebus sic stantibus est nostra versio v. 4 unica, quae optime quadrat in ideologicum contextum.

V. 4a: Expressione אֲדַנִּי deest in G^B; nonnulli vident propterea in hac expressione a posteriore interpolatore additum querê immediate sequentis vocis יְהוָה; forsân et forsân non. Etiam in voce v. 4b אֲדַנִּי, quae pariter deest in G, vident nonnulli posterius additamentum.

5-6. Magnitudine sibi in visione ostensae plagae ignis permotus intercedit propheta apud Jahven pro paupere et oppresso populo regni Israel, ut Jahve ab hac plaga desistat. Etiam hac vice annuit Jahve precibus et intercessioni

prophetae. (V. 5) *Et locutus sum: Cessa tandem, Adonai Jahve! Quis eriget Jacob? Parvulus enim est.* (V. 6) *Poenituit Jahven huius rei. Etiam haec res non eveniet, dixit Adonai Jahve.*

Quoad vv. 5cd et 6ab valet idem, quod diximus supra in adnotationibus nostris ad vv. 2ef et 3ab.

*

Vv. 7 – 9 praebent tertiam visionem prophetae exhibentem perpendicularum plumbeum.

7-9. Visio, quam propheta habet, ostendit Jahven tamquam caementarium aedificantem *murum perpendiculari plumbei*, i. e. *murum exstructum ope perpendiculari plumbei*, i. e. *murum rectum*. Jahve tenet in manu sua perpendicularum plumbeum, i. e. instrumentum, quo utuntur caementarii ad murum recta norma exstruendum. Interroganti Jahve respondet propheta se videre in manu Jahve perpendicularum plumbeum. Jahve nunc declarat stupenti prophetae se non velle amplius tenere hoc perpendicularum plumbeum in manu sua, i. e. se non velle amplius aedificare murum rectum regni Israel, se non velle amplius pertransire populum regni Israel, i. e. se non velle amplius gerere curam regni Israel, sed econtra se velle ponere perpendicularum plumbeum in manu populi Israel, ut populus Israel ipse aedificet rectum murum regni Israel, ut populus Israel ipse gerat curam regni Israel. – Sed quid eveniet, si Jahve ipse non amplius aedificaverit rectum murum regni Israel et si commiserit aedificationem huius muri populo regni Israel? Veniet devastatio-destructio regni insimul cum interitu regnantis regiae familiae Jarobe'am, nam, uti egregie dicitur in proverbio, si Dominus non aedificaverit domum, in vanum laboraverunt qui aedificant illam. (V. 7) *Haec ostendit mihi: Ecce, Adonai stans super murum perpendiculari plumbei et in manu eius perpendicularum plumbeum!* (V. 8) *Et locutus est Jahve ad me: Quid vides, Amos? Et dixi: Perpendicularum plumbeum. Et dixit Adonai: Ecce, ego ponam perpendicularum plumbeum in medio populi mei Israel et non pertransibo amplius eum!* (V. 9) *Et devastabuntur excelsa Isaac, sanctuaria Israel delebuntur et consurgam contra domum Jarobe'am in gladio.*

Nostra versio vv. 7 – 9 est versio „ad verbum“ textus M. Explicatio, quam huic versioni praemisimus, est, comparata cum versione ipsa, adeo naturalis, ieiuna et a propheta in textu hebraico vv. 7 – 9 intentum sensum exprimens, ut quaevis alia correctura et explicatio sensum vv. 7 – 9 a propheta intentum obscuret. Ex nostra versione et explicatione vv. 7 – 9 patet porro: a) murus perpendiculari plumbei, i. e. murus ope perpendiculari plumbei a cae-

mentario normâ rectâ exstructus, i. e. murus rectus, est symbolum regni Israel, denotat regnum Israel; b) Jahve, in manu suâ tenens perpendiculum plumbeum, est aedificator huius muri, est ille, qui pertransit populum suum Israel, i. e. ille, qui curam gerit regni Israel. Nihil hac re clarius.

Vv. 7bc: In his vv. occurrens vox פְּנֵלֶיט , quam legimus adhuc in vv. 8df et quae vox aliter nullibi in libris V. T. invenitur, est vox peregrina, ab Assyriis mutuata et designat in linguis semiticis (in lingua hebraica, arabica et syriaca) primario *plumbum*, secundario *stannum*. Totus ideologicus contextus vv. 7 – 9 expostulat, ut cum multis veteribus et recentioribus exegetis (cum Calmet-o, a Lapide, Mariana, Ribeira, Sanctio, Vatablo, Hitzig-o, Keil-o, Baur-o, Reuss-o, Bruston-o, Hartung-o, Trochon-o) sub voce פְּנֵלֶיט intelligamus *plumbum*, i. e. *perpendiculum plumbeum*, quo utebantur caementari ad murum rectâ normâ exstruendum. G vertunt vocem פְּנֵלֶיט ἀδάμας, qua voce significabatur primitus chalybs (acier, ocel, steel, acciaio, Stahl), metallum valde durum. V vertit minus accurate: trulla caementarii. – הוֹמַת פְּנֵלֶיט potest propterea designare solummodo murum perpendiculi plumbei, i. e. murum ope perpendiculi plumbei exstructum, i. e. *murum rectâ normâ exstructum*, i. e. *murum rectum*.

Reicimus proinde omnes a nonnullis exegetis propositas correcturas, quae in vv. 7 et 8 occurrentes voces: הוֹמַת פְּנֵלֶיט et פְּנֵלֶיט diverso modo corrigere et interpretari volunt. Non placet nobis etiam ab Hoonacker-o proposita emendatio, quae loco M הוֹמַת פְּנֵלֶיט legit „ הַמַּת פְּנֵלֶיט – ardor plumbi“ et vv. 7 et 8 ita vertit (l. c. p. 265): (V. 7) „Il me fit voir ce qui suit: voici que le Seigneur se tenait auprès de plomb brûlant, et dans sa main il avait du plomb“. (V. 8) „Et Jahvé me dit: Que vois tu, Amos? Je répondis: Du plomb! Et le Seigneur dit: Voici que je mets du plomb au milieu de mon peuple Israel; je ne lui pardonnerai pas plus longtemps“.

Vv. 8fg: „Ecce, ego ponam perpendiculum plumbeum in medio populi mei Israel et non pertransibo amplius eum“. Haec nostra versio vv. 8fg est versio „ad verbum“ textus M. Textus M est retinendus et non est tentanda in eo ulla emendatio. – Jahve ponet perpendiculum plumbeum, quod usque adhuc tenuit in manu sua, in medio populi Israel, i. e. Jahve committet aedificationem muri recti, curam regni Israel, populo ipsi; Jahve non pertransibit amplius populum Israel, i. e. Jahve non geret curam populi Israel.

V. 9 describit devastationem et destructionem regni Israel insimul cum interitu regnantis regiae familiae Jerobe‘am. Quod utique necessario consequetur, si Jahve non amplius gesserit curam regni Israel.

In vv. 9ab depingitur destructio regni Israel ipsius. In hac ventura destructione regni peribunt excelsa Isaac, i. e. arae locis elatioribus erectae, peribunt sanctuaria Israel, i. e. sacraria et templa illa in Dan, Bethel, Gilgal erecta, peribunt haec sacraria et templa, quoniam ibi populus Israel indulgebat cultui mere formali et impio (conf. e. gr. Am 3¹⁴, 4⁴, 1 Reg 12²⁹). Quae destructio regni Israel effecta est per Assyrios a. 722. – M voces v. 9a בְּמֹת יִשְׁחָק vertunt G „βωμοὶ τοῦ γέλωτος“ (= altaria risus), V „excelsa idoli“; accurata versio harum M vocum est utique „excelsa Isaac“; phrasis „excelsa Isaac“ vult dicere idem ac „excelsa Israel“, nam populus Israel erat oriundus ab Isaac; vox „Isaac“, quae communiter scribitur cum litera צ (יִצְחָק), est ibi et etiam in v. 16d scripta cum litera ש (יִשְׁחָק), sed etiam in Jer 33²⁶, Ps 105⁹ occurrit scriptio huius vocis cum litera ש (יִשְׁחָק).

V. 9c: In hoc v. delineatur futurus interitus regnantis super Israel regiae familiae Jarobe‘am. Qui a propheta praedictus interitus regnantis familiae Jarobe‘am in effectum deductus est circiter 22 annos ante destructionem regni Israel; Zacharias, filius Jarobe‘am II, est enim percussus et interfectus a Sellum (Šallum), quâ caede regnans regia familia Jarobe‘am regno spoliata est (conf. 2 Reg 15¹⁰).

Duo vaticinia continet ergo v. 9: a) unum generalius et tempore remotiore implendum (vv. 9ab), b) alterum specialius et propius imminens (v. 9c), ut specialiore et propius imminente impleto firmitas generalioris et tempore remotiore implendi magis animis imprimatur. Etiam Isaias tempore remotiore implendum vaticinium adiungit vaticinio propius imminenti (conf. Is 14²⁵ et 20¹⁻⁶).

In v. 7a volunt nonnulli inserere subiectum אֲדֹנָי יְהוִה; non est necessarium; G legunt in v. 7a subiectum κύριος.

Ex v. 8f elidunt nonnulli, fulti male intellecto sensu v. 8, expressionem אֲדֹנָי; sed haec expressio firmat verum sensum v. 8 et est absolute retinenda.

In duabus antecedentibus visionibus describentibus plagam locustarum (vv. 1 – 3) et plagam ignis (vv. 4 – 6) precatur et intercedit propheta pro populo et obtinet a Jahve remissionem et revocationem comminatarum plagarum. In tertia visione (vv. 7 – 9) describente per imaginem muri perpendiculari plumbei et per imaginem perpendiculari plumbei venturam destructionem regni Israel insimul cum interitu regnantis familiae Jarobe‘am non precatur et non intercedit Amos apud Jahven pro populo regni Israel. Cur? Vv. 7 – 9 praebent enim nobis modo succincto et presso idem argumentum, quod legimus per longum et latum in Am 2⁶⁻¹⁶ et Am cc. 3 – 6, nempe venturam

destructionem regni Israel. Quae ventura destructio regni Israel erat autem firmum et irrevocabile decretum offensi Jahvé. Propterea propheta non petit a Jahve revocationem huius poenae.

*

Vv. 10 – 17 continent fragmentum, quod nobis narrat de conflictu, quem habuit propheta Amos in civitate Bethel cum primo sacerdote sanctuarii bethelensis Amasia (ʿAmašjâ – אֲמָסִיאִ). Exercens suum propheticum munus venit certocertius propheta etiam in principale sanctuarium regni Israel, erectum in Bethel. Prophetici sermones Amos de ventura ruina regni Israel et de instante interitu regnantis familiae Jarobeʿam (conf. Am 26–16, cc. 3–6, 77–9), prolati praecipue in capitali urbe Samaria, innotuerunt omnibus habitatoribus. Forsan audivit iam prius primus sacerdos bethelensis Amasias, visitans data occasione capitalem urbem Samariam, prophetam Amos ibi comminantem et praedicantem. Et nunc venit Amos, inflexibilis et intrepidus nuntius decretorum Jahve, in civitatem Bethel ipsam, ut ibi in praecipuo sanctuario regni Israel coram confluentibus plurimis Israelitis praedicaret venturam destructionem regni et instantem interitum regnantis familiae Jarobeʿam. Statim mittit Amasias nuntium ad regem et accusat prophetam duplicis criminis: a) criminis calumniosorum sermonum contra salutem rei publicae (conf. Am 710cd. 11c), b) criminis laesae maiestatis (conf. Am 711b).

10-11. (V. 10) *Et misit Amasias, sacerdos in Bethel, ad Jarobeʿam, regem Israel, dicens: Coniuravit Amos contra te in medio domus Israel; non potest terra sustinere omnia verba eius.* (V. 11) *Haec enim loquitur Amos: Per gladium morietur Jarobeʿam et Israel in captivitatem migrabit de terra sua.* – Haec accusatio Amasiae lata apud regem contra prophetam Amos erat vera, non falsa, nam argumentum prophetae praedicationis Amos erat cum a) destructio regni Israel et deportatio populi in captivitatem (conf. 26–16, cc. 3–6, quoad captivitatem confer praesertim 527, 67), tum b) interitus regnantis familiae Jarobeʿam (conf. 79c) [Est quidem discrimen inter verba, quae profert propheta Amos ore Jahve in v. 79c contra domum Jarobeʿam, et inter verba, quae imputat Amasias in v. 711b prophetae Amos praedicanti in sanctuario Bethel contra Jarobeʿam. In v. 79c legimus: „et consurgam *contra domum Jarobeʿam* in gladio“, in v. 711b occurrunt nobis verba: „Per gladium morietur Jarobeʿam“. Sed discrimen hoc est minimum et non transgreditur essentialitatem rei, cum in v. 711b occurrens vox „Jarobeʿam“ equiparari possit in v. 79c adhibitae phrasi „domus Jarobeʿam“. Quoad v. 79c vide adnotationem

nostram ad v. 7^{9c}]. Talis argumenti erant sermones prolati ab Amos variis locis regni Israel, praesertim in capitali urbe Samaria, tali argumento erant etiam certe imbuti sermones, quos post suum adventum habuit propheta in civitate et sanctuario Bethel.

V. 10a: „אַמְצִיָּה פֶּהֶן בֵּית־אֵל – Amasias, sacerdos in Bethel“; certe erat Amasias summus et primus sacerdos omnium sacerdotum, qui in sanctuario Bethel suo munere fungebantur et erant eius subditi. Quoad „Bethel“ vide adnotationem ad Am 3¹⁴.

V. 10c: „קָשַׁר עָלַיךָ עֲמוֹס בְּקֶרֶב בַּיִת יִשְׂרָאֵל – coniuravit Amos contra te in medio domus Israel“. Ex opinione Amasiae perturbant sermones prolati ab Amos publicam pacem et salutem regni. „In medio domus Israel“; sanctuarium Bethel erat religiosum cor et centrum regni Israel.

12-13. Misit Amasias ad Jarobe‘am II nuntium, qui prophetam apud regem accusaret. Ex contextu non comperimus quali cum successu. Respondit-ne rex ad factam accusationem? Tacuit-ne rex ad accusationem factam per sacerdotem Amasiam, permotus timore et reverentia erga prophetam et non ignorans ea, quae evenerant in regno Israel sub prophetis nuperis Elia et Eliseo? Erat-ne impius (conf. 2 Reg 14²⁴) rex Jarobe‘am adeo sceleratus, ut propter contemptum Jahve dedignaretur etiam aliquid moliri in prophetam Jahve? Vel animadvertit-ne Amasias ipse et sua auctoritate, non exspectatis responso et mandato regis, in molestum praedicatorem? Ad omnes has quaestiones contextus directe non respondet. Vv. 12 et 13 solummodo referunt factum ipsum, nempe Amasiam revera tentasse persuadere prophetae, ut sanctuarium Bethel et territorium regni Israel relinqueret. (V. 12) *Et dixit Amasias ad Amos: Videns, vade, aufuge in terram Juda, comede ibi panem et ibi vaticinare!* (V. 13) *Et in Bethel noli amplius vaticinari, hoc enim est sanctuarium regis, haec est domus regni.*

V. 12: Jubet Amasias prophetam Amos abire in territorium regni Juda et ibi comedere panem vaticinarique. Ex vv. 12de collatis cum vv. 14cd elucet Amasiam vidisse in propheta Amos unum ex illis prophetis, qui in sic dictis scholis prophetarum educati et edocti munus propheticum exercebant tamquam artem, quâ vitam suam sustentabant (conf. Mich 3^{5.11}), et qui maiora vel minora collegia – societates constituebant. Non rari erant tales edocti prophetae tempore anteexsilico. Nonnulli eorum hanc in scholis prophetarum edoctam artem propheticam turpis lucri gratia exercebant et certe evaserunt falsi prophetae.

V. 12b: „חֹזֶה – videns“. Hoc nomine, quod Amasias attribuit prophetae

Amos, appellabantur tempore anteexsilico prophetae – נְבִיאִים, quamquam hoc nomen חֹזֶה aequè ac nomen „רֹאֶה – videns“ hoc tempore anteexsilico minus frequenter adhibitum esse videtur (conf. Is 30¹⁰, Mich 3⁷, 2 Sam 24¹¹). Ex v. 12b collato cum vv. 14cd apparet etiam prophetam Amos nomina חֹזֶה et נְבִיאִים habuisse pro nominibus idem significantibus. Etiam in vv. 12e, 13a, 15c et 16c occurrens expressio הַנְּבִיאִים, quâ ibi denotatur occupatio et opera „videntis – חֹזֶה“, clare demonstrat nomina חֹזֶה et נְבִיאִים significasse idem. Dabatur autem „prophetis – נְבִיאִים“ nomen „חֹזֶה – videns“ vel etiam nomen „רֹאֶה – videns“, quia prophetae participes fiebant visionum, per quas Jahve voluntatem suam manifestabat. – Sunt qui in appellatione חֹזֶה, attributâ ab Amasia prophetae Amos, vident ex parte Amasiae aliquam vel ironiam vel contumeliam vel etiam reverentiam; forsân et forsân non.

Vv. 12cde: In territorio regni Juda potest ex opinione Amasiae propheta Amos exercere artem propheticam, per quam sibi reperiat cibos, ibi potest vaticinari, si libet, contra domum Jarobe‘am et regnum Israel. – – Quoad in v. 12c occurrentem sic dictum dativum ethicum: „בְּרַח-לְךָ – amove te = aufuge“ vide Gesenius – Kautzsch²⁷ § 119s.

V. 13: Ratio, cur non potest Amos in Bethel vaticinari, est secundum opinionem summi sacerdotis bethelensis haec: Bethel est sanctuarium regis, Bethel est domus regni, i. e. sanctuarium bethelense est fundatum et institutum a regibus regni Israel (conf. 1 Reg 12²⁸) et est praecipua sedes religionis regno Israel propriae, propterea non licet in sanctuario Bethel loqui contra domum regiam et contra regnum Israel.

Verba prolata ab Amasia in v. 13 sunt tristissimum testimonium, quam profunde lapsa sit vera religio Jahve in regno Israel. Non voluntas Jahve erat norma religionis et cultus religiosi in regno Israel, sed voluntas regis et emolumentum regni. Si Amasias, summus sacerdos bethelensis, defendit et propugnat thesim „cuius regio, eius et religio“, quam alienâ a vera religione et a vero cultu Jahve mente imbutus fuerit populus regni Israel! Verba prolata ab Amasia in v. 13 comprobant et iustificat porro omnes illas minas, quas propheta Amos contra regnum Israel et domum Jarobe‘am protulit.

Vv. 14 – 17 continent responsum prophetae Amos ad minas et arrogantia verba sacerdotis Amasiae.

14-15. (V. 14) *Respondit Amos et dixit ad Amasiam: Non sum propheta et non sum filius prophetae; pastor enim sum ego et vellicans sycomoros.* (V. 15) *Tulit me Jahve a tergo gregis et dixit ad me Jahve: Vade, vaticinare populo meo Israel!* – Primum defendit se propheta Amos contra falsam

opinionem Amasiae, qui videt in Amos solummodo unum ex illis in scholis prophetarum edoctis et in maioribus vel minoribus collegiis – societatibus adunatis prophetis, sustentantem per artem propheticam vitam suam: „Non sum propheta et non sum filius prophetae; pastor enim sum ego et vellicans sycomoros“. Deinde cum emphasi effert suam divinam vocationem et missionem; huic divinae vocationi et missioni obedire debet ipse propheta Amos, obedire debent sacerdos Amasias, rex Jarobe‘am II et omnis populus regni Israel, coram hac divina vocatione et missione evanescit et nihil valet falsa, ab Amasia defensa thesis „cuius regio, eius et religio“: „Tulit me Jahve a tergo gregis et dixit ad me Jahve: Vade, vaticinare populo meo Israel!“ – Quantum discrimen est sub respectu religioso inter prophetam Amos et summum sacerdotem bethelensem Amasiam! Quantum superat sub eodem respectu religioso humilis Amos arrogantem et superbum Amasiam!

Vv. 14cd: „Non sum propheta“, i. e. non sum in scholis prophetarum in arte prophetica educatus et edoctus propheta. – „וְלֹא בֶן-נְבִיא אֲנִי“ – et non sum filius prophetae“, i. e. non pertineo ad aliquod collegium vel ad aliquam societatem prophetarum edoctorum in scholis propheticis. – Ergo non est Amos unus ex serie talium edoctorum prophetarum. Ceterum aestimavit Amos magni omnes veros, voluntati Jahve obedientes prophetas – נְבִיאִים, etiamsi erant edocti in scholis prophetarum, prouti patet ex Am 2¹¹.

Vv. 14ef: „Pastor enim sum ego et vellicans sycomoros“. Loco M vocis בּוֹקֵר, quae proprie significat armentarium, volunt nonnulli cum G, qui vertunt „αίπολον = pastorem caprarum“, et ad analogiam v. 15a, ubi occurrit expressio „צֹאן = grex ovium et caprarum“, legere vocem „נֹקֵד = pastor ovium“; sed forsitan est melius dicendum eum Kabenbauer-Hagen-o (l. c. p. 385) expressionem בּוֹקֵר esse ibi adhibitam sensu generico et designare ibi *pastorem* in genere. – בּוֹלֵם שְׂקָמִים = vellicans sycomoros (vox בּוֹלֵם est ἀπαξ λεγόμενον), G „κνίζων συκάμινα“, Θ „χαράσσαν συκαμίνους“; poma sycomororum – agrestium ficuum non maturescunt et non sunt apta esui, nisi ungue scalpuntur aut ferro, non scalpta fiunt amarissima; certe non constituunt poma sycomororum pretiosam et nobilem speciem pomorum (conf. e. gr. Tristram, Natural History of the Bible³ [1889] pag. 397–400).

V. 15a: מֵאַחֲרֵי הַצֹּאן = a post gregem, i. e. a tergo gregis.

Nonnulli elidunt sine sufficiente ratione ex vv. 14 de expressionem אֲנִי tauquam posterius additamentum.

In vv. 15ab bis adhibitum idem subiectum יְהוָה intendit cum emphasi efferre divinam vocationem Amos.

V. 15c: Loco praepositionis -לְנִי proponunt nonnulli praepositionem -עַל.

16-17. Vv. 16 et 17 continent pulchram oratoriam coronidem versuum 12 – 15: In vv. 12 et 13 denegavit sacerdos Amasias prophetae Amos ius vaticinandi contra regnum Israel in territorio regni Israel; in vv. 14 et 15 econtra vindicat sibi humilis pastor Amos vi suae vocationis et missionis divinae ius vaticinandi in territorio regni Israel ubicumque et contra quemcumque. – Et quia Amos, a Jahve vocatus et missus, habet ius vaticinandi in territorio regni Israel ubicumque et contra quemcumque, propterea utitur in vv. 16 et 17 hoc suo iure et vaticinatur contra totam familiam Amasiae et contra totum populum regni Israel: (V. 16) *Et nunc audi verbum Jahve! Tu dicis: Noli vaticinari super Israel et nolli stillare super domum Isaac!* (V. 17) *Propterea haec dicit Jahve: Uxor tua in urbe fornicabitur, filii tui et filiae tuae per gladium cadent, humus tua funiculo mensorio dividetur, tu super terram pollutam morieris et Israel in captivitatem migrabit de terra sua.* – Indubia et certocertius ventura impletio huius vaticinii probabit et demonstrabit sacerdoti Amasiae pastorem Amos fuisse a Jahve vocatum et missum prophetam et idcirco habuisse ius in territorio regni Israel ubicumque et contra quemcumque vaticinandi.

V. 16d: הִשָּׁטֵת לֹא = noli stillare; G vertunt οὐ μὴ ἀχλαγωγῆσης, 'A habet οὐ σταλάξεις = non stillabis; stillare significat idem ac prophetare, i. e. verba et oracula fundere (conf. Ez 21₂, Mich 2₆); secundum Hoffmann-um est phrasis הִשָּׁטֵת לֹא prolata ab Amasia cum despectu et est vertenda „noli pati fluere salivam“ (hodierni epileptici prophetae orientales patiuntur enim in prophetando salivam ex ore fluere). Vox קְהָשִׁי denotat ibi idem ac Israel (vide adnotationes nostras ad eandem vocem Isaac in v. Am 7_{9a}); nostrum קְהָשִׁי עַל-בַּיִת vertit V minus accurate „super domum idoli“, G habent ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ, 'A ponit pro M Isaac expressionem „τοῦ γέλωτος“; reiciamus correcturam Winckler-i, qui ad analogiam v. Am 7_{9a} loco קְהָשִׁי בַּיִת proponit בְּמֹת קְהָשִׁי.

V. 17: In vv. 17bcde legimus vaticinium contra totam familiam sacerdotis Amasiae. In ventura destructione regni Israel uxor Amasiae fornicabitur, i. e. uxor Amasiae, nobilissima et prima uxor civitatis Bethel, urbe expugnatâ libidini triumphantium hostium subiacebit (conf. Is 13₁₆, Zach 14₂); liberi Amasiae, filii et filiae, morientur; ipse pater, Amasias, postquam eius extenti agri (= humus eius) ab hoste-victore divisi et novis advenientibus colonis attributi sunt (conf. Mich 2₄, Jer 6₁₂, 2 Reg 17₂₄), morietur super terram pollutam, i. e. aut a) deportabitur in terram alienam, quae pro uno-

quoque Israelita est terra polluta (conf. Hoš 9³⁻⁵, Gen 4^{14. 16}, 1 Sam 26¹⁹) aut *b*) morietur in territorio regni Israel foedato et polluto sceleribus propriorum civium (conf. Lev 18²⁵, Num 35³³, Jer 3²) et sceleribus hostis-victoris [hoc dupplici modo potest explicari v. 17e: „tu super terram pollutam morieris“, sed explicatio prima est praeferenda]. V. 17f continet vaticinium contra totum populum regni Israel; populus regni Israel captivus deportabitur in terram alienam. – Vaticinium ab Amos in v. 17 enuntiatum impletum est in iis incursionibus hostilibus, in quibus reges assyriaci territorium regni Israel devastabant et habitatores regni Israel in captivitatem abducebant, donec victor rex assyriacus Sargon capitali urbe Samaria expugnatâ anno 722 regnum Israel destruxit et dominationi assyriacae subiecit (conf. 2 Reg 15²⁹, 17⁶). Tunc venerunt novi, alieni coloni in territorium regni Israel. – Adiungimus ibi ingeniosam adnotationem exegetae Marti-i ad nostrum v. 17 (l. c. p. 214): „Merkwürdig, was ein Prophet im alten Israel alles sagen durfte; dem Amos geschah offenbar nichts. Anders war es schon schon zur Zeit Jeremias und Urias, s. Jer 26, bes. v. 22 – 24“.

V. 17f: Sunt qui totum v. 17f vel saltem ultima verba huius v. „מֵעַל אֲדָמָתוֹ“ – de terra sua“ pro posteriore additamento habent dicentes hunc versum nihil aliud esse ac repetitionem v. 11c, ubi hunc versum sacerdos Amasias ponit in ore prophetae Amos. Certe ratio singularis et nimis quaesita! Cur non posset propheta-poeta Amos saepius repetere versum, cuius argumentum (destructio regni et deportatio populi Israel) constituebat primam et potissimam materiam ipsius praedicationis prophetae?! –

CAPUT VIII.

Quarta visio prophetae exhibens canistrum pomorum aestivorum (vv. 1 – 3). Minae contra oppressores pauperum et iniustos foeneratores (vv. 4 – 6). Annuntiatio venturi magni diei iudicii, qui dies erit dies commotionis terrae, tenebrarum et luctus, quo die deficiet verbum Dei et interibit omnis iuventus populi Israel (vv. 7 – 14).

1. Haec ostendit mihi Adonai Jahve:
Ecce, canistrum pomorum aestivorum!

2. Et locutus est:
Quid vides, Amos?
Et dixi:
Canistrum pomorum aestivorum.
Et dixit Jahve ad me:
Advenit finis populo meo Israel,
non petransibo amplius eum.

3. Ululabunt cantica templi die illo,
dicit Adonai Jahve,
numerosa omni loco cadavera repellent silentium.

4. Audite hoc, qui conteritis egentem,
ut exstinguatis pauperes terrae!

5. Dicentes:
Quando transibit novilunium et vendemus frumentum,
sabbatum et aperiemus granarium,
ut imminuamus epham
et augeamus siclum
et inclinemus stateram fraudulosam,

6. ut possideamus argento debiles,
egentem pro pare calceamentorum
et ut vendamus deciduum frumenti?
7. Juravit Jahve per superbiam Jacob:
Numquam obliviscar omnium operum eorum.
8. Nonne super hoc commovebitur terra
et lugebit omnis habitator eius
et tumescet illa universa sicut fluvius
et fluctuabit defluetque sicut fluvius Aegypti?
9. Et erit die illo,
dicit Adonai Jahve:
Occumbere faciam solem meridie
et obtenebrabo terram die clara.
10. Convertam festivitates vestras in luctum
et omnia cantica vestra in carmen lugubre;
inducam super omne dorsum saccum
et super omne caput calvitium;
efficiam conditionem rerum similem planctui unigeniti
et finem eius similem diei amarae.
11. Ecce, dies venient,
dicit Adonai Jahve,
et mittam famem in terram,
non famem panis et non sitim aquae,
sed audiendi verba Jahve.
12. Et circumvagabuntur a mari usque ad mare
et ab aquilone usque ad orientem circuibunt,

ut quaerant verbum Jahve,
sed non invenient.

13. Die illo deficient virgines pulchrae
et iuvenes siti.

14. Qui iurant per delictum Samariae
et dicunt: Vivit Deus tuus Dan et vivit via Bersabe,
ipsi cadent
et non resurgent amplius.

ADNOTATIONES

Vv. 1 – 3 praebent quartam ex quinque visionibus enarratis in tertia parte (cc. 7 – 9₁₀) libri Amos: visionem exhibentem canistrum pomorum aestivorum.

1-2. (V. 1) *Haec ostendit mihi Adonai Jahve: Ecce, canistrum pomorum aestivorum!* (V. 2) *Et locutus est: Quid vides, Amos? Et dixi: Canistrum pomorum aestivorum. Et dixit Jahve ad me: Advenit finis populo meo Israel, non pertransibo amplius eum.* – Videt propheta in visione canistrum pomorum aestivorum: Canistrum pomorum aestivorum, symbolum messis iam collectae, symbolum finis anni (conf. Ex 34₂₂), significat ibi secundum verba ipsius Jahve finem populi Israel – finem regni Israel; regnum Israel iam maturuit, irrevocabiliter appropinquat dies messis, dies finis, quo poma scelerum colligentur et regno Israel in punitionem imponetur finis, nam Jahve non pertransibit – non curabit amplius regnum Israel. – Visio enarrata in vv. 1 – 2 in mentem evocat similem visionem depictam in Jer 24. – V. 2 habet eandem stylisticam et phraseologicam structuram ac v. Am 7₈.

In vv. 1b et 2d occurrens expressio **כַּלְיֹב קַיִץ** est traducenda „canistrum pomorum aestivorum“, prouti bene interpretantur **Θ** (*ἄγγος δπώρας θερωνῆς*), **’Α** (*κάλαθος δπώρας*); versiones V „uncinus pomorum“ (uncino deflectuntur et detrahuntur rami arborum ad poma carpenda), G „ἄγγος ἰξευτοῦ (vas [cavea] aucupis)“ sunt, quamvis includant aptam imaginem ruinae futurae, minus accuratae et videntur esse ortae partim ex similitudine vocum hebraicarum **קַיִץ** (= poma aestiva) et **יְקוֹשׁ** (= auceps), partim ex similitudine vocum graecarum *κάλαθος* (= canistrum) et *κάλαμος* (= uncinus); etiam versio S („meta finis“) est minus adaequata.

In M textu hebraico adest in vv. 2d et 2f iucunda paronomasia: **קַיִץ-הַקַּיִץ**.

3. Qualis finis adventurus sit populo Israel – regno Israel, declarat accuratius v. 3: *Ululabunt cantica templi die illo, dicit Adonai Jahve, numerosa omni loco cadavera repellent silentium.* – Dies, quo adveniet finis regni Israel, erit dies summae tristitiae et profundissimi luctus, nam sanctuaria regni Israel resonabunt planctu et lamentationibus et omnia loca erunt plena desperatis clamoribus, cum in superveniente destructione regni plurimi habitatores ab hostibus interempti sint.

Nostra versio v. 3 est versio „ad verbum“ textus M et est retinenda; optime quadrat in contextum. Omnes propositae correcturae v. 3 – adeo numerosae – non reddunt textum clariorem et perspicaciorem. – **שִׁירוֹת הַיְכָל** v. 3a

sunt „cantica templi“, i. e. lugubria cantica, quibus die ruinae regni resonabunt cum principale templum bethelense, tum cetera sanctuaria regni Israel; non est legenda loco M שִׁירוֹת expressio שָׂרוֹת = cantatrices (Oort, Wellhausen, Condamin) neque expressio שָׂרוֹת = principissae (Praetorius, Sellin); הַיְכָל significat templum, non palatium (Nowack, Halévy, Hoonacker, Marti etc.); si V interpretatur שִׁירוֹת cardines, G τὰ φατνώματα (= laquearia), Ἀ αὶ στρόφιγγες (= cardines), Θ τὰ ἐπάνωθεν, tunc sunt hae interpretationes minus accuratae; etiam correctura Riedel-i (loco M שִׁירוֹת expressio קִירוֹת = laquearia), Hoonacker-i (loco M שִׁירוֹת expressio שְׂרוֹת = laquearia), Ehrlich-i (loco M שִׁירוֹת expressio קִירוֹת = parietes) minus arrident. In v. 3c non est loco M הַשְּׂלִיךְ legendum הַשְּׂלִיךְ neque delenda est expressio הָם, quae occurrit ibi in significatione substantivi et est necessaria ad intelligendum verum sensum totius v. 3. – Non assentimur iis, qui in v. 3b posterius additamentum vident; ex una parte est enim phrasis יְהוָה נֶאֱמַר (ibi occurrit haec phrasis dilatata יְהוָה אֶדְנִי נֶאֱמַר) phrasis κατ' ἐξοχήν Amosana, ex altera parte non loquitur in v. 3 Jahve ipse ad populum, sed propheta.

*

In vv. 4 – 6 alloquitur propheta oppressores pauperum et iniustos foeneratores, quorum scelera et iniustitiae constituunt potissimam causam illius in praecedentibus vv. 1 – 3 et in subsequentibus vv. 7 – 14 descripti appropinquantis finis regni Israel.

4. *Audite hoc, qui conteritis egentem, ut exstinguatis pauperes terrae!* – Hortatur propheta oppressores pauperum, ut intenti percipiant et memoriae imprimant illum in vv. 1 – 3 et 7 – 14 enarratum nuntium de appropinquante fine et destructione regni Israel; hi inhumani oppressores pauperum conterunt egentem, ut – prouti fatue et simulate putant – tali modo exstinguant omnes pauperes terrae et liberent tali modo terram a pauperibus.

V. 4a: M expressio הַשְּׂאֲפִים est ibi aequae ac in v. Am 2_{7a} retinenda et non est mutanda in שְׂאֲפִים = שָׂפִים (a verbo שָׂף); verbum שָׂף significat cum „inhiare“ tum conterere“ (vide Gesenius – Buhl, H. Handwörterbuch¹⁶ pag. 798).

V. 4b: M expressio „וְלִשְׂבִית“ est corrupta et est corrigenda in „לְהִשְׁבִּית“ (= praepositio לְ et infin. constr. hiph. a verbo שָׁבַת), ut sit vertenda: „ut cessare faciatis“, i. e. „ut exstinguatis“. Haec nostra correctura, cui etiam subscribit Wellhausen (l. c. p. 8), est sub respectu textuali verosimilior et aptior aliis propositis correcturis (e. gr. correcturae Hoffmann-i „וְלִשְׂבִית –

und gar am Sabbat“, correctura Nowack-i „הַעֲשִׂקִים – opprimentes“ etc.); insuper huic nostrae correcturae suffragantur analogae constructiones in subsequentibus vv. 5def, 6a, ubi legimus לְהַקְטִין, לְהַגְדִּיל, לְעוֹת, לְקַנּוֹת, quae constructiones omnes constant ex praepositione לְ et infinitivo constructo. Quoad M עֲנִי notatur Q עֲנִי et K עֲנִי; occurrit autem „pauper“ cum in forma עֲנִי tum in forma עָנָו.

5-6. (V. 5) *Dicentes: Quando transibit novilunium et vendemus frumentum, sabbatum et aperiemus granarium, ut imminuamus epham et augeamus siclum et inclinemus stateram fraudulosam, (v. 6) ut possideamus argento debiles, egentem pro pare calceamentorum et ut vendamus deciduum frumenti?* – Vv. 5 et 6 describunt plastice scelera erga pauperes commissa ab inhumanis oppressoribus, qui sunt insimul immisericordes foeneratores: hi oppressores pauperum et foeneratores abominantur ipsos dies festos, novilunium et sabbatum, quia his diebus arcentur a venditione et turpi lucro; imminuunt epham, i. e. mensuram, qua vendunt; augent siclum, i. e. pretium pendendum; inclinant stateram fraudulosam, i. e. in appensione sicli – pendendi pretii inclinant – pervertunt fraudulenter stateram, ut tali modo pendendum pretium (siclus) maius evadat; ope argenti, immo ope paris calceamentorum cogunt debiles et egentes, ut obtemperent et subdantur ipsorum malignae voluntati; vendunt pauperibus et egentibus loco boni frumenti deciduum frumenti, i. e. quisquilias et purgamenta frumenti, quae ex frumento in fundo horrei converruntur. Quantus cumulus iniustorum et inhumanorum artificiorum! – – – Lex mosaica praescribebat quidem pro sabbato cessationem servilium operum, non autem pro novilunio; sed ex more populari novilunium iam ab antiquo tempore in festorum dierum numero habebatur (conf. 2 Reg 4²³, Is 1¹³⁻¹⁴) et propter hanc festi diei rationem (Num 10¹⁰, 28¹¹⁻¹⁵) cessatione operum servilium celebratum esse videtur. – Lege etiam Dtn 25¹³⁻¹⁶, Lev 19^{35, 36}, Ez 45¹⁰⁻¹², Prov 20¹⁰, ubi omnis improbitas et fraus in vendendo et negotiando severe reprobantur.

V. 5b: In hebraica phrasi „וְנִשְׁבַּרְהָ שֶׁבֶר – et vendemus frumentum“ est vox שֶׁבֶר pleonastice adhibita a propheta deestque in G. Hebraicam vocem הַחֹדֶשׁ – novilunium“ interpretatur V minus accurate „mensem“.

V. 5c: Expressio בָּרֶ designat ibi ex ideologico contextu collectam copiam triturati et purgati frumenti, i. e. granarium.

V. 5f: M וְלַעֲוִיָּה est ad analogiam in vv. 5de, 6a occurrentium infinitivorum constructorum corrigendum in וְלַעֲוִיָּה.

V. 6 optime quadrat in ideologicum contextum, propterea cum Conda-

min-o, Hoonacker-o, Knabenbauer-Hagen-o, Orelli-o et aliis adiudicamus huic versui originem Amosanam et reicimus opinionem Harper-i, Marti-i, Nowack-i et Wellhausen-i, qui hunc versum interpolatum esse contendunt. In v. 6c proponunt nonnulli loco M נְשָׁבִיר expressionem לְהִשְׁבִּיר; forsitan, sed etiam M נְשָׁבִיר est possibile et praebet eundem sensum.

*

In vv. 7 – 14 depingit propheta vivis coloribus appropinquantem finem regni Israel, quem finem regni Israel iam exhibuit in vv. 1 – 3 sub symbolo canistri pomorum aestivorum, cuius finis regni Israel potissima causa sunt in vv. 4 – 6 descripta scelera, commissa ab oppressoribus pauperum et iniustis foeneratoribus.

7-8. Vv. 7 et 8 suo argumento arctissime cohaerent cum antecedentibus vv. 4 – 6: vv. 4 – 6 describunt scelera commissa ab oppressoribus pauperum et foeneratoribus regni Israel, quae scelera adeo horrenda sunt, ut in v. 7 Jahve iuret se numquam posse oblivisci horum scelerum, ut propheta, in summam exstasim raptus, in v. 8 vaticinetur horum horrendorum scelerum causa commotum iri terram tumescentem, fluctuantem defluentemque ad instar fluminis Aegypti et luctu tristiaque affectum iri omnem habitatorem terrae: (V. 7) *Juravit Jahve per superbiam Jacob: Numquam obliviscar omnium operum eorum.* (V. 8) *Nonne super hoc commovebitur terra et lugebit omnis habitator eius et tumescet illa univera sicut fluvius et fluctuabit defluetque sicut fluvius Aegypti?*

V. 7a: Jahve iurat „בְּגִאוֹן יַעֲקֹב – per superbiam Jacob“; immediate praecedens contextus ideologicus vv. 4 – 6, ubi pertractantur horrenda scelera commissa a superbis et elatis oppressoribus pauperum et foeneratoribus, expostulat, ut phrasin „בְּגִאוֹן יַעֲקֹב“ interpretemur et vertamus cum Wellhausen-o: „per superbiam Jacob“, i. e. per scelera commissa a superbis et elatis oppressoribus pauperum et foeneratoribus regni Israel; interpretationi et versioni: „per superbiam Jacob“ suffragatur immediate subsequens v. 7b „Numquam obliviscar *omnium operum eorum*“, i. e. omnium operum commissorum a superbis et elatis oppressoribus pauperum et foeneratoribus, suffragari videntur porro versio G „κατὰ τῆς ὑπερηφανίας Ἰακώβ“ et versio V „in superbiam Jacob“. – Nonnulli (Keil, Marti, Sellin, Riessler) volunt, provocantes ad Am 32, 514. 18 versum 7a „Juravit Jahve per superbiam Jacob“ ita explicare: „Juravit Jahve per seipsum qui est populi Jacob magnificentia

et superbia, per eum quo Jacob gloriatur“; nobis haec, quamvis ingeniosa, explicatio minus quadrare videtur in immediate antecedentem et subsequentem contextum ideologicum.

V. 7b: Phrasis „אִם-אֲשַׁכַּח לְנִצָּח“ est vertenda „Num in sempiternum obliviscar?“, i. e. „Numquam obliviscar“; expressio לְנִצָּח est ibi retinenda et non est delenda, prouti nonnulli proponunt. Loco M „מַעֲשֵׂיהֶם – operum eorum“ legunt nonnulli cum G „מַעֲשֵׂיכֶם operum vestrorum“; sed M lectio „מַעֲשֵׂיהֶם“ est etiam possibilis, cum Jahve bene loqui possit ad prophetam de oppressoribus et foeneratoribus regni Israel in tertia persona.

V. 8: Horrenda ab oppressoribus et foeneratoribus regni Israel commissa scelera non poterit ferre ipsa terra, quae his sceleribus quasi perterrita et inquieta facta commovebitur – concutietur et concussione agitata tumescet universa adinstar fluvii, fluctuabit defluetque adinstar fluvii Aegypti (Nili), horum horrendorum scelerum causa luctu afficietur omnis habitator terrae. – Terra exhibetur ibi a propheta tamquam viva socia, compatiens et sentiens omnia, quae ab hominibus et in hominibus aguntur in terra: confer et recole etiam Is 1_{2a}, 24_{19s}. et praeprimis Math 27₅₁.

V 8a: Expressio „עַל זֹאת – super hoc“ ex contextu refertur ad horrenda scelera commissa ab oppressoribus pauperum et foeneratoribus, descripta in vv. 4 – 6 et commemorata adhuc in v. 7b („Numquam obliviscar omnium operum eorum“) necnon ad tremendum iuramentum enuntiatum a Jahve in v. 7a; est autem signum exstatici, rescissi, nervosi et aenigmatici styli prophetici, qui non est diiudicandus secundum nostras regulas grammaticales, si propheta utitur minus accurata expressione עַל זֹאת loco exspectatae עַל-אֵלֶּה.

V. 8c: Loco corrupti M בְּאֵר est utique cum circiter 20 MSS, G, S, T legendum „בְּאֵר – sicut fluvius“. Sub אֵר v. 8c est intelligendus idem fluvius, qui in v. 8d appellatur „אֵר מִצְרַיִם – fluvius Aegypti“, nempe Nilus; inscriptiones cuneiformes attribuunt Nilo nomen „Jarū‘u“, posteriores aegyptiacae inscriptiones „jar-ô“ (= fluvius principalis). M expressio בְּלָהּ est retinenda et vertenda „illa universa“ (nempe terra); minus recte legunt G loco M בְּלָהּ expressionem „בְּלָהּ – συντέλεια (= consummatio)“; V vertit v. 8c minus accurate „et ascendet quasi fluvius universus“.

V. 8d: Loco corrupti M וְנִשְׁקָהּ (K נִשְׁקָהּ) est cum QMSS et ad analogiam v. Am 9_{5e} legendum וְנִשְׁקָעָהּ.

Nonnulli critici totum v. 8 pro posteriore additamento habent; alii saltem vv. 8bcd, qui versus iisdem expressionibus utuntur ac vv. Am 9_{5cde}, interpolatos esse declarant. Sine sufficienti ratione. Nihil enim obstat, quominus

propheta ideam in vv. 8bcd prolatam repetat in alio poetico fragmento, in vv. Am 9^{5cde}.

9. Horrendorum scelerum ab oppressoribus et foeneratoribus regni Isral patratorum causa non solum commovebitur – concutietur terra, sed etiam obtenebrabitur sol, ut die medio sol defecisse et nox irruisse videantur; *Et erit die illo, dicit Adonai Jahve: Occumbere faciam solem meridie et obtenebrabo terram die clara.*

V. 9d: Loco M בַּיּוֹם אִוֵּר proponunt Marti et Cheyne ad analogiam Jer 15⁹ expressionem „בַּעוֹד יוֹם – adhuc durante die“. Nos hanc pure arbitrariam correcturam reicimus.

„יוֹם הַהוּא – dies ille“, de quo loquitur v. 9a, quo die secundum vv. 9cd obtenebrabitur sol et secundum v. 8 concutietur terra lugebitque omnis habitator eius, quo die evenient omnes in subsequentibus vv. 10 – 14 descriptae calamitates, est dies finis regni Israel, est dies missus a Jahve super regnum Israel in poenam et ultionem commissorum horrendorum scelerum. Si Amos „diei illi“ adscribit terribilia phaenomena naturalia (concussionem terrae, obtenebrationem solis), tunc constituunt haec terribilia phaenomena naturalia in mente et ore exstatische commoti prophetae – poetae quandam oratoriam metaphoram, quâ vividissime depingantur ingentia mala venturi finis regni Israel; propterea frustra laborant, qui e. gr. obtenebrationem solis (eclipsin solis), de qua Amos in vv. 9cd loquitur, calculo definire student et illam die 9. Febr. 784 factam (Hitzig, I. D. Michaelis, Nowack) vel die 15. Jun. 763 visam (Harper, Driver) ab Amos spectari opinantur. Similia terribilia phaenomena naturalia adscribit propheta Joel suo „diei Jahve“ (Jo 3^{4ab}, 4^{15.16abc}) et suae futurae appropinquanti magnae plagae (Jo 2^{10.11}), de similibus terribilibus phaenomenis naturalibus loquitur propheta Isaias in 13¹⁰, 28², 29⁶⁻⁸, 30^{30s}.

10. Die illo – die finis regni Israel regnabit porro ubique in territorio regni Israel profundissimus luctus et amarissima tristitia: *Convertam festivitates vestras in luctum et omnia cantica vestra in carmen lugubre; inducam super omne dorsum saccum et super omne caput calvitium, efficiam conditionem rerum similem planctui unigeniti et finem eius similem diei amarae.*

Vv. 10ab: Die finis – destructionis regni Israel cessabit consueta laetitia de omnibus festis habitatorum regni Israel, ubique resonabunt carmina lugubria.

V. 10c: Saccus, vestis angusta et ex panno crasso et aspero facta, erat vestis lugubris (conf. 2 Sam 3³¹, 1 Reg 21²⁷, 2 Reg 6³⁰, Is 3²⁴, Jer 48³⁷, Ez 7¹⁸). V ha-

bet loco M „עַל-כָּל-מַתְּנִים – super omne dorsum“ ampliorem dictionem „super omne dorsum vestrum“.

V. 10d: קָרַחַהּ – calvitium tondere sibi solebant lugentes (conf. Is 324, 152, 2212, Jer 475, 4837, Ez 718, Mich 116).

Vv. 10ef: Suffixum femininum in expressionibus שְׂמֵתֶיהָ et אֲחֵרֶיהָ correspondet ibi demonstrativo pronomini neutro „id“ vel „hoc“ (vide Gesenius – Kautzsch, Hebr. Grammatik²⁷ § 135p); bene vertit propterea Marti (l. c. p. 218) nostros vv. 10ef:

„Ich mache, dass es ist wie Trauer um den einzigen Sohn

Und das Ende davon wie ein bitterer Tag“; nos putamus hoc demonstrativum pronomen neutrum optime exprimi posse per phrasin „conditio rerum“ et vertimus vv. 10ef: „efficiam conditionem rerum similem planctui unigeniti et finem eius (i. e. finem huius conditionis rerum) similem diei amarae“, quae nostra versio vult dicere: die finis – destructionis regni Israel regnabit ubique acerbissimus luctus (= luctus, qualis solet esse in morte unigeniti) et dies amara; V videt in suffixo feminino expressionum שְׂמֵתֶיהָ et אֲחֵרֶיהָ latens substantivum v. 11 *terram* ad vertit minus apte vv. 10ef: „et ponam eam quasi luctum unigeniti et novissima eius quasi diem amarum“. Luctus de morte unigeniti, qui amore maximo diligi solet, est luctus acerbissimus, nam ibi non solum amissa pignora, sed etiam posteritas extincta lugentur (Conf. 2 Sam 126, Jer 626, Zach 1210).

11-12. Incipiendo a die finis – destructionis regni Israel laborabunt – Jahve permittente – in exilium abducti et in omnibus partibus mundi dispersi habitatores regni Israel fame et siti veri verbi divini (veri verbi Jahve). Ii, qui Amos verum verbum Jahve praedicantem audire noluerunt, qui hunc praedicatorem veri verbi Jahve instigante summo sacerdote Amasia e civitate et templo Bethel pepulerunt (conf. Am 710ss.), quaerent incipiendo a die finis – destructionis regni Israel semper et ubique, abiecti et agitati perpetuis perturbationibus, verum verbum Jahve, sed in poenam non invenient illud: (V. 11) *Ecce, dies venient, dicit Adonai Jahve, et mittam famem in terram, non famem panis et non sitim aquae, sed audiendi verba Jahve.* (V. 12) *Et circumvagabuntur a mari usque ad mare et ab aquilone usque ad orientem circuibunt, ut quaerant verbum Jahve, sed non invenient.*

V. 11a: „Ecce, dies venient“; initium et primus *horum dierum* erit dies finis – destructionis regni Israel; suam continuationem habent *hi dies* in tempore sequente destructionem regni Israel et perdurante usque adhuc necnon duraturo usque ad reconciliationem Judaeorum cum Christo.

V. 11e: „כִּי אִם-לְשִׁמְעַי אֵת דְּבַרֵי יְהוָה, – sed audiendi verba Jahve“, i. e. (prouti ex immediate praecedente v. 11d patet) „sed *famem et sitim* audiendi verba Jahve“. Loco M דְּבַרֵי יְהוָה proponunt nonnulli ad analogiam v. 12c expressionem דְּבַר יְהוָה; haec proposita correctura videtur nobis esse superflua et nimis coarctans poeticam libertatem prophetae Amos.

Vv. 12ab: „מִיָּם עַד-יָם, – a mari usque ad mare“, i. e. a mari Mediterraneo usque ad mare Mortuum; mare Mediterraneum indicat ibi terminum occidentalem regni Israel, mare Mortuum, quod in 2 Reg 14₂₅ adducitur tamquam terminus regni Israel, indicat terminum meridionalem regni Israel; ita occurrunt in vv. 12ab omnes quattuor regiones – partes mundi: occidens (mare Mediterraneum), meridies (mare Mortuum), aquilo et oriens; circumvagantes et circumeuntes inter has quattuor regiones – partes mundi quaerent abiecti et dispersi habitatores regni Israel verum verbum Jahve, sed eheu! non invenient.

Prouti iam in adnotatione nostra ad v. 11a innuimus, vaticinium ab Amos in vv. 11 et 12 enuntiatum impleri coepit ipso die finis – destructionis regni Israel, implebatur porro, impletur et adhuc implebitur tempore sequente post destructionem regni Israel usque adhuc et duraturo usque ad reconciliationem Judaeorum cum Christo; nam destructo a. 722 a. Chr. regno Israel hoc regnum (regnum septentrionale) numquam restitutum et renovatum est, habitatores regni Israel in exilium assyriacum abducti ibique dispersi sunt, usque ad hodiernum diem et adhuc tempore futuro quaerunt et quaerent in omnibus partibus mundi dispersi Judaei, qui sunt certo aliquo sensu posterii pristinorum habitatorum regni Israel, verum verbum Jahve, suum Messiam, quem non valent invenire.

Habitatores regni Israel respuerunt verum verbum Jahve, prolatum ore prophetae Amos, respuerunt munus propheticum pastoris Amos; regno Israel destructo privati sunt prophetis, ablatum est munus propheticum. Certe poena gravissima! Maximae poenae loco enim habebatur, si Deus munus propheticum subtraheret (conf. Hos 34, 97, Thr 29, Ez 726, Mich 37, Dn 338).

Cum in vv. 11cde et 12cd sit sermo de spirituali fame et siti verbi Jahve, sunt multi, qui aut vv. 11 et 12 integros aut saltem vv. 11cde et 12cd pro posteriore additamento habent. Nos hanc opinionem reicimus, prouti clare patet ex eis, quae in antecedentibus iam diximus et in subsequentibus adhuc dicemus.

13-14. Dum in vv. 11 et 12 propheta Amos, inspiratione divina edoctus, describit miseriam – poenam spiritualem, quam incipiendo a die destruc-

tionis regni Israel et continuando per multa et multa sequentia saecula perferent verum verbum Jahve contemnentibus habitatores regni Israel et eorum posteri, obversantur in vv. 13 et 14 menti prophetae miseriae – poenae corporales, quibus ipso die destructionis regni Israel plectentur habitatores regni Israel: die destructionis regni Israel non solum peribunt plurimi fautores iniqui et impii in regno Israel exerciti cultus, sed hoc die mortem non effugiet etiam ipsa inventus israelitica: (V. 13) *Die illo deficient virgines pulchrae et iuvenes siti.* (V. 14) *Qui iurant per delictum Samariae et dicunt: Vivit Deus tuus Dan et vivit via Bersabe, ipsi cadent et non resurgent amplius.*

V. 13a: „בַּיּוֹם הַהוּא – die illo“, i. e. die finis – destructionis regni Israel. Formam hitpa. הִתְעַלְפְנָה vertimus „deficient“; confer formam pu. verbi עָלָה in Is 51²⁰ et arabicum verbum „rušiya ‘alayhi“.

V. 13b: Nonnulli delent expressionem „בַּצָּמָא – siti“ e textu. Immerito, nam in exstatico, rescisso et nervoso stylo prophetae Amos expressio בַּצָּמָא designare vult corporales miseriae et mortem, quas die destructionis regni Israel virgines et iuvenes israelitici subibunt cum „בַּצָּמָא – siti“ tum „בָּרָעַב, בַּצָּמָא וּבָרָעַב, בַּצָּמָא – siti et fame“ et est ideologica antithesis v. 11, ubi voces רָעַב et צָמָא e contextu (לֹא צָמָא לַמַּיִם, לֹא-רָעַב לְלֶחֶם) designant famem et sitim spiritualem.

Vv. 14ab: Propheta carpit mere formalem, immo nonnumquam iniquum et impium cultum regni Israel (conf. 4_{4ss.} et nostras adnotationes ad vv. 44.5). V. 14a: Expressio „בְּאַשְׁמַת שְׁמֶרוֹן – per delictum Samariae“ habet ibi latiore sensum et significat „per delictum regni Israel“; delictum regni Israel consistebat in mere formali, iniquo et impio cultu exercito in duobus sanctuariis Bethel et Dan, ubi colebantur etiam vituli erecti et consecrati a rege Jarobe‘am I (conf. 1 Reg 12²⁸); loco M בְּאַשְׁמַת שְׁמֶרוֹן non est legenda valde improbabilis correctura (Wellhausen-i, Cheyne-i) „בְּאֵל בֵּית-אֵל – per Deum Bethel“ neque est proponenda correctura (Smith-i, Stade-i etc.) „בְּאַשְׁרַת שְׁמֶרוֹן – per ašeram Samariae“ (ad אֲשֶׁרָה lege 1 Reg 16³³, 2 Reg 13⁶), sed retinendus est textus M. – V. 14b: Lectio M „חַי דְּרָךְ בְּאֶרֶץ-שֶׁבַע – vivit via Bersabe“ est retinenda tamquam primigenia et praebens bonum sensum, nam similiter etiam hodierni Arabes (muslimi) iurare solent per peregrinationem meccanam; nonnulli exegetae, respicientes G, ubi legitur *perfectus parallelismus*: ξῆ ὁ θεός σου, Δάν, καὶ ξῆ ὁ θεός σου, Βηρσαβέ, loco M דְּרָךְ proponunt vel „דְּרָךְ – patronus tuus“ (Cheyne, Hoonacker, Lagrange, Marti, Sellin) vel „בְּאֶרֶץ – puteus tuus“ (Elhorst, Wellhausen), cuius utriusque correcturae aequae ac lectionis G sensus non est aptior sensu, quem praebet textus M,

quem textum M propterea cum Condamin-o, Harper-o, Knabenbauer-Hagen-o primigenium et non demutandum esse censemus. Cum phrasis „iurare per deum aliquem“ habeat sensum „confiteri et declarare se esse cultorem et sequacem alicuius dei“ (conf. Dtn 6¹³, 10²⁰, Is 48¹, Jer 42, 57, 12¹⁶, Soph 15), inest v. 14 hic sensus: Qui confitentur et declarant se esse sequaces illius mere formalis, iniqui et impii cultus exerciti in sanctuariis Bethel-Dan et in peregrinatione in Bersabe, ipsi cadent et non resurgent amplius. – Locus Dan, ubi erat antiquum et celebre sanctuarium, erat situs in septentrionali termino Palaestinae (conf. Jud 18³⁰); posteriore tempore stabat ibi urbs Caesarea Philippi, hodie est ibi Tell-el Qâdî. – In vv. 14ab occurrit ab Amos saepius adhibita grammaticalis stylistica constructio: usus articulo לְּ determinati participii, quod participium habet suam continuationem in verbo finito (וְאָמְרוּ . . . . הַנְּשָׁבְעִים – qui iurant et dicunt).

Vv. 14cd: Nonnulli transponunt vv. 14cd melioris sensus gratia ante vv. 14ab. – Superflue, cum vv. 14cd suo loco post vv. 14ab optimum sensum praebeant.

*

Vv. 8⁴⁻⁵ citat Catechismus Romanus III 8, 20; similiter citatur v. 8¹¹ a Catechismo Romano IV 13, 18.

CAPUT IX.

Quinta visio prophetae exhibens ruinam templi et interitum regni Israel (vv. 1 – 10). Post ruinam et interitum sequetur autem insignis et gloriosa instauratio (vv. 11 – 15).

1. Vidi Adonai;

stetit super altare et dixit:

Percute capitellum

et contremiscent superliminaria

et cadent super caput omnium horum

et reliquias eorum gladio interficiam;

non aufugiet ex eis quisquam

et non salvabitur ex eis profugus.

2. Si perruperint in infernum,

ibi apprehendet eos manus mea,

et si ascenderint in coelum,

inde descendere faciam eos.

3. Si se abscondiderint in vertice Carmeli,

ibi exquiram et apprehendam eos,

si se celaverint ab oculis meis in profundo maris,

ibi mandabo serpenti et mordebit eos,

4. Si ierint coram inimicis suis in captivitatem,

ibi mandabo gladio et interficiet eos;

ponam oculum meum super eos in malum et non in bonum.

5. Et Adonai (est) Jahve exercituum,

ipse tangit terram, ut vacillet,

ut lugeant omnes habitatores eius,

ut tumescat illa universa sicut fluvius

et defluat sicut fluvius Aegypti.

6. Ipse aedificat in coelis gradus suos
et suum fornicem coelestem fundat super terram,
ipse advocat aquas maris
et effundit eas super faciem terrae,
Jahve nomen eius.
7. Nonne sicuti filii Cušitarum estis mihi vos, filii Israel?
dicit Jahve;
nonne ascendere feci Israel de terra Aegypti,
Philisthaeos de Caphtor et Aramaeos de Qîr?
8. Ecce, oculi Adonai Jahve contra regnum peccans,
conteram illud de superficie terrae,
verumtamen certe non conteram domum Jacob,
dicit Jahve.
9. Ecce enim, ego mandabo
et concutiam in omnibus gentibus domum Israel,
sicut concutitur in cribro
et non cadit super terram lapillus.
10. Gladio morientur omnes peccatores populi mei,
qui dicunt:
Non appropinquabit occurretque nobis malum.
11. Die illo restituum collapsum tabernaculum David,
occludam scissuras murorum eius,
erigam ruinas eius,
aedificabo illud sicut diebus pristinis.
12. Idcirco possidebunt reliquias Edom et omnes gentes,
super quas invocatum erit nomen meum,
dicit Jahve faciens haec.

13. Ecce, venient dies,
dicit Jahve,
et consequetur arator messorum,
calciator uvarum mittentem semen,
montes stillabunt mustum
et omnes colles liquefient.
14. Et convertam sortem populi mei Israel,
aedificabunt civitates devastatas et inhabitabunt,
plantabunt vineas et bibent vinum earum,
exstruent hortos et edent fructum eorum.
15. Et plantabo eos super terram eorum
et non evellentur amplius de terra sua,
quam dedi eis,
dicit Jahve Deus tuus.

ADNOTATIONES

Vv. 1 – 10 praebeant ultimam ex quinque visionibus enarratis in tertia parte (cc. 7 – 9₁₀) libri Amos: visionem delineantem templi ruinam et regni Israel interitum.

1. Amos, qui frustra tot labores propheticos consecravit emendationi et correctioni regni Israel, habet visionem. Videt seipsum in templo, verosimillime in regni Israel principali sanctuario Bethel. In templo est congregata occasione alicuius festivitatis religiosae magna multitudo habitatorum regni Israel. In visione exstatica apparet prophetae Adonai-Jahve stans supra (principale forsitan) altare templi, alloquens prophetam: Percute capitellum unius ex columnis templi, ut contremiscant superliminaria = superiores a capitello supportatae traves templi et cadant super in templo congregatos eosque interficiant. Casu superiorum trabum templi peribunt hoc modo omnes hi in templo Bethel congregati iniqui et peccantes habitatores regni Israel. Sed neque ceteri iniqui habitatores regni Israel, qui non sunt praesentes in templo, effugient mortem; interimentur gladio hostis, nemo ex habitatoribus regni salvabitur: *Vidi Adonai; stetit super altare et dixit: Percute capitellum et contremiscent superliminaria et cadent super caput omnium horum et reliquias eorum gladio interficiam; non aufugiet ex eis quisquam et non salvabitur ex eis profugus.*

Vv. 1bc: Loce M נִצַּב legimus „נִצַּב“ (= 3. pers. sing. masc. niph.); hac minimâ correcturâ obtinet versus 1b clarissimum sensum, ut nulla prorsus adsit ratio transponendi cum nonnullis criticis expressionem „וַיֹּאמֶר“ post expressionem „הַסִּפִּים“. – „עַל־הַמִּזְבֵּחַ“ vertunt nonnulli, respicientes Gen 24₁₃ et 1 Reg 13₁, „ad altare“; forsitan; sed quia de visione agitur, non est impossibile prophetam conspexisse Adonai stantem et se levantem *super* altare. – M הָרָה (imperat.) est retinendum, mandat enim Adonai, ut propheta percutiat capitellum columnae; reiciendae sunt ergo correcturae nonnullorum: „הָרָה (et percussit)“ et „אֶפְרָה (percutiam)“, quae correcturae praesupponunt Adonai percutientem capitellum columnae. – הַכִּפֹּתָיִם, quam vocem G vertunt *ἰλαστήριον*, quae vox in Ex 25₃₁. 33, 37₁₇. 19. 22 etc. designat aliquod ornamentum, aliquam corollam candelabri aurei, hîc loci aequae ac Soph 2₁₄ denotare solummodo potest *capitellum* columnae, quo supportabantur in templo-sanctuario superiores traves tecti; huic nostrae explicationi suffragantur versiones Σ et Θ, quae in mentem revocant vocem graecam *κυβώριον*, quae vox sua significatione secundum priscum Graecorum usum occurren-

tem apud Athenaeum (3, 73; 11, 477) et Diodorum Sic. (1, 34) non longe abest a corolla – capitello vel ornamento quodam columnarum.

V. 1d: Vox הַפְּיִים ibi aptissime explicatur de *superliminariibus*, i. e. de superioribus trabibus tecti, quae supportabantur a capitellis columnarum; percusso et conciso capitello cadebant et ruebant superliminaria. – M forma וַיִּרְעֹשׁוּ est utique corrigenda in וַיִּרְעֹשׂוּ.

V. 1e: M expressio וַיִּבְצְעוּ praebet falsam punctuationem; recta, a contextu requisita punctatio sonat וַיִּבְצְעוּ; in veteri, vocalibus non expressis scripto textu occurrebat וַיִּבְצַעוּ; hoc primigenium וַיִּבְצַעוּ est interpretandum tamquam status constructus substantivi בְּצַע † pronomen possessivum 3. personae numeri pluralis, masc. generis † copula ך; est ergo vocalibus adhibitis scribendum וַיִּבְצְעוּ et est vertendum „et demolitio eorum“, i. e. demolitio superliminarium (substantivum בְּצַע est derivatum a verbo „בְּצַע = demoliri – abrumpere“); hac propositâ correcturâ admissâ versus 1e vertendus est „ad verbum“ ita: „et demolitio eorum (i. e. superliminarium) [erit] super caput omnium horum“, cui versioni certe optime correspondet quoad sensum nostra liberior versio: „et cadent super caput omnium horum“; „caput omnium horum“ sunt omnes occasione religiosae festivitatis in templo congregati habitatores regni Israel; proinde reicimus tamquam superfluaas et parum verosimiles has a nonnullis propositas correcturas v. 1e: a) „אִבְצְעוּם – בְּרַעַשׁ כָּלָם – concidam eos omnes in concussione“, b) „אִבְצַע בְּרַעַשׁ כָּלָם – interficiam in concussione eos omnes“.

V. 1f: Sub expressione „אַחֲרֵיהֶם – reliquiae eorum“ sunt intelligendi ceteri in templo occasione religiosae festivitatis non praesentes cives regni Israel.

Multi veteres et recentiores exegetae (s. Hieronymus, Theodorus Mopsuestenus, Rupertus, Albertus M., Ribeira, Mariana, Keil, Knabenbauer-Hagen, Rosenmüller, Trochon) affirmant in v. 1 agi de altari et templo hierosolymitano. At contra talem assertionem protestatur totus contextus, immo totum argumentum libri Amos. Amos enim erat par excellence propheta regni Israel, describebat praecipue res et conditionem regni Israel. Propterea nos aequae ac multi veteres et recentiores exegetae (s. Cyrillus Alex., Pseudo-Rufinus, Sanctius, a Lapide, Menochius, Tirinus, Schegg, Hartung, Marti etc.) asserimus in v. 1 agi de altari et templo israeliticae civitatis Bethel; haec nostra assertio unice correspondet contextui et argumento libri Amos (Quia in templo bethelico erant plura altaria [conf. Am 314], est in v. 1 sermo forsan de principali altari huius templi.).

2-4. Omnes iniqui habitatores regni Israel peribunt; multi eorum peribunt sub ruderibus et ruinis cadentis templi bethelici, omnes ceteros interimet gladius hostilis. Sic audivimus in v. 1. – In vv. 2 – 4 depingit propheta modo poetico, coloribus vividissimis et sublimi cum amplificatio, quam frustra et inutiliter ceteri iniqui, ruinae templi bethelici superstites habitatores regni Israel facturi sint omnes posibles conatus effugiendi interitum et mortem: nullibi, neque in inferno neque in coelo neque in montibus neque in profundo maris neque in terra aliena erit ullus locus, ubi hi superstites iniqui habitatores regni Israel interitum et mortem effugiant: (V. 2) *Si perruperint in infernum, ibi apprehendet eos manus mea, et si ascenderint in coelum, inde descendere faciam eos.* (V. 3) *Si se abscondiderint in vertice Carmeli, ibi exquiram et apprehendam eos, si se celaverint ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo serpenti et mordebit eos.* (V. 4) *Si ierint coram inimicis suis in captivitatem, ibi mandabo gladio et interficiet eos; ponam oculum meum super eos in malum et non in bonum.*

Inter v. 1 et vv. 2 – 4 adest quaedam gradatio, de qua s. Hieronymus advertit: „qui dixerat *non erit fuga eis* (conf. vv. 1gh), nunc ipsam fugam in partes secat et hyperbolicè, etiamsi hoc et hoc fecerint, evadere eos non posse testatur“, adest etiam in vv. 2 – 4 quaedam rhetorica amplificatio loquentis Jahve, de qua Pseudo-Rufinus perpulchre scribit: „verum ne hoc ipsum breviter indicatum sensum eluderet audientium, pergit sententiam dilatare per species, ut affectum timoris longitudine descriptionis exasperet; simulque commendat se indignante, qui sit totius orbis inspector, nullam regionem, nullam esse creaturam, quae vel auxilium aliquod vel solatium valeat praebere damnatis“.

In v. 2 opponuntur „שְׂאוּל – infernus“ et „שָׁמַיִם – coelum“ similiter ac in v. 3 „רֹאשׁ הַבְּרָמֶל – vertex Carmeli“ et „קִרְקַע הַיָּם – profundum maris“, loca difficulter et paene inaccessa, ut exprimat summus superstitorum habitatorum regni Israel conatus effugiendi mortem; vanus autem erit hic conatus, nam Jahve est omnipraesens (confer perpulchrum omnipraesentiam Jahve exaltantem locum in Ps 139⁷⁻¹²). – פָּתַח in v. 2a significat „perrumpere“, confer idem verbum in Ez 8⁸, 12⁵. 7. 12, Jon 113. – „שְׂאוּל – infernus“, locus infimus, opponitur „שָׁמַיִם – coelo“, loco supremo; confer etiam Is 7¹¹. – Vertex Garmeli, silvis obsitus et specubus ac cavernis insignis, erat aptissimus locus ad absconsionem; tempore periculi confugiebant Israelitae in eiusmodi speluncas et cavernas: confer Jos 10²², Jud 6², 1 Sam 13⁶, 22¹ etc. – „הַנְּחָשׁ – serpens“ in v. 3d significat immanem beluam marinam, monstrum quodli-

bet marinum: confer et lege etiam Is 27¹, 51^{9a}, Jb 9¹³, 26¹². – Sine sufficienti ratione vident nonnulli in expressione v. 3c „מִן־עֵינַי“ – ab oculis meis“ posterius additamentum.

V. 4: Etiamsi in captivitatem ierint superstites iniqui habitatores regni Israel, non effugient mortem, ipsa poena captivitatis non computabitur a puniente Jahve aequivalens poenae mortis, nam Jahve ponet etiam super captivos iniquos superstites habitatores regni Israel oculum suum in malum et non in bonum. Quanta Jahve indignatio, quae miseriis captivitatis nondum placata miseros captivos caede prosternat! –

Nonnulli habent in vv. 2bd et 4b occurrentem expressionem מִשָּׁם pro posteriore additamento. Immerito. – In v. 2d significat מִשָּׁם *inde*; in vv. 2b, 3bd, 4b attribuimus expressioni מִשָּׁם sensum partitivum et vertimus: *ibi*.

5-6. Vv. 5 et 6 sub respectu ideologico arctissime iunguntur praecedentibus vv. 2 – 4 et indicant *rationem*, cur iniquis habitatoribus regni Israel erit impossibile effugere punientem manum Jahve Adonai: Jahve Adonai est nempe absolutus Dominus universi; terra, coelum et corpora coelestia dependent ad nutum a voluntate Jahve: (V. 5) *Et Adonai (est) Jahve exercituum, ipse tangit terram, ut vacillet, ut lugeant omnes habitatores eius, ut tumescat illa universa sicut fluvius et defluat sicut fluvius Aegypti.* (V. 6) *Ipsae aedificat in coelis gradus suos et suum fornicem coelestem fundat super terram, ipse advocat aquas maris et effundit eas super faciem terrae, Jahve nomen eius.*

V. 5a: Hunc versum vertimus et interpretamur: „Et Adonai (est) Jahve exercituum“, i. e. Adonai est ille omnipotens Jahve, qui creavit et cui subdita sunt omnia corpora coelestia; corpora coelestia (stellae, luna, sol etc.) cum omni suo ornatu sunt enim exercitus Jahve (confer Gen 2¹, Is 34⁴, 40²⁶, 45¹², Jer 33²², Ps 33⁶, Neh 9⁶).

In vv. 5bcde est sermo de concussione terrae; quoad sensum vv. 5cde lege adnotationes nostras ad vv. Am 8^{8bcd}.

Vv. 5bcd: Ibi occurrens copula „וְ – “ est unice vertenda per „ut“ consecutivum.

V. 6a: Nonnulli loco M מַעְלוֹתָו proponunt vel „עֲלֵיוֹתָיו“ = conclavia sua superiora“ (Driver, Hartung, Hitzig, Keil, Maurer, Valetton) vel „עֲלֵיתָו“ = conclave suum superius“ (Ehrlich, Marti, Oort, Orelli, Riessler, Sellin, Wellhausen). Nos cum Hoonacker-o, Knabenbauer – Hagen-o et Rosenmüller-o retinemus M מַעְלוֹתָו (Q מַעְלוֹתָיו), quod hîc gradus, per quos ascenditur ad solium summi regis Jahve, significat; egregie enim scribit Rosenmüller in

sua interpretatione: „pro solio suo regali . Hebraei orbis caelestes intellegunt, qui sint veluti gradus unus super alterum Malumus מַעְלֵי־טַבּ usitata graduum significatione retinere, quae imaginem infert dignam et elegantem, qua caeli sistuntur gradus, quibus ad summi regis solium ascenditur“.

V. 6b: Vox מַעְלֵי־טַבּ potest ibi ex contextu significare solummodo *fornicem* (čsl. klenba, gall. vouîte, ital. volta, angl. vault, germ. Gewölbe), nempe fornicem coelestem. Sic vertunt hanc vocem ibi plerique recentiores (Condamin, Hitzig, Hoonacker, Keil, Marti, Orelli, Rosenmüller, Sellin, Trochon, Touzard etc.). Imago mundi, quae obversatur ibi menti prophetae, est eadem ac in Gen 16. 20, Ps 104³. – G (τὴν ἐπαγγελίαν) et S videntur vocem מַעְלֵי־טַבּ derivare a radice טַבּ. V vertit מַעְלֵי־טַבּ minus clare *fasciculum*.

Nonnulli habent vv. 5 et 6 integros pro posteriore additamento ex his rationibus: a) vv. 5 et 6 interrumpunt suo argumento ideologicum contextum inter vv. 4 et 7; b) doxologicus character vv. 5 et 6 est alienus a stylo prophetae Amos; c) vv. 5cde utuntur iisdem fere expressionibus ac vv. Am 8^{8bcd}, vv. 6cde iisdem prorsus expressionibus ac vv. Am 5^{8def} et v. 6e est similis versui Am 4^{13e}. Sane fuit rationes! Nam a) vv. 5 et 6 non solum non interrumpunt suo argumento ideologicum contextum inter vv. 4 et 7, sed econtra optime quadrant cum in antecedentem tum in subsequentem ideologicum contextum, prouti patet ex supra dictis et adhuc patebit ex infra dicendis; b) doxologicus character, quem prae se ferunt vv. 5 et 6, non est alienus a stylo prophetae Amos, cum eundem doxologicum characterem prae se ferant vv. Am 5^{8. 9} et 4¹³; c) ex eo, quod vv. 5cde utuntur iisdem fere expressionibus ac vv. Am 8^{8bcd} et in vv. 6cde occurrunt eadem prorsus expressiones ac in vv. Am 5^{8def} et v. 6e est similis versui Am 4^{13e}, hoc unum concludendum est prophetam Amos in variis fragmentis sui libri et suarum orationum usum esse iisdem vel similibus expressionibus, quod certe poetae – prophetae licet.

7-8. Vv. 7 et 8 suo argumento *artissime cohaerent* et cum immediate praecedentibus vv. 5 – 6 et cum vv. 1 – 4. Quod factum cum emphasi efferimus contra nonnullos recentiores. Coram Adonai Jahve, qui perdet omnes peccatores regni Israel (conf. vv. 1 – 4), qui est absolutus Dominus terrae, coeli et corporum coelestium (conf. vv. 5 – 6), coram hoc omnipotenti Adonai Jahve sunt (sic legimus in vv. 7 – 8) peccantes habitatores regni Israel in eodem pretio ac Cušitae, in eodem pretio ac Philisthaei et Aramaei; nam sicuti ascendere fecit Adonai Jahve Israelitas de Aegypto, simili modo ascendere fecit Philisthaeos de Caphtor et Aramaeos de Qîr; ne propterea glorien-

tur peccantes habitatores regni Israel speciali electione Israel!; nam Adonai Jahve, cuius oculis non latent peccata regni Israel, perdet omnes peccantes habitatores regni Israel; non perdet – non conteret autem Adonai domum Jacob, i. e. bonos habitatores regni Israel: (V. 7) *Nonne sicuti filii Cušitarum estis mihi vos, filii Israel? dicit Jahve; nonne ascendere feci Israel de terra Aegypti, Philisthaeos de Caphtor et Aramaeos de Qîr?* (V. 8) *Ecce, oculi Adonai Jahve contra regnum peccans, conteram illud de superficie terrae, verumtamen certe non conteram domum Jacob, dicit Jahve.*

V. 7a: „בְּנֵי כְּשִׁיִם – filii Cušitarum“, V vertit „filii Aethiopum“; opponuntur ibi filiis Israel, i. e. habitatoribus regni Israel, partim quia erant populus longe distans (conf. Gen 10₆), partim quia erant contemptus populus mancipiorum et colore nigro insignitus (conf. Jer 13₂₃).

V. 7d: Philisthaei dicuntur ascendisse de „כַּפְתּוֹר – Caphtor“. G et V loco „Caphtor“ ponunt expressionem „Cappadocia“. Secundum Dtn 2₂₃ de terra Caphtor egressi Caphtorim expulerunt Hevaeos, primigenios incolas Philisthaeae; in Jer 47₄ Philisthaei post cladem superstites vocantur reliquiae insulae Caphtor (אִי כַּפְתּוֹר = litorale Caphtor). Ubi quaerendum est territorium Caphtor? Alii intelligunt sub Caphtor insulam Cyprum, alii oram maritimam Phoeniciae, appellatam aetate quadam remotissima Kapht, alii litus Aegypti septemtrionale, appellatum Kaft-ur, i. e. Phoeniciam magnam, quod litus Aegypti septemtrionale erat colonia Phoeniciae (conf. G. Ebers, Ägypten und die Bücher Mose's, 1868, pag. 127 – 252). Multi recentiores (Calmet, Ewald, Fillion, Fischer, Harper, Hartung, Hoonacker, Keil, Leimbach, Marti, Nowack, Orelli, Sellin, Touzard), quos et nos sequimur, vident in Caphtor insulam Cretam. – Secundum Gen 10₁₄, 1 Par 1₁₂ Caphtorim sunt Chamitae a Mesraim descendentes. – Aramaei – Syri dicuntur ascendisse de „קִיר – Qîr“. Loco Qîr legunt V et Σ expressionem „Cyrene“, G vertunt hebr. מְקַיִר „ἐκ βόθρου – de fovea“, Θ „ἐκ τοίχου – de pariete“. Ubi quaerendum est territorium Qîr? Lege nostras adnotationes ad Am 1_{5a}, ubi etiam occurrit mentio loci Qîr.

V. 8c: Phrasin „אָפֶם כִּי לֹא הִשְׁמִיד אֶשְׁמִיד“ vertimus „verumtamen certe non conteram“. Sub בֵּית יַעֲקֹב sunt ibi ex ideologico contextu intelligendi illi pauci et Jahve fideles habitatores regni Israel, qui gaudentes promissis de foedere aeterno, dato populo Israel, eximentur ab universali ventura ruina.

V. 8d: Nonnulli transponunt verba נְאֻם־יְהוָה post expressionem v. 8b הִיאֲדָמָה; nobis haec transpositio non placet, cum v. 8d aequè post v. 8c suum aptissimum locum habeat.

Multi recentiores fragmentum vv. 8 – 15 pro posteriore additamento non profecto e manu Amos habent e sequentibus rationibus: a) Dum in vv. 9₁₋₇ et aliis locis sui libri propheta loquitur de universali interitu regni Israel eiusque habitatorum, fit in vv. 8 et 10 distinctio inter peccantes habitatores et bonos habitatores regni Israel; peccatores peribunt, boni non peribunt; b) immo in vv. 9₁₁₋₁₅ fit sermo de restauratione tabernaculi David et de nova futura insigni et gloriosa periodo populi Israel [Sic dicit Wellhausen negans Amosanam originem vv. 8 – 15: „Hat Amos sich selbst hier völlig vergessen?“ (l. c. p. 95) „Rosen und Lavendel statt Blut und Eisen“. (l. c. p. 96)]. Nos non possumus assentiri his nimis quaesitis rationibus nonnullorum recentiorum, nam a) Amos loquitur quidem in 9₁₋₇ et aliis locis sui libri de interitu regni Israel, sed verus sensus eius sermonum est is, ut intereat quidem regnum Israel et intereant peccantes habitatores regni; non interibunt autem secundum vv. 9₈₋₁₀ boni et Jahve fideles habitatores regni, qui varias calamitates et iacturas perpessi reservabuntur ut semen novae futurae gloriosae periodi; b) restauratio tabernaculi David et nova futura insignis gloriosaque periodus populi Israel, de quibus loquitur Amos in 9₁₁₋₁₅, erunt Jahve adiuvante opus simulque praemium bonorum habitatorum regni Israel, gaudentium promissis de foedere aeterno, dato populo Israel (Lege ceterum nostras adnotationes ad Am 9₁₁₋₁₅!).

9-10. Eandem sententiam, quam proposuit in vv. 7 – 8, proponit aliis verbis propheta in vv. 9 – 10. In vv. 7 et 8 dixit propheta: Regnum Israel, cuius peccantes cives sunt coram Jahve in eodem pretio ac Cušitae, Philisthaei et Aramaei, conteretur, ita tamen, ut pauci boni et Jahve fideles cives huius regni post perpeccionem variarum calamitatum et iacturarum reserventur ut semen novae futurae gloriosae periodi. In vv. 9 et 10 enuntiat propheta: Jahve concutiet = disperdet in omnibus gentibus domum Israel, i. e. omnes (peccantes et bonos) habitatores regni Israel, concutiet eos, sicuti concutitur in cribro et non cadit super terram lapillus; in hac appropinquante concussione = dispersione morientur gladio = peribunt omnes peccantes habitatores regni Israel, qui, animati falsâ fiduciâ, nunc effrenate gloriantur: Nihil mali nobis evenire potest. [Non peribunt ergo, quamquam multas calamitates et iacturas in dispersione perpetientur, boni cives regni Israel.] (V. 9) *Ecce enim, ego mandabo et concutiam in omnibus gentibus domum Israel, sicuti concutitur in cribro et non cadit super terram lapillus.* (V. 10) *Gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt: Non appropinquabit occurretque nobis malum.*

V. 9b: Sine ratione eliminant nonnulli verba „בְּכָל־הַגּוֹיִם – in omnibus gentibus“, quae verba reddunt sensum nostri v. clariorem. בֵּית יִשְׂרָאֵל potest e contextu ibi significare solummodo habitatores regni Israel.

Vv. 9cd: Minus accurata et sensum obscurans est versio V: „sicut concutitur triticum in cribro, et non cadet lapillus super terram“. Neque textus hebraicus neque G neque S loquuntur in nostris vv. de „triticum“. Nonnulli recentiores (e. gr. Marti) vertunt in v. 9d occurrentem expressionem צָרוֹר per „granum (Marti: gutes Korn)“. Immerito. Voci צָרוֹר non inest enim significatio grani, potest autem haec vox significare *lapillum* (conf. 2 Sam 17¹³). Et significatio *lapilli* optime respondet ex antecedenti contextu voci צָרוֹר in vv. 9cd. Est enim in vv. 9ab sermo de magna concussione – dispersione habitatorum regni Israel (peccantium et bonorum) in omnibus gentibus. Ut magnitudinem et vim huius concussionis – dispersionis eo clarius ante oculos ponat, utitur propheta in vv. 9cd comparatione et imagine cribri, in quod ii, qui frumentum purgant, mittunt lapillos, quorum lapillorum destinationem Pseudo – Rufinus ita describit: „quod autem lapillos ait inter frumenta residere, ad consuetudinem videtur respexisse purgantium, qui plerumque ad hoc in cribrum mittunt lapillos, ut vim concussui addant marginibus illisi et nihil de quisquiliis remanere patiantur“.

V. 10c: Loco M „לֹא־תִגִּישׁ וְתִקְדִּים בְּעֵינָיו“ proponunt nonnulli (Oort, Marti etc.) lectionem „לֹא תִגֵּשׁ וְתִקְדִּים עֵינָיו“; forsitan, sed, cum etiam lectio M praebeat bonum sensum, retinemus nos traditam lectionem M. Sine ulla sufficienti ratione volunt nonnulli inserere in finem v. 10 phrasin: נְאֻם יְהוָה. Tales nimia et vana fiducia imbuti et ab Amos in v. 10c (conf. etiam Am 5¹⁸) commemorati peccatores, qui nullam venturam poenam Jahve timebant, erant etiam aliis temporibus; conf. Is 5¹⁹, Jer 23¹⁷, Mal 2¹⁷.

Certe praebent nobis vv. 9 et 10 insignem locum, quo edocemur de scopo destructionis regni Israel necnon de scopo hanc destructionem subsequentis dispersionis – captivitatis; hic scopus erat: perditio peccantium habitatorum regni Israel et probatio salvatioque bonorum habitatorum regni Israel.

Nonnulli, qui affirmant in v. Am 9₁ agi de destructione templi hierosolymitani, asserunt in vv. Am 9₁₋₁₀ esse sermonem de interitu et dispersione totius populi Israel, i. e. utriusque regni (regni Israel et regni Juda). Nequaquam! Quod patet ex hucusque dictis, quae suadent prophetam in vv. Am 9₁₋₁₀ prae oculis habuisse solummodo regnum Israel.

*

Suum librum propheticum concludit Amos vv. 11 – 15. Hi vv. constituunt quartam – ultimam partem libri Amos; in iis perpulchre et modo solemniter delineat propheta insignem et gloriosam restorationem secuturam aliquando post interitum regni Israel et dispersionem eius habitatorum. Suo argumento cohaerent vv. 11 – 15 arctissime cum praecedentibus vv. 1 – 10. Vv. 1 – 10 describebant futuram ruinam regni Israel subsequentemque dispersionem habitatorum regni Israel, in qua dispersione peribunt quidem peccatores, sed boni probabuntur et servabuntur uti semen futurae novae et melioris periodi. Et vv. 11 – 15 depingunt nobis hanc futuram novam et meliorem periodum. – Contra nonnullos recentiores, qui fragmentum vv. 11 – 15 pro posteriore additamento habent, cum veteres prophetae israelitici alieni fuerint a promittendâ peccanti populo futurâ meliore conditione, affirmamus nos vv. Am 9¹¹⁻¹⁵ prolatos esse ab Amos. Solemne enim erat veteribus prophetis israeliticis vaticiniis de excidio regni et interitu peccantium habitatorum adiungere vaticinia pertractantia futuram salutem, sanctitatem et gloriam insignem restorationem. Bene noverant hi veteres prophetae israelitici foedera Jahve cum Abraham et patriarchis inita necnon promissa divina his foederibus adnexa, foedera et promissa in foedere sinaítico confirmata et postmodum electae domui David aliis editis vaticiniis illustrata (conf. 2 Sam 7^{14ss.}), quae divina foedera et promissa eventu et successu carere nullo pacto poterant. Propterea vaticiniis de excidio regni et interitu peccantium habitatorum adiungunt prophetae Hoſea et Joel vaticinia de futura gloriosa restoratione (sic Hoſea in 2¹⁶⁻²⁵. 1-3, 3⁵, 5¹⁵⁻⁶³, 11⁸⁻¹¹, 14²⁻⁹; Joel 3¹⁻⁵, 4¹⁷⁻²¹; lege nostras adnotationes ad hos locos); similiter et necessario post vaticinia de excidio regni Israel et interitu peccantium habitatorum annuntiat Amos in vv. 9¹¹⁻¹⁵ futuram gloriosam restorationem. Ceterum stylus et ideologica indoles vv. 11 – 15 ferunt prae se characterem indubie Amosanum.

11-12. Quando advenerit opportunum tempus restituendi destructi regni, tunc Jahve eriget et modo glorioso aedificabit destructum regnum Israel: hoc reaedificatum regnum erit sub sceptro regiae familiae David, cuius regiae familiae David post mortem Salomonis per divisionem uniti regni collapsa potestas et gloria in hoc reaedificato regno novo splendore illucescet; restitutum hoc regnum possidebit ambitum dierum pristinorum, i. e. ambitum temporis Davidis et Salomonis, comprehendet aequè ac tempore Davidis et Salomonis praeter territorium regni Israel et regni Juda etiam Edomitas (conf. 2 Sam 8¹⁴, 1 Reg 11¹⁶) necnon omnes gentes, super quas invocatum erit nomen Jahve: (V 11) *Die illo restituam collapsum tabernaculum David, occlu-*

dam scissuras murorum eius, erigam ruinas eius, aedificabo illud sicut diebus pristinis. (V. 12) Idcirco possidebunt reliquias Edom et omnes gentes, super quas invocatum erit nomen meum, dicit Jahve faciens haec.

V. 11a: Expressio „סֵפֶת דָּוִד הַנִּפְלְאָת, – collapsum tabernaculum David“ denotat ibi collapsam petestatem – gloriam regiae familiae David, perfectam per divisionem regni uniti post mortem Salomonis.

V. 11b: Loco corrupti M „פְּרִצְיָהוּ וַהֲרִסְתִּי“ est cum G legendum „פְּרִצְיָהוּ וַהֲרִסְתִּי“.

V. 11d: G tradunt nostrum v. 11d sic: *καὶ ἀνοικοδομήσω αὐτήν* (scilicet *τὴν σκητὴν Δαυὶδ* = tabernaculum David) *καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος*.

V. 12ab: Expressio לְמַעַן habet ibi significationem: idcirco, propterea. Cum futurum reaedificatum et novo splendore illucescens regnum habiturum sit ambitum uniti regni temporis Davidis et Salomonis, tunc utique comprehendet sinu suo etiam Edomitas, qui pertinebant olim ad unitum regnum Davidis et Salomonis; futurum reaedificatum regnum comprehendet utique solummodo „אַת־שְׂאֵרֵי אֶדוֹם, – reliquias Edom“, quia secundum Am 111–12 etiam Edomitae iudicio et castigatione Jahve vexati et imminuti sunt. Deinde pertinebunt ad hoc regnum omnes gentes, super quas invocatum erit nomen Jahve, i. e. omnes illae gentes, quae Jahven colent et Jahve subditae obsequentesque erunt; has gentes suo imperio continebit futurum reaedificatum regnum similiter, ac regnum Davidicum et Salomonicum exteris quoque gentes suo sceptro olim subiugavit. – Invocari nomen alicuius super alium significat secundum Dtn 28¹⁰, 2 Sam 12²⁸, Is 41, 44⁵ idem ac: ad eum cuius nomen invocatur pertinere, ei esse obsequentem et subditum, eius curae esse commissum eique variis titulis esse obstrictum.

Fuerunt et sunt nonnulli, qui opinantur verba prophetiae vv. 11 et 12 expleta esse sensu literali tempore reditus ex captivitate babylonica et tempore Zorobabel, sensu altiore et mystico demum temporibus Christi in ipsa Ecclesiae fundatione et propagatione; alii vaticinium de reliquiis Edom explicant de tempore Joannis Hyrcani I (a. 135 – 104 a. Chr.), qui Edomitas ditioni suae addidit et circumcisionem ritusque iudaicos admittere coegit; Judaei nostrum locum vv. 11 – 12 intellexerunt de tempore Messiae et attribuunt Messiae propter eius originem ex familia David in humilem conditionem redactâ nomen ex nostris vv. 11 – 12 petendum „בֶּר נְפִלִים, – filius lapsorum“ (vide L. Reinke, *Messianische Weissagungen* III, 194). – Opitulante argumentatione s. Jacobi, qui in Act 15^{16–17} citat nostros vv. 11 – 12 ad probandam gentium vocationem (utique citat s. Jacobus verba vv. 12ab secun-

dum G: „ut requirant ceteri hominum Dominum et omnes gentes, super quas invocatum est nomen meum“, sed haec minus accurata versio G praebet eundem sensum ac textus hebraicus), sunt secundum nostram persuasionem et consentientibus multis exegetis verba prophetiae Amos in vv. 11 – 12 necnon in sequentibus vv. 13 – 15 interpretanda unice de instauratione regni messianici, perfectâ in ipsa Ecclesiae Christi fundatione, propagatione et glorificatione. Idem futurum regnum messianicum, de quo loquuntur praeclara vaticinia Gen 9²⁷, 4⁹⁻¹⁰, Hoš 2¹⁻³, Jo 3¹⁻⁵, Mich 7¹¹, Ps 28, 22²⁸, 72⁸⁻¹² etc., obversatur in vv. Am 9¹¹⁻¹² necnon in vv. Am 9¹³⁻¹⁵ menti divinitus illuminati prophetae Amos.

13 - 15. In vv. 13 – 15 pergit propheta – poeta in sua descriptione futuri glorioso modo restaurati regni: hoc regnum gaudebit fertilitate laetissima et abundantissima, fruetur securitate maxima et pace perpetua: (V. 13) *Ecce, venient dies, dicit Jahve, et consequetur arator messorum, calcator uvarum mittentem semen, montes stillabunt mustum et omnes colles liquefient.* (V. 14) *Et convertam sortem populi mei Israel, aedificabunt civitates devastatas et inhabitabunt, plantabunt vineas et bibent vinum earum, exstruent hortos et edent fructum eorum.* (V. 15) *Et plantabo eos super terram eorum et non evellentur amplius de terra sua, quam dedi eis, dicit Jahve Deus tuus.* – Si tanta bona temporalia vates in vv. 13 – 15 futuro restaurato regno promittit, tunc certe ex opinione et persuasione vatis hoc regnum sanctitate interna pollebit; nam ex indole veteris legis et ex promissione a Jahve in vetere lege data adest inter fidelem Dei cultum legumque observantiam et frugum terrae bonorumque temporalium abundantiam semper talis nexus, ut ex frugum terrae bonorumque temporalium abundantia concludere liceat ad populi mores sanctos fidelemque Dei cultum (lege et confer e. gr. Lev 26^{3, 5}, Dtn cc. 28 et 29).

V. 13: Ut cum emphasi efferat dominantem in futuro restaurato regno messium ubertatem et terrae fertilitatem, loquitur propheta modo hyperbolico; confer etiam Lev 26⁵, Jo 4¹⁸.

V. 13c: Loco M **הַחֹרֵשׁ** est cum G legendum **הַחֹרֵשׁ**.

V. 13f: „et omnes colles liquefient“, i. e. fluent musto, melle, lacte. In V legimus „omnes colles culti erunt“, similiter in G (*σύμφυτοι ἔσονται*).

V. 14: Necessariae sequelae in futuro restaurato regno regnantis perpetuae pacis et maximae securitatis erunt aedificatio destructarum civitatum, plantatio et extractio vinearum hortorumque necnon quietus usus frugum vinearum hortorumque (confer similem promissionem in Is 65²¹).

V. 14a: Vox שְׁבוּת, quam non recte vertunt V per „captivitatem“ et G per „αἰχμαλωσίαν“, designat ibi „sortem – conditionem – (germ.) Schicksalswendung“ et est derivanda a verbo שׁוּב (vertere) [vide Gesenius – Buhl, Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch¹⁶, p. 801]. Non loquitur ergo ibi vates *expresse* de captivitate [nonnulli recentiores immerito deducunt ex hac in v. 14a falso praetenta (quia non *expresse* commemorata) captivitate non Amosanam et posterius postexsilicum additamentum prodentem originem fragmenti Am 9¹¹⁻¹⁵], quamvis destructionem regni Israel subsequens captivitas etiam aliquam „sortem – שְׁבוּת“ populi Israel revera constituat. – „Sortem – conditionem“ denotat vox שְׁבוּת etiam in Jo 4^{1b}.

V. 15: Futurum restauratum regnum erit indefectibile, propterea non evellatur populus Israel amplius de terra, quam dedit ei Jahve Deus eius.

V. 15b: V vertit minus accurate: „et non evellam eos ultra de terra sua“; eandem lectionem ac M habent G: „καὶ οὐ μὴ ἐκσπασθῶσιν οὐκέτι ἀπὸ τῆς γῆς αὐτῶν“.

V. 15d: M „יְהוָה אֱלֹהֵינוּ“ vertunt G „κύριος ὁ θεὸς παντοκράτωρ“.

Similes promissiones ac in Am 9¹⁵ habes in Is 60²¹, Jo 4²⁰, Jer 32⁴¹, Ez 34²⁸.

Solemni et ingeniosa promissione futuri restaurati regni concludit propheta – poeta Amos suum librum.

*

Vv. 9¹³⁻¹⁵ utitur Ecclesia tamquam lectione in feria 6 Quattuor Temporum Septembris.

LIBER ABDIAS

PROLEGOMENA – TEXTUS – ADNOTATIONES

PROLEGOMENA

I. DE PERSONA PROPHETAE ABDIAE ET DE TEMPORE QUO VATICINATUS EST ABDIAS

Titulus – inscriptio nostri libelli: $\eta\zeta\eta\text{ן עבדִיָה}$ (M) – visio Abdiae (V) – $\delta\rho\alpha\sigma\iota\varsigma$ 'Οβδιού (G, var. 'Αβδειού, 'Αβδιού) indicat nobis nomen prophetae, cuius oraculum libellus noster continet. Propheta vocatur עבדִיָה – 'Obadjâ; punctatio nominis hebraica et syriaca explicatur: cultor (עבֹד) Jahve; formis nominis „Abdiae et 'Αβδιού ('Αβδειού)“ respondet interpretatio: servus (עבֹד) Jahve. Nomine עבדִיָה vel עבֹדִיָהוּ insigniuntur in A. T. praeter nostrum prophetam adhuc complures aliae personae: sic portant nomen עבדִיָה personae adductae in Es 89, Neh 10₆, 12₂₅, 1 Par 3₂₁, 7₃, 8₃₈, 9₄₄, 12₉, 17₇; nomine עבֹדִיָהוּ appellantur autem personae adductae in 1 Reg 18₃₋₇, 16, 1 Par 27₁₉, 2 Par 34₁₃. – Ceterum legimus nomen 'Obadjâ conservatum in vetere hebraico sigillo proveniente ex tempore anteexsilico.

Prater nomen nihil aliud de persona et de tempore muneris nostri prophetae ex libello ipso compertum habemus. Fere innumerae sunt coniecturae veterum et recentiorum de tempore muneris nostri prophetae. Inter veteres nonnulli (s. Ephraem Syrus, Barhebraeus) putant nostrum Abdiam fuisse ex terra Sichem; alii sat multi autumant nostrum prophetam fuisse illum Abdiam, qui tempore regis Israel Achab centum prophetas absconderit et paverit (1 Reg 18_{3ss.}); alii (Barhebraeus, Mariana) vident in nostro Abdia illum principem quinquagenarium regis Israel Ochoziae, de quo sermo fit in 2 Reg 1₁₃₋₁₆; iterum alii (s. Cyrillus Alexandrinus, s. Ephraem Syrus, s. Hieronymus) asserunt Abdiam fuisse aequalem prophetarum Hošëae, Amos, Joelis. – Non minor est discrepantia opinionum de tempore muneris prophetici Abdiae apud recentiores. Nonnulli (Bruston, Kaulen-Hoberg, Keil, Kleinert, Landquist, Orelli, Theis, Vigouroux) vident in Abdia prophetam omnium antiquissimum et adnumerant eum tempori regis Juda Joram (ci. 849 – 842); alii (Caspari, Cornely, Knabenbauer-Hagen, Peters, Schegg) ponunt tempus muneris prophetici Abdiae in tempus regum Juda Amasiae eiusque filii Oziae (Azariae) [c. 797 – 737]; alii (Huetius, Kueper, Vitringa) tempori regis Juda Achaz (ci. 736 – 721), alii plurimi (Bleek-Wellhausen, Ewald, Halévy, Maurer, Reuter, Riessler, Rosenmüller, de Wette-Schrader) aetati prophetae Jeremiae (ci. 610 – 585), alii pauci tempori prophetarum Aggaei et Zachariae (circa a. 520, sic Kuenen et Reuss; Göttberger tem-

pori exsilico vel postexsilico) vel tempori Ptolemaeorum (post a. 323, sic Hitzig-Steiner) nostrum prophetam adiudicant. Multi recentiores (Bewer, Briggs, Cornill, Driver, Duhm, Ewald, Graf, Kuenen, Marti, Nowack, Reuss, Sellin, G. A. Smith, Strack, Wellhausen, Wildeboer etc. etc.) discernunt insuper, innixi sic dictâ crisi litterariâ, in nostro libello fragmenta (partes) antiquiora-priora et fragmenta (partes) recentiora-posteriora: fragmenta antiquiora-priora quaerenda sunt praeprimis in vv. 1 – 14, 15bc, fragmenta recentiora-posteriora in vv. 15a, 16 – 21.

Nos perpensis sollerter omnibus internis externisque argumentis et indi-
ciis libelli hanc de tempore muneris prophetici Abdiae necnon de persona
Abdiae proferimus sententiam: *Abdias fuit propheta anteexsilicus, tempus
eius muneris prophetici cadit post annum 784, aliquo in annos regum Juda
Amasiae (ci. 797 – 769) et Oziae (ci. 769 – 737), in illam periodum regni
Amasiae et Oziae, quâ hi duo reges Juda sibi Edomitas subiugaverunt; Ab-
dias fuit aequalis magni prophetae Amos.* – Rationes huius nostrae asser-
tionis adducimus autem sequentes:

1. Clades urbis Jerusalem et populi Juda, de qua loquitur noster propheta
in vv. 11 – 14, 16a, 20c, non est clades illa, quam inflixerunt urbi Jerusalem
et regno Juda Chaldaei anno 587, quando destruxerunt funditus urbem Je-
rusalem ipsumque templum Jahve et habitatores urbis Jerusalem regnique
Juda cum rege Sedecia in captivitatem babyloniam abduxerunt. Nam pro-
pheta, describens in vv. 11 – 14, 16a, 20c cladem urbis Jerusalem et populi
Juda, utitur expressionibus prorsus *generalibus*, loquitur de die calamitatis,
infortunii et angustiae, de die interitus filiorum Juda, de abductione capti-
vorum Juda, de spoliatione opum per externos, de introitu alienigenarum
in urbem. Depingit ergo propheta in vv. 11 – 14, 16a, 20c tantummodo ali-
quam urbis Jerusalem *expugnationem* et *exspoliationem*, in vv. 11 – 14, 16a,
20c adhibitae prorsus *generales* expressiones sunt tales, ut non permittant
interpretationem de totali eversione destructioneque urbis Jerusalem et
templi Jahve, prouti hoc factum est in clade inflictâ urbi Jerusalem per Chal-
daeos anno 587. Prophetæ (Jeremias, Ezechiel) describentes totalem ever-
sionem urbis Jerusalem et templi Jahve factam per Chaldaeos anno 587 usi
sunt coloribus teterrimis et verbis profundissimum dolorem spirantibus ad
depingendum summum fastigium calamitatis inflictæ a. 587 per Chaldaeos,
usi sunt coloribus et verbis toto coelo alienis a tantummodo generalibus
expressionibus vv. Ab 11 – 14, 16a, 20c. Liquet ergo in vv. Ab 11 – 14, 16a,
20c non agi de clade inflictâ urbi Jerusalem per Chaldaeos a. 587. – Quae-

ritur nunc, quae clades urbis Jerusalem et populi Juda in vv. Ab 11 – 14, 16a, 20c commemoretur. – *Primum* commemoratur in vv. Ab 11 – 14, 16a, 20c illa clades urbis Jerusalem et populi Juda, quam regnante Joram (ci. 850 – 843) secundum 2 Par 21¹⁶⁻¹⁷ intulerunt urbi Jerusalem Philisthaei et Arabes. In 2 Par 21¹⁶⁻¹⁷ sic enim legimus: „Suscitavit ergo Jahve contra Joram spiritum Philisthaeorum et Arabum, – – – et ascenderunt in terram Juda et vastaverunt eam diripueruntque cunctam substantiam, quae inventa est in domo regis, insuper et filios eius et uxores, nec remansit ei filius nisi Joachaz, qui minimus natu erat“. Loquuntur ergo vv. 2 Par 21¹⁶⁻¹⁷ tantummodo de expugnatione et exspoliatione urbis Jerusalem per Philisthaeos et Arabes, non de totali eversione et destructione urbis Jerusalem templique Jahve; similiter tantummodo ad expugnationem et exspoliationem urbis Jerusalem alludunt vv. Ab 11 – 14, 16a, 20c. Victoribus Arabibus et Philisthaeis in expugnatione et exspoliatione urbis Jerusalem sese tunc adiunxisse etiam Edomitas facile conicimus ex relatione 2 Reg 8²⁰⁻²², ubi audimus Edomitas regnante Joram iugum judaicum excussisse. Certe cum Arabibus contra urbem Jerusalem proficiscentibus rem communem tunc libenter fecerunt Edomitae, infensi hostes regni Juda. – *Deinde* commemoratur in vv. Ab 11 – 14, 16a, 20c illa clades urbis Jerusalem et populi Juda, de qua nobis narrant 2 Reg 14^{13s.} et 2 Par 25^{23s.}; haec clades perpetrata est regnante rege Juda Amasia (ci. 797 – 769) a rege Israel Joas (ci. 799 – 784); urbs Jerusalem tunc a rege Israel Joas expugnata et exspoliata, non autem totaliter eversa est. 2 Reg 14^{13s.} et 2 Par 25^{23s.} adducunt quidem tantummodo Israelitas expugnantes et exspoliantes urbem Jerusalem, tacent de Edomitis. Sed Edomitas, infensissimos hostes regni Juda, fuisse etiam aliquo modo participes huius bellicae expeditionis regis Israel Joas contra regnum Juda verosimillime concipitur ex agendi ratione regis Juda Amasiae, qui restituta pace et facta reconciliatione cum fraterno regno Israel incepit regno Juda subicere infensos Edomitas, quos deinde Ozias, filius Amasiae, plane regno Juda subiugavit (lege et confer 2 Reg 14⁷, 2 Par 25^{11, 262}). Certe restitutâ pace et factâ reconciliatione cum fraterno regno Israel susceperunt Amasias et eius filius Ozias hanc bellicam expeditionem contra Edom propterea, ut ulciscerentur et punirent antecedentem adiuvantem participationem Edomitarum in expugnanda et exspolianda urbe Jerusalem per Israelitas. – Si ergo clades urbis Jerusalem et populi Juda descripta in vv. Ab 11 – 14, 16a, 20c, – quam cladem exprobrat propheta Edomitis –, est ex dictis ex una parte clades inflicta urbi Jerusalem regnante Joram (ci. 850 – 843), ex altera parte clades

inflicta urbi Jerusalem imperantibus rege Juda Amasia (ci. 797 – 769) et rege Israel Joas (ci. 799 – 784), tunc evadit verosimillima nostra sententia, quae tenet tempus muneris prophetici Abdiae cadere post annum 784, aliquo in annos, quibus Amasias et eius filius Ozias sibi Edomitas subiugaverint, et prophetam Abdiam fuisse propterea aequalem magni prophetae Amos.

2. Abdiam fuisse prophetam anteexsilicum et aequalem magni prophetae Amos confirmat saltem indirecte ipsa collocatio libri Abdiae in serie prophetarum minorum. Hoc testimonium traditionis antiquissimae de tempore vitae et muneris prophetici Abdiae repositum in serie prophetarum minorum certe non est spernendum, semper enim valent et valebunt de hoc testimonio antiquissimae traditionis „cum grano salis“ verba scti Hieronymi: „in quibus tempus non praefertur in titulo, sub illis eos regibus prophetasse, sub quibus et hi qui ante eos habent titulum prophetaverunt“ (MPL 28, 1016; 25, 950). Licet haec verba scti Hieronymi non sint nimis premenda et licet testimonium antiquissimae traditionis de tempore muneris prophetici Abdiae, prouti hoc testimonium resplendet ex collocatione libelli Abdiae in serie prophetarum minorum, sit duplex [*a*) canon hebraicus ponit Abdiam in serie prophetarum minorum loco quarto (Hošea – Joel – Amos – Abdias), *b*) G habent Abdiam loco quinto (Hošea – Amos – Michaeas – Joel – Abdias)]; tamen uterque canon (hebraicus et G) collocat Abdiam *in serie prophetarum anteexsilicorum*, dum canon hebraicus, ponens Abdiam loco quarto *immediate post prophetam Amos*, indirecte insinuare videtur Abdiam fuisse aequalem prophetae Amos.

3. Stylus, quo exaratus est libellus Abdiae, est idem stylus exstaticus, nervosus et rescissus, quo usi sunt veteres anteexsilici prophetae Hošea, Amos, Joel; propheta Abdias utitur nonnumquam iisdem similibusque ideis et iisdem similibusque phrasibus – dictionibus, quas in ore habebant veteres anteexsilici prophetae Hošea, Amos, Joel (lege et confer in „Prolegomenis“ nostrorum „Commentariorum“ [Liber prophetae Hošee, Olomucii 1929; Liber prophetae Joelis, Olomucii 1932; Libri prophetarum Amos et Abdiae, Olomuci 1933] articulos pertractantes stylum, ideologiam et phraseologiam librorum prophetarum Hošee, Joelis, Amos). Idem similisve stylus, eadem similisve ideologia et phraseologia veterum anteexsilicorum prophetarum Hošee, Joelis, Amos et Abdiae categorice exposcunt hanc conclusionem: Prophetae Hošea, Joel, Amos et Abdias pertinent ad eandem anteexsilicam periodum propheticam cadentem in saeculum VIII^{um} et VII^{um} a. Chr.

Perpensis et ad invicem comparatis omnibus sub 1. 2. 3. adductis rationibus pleno iure dicere possumus: *Abdias fuit propheta anteexsilicus, tempus eius muneris prophetici cadit post annum 784, aliquo in annos regum Juda Amasiae et Oziae, in illam periodum regni Amasiae et Oziae, quâ hi duo reges Juda sibi Edomitas subiugaverunt; Abdias fuit aequalis magni prophetae Amos.* – Multum arridet nobis sententia, quae videt in illo *hominem Dei* anonymo, quo exhortante secundum 2 Par 25⁷ rex Juda Amasias israeliticos auxiliares, quos conduxerat, remisit, ut Dei auxilium obtineret, ipsum nostrum prophetam Abdiam, qui illâ in occasione Edomitis iniurias regno Juda et urbi Jerusalem iam antea illatas in memoriam revocavit, ut iustam esse eorum poenam demonstraret. – Argumentum nostri libelli reddit etiam verosimilem sententiam Abdiam fuisse civem regni Juda.

*

Si ergo Abdias fuit aequalis prophetae Amos et munus propheticum Abdiae cadit in tempus regum Juda Amasiae et Oziae, tunc soluta est illa multum agitata quaestio, utrum Jeremias in suo vaticinio contra Edom (Jer 49⁷⁻²²) ab Abdia dependeat nec ne. Jeremiae vaticinium contra Edom (49⁷⁻²²) et Abdiae vaticinium contra Edom (vv. 1 – 8) habent nempe nonnulla quoad verba et rem communia: confer Jer 49^{7. 9. 12. 14-16} et Ab vv. 1 – 3. 5. 6. 8. Certe potuit tantummodo Jeremias, propheta *iunior*, mutuari ab Abdia, propheta *antiquiore*, et non viceversa. Quae temporis ratio confirmatur clare sequentibus:

a) Ea, quae quoad verba et rem in vaticiniis contra Edom: Jer 49⁷⁻²² et Ab vv. 1 – 8 utrique prophetae sunt communia, cernuntur apud Abdiam una serie optime inter se contexta, apud Jeremiam autem variis locis dispersa et aliis rebus inspersa.

b) Jeremias generatim ab aliis prophetis multa mutuatur et speciatim in suis vaticiniis contra varias nationes recolit dicta et oracula antiquiorum prophetarum; confer e. gr.: vaticinia contra Philisthaeos Jer 47 et Is 14²⁸⁻³²; vaticinia contra Moab Jer 48 et Is cc. 15 – 16; vaticinia contra Ammon Jer 49 et Am 1¹³⁻¹⁵; vaticinia contra Damascum Jer 49²³ et Am 1³⁻⁵; vaticinia contra Babel Jer cc. 50 – 51 et Is 13 – 14²³.

His omnibus perpensis liquet Jeremiam in suo vaticinio contra Edom 49⁷⁻²² nonnulla ex vaticinio Abdiae contra Edom vv. 1 – 8 in usum suum derivasse.

II. DE COMPOSITIONE ET ARGUMENTO LIBRI

Praeter titulum, quem praebet v. 1a, constat libellus Abdiae ex tribus partibus: 1. vv. 1b – 9; 2. vv. 10 – 14; 3. vv. 15 – 21. – Hae partes sub respectu ideologico ad invicem arcissime cohaerent et praebent argumentum, quod prae se fert accuratam dispositionem necnon pulchram ideologicam gradationem materiae pertractatae. – En breve schema argumenti totius nostri libelli:

1. Vv. 1b – 9: Contra Edomitas superbiâ elatos et arcibus suis naturâ et arte munitissimis nimis confidentes proclamat Jahve per suum nuntium bellum a nationibus inferendum. Durante hoc bello Edom ab hostibus humiliabitur et spoliabitur, omni auxilio suorum sociorum et confoederatorum destituetur, durante hoc bello deficient in Edom sapientia et prudentia, fortissimi Edom percellentur timore et multi viri Edom misere peribunt.

2. Vv. 10 – 14: Describuntur iniuriae ab Edomitis in populum Juda commissae; hae iniuriae constituunt rationem et causam illius in praecedentibus vv. 1 – 9 delineatae venturae punitionis – cladis Edomitarum.

3. Vv. 15 – 21: Prope instat dies Jahve; hoc die Jahve iudicabitur punienturque praeprius Edom, iudicabuntur punienturque hoc die Jahve autem et omnes illae nationes, quae iunctim cum Edom hostiliter se in populum Juda gerebant; attamen populus electus Israel hoc die Jahve salvabitur, territorium populi electi quoquo versus dilatabitur et in monte Sion – in Jerusalem fundabitur aeternum regnum Jahve.

Cum Peters-o, van Hoonacker-o, Halévy-o, Condamin-o, Theis-o subscribimus huic sententiae: Indubia et admirabilis unitas et uniformitas libelli Abdiae cum ex parte materiae tum ex parte formae testantur libellum Abdiae esse indubitanter opusculum unum, integrum, optime dispositum, conscriptum ab Abdia, aequali prophetae Amos, post annum 784, tempore, quo reges Juda Amasia et Ozias sibi Edomitas subiugaverint. Plura invenies in adnotationibus nostris ad singulas partes libri.

III. DE STYLO LIBRI ABDIAE

Idem stylus *exstaticus, nervosus, rescissus* et nihilominus *ingeniosus*, quem deprehendimus in scriptis veterum prophetarum Hošae, Amos et Joelis, occurrit nobis etiam in scripto Abdiae. Proprietates et signa huius styli sunt:

a) Modo alloquitur Abdias ore et auctoritate Jahve populum Edom in 2. persona singul. (conf. vv. 2, 3a, 4, 5, 7abcd, 9a, 10 – 14, 15bc), modo loqui-

tur Abdias de populo Edom in 3. persona singul. (conf. vv. 3bcd, 6, 7e, 8, 9b, 18 – 21).

b) Adsunt solemnes allocutiones, quae prae se ferunt characterem gravem et nonnumquam minacem: confer vv. 1de, 2, 4abc, 5, 6, 10 – 14, 15bc.

c) Invenimus nonnullas constructiones grammaticales minus praecisas et exactas, quae bene iustificantur exstatico, nervoso et rescisso characterem styli; talis minus praecisa et exacta constructio grammaticalis est constructio *κατὰ σύνεσιν*: confer vv. 6a, 17c, 18cd. – Insuper occurrunt constructiones, quae prae se ferunt signum stylisticum veterum prophetarum: sic in v. 3b adest archaistica, in antiquiore poesi usitata forma status constructi cum sic dicta litera compaginis י: שִׁכְנִי; infinitivi vv. 11ab עֲמַדְךָ et שְׁבוֹתֵי habent suam continuationem in verbis finitis vv. 11cd בָּאוּ et יָדוּ.

d) Legimus phrases et dictiones, quae in mentem revocant similes et saepius adhibitas phrases et dictiones librorum veterum prophetarum Hošēae, Amos, Joelis: vv. 4d et 8a נְאֻם־יְהוָה – dicit Jahve, v. 1b פֶּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוָה – sic dicit Adonai Jahve, v. 18f כִּי יְהוָה דִּבֶּר – Jahve enim locutus est.

IV. DE RELATIONE INTER ABDIAM ET NONNULLOS VETERES PROPHETAS

Duae graves et principales ideae religioso – sociales occurrunt nobis in libello Abdiae, quas in simili vel paululum variante forma deprehendimus etiam apud alios veteres prophetas israeliticos.

Primam hanc gravem et principalem ideam religioso-socialem, resultantem ex vv. Ab 17 – 18 collatis cum vv. Ab 19 – 21, circumscribere possumus his verbis: Post factam die Jahve punitionem populi Edom huicque populo iunctarum inimicarum nationum instaurabitur in monte Sion – in Jerusalem in magno splendore novum regnum Jahve et tunc cessabit illa mortuo Salomone enata adeo fatalis divisio infer regnum Juda et regnum Israel. Similem ideam invenimus expressam apud prophetas Hošēam (2²), Joelem (4¹⁶), Isaiam (11¹³⁻¹⁶) et Ezechielem (37¹⁹). – Insuper elucet ex vv. Ab 17 – 18 collatis cum vv. Ab 19 – 21 quidam *israeliticus universalismus religiosus et nationalis*, quem spirant etiam vv. Jo 4^{2cde} et 4^{16de}; hic israeliticus universalismus religiosus at nationalis non vult facere ullam distinctionem religionis et nationis inter populum Israel habitantem in regno Juda et populum Israel habitantem in regno Israel [lege in nostris „Prolegomenis“ ad „Librum propheta Joelis“ pag. 22 et 23 punctum b)].

Secunda gravis et principalis religioso – socialis idea libelli Abdiae invenitur in v. Ab 21, ubi audimus de futuro post praecedentes miserias erigendo novo, splendidissimo et in aeternum duraturo regno Jahve. Haec eadem idea obversabatur autem et menti prophetarum Hošeae (21–3, 35, 145–9), Joelis (417–21), Amos (911–15) [confer etiam Is 2423].

Ergo: Idem divinum et supernaturale munus propheticum, quo functi sunt hi veteres prophetae israelitici, evocavit in mentibus eorum similes ideas religioso – sociales.

V. NONNULLAE OBSERVATIONES OCCURRENTES IN LIBELLO ABDIAE

a) „יִום יְהוָה“ – dies Jahve“ et „יִום הַהוּא“ – dies ille“. – Propheta Amos et Joel locuti sunt in suis vaticiniis de „die Jahve – יִום יְהוָה“ et de „die illo – יִום הַהוּא“. Quid hic uterque dies in vaticiniis Amos et Joelis significet, vide et lege in nostris „Prolegomenis“ ad libros horum duorum prophetarum. – Etiam Abdias commemorat in suo vaticinio cum „diem Jahve – יִום יְהוָה“ tum „diem illum – יִום הַהוּא“. Hic uterque dies habet apud Abdiam multa ex parte significationem similem ac in libris prophetarum Amos et Joelis. Significant autem apud Abdiam „dies Jahve – יִום יְהוָה“, commemoratus in v. 15a, et „dies ille – יִום הַהוּא“, commemoratus in v. 8a, diem, quo ex una parte punientur Edom et aliae iunctim cum Edom hostiliter se in populum Juda gerentes nationes, quo attamen ex altera parte salvabitur iterum in unum coadunatus electus populus regni Juda et regni Israel et territorium iterum in unum coadunati populi electi quoquo-versus dilatabitur et in monte Sion – in Jerusalem fundabitur aeternum regnum Jahve.

b) Nomina divina, quibus utitur propheta Abdias in suo scripto sunt: אֲדֹנָי יְהוָה – Adonai Jahve in v. 1b; יְהוָה – Jahve in vv. 1c, 4d, 8a, 15a, 18f, 21c.

c) Populum Juda – regnum Juda nominat Abdias: יַעֲקֹב – Jacob in v. 10a; בְּנֵי יְהוּדָה – filios Juda in v. 12b; בֵּית יַעֲקֹב – domum Jacob in vv. 17c et 18a.

d) Regno Israel tribuit Abdias denominationem: בֵּית יוֹסֵף – domus Joseph in v. 18b; בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – filii Israel in v. 20c.

e) Populum Edom et territorium Edom designat Abdias nominibus: אֶדֶם – Edom in vv. 1b et 8b; עֵשָׂו – Esau in v. 6a; הַר עֵשָׂו – mons Esau in vv. 8c, 9b, 19a et 21b; בֵּית עֵשָׂו – domus Esau in vv. 18c et 18e.

VI. POETICUM METRUM LIBELLI ABDIAE

Praeter v. Ab 1a, qui versus repraesentat titulum – inscriptionem libri, est liber integer scriptus oratione numeris adstricta, metro poetico. De poetico metro libelli Abdiae valent eadem regulae – normae, quas statuimus pro diiudicanda compositione hebraici versus et hebraicae strophae librorum prophetarum Hošēae, Joelis et Amos [Confer et lege in Prolegomenis nostrorum librorum „Liber prophetae Hošēae“ (Olomucii 1929) pag 25 – 29, „Liber prophetae Joelis“ (Olomucii 1932) pag. 28 – 29, in Prolegomenis „Libri prophetarum Amos et Abdiae“ articulum „Poeticum metrum libri Amos“ (Olomucii 1933) pag. 34.].

Hebraicam copulam „וְ(וֵ)“ saepe omisimus in nostra versione latina iis in casibus, ubi haec copula convenienter spiritui linguae hebraicae adhibita est pleonastice.

*

Illos locos libri Abdiae, quos adhibet Ecclesia in suis libris liturgicis et doctrinalibus, adduximus et enumeravimus semper in nostris adnotationibus spectantibus hos locos.

Vv. 1 – 9: Contra Edomitas superbiâ elatos et arcibus suis naturâ et arte munitissimis nimis confidentes proclamat Jahve per suum nuntium bellum a nationibus inferendum. Durante hoc bello Edom ab hostibus humiliabitur et spoliabitur, omni auxilio suorum sociorum confederatorum destituetur, durante hoc bello deficient in Edom sapientia et prudentia, fortissimi Edom percellentur timore et multi viri Edom misere peribunt.

1. Visio Abdiae.

Sic dicit Adonai Jahve ad Edom:

Annuntiationem audivimus a Jahve,
nuntius ad nationes missus est: „Surgite!“
Surgamus propterea ad bellum!

2. Ecce, parvum reddam te in nationibus,
contemptus eris nimis.

3. Superbia cordis tui seduxit te.

Inhabitat in praeruptis Selae altissimam sedem suam,
dicit in corde suo:
Quis deiciet me in terram?

4. Si te exaltaveris sicut aquila,
si inter sidera posueris nidum tuum,
illinc te deiciam,
dicit Jahve.

5. Si fures introiverint ad te,
si latrones nocturni,
quomodo spoliaberis!
nonne furabuntur sufficientia sibi?
Si vindemiares introiverint ad te,
nonne relinquent nonnullos racemos?

6. Quomodo perquiretur Esau!
pervestigabuntur latibula eius!

7. Usque ad limitem depellent te,
omnes confoederati tui decipient te,
devincent te viri pacis tuae,
commensales tui supponent tibi offendiculum.
Non est prudentia in eo!

8. Nonne die illo, dicit Jahve,
perdam sapientes de Edom
et prudentiam de monte Esau?

9. Extimecsent fortissimi tui, Theman,
nam interfectione exstinguetur vir de monte Esau.

Vv. 10 – 14: Describuntur iniuriae ab Edomitis in populum Juda commissae; hae iniuri
constituunt rationem et causam illius in praecedentibus vv. 1 – 9 delineatae venturae puni-
tionis – cladis Edomitarum.

10. Propter crimen in fratrem tuum Jacob
operiet te ignominia
et exstingueris in sempiternum.

11. Quo die stabas exadversum,
quo die externi opes eius captivas auferebant
et alienigenae in portas eius intrabant
et super Jerusalem sortem mittebant,
tu quoque eras veluti unus ex illis.

12. Non debebas cum delectatione intueri diem fratris tui die
infortunii eius,
non debebas laetari de filiis Juda die interitus eorum,
non debebas aperire insolenter os tuum die angustiae.

13. Non debebas intrare in portam populi mei die calamitatis eius,

non debebas ipse quoque cum delectatione intueri mala
eius die calamitatis eius,
non debebas extendere manum in opes eius die calamitatis
eius.

14. Non debebas stare in bivio ad interimendos profugos eius,
non debebas tradere fugitivos eius die angustiae.

Vv. 15–21: Prope instat dies Jahve; hoc die Jahve iudicabitur punieturque praeprimis Edom, iudicabuntur punienturque autem et omnes illae nationes, quae iunctim cum Edom hostiliter se in populum Juda gerebant; attamen populus electus Israel hoc die Jahve salvabitur, territorium populi electi quoquoersus dilatabitur et in monte Sion fundabitur aeternum regnum Jahve.

15. Prope enim instat dies Jahve omnibus nationibus,
sicuti fecisti, fiet tibi,
retributio tua irrogabitur in caput tuum.

16. Sicuti enim bibistis super montem mihi sacrum,
bibent omnes nationes iugiter,
bibent exsorbebuntque
et erunt velutsi non exstiterint.

17. Verumtamen in monte Sion erit salvatio,
erit sanctuarium
et possidebit domus Jacob possessiones eorum.

18. Et erit domus Jacob ignis
et domus Joseph flamma,
domus vero Esau cordum;
ardebunt in eis et consument eos
et non erit fugitivus domui Esau,
Jahve enim locutus est.

19. Et possidebunt meridionales montana Esau,
incolae planitiei Philisthaeam ;
possidebunt agrum Ephraim agrumque Samariae
et Beniaminitae regionem Gilead.
20. Et deportati ex locis munitis filiorum Israel
loca Canaanitarum usque ad Sariphat,
deportati autem ex Jerusalem, qui in Sepharad sunt,
possidebunt civitates regionis australis.
21. Et ascendent salvati in montem Sion,
ut iudicent montana Esau :
et erit Jahve (Domino) regnum.

ADNOTATIONES

Appropinquans clades Edomitarum perpetranda per bellum a nationibus inferendum: vv. 1 – 9.

1. *Visio Abdiae. Sic dicit Adonai Jahve ad Edom: Annuntiationem audivimus a Jahve, nuntius ad nationes missus est: „Surgite!“ Surgamus propterea ad bellum!*

V. 1 continet tres partes:

1. V. 1a „Visio Abdiae“ repraesentat *titulum – inscriptionem* libri.

2. V. 1b „Sic dicit Adonai Jahve ad Edom“ est *prooemium* quoddam totius libelli. Hoc prooemium effert cum emphasi: omnia, quae in sequentibus vv. 1c – 21 a propheta nostro ad Edom dicta et prolata sunt, nihil aliud sunt ac a Deo menti prophetae supernaturaliter inspirata locutio – revelatio divina.

3. Vv. 1cde „Annuntiationem audivimus a Jahve, nuntius ad nationes missus est: „Surgite!“ Surgamus propterea ad bellum!“ praebent nobis ratione argumenti principalem et praecipuam *ideologicam partem totius libelli*: Propheta supernaturali inspiratione edoctus est de interventu divino („Annuntiationem audivimus a Jahve“), quo nationes per nuntium a Jahve missum excitantur ad bellum Edomitis inferendum („nuntius ad nationes missus est: „Surgite!““); obedientes huic excitationi divinae, sunt nationes paratae ad hoc bellum („Surgamus propterea ad bellum!“). Omnia, quae in sequentibus vv. 2 – 21 dicuntur, sunt nihil aliud ac explicatio, dilucidatio et conclusio huius in vv. 1cde pronuntiatae principalis et praecipuae ideologicae partis totius libelli prophetae Abdiae.

Si nos tali naturali et nullam vim inferente modo vv. 1bcde interpretamur et intelligimus, tunc nobis non arident diversae a variis criticis propositae reconstructiones vv. 1bcde:

a) Phrasis v. 1b „Sic dicit Adonai Jahve“ non est, prouti nonnulli putant, posterius additamentum; haec eadem vel similis phrasis est enim in ore veterum anteexsilicorum prophetarum usitatissima (confer e. gr. An¹ 13a. 6a. 9a. 11a. 13a, 21a. 4a. 6a, 311a. 12a, 53a. 4a. 16a, Jo 35d, 48c etc. etc.) et includit testimonium quoddam propheticae originis. Neque adest ratio, cur v. 1b transponamus post vv. 1cde, ad calcem v. 1 (Theis).

b) Vv. 1cde non sunt transponendi demum post v. 2 (a Lapide, Menochius, Ribeira, Sa) neque sunt prouti posterius additamentum delendi (Sellin), sed sunt prouti primigenia verba prophetae Abdiae suo hodierno loco relinquendi.

V. 1b: Expressio „לאָדוֹם“ est cum V vertenda „ad Edom“; a nonnullis proposita versio „super Edom“ minus quadrat.

V. 1c: Nulla adest stringens ratio mutandi traditi textus M „שְׁמוּעָה, שְׁמַעְנוּ מֵאֵת יְהוָה – annuntiationem audivimus a Jahve. Per pluralem „שְׁמַעְנוּ – audivimus“ propheta noster indicare vult auditores in visione apparentis et nationes ad bellum contra Edom evocantis nuntii fuisse cum ipsum prophetam tum ad bellum evocatas nationes. Non est ergo necesse videre in „שְׁמַעְנוּ“ pluralem quendam maiestaticum neque est necesse interpretari cum veteribus exegetis (cum Aben Ezra, Alberto, s. Ephraemo, Haymone, s. Hieronymo, Ruperto) vocem „שְׁמַעְנוּ“ de aliis prophetis, qui uti e. gr. Amos (Am 111) ex Dei inspiratione cladem Edomitis praenuntiarunt. Si G et parallelus locus Jer 49¹⁴ legunt loco M „שְׁמַעְנוּ“ expressionem „שְׁמַעְתִּי – audivi“ et versio A expressionem „audistis“, tunc spectata nostra explicatione hae lectiones non sunt commodiores, aptiores et primigeniores. Etiam S et T legunt „שְׁמַעְנוּ – audivimus“. Vox „שְׁמוּעָה“ significat ibi annuntiationem – famam – nuntium.

V. 1d: Vox „צִיר“, quam Σ vertit ἀγγελίαν et T minus recte περιούχην, denotat ibi approbantibus versionibus ST „legatum – nuntium“ (conf. Is 182, 579, Jer 49¹⁴, Prov 13¹⁷, 25¹³). Sub „legato – nuntio“ intelligunt nonnulli (a Lapide, Sanctius) ipsum motum a Jahve nationibus impressum, quo nationes corripantur bellico ardore, alii aliquem angelum, quem propheta in supernaturali visione conspexit quasi euntem et nationes ad bellum excitantem. „שְׁלָה“ est forma pu. et non est corrigenda (ad analogiam Jer 49¹⁴) in „שְׁלוּחַ“ vel „מְשֻׁלָּח“. In V occurrit nobis minus accurata versio „et legatum ad gentes misit“.

V. 1e: Loco M „עֲלֵיהָ“ proponunt nonnulli (Duhm, Marti, Nowack, Wellhausen) expressionem „עָלָיו“, cum substantivum „אָדוֹם“, ad quod expressio „עֲלֵיהָ“ spectat, toto libro Abdiae occurrat tamquam substantivum *masculinum*. Attamen expressio „עֲלֵיהָ“ non spectat ad „אָדוֹם“, sed habet ibi significationem „propter hoc = propterea = ergo“ (Legas Gesenius – Kautzsch, Hebräische Grammatik²⁵, § 135, 5, Anm. 2) et est retinenda. (Zorell in suo Parergon [Knabenbauer – Hagen, Commentarius in prophetas minores, 1924, pag. 437] refert expressionem „עֲלֵיהָ“ ad substantivum v. 1c „שְׁמוּעָה – annuntiatio“ et vertit „עֲלֵיהָ: eâ [nempe annuntiatione] freti.) – Immerito putant nonnulli, respicientes Jer 49¹⁴ et non recte intelligentes relationem inter librum Abdiae vv. 1 – 8 et Jer 49⁷⁻²², versu 1e excidisse et propterea inserendam esse expressionem „הִתְקַבְּצוּ – congregate vos“.

2. V. 2 ideologicè intime cohaeret cum immediate praecedentibus vv.

1cde: Bellum, quod secundum vv. 1cde per nuntium Jahve proclamatur et a nationibus territorio Edom infertur, diminuet humiliabitque potestatem Edomitarum et devictos Edomitas magno contemptui exponet. *Ecce, parvum reddam te in nationibus, contemptus eris nimis.*

V. 2 continet veram *prophetiam*; non exhibet enarrationem alicuius eventus praeteriti vel praesentis, prouti nonnulli veteres et recentiores exegetae false putant; נְתַתִּיךָ est verum perfectum *propheticum* (hoc comprobatur et confirmatur antecedens interiectio הִנֵּה [legas Gesenius-Kautzsch, Hebr. Grammatik²⁵, § 112, 4, a)] et est vertendum: *reddam te*. Ab initio et tempore praeterito erant enim Edomitae regnum potens, prouti hoc nobis res gestae in V. T. enarratae (conf. Gen 36³¹, Num 20^{14ss.} 2 Reg 8²⁰) et usque in hodiernum diem magnificae ruinae urbis Selae-Petrae (conf. Al. Musil, Arabia Petraea, R. E. Brünnow u. A. von Domaszewski, Die Provinzia Arabia I [1904], 135 – 428) clare demonstrant. Demum futuro, a nostro propheta praedicto tempore Edomitae ad statum ignobilem et tenuem redacti sunt. – Versio v. 2, quam praebet V, non est accurata.

In v. 2b proponunt nonnulli, respectu habito ad parallelam expressionem בְּגוֹיִם in v. 2a et ad occurrentem in Jer 49¹⁵ vocem בְּאָדָם, loco מְאָד lectionem „בְּאָדָם – in hominibus (inter homines)“. Nobis videtur haec proposita correctura superflua et nimis problematica.

3. Haec in v. 2 praedicta futura diminutio humiliatioque potestatis assequetur Edomitas, qui, praeprimis freti rupibus inaccessis suae munitissimae urbis capitalis Selae, adeo superbos audacesque spiritus assumere consueverunt. *Superbia cordis tui seduxit te. Inhabitat in praeruptis Selae altissimam sedem suam, dicit in corde suo: Quis deiciet me in terram?*

V. 3a: M הַשֵּׁי, quod habent S T 'A Σ Θ et quod insuper occurrit in v. 7b, est tamquam primigenium retinendum. G et V exhibent loco M הַשֵּׁי lectionem הַשֵּׁי. Nonnulli interpretes, qui subscribunt opinioni prorsus falsae prophetam Abdiam mutuatum esse a Jer 49⁷⁻²², immerito proponunt nostro versui 3a praeter phrasin הַשֵּׁי לְבָרְךָ adhuc inserendam esse ex Jer 49¹⁶ phrasin הַשֵּׁי לְבָרְךָ.

V. 3b: In שְׂכֵנִי est litera „י“ sic dicta litera compaginis, quae exhibet archaisticam, praesertim in antiquiore poesi usitatam formam status constructi alicuius nominis (conf. Gesenius-Kautzsch, Hebr. Grammatik²⁷, § 901). Expressionem „בְּהַרְגֵּי-סֵלַע“ vertimus, „in praeruptis Selae“; vox „סֵלַע“ est ibi nomen proprium, designans capitalem urbem regni Edomitarum, quae tempore nostri prophetae appellabatur Sela, postea autem nominabatur

Petra; huius urbis Sela^e mentio fit in 2 Reg 147 (conf. Baedeker, Palästina⁵, pag. 202 – 206; conf. etiam diversas opiniones de Sela et Petra: E. Meyer, Die Israeliten und ihre Nachbarstämme, 1906, pag. 388s.; Brünnow u. Domaszewski, Die Provincia Arabia, 1, pag. 189s.; Buhl, Geschichte der Edomiter, pag. 34, 43, 65; G. Dalman, Petra und seine Heiligtümer, pag. 42; Rud. Hartmann, ZAW 30, pag. 148; Al. Musil, Arabia Petraea 2, 1, pag. 318s.; Guthe, Geschichte des Volkes Israel³, pag. 209; Clauß, ZDPV 30, pag. 73); huius urbis Sela^e, altissimae et munitissimae arcis Edomitarum (מְרוֹם שְׁבֵתוֹ) mentionem facit verosimillime in v. 3b noster propheta Abdias. – Loco M מְרוֹם שְׁבֵתוֹ legerunt G et V expressionem מְרִים שְׁבֵתוֹ et hanc lectionem G V recommendant nonnulli recentiores interpretes (Condamin, Duhm); nos, qui immediate praecedentem expressionem „בְּחַגְוֵי-סֶלַע“ vertimus „in praeruptis Sela^e“, retinemus M מְרוֹם שְׁבֵתוֹ et videmus in מְרוֹם שְׁבֵתוֹ a participio שְׁבֵתוֹ dependens et inaccessum situm capitalis urbis edomiticae Sela^e accuratius depingens grammaticale obiectum. Prorsus superflua et omni ratione carens est a nonnullis proposita et ex Jer 49¹⁶ reassumpta correctura, quae loco M מְרוֹם שְׁבֵתוֹ legit תַּפְשִׁי מְרוֹם גְּבֻעָה.

Est signum exstatici, nervosi rescissique styli veterum prophetarum et insimul argumentum quoddam primigeniae originis, si Abdias ore Jahve loquitur de Edom in v. 3a in secunda persona singul. et statim in vv. 3bc in tertia persona singul., ut iterum in vv. 4 et 5 prosequatur sermonem de Edom in secunda persona singul.

Montana regio Edom erat regio rupibus inaccessis horrida, cavernis et specubus abundans (conf. Dtn 2¹². 22), arcibus et urbibus munitissimis et ab expugnatione securis praedita; inde superba confidentia Edomitarum.

4. Nihil autem proderunt et venturam, a Jahve superbis et nimiâ confidentiâ obcaecatis Edomitis decretam vindictam cohibere non poterunt inaccessa praerupta munitissimae capitalis urbis Sela^e, nam „*Si te exaltaveris sicut aquila, si inter sidera posueris nidum tuum, illinc te deiciami, dicit Jahve*“. Immo tunc, si nimiâ confidentiâ obcaecati Edomitae se sustulerint in aërem tam alte, quam alte volitat aquila, et si aedificaverint suas arcus inter ipsa sidera – sic loquitur ore Jahve noster propheta cum perlucidâ acerbâ irrisione et poeticâ exaggeratione –, immo tunc non effugient Edomitae venturam vindictam Jahve: Superbus Edom, qui sese in v. 3d iactavit: Quis deiciet me in terram?, illinc, i. e. ex altissimis et munitissimis quibuscumque suis arcibus, deicietur a Jahve in terram.

Nostra accurata versio hebraici M v. 4 et huic versioni addita explicatio

reddit sensum huius v. sat clarum, ut non sit opus qualicumque problematica correctura textuali; solummodo in v. 4b est corruptum M שׁים corrigendum ad analogiam in v. 4a occurrentis תַּנְבִּיָּהּ in תַּשִּׁים. Si nonnulli proponunt in v. 4a esse ad analogiam v. Jer 49¹⁶ post פַּנְשֵׁר adhuc inserendam expressionem קִנְיָהּ, tunc haec proposita correctura innititur falsae opinioni horum criticorum de relatione inter Jer 49⁷⁻²² et libellum prophetae Abdiae. – Prorsus non intelligit verum sensum v. 4 exegeta Sellin, qui delere vult v. 4b ut posteriorem glossam, declarans aquilam non nidificare inter stellas! Quod certe affirmare nolunt vv. 4ab!

5. Ventura, superbis Edomitis a Jahve decreta vindicta erit plena extremae miseriae. Extremam miseriam venturae vindictae illustrat propheta duabus comparationibus: a) Sors Edom die venturae vindictae erit peior sorte domus, quam invadunt fures vel latrones nocturni; hi (fures et latrones nocturni) furantur tantummodo sufficientia sibi, alia vel per satietatem vel per ignorantiam relinquunt in domo invasâ. b) Sors Edom die venturae vindictae erit peior sorte vineae, quam vindemiant vindemiatores; hi (vindemiatores) relinquunt semper in vinea nonnullos inter palmites vitibus foliisque celatos racemos. *Si fures introiverint ad te, si latrones nocturni, quomodo spoliaberis! nonne furabuntur sufficientia sibi? Si vindemiatores introiverint ad te, nonne relinquunt nonnullos racemos?*

Nostra versio reddit verum, in consequentem contextum vv. 6 et 7 optime quadrantem sensum M v. 5. Eundem sensum invenimus in explicatione, quam de v. 5 dat s. Hieronymus: „si fures et latrones qui de nocte domos suffodere consueverunt et rapere quae in domibus sunt, introissent ad te et absconditi tenebris circuissent domus tuae angulos, utique hoc tulissent quod sibi putabant posse sufficere et aliquid in domibus tuis vel per satietatem vel per ignorantiam reliquissent. Si vindemiatores introissent vineam tuam et eam vel hostiliter vastare vel a te conducti demetere cuperent, quamvis diligens eorum fuisset vindemia, tamen racemos vitibus foliisque celatos inter palmites reliquissent“. Nostra versio M v. 5 est accuratior versionibus V, S et G. V. 5c „אֵיךְ נִדְמִיָּתָהּ“ exhibet poeticam exclamationem, quâ propheta-poeta praeoccupat sortem Edomitarum, et est vertendus: „quomodo spoliaberis!“, nam vox דָּמָה significat ibi „spoliare – excidere – extinguere – destruere – perdere“ (conf. Hoš 46, 107. 15, Is 65); V, ubi occurrit „quomodo conticuisses!“, et similiter S videntur loco M דָּמָה legisse verbum דָּמָה, apud G invenimus „ποῦ ἂν ἀπερρίφης“. Varias a recentioribus propositas reconstructiones v. 5, e. gr.: a) v. 5c vel etiam v. 5b esse posterius ex Jer 49⁹ reassumptum ad-

ditamentum (Cheyne, Condamin, Marti, Nowack, Wellhausen); *b*) v. 5c esse transponendum vel ante v. 5a (Bewer) vel post v. 5f (Hoonacker); *c*) M v. 5c „גְּדַמִּיתָהּ, אֵיךְ“ esse corrigendum in „אֵיךְ גְּדַמִּיתָהּ, – quomodo deicieris“ et ponendum esse post v. 4a (Winckler), reicimus tamquam nimis quaesitas et violentas, nullâ sanâ et sufficienti ratione suffultas, immo phantasticas. M v. 5, prouti nos illum vertimus, spirat exstaticum, nervosum et rescissum stylum veterum prophetarum et affert eo ipso testimonium suae primigeniae originis Abdianae.

6-7. Vv. 6 et 7 cohaerent sub respectu ideologico intime cum praecedente v. 5 et describunt plastice et vivide, quanto acerbior et tristior futura sit die venturae vindictae sors Edomitarum sorte a furibus et latronibus nocturnis invasae domus et sorte a vindemiatoribus vindemiatae vineae. (V. 6) *Quomodo perquiretur Esau! pervestigabuntur latibula eius!* (V. 7) *Usque ad limitem depellent te, omnes confoederati tui decipient te, devinent te viri pacis tuae, commensales tui supponent tibi offendiculum. – Non est prudentia in eo! – Multo et incomparabiliter diligentius et crudelius („quomodo!“ est particula rhetoricae exclamationis testantis ob magnitudinem venturae stragis valde commotum animum prophetae) quam fures et latrones nocturni invasam domum, quam vindemiatores vineam perquirent die venturae vindictae hostes territorium Edom (Esau), pervestigabunt omnia secreta, cavernas et foramina speluncarum territorii Edom, ut potiantur omnibus divitiis opibusque Edomitarum. Non satis! Die venturae vindictae occupabunt hostes territorium Edom et eicient Edomitas de territorio eorum evenietque tunc inexpectata res: omnes amici Edomitarum advenientibus victoribus hostibus mutabunt animum: confoederati Edomitarum prodent et decipient Edomitas, viri pacis Edom, i. e. pacifici amici Edomitarum, transibunt aperte in partes victorum hostium, commensales Edomitarum struent Edomitis insidias; et haec omnia fient, quia non est prudentia in Edom, i. e. quia Edomitae, agentes contra voluntatem Jahve et non attendentes admonitioni prophetarum Jahve, nolunt scire, quid sit ad salutem.*

Nostra versio vv. 6 et 7 est versio „ad verbum“ textus M; solummodo in v. 7d est loco inclari M לְחֻמֶּיךָ legendum cum T et V „לְחֻמֶּיךָ – commensales tui“ (a verbo לָחַם, conf. Ps 141⁴); in eodem v. 7d occurrens vox מְזֹרֵר significat „offendiculum – insidias“ et est cum S, T, G (ἐνεδρα) retinenda neque est huic voci substituenda vox „מְכַמֵּר – rete“ (Grätz) vel vox „מְצֹדֵר – cibatio“ (Winckler) vel vox „מְגֹרֵר – habitatio“ (conf. Jb 18¹⁹, Thr 22²) vel vox „מְדֹרֵר – habitatio“ (Marti [conf. Dn 422.29, 521]). Opinio recentiorum, qui in

v. 6 vident posterius additamentum ea ex ratione, quod ibi fit sermo de Edom in tertia persona, dum vv. 5 et 7abcd loquuntur de Edom in secunda persona, inutilis est; exstaticus, nervosus et rescissus stylus veterum prophetarum hoc secum fert, quod propheta alloquitur adpellatum obiectum suae orationis modo in secunda, modo in tertia persona; insuper v. 6 constituit suo argumento, prouti patet ex superius data explicatione vv. 6 et 7, *integrale* partem ideologici contextus vv. 5 – 7. – Etiam v. 7e, ubi propheta loquitur ore Jahve de Edom in tertia persona, dum in praecedentibus vv. 7abcd fit sermo de Edom in secunda persona, non est posterius additamentum neque est transponendus post הַהוּא in v. 8; v. 7e constituit enim suo argumento quendam ideologicum transitum ad v. 8 et tertia persona, in qua v. 7e loquitur de Edom, optime explicatur exstatico, nervoso et rescisso stylo prophetae Abdiae. – In v. 6a (similiter in vv. 8c, 9b, 18ce, 19a, 21b) occurrens vox „עֵשָׂו – Esau“ significat idem ac vox „Edom“. – In vv. 7abcd commemorati hostes Edomitarum, confoederati, amici et commensales Edomitarum sunt illae nationes, quae in vv. 1de ad bellum contra Edom excitantur et ad hoc bellum etiam paratae sunt. – In v. 6a habes constructionem κατά σούλεσιν: נִחְפְּשׁוּ עֵשָׂו – perquiretur (perquirentur) Esau. – In v. 7d occurrens inclarum M לְחֻמָּךְ deest in G. – Omnes alias, – non paucas –, reconstructiones et correcturas vv. 6 et 7, quas proponunt nonnulli recentiores, [e. gr.: v. 6 reconstruit Cheyne ita: אֵיךְ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ נִשְׂאוּ נְבָעֵרוּ תְּבוּנֹתֶיךָ – quomodo tua consilia decepta sunt, tuae prudentes cogitationes stultae factae sunt!; in v. 7a proponit Cheyne loco M עֵיר יְרַחֲמֶיךָ phantasticam lectionem עַד-הַגְּבוּל; Winckler corrigit in 7a occurrens M עַד-הַגְּבוּל in „עַד-גְּבֹל“ – bis zum Gebal“ et ponit hanc suam propositam correcturam in versum 6a post vocem שָׁעוּ; vv. 7bcd reconstruit et vertit Winckler ita: הַנְּשִׂאוּךָ אֲנִשִּׁי שְׁלֹמֶךָ יֹאכְלוּ לָךְ לְחֻמָּךְ יִשְׂאוּ מִצֹּד תַּחְתֶּיךָ – betrogen haben dich alle deine Helfer. Dein Fleisch werden sie fressen, Dir wegnehmen die Nahrung.] tamquam nimis violentas et parum verosimiles reicimus.

Prorsus absurde sonat assertio A. Scholz-i, qui (vide Kommentar zum Buche des Propheten Jeremias, Würzburg 1880) dicit v. Ab 7 esse imitationem vv. Jer 3822, 126. Omni legenti et comparanti hos vv. apparebit absurditas assertionis talis.

8. V. 8 intime cohaeret sub respectu ideologico cum praecedente v. 7e. In v. 7e audivimus rationem, propter quam dies super Edom venturae vindictae erit adeo terribilis, prouti describitur in vv. 6 et 7abcd; ratio est: defectus prudentiae in Edom. Et v. 8 depingit, cur defectura sit prudentia in

Edom die venturae vindictae: *Nonne die illo, dicit Jahve, perdam sapientes de Edom et prudentiam de monte Esau?* Die venturae vindictae auferet Jahve ab Edom omnes sapientes et prudentes, qui suis consiliis infelici Edom prodesse possint, i. e. die venturae vindictae non habebit Edom viros sapientes et prudentes, qui rei publicae verbo et opere subvenire eamque e calamitate salvare possint. V. 8 non vult affirmare Edomitas prae ceteris nationibus excelluisse sapientiâ et prudentiâ (neque talem specialem sapientiam et prudentiam Edomitis attribuere intendunt Jb 211, Bar 322, Jer 497), sed v. 8 cum emphasi effert tantummodo die venturae vindictae et calamitatis defecturum esse in Edom omne efficax et salutare consilium prudens et sapiens (similiter de defectu efficacis et salutaris consilii prudentis et sapientis apud alias nationes die venturae vindictae Jahve loquuntur loci Is 19^{3. 11-16}, 29¹⁴, 47^{12, 13}). – Non arridet nobis correctura proposita a Condamin-o, qui v. 7e collocat post verba v. 8a. נְאֻם־יְהוָה; ratio patet ex nostra hucusque data explicatione vv. 7 et 8.

9. Die super Edom venturae vindictae non solum deficit ibi omne efficax et salutare consilium prudens et sapiens, sed etiam nihil proderunt fortitudo et audacia bellica: fortissimi Edomitae frangentur animo et percellentur pavore consternanteque timore videntes, quam innumeri viri – bellatores idumaei in horribili ab hostibus factâ interfectione vitam suam amiserint. *Extimescent fortissimi tui, Theman, nam interfectione extinguetur vir de monte Esau.*

V. 9a: M expressio חָתוּוּ habet multum energiae et est vertenda „extimescent“, i. e. frangentur animo et consternabuntur. Loco M גְּבוּרֵיהֶם a nonnullis proposita correctura גְּבוּרֵי est reicienda. – M vox תִּימָן, quam V minus accurate vertit „a meridie“, significat ibi regionem idumaeam; regionis Theman faciunt mentionem multi loci V. T. (conf. Gen 36^{11. 15. 34. 42}, 1 Par 136. 45. 53, Jb 211, 41, 151, 221, 42⁷⁹, Jer 497, Bar 322, Ez 25¹³, Am 112, Hab 33).

V. 9b: M expressio מִקְּטָל – interfectione“, quam multi veteres et recentiores exegetae (Theodoretus, Theodorus Mopsuestenus, Menochius, a Lapide, Palacios, Ribeira, Sa, Calmet, Bachmann, Dathe, Henderson, Hoonaeker, Knabenbauer-Hagen, Newcome, Sellin, Schegg, Wellhausen), sequentes versiones G, S et V, coniungunt cum initio v. 10, est cum M et T relinquenda in v. 9b tamquam loco suo proprio et primigenio; M expressio מִקְּטָל quadrat enim optime in ideologicum contextum v. 9b, confortans et illustrans perpulchre illam magnam ab hostibus factam caedem, propter quam ipsi fortissimi Edomitae animo frangentur et consternabuntur. Particula לְמַעַן est toto ideologico contextu postulante vertenda: „nam – quia“.

Nonnulli recentiores, qui in vv. 2 – 7d tantummodo enarrationem eventus *praesentis* – et nullam prophetiam – vident, habent vv. 7e – 9 pro posteriore additamento inserto eum in finem, ut versibus 2 – 7e character propheticus imprimatur. Sic scribit e. gr. Marti, l. c. p. 234: „7bβ – 9, ein Einschub; denn die v. 1 – 7 als eben sich abspielend dargestellte Katastrophe Edoms wird hier für die Zukunft geweissagt und von Edom ist wie in der Glosse v. 6 in der dritten Person die Rede. Die Verse scheinen eingesetzt von einem, der nicht nur v. 16 – 21, sondern die ganze Prophetie als eine Weissagung fasste und auf den Tag Jahves gedeutet wissen wollte; von ihm rührt auch v. 15a her“. Immerito! Vv. 2 – 7d continent enim veram prophetiam, descriptionem *eventus futuri*; vv. 7e – 9 cohaerent autem, uti supra annuimus, sub respectu ideologico adeo arcte cum praecedentibus vv. 7abcd, ut constituent integram et inseparabilem partem totius fragmenti vv. 2 – 9. Si in vv. 7e – 8 fit sermo de Edom in tertia persona et in vv. 4, 5, 7abcd, 9 in secunda persona, tunc haec circumstantia bene explicatur caractere extatici, nervosi et rescissi styli veterum prophetarum, qui stylus est toto fragmento vv. 2 – 9 certissime idem. – „Dies ille – יוֹם הַהוּא“ v. 8a et „dies Jahve – יוֹם יְהוָה“ v. 15a est ex mente prophetae nostri unus et idem dies; est ex una parte dies ab Jahve super Edom decretae et a nationibus perpetrandae venturae vindictae, ex altera parte dies venturae vindictae Jahve contra omnes hostiles nationes populi Israel necnon dies exaltationis gloriaeque populi Israel.

*

Versus 10 – 14 exhibent rationem et causam illius venturae, in vv. 1 – 9 delineatae punitionis – cladis Edomitarum.

10. V. 10 *generaliter et quasi uno verbo* enuntiat rationem et causam illius venturae punitionis – cladis, quae clades erit tanta, ut Edom operiatur ignominiâ et exstinguatur in sempiternum: haec causa et ratio est; *crimen Edomitarum*, i. e. criminosus – iniquus modus agendi Edomitarum, in fratrem Jacob, i. e. in populum Juda: *Propter crimen in fratrem tuum Jacob operiet te ignominia et exstingueris in sempiternum.* – Hanc ab Abdia praedictam irreparabilem – in sempiternum duraturam ruinam Edomitarum illustrat perbelle iunior propheta Malachias in v. Ml 114: „quod si dixerit Idumaea: destructi sumus, sed revertentes aedificabimus quae destructa sunt, haec dicit Jahve exercituum: isti aedificabunt et ego destruem – – –“.

V. 10a: „יְהוָה אֱלֹהֵינוּ – crimen in fratrem tuum“; יְהוָה est ibi sic dictus

genitivus obiectivus (conf. Gesenius-Kautzsch²⁷ § 128 h). De Jacob, fratre Edom, vide etiam Am 1₁₁, Ml 1₂.

V. 10b: „תִּכְסֶּיךָ בִּישָׁה“ – operiet te ignominia“, i. e. totum te involvet ignominia.

11. Dum in v. 10 vates noster generaliter et quasi uno verbo (חַמָּם) indicat rationem et causam venturae punitionis Edomitarum, aggreditur in v. 11 – et similiter in vv. 12, 13, 14 – explicare et evolvere rationem et causam venturae punitionis *per partes*. Edom punietur et in sempiternum exstinguetur propterea, quia rem communem habebat cum illis externis et alienigenis, i. e. cum aliis populo Juda inimicis nationibus, quae stabant contra populum Juda, quae captivas auferebant opes populi Juda et in portas eius hostiliter intrabant necnon super Jerusalem sortem mittebant: *Quo die stabas exadversum, quo die externi opes eius captivas auferebant et alienigenae in portas eius intrabant et super Jerusalem sortem mittebant, tu quoque eras veluti unus ex illis.*

V. 11a: Phrasis עָמַד מִנֶּגֶד significat ibi secundum contextum „stare exadversum“, „stare contra“ (sensu hostili!); minus recte vertit hanc phrasin e. gr. Marti per „mit dabei sein“.

V. 11b: חֵיל denotat „opes, divitias“; conf. Is 10₁₄, 60₅, Ez 26₁₂, Ps 49₁₁, 62₁₁.

V. 11c: Nonnulli (Wellhausen, Nowack, Marti) respectu habito ad v. 13a, ubi occurrit „בְּשַׁעַר-עַמִּי“ – in portam populi mei“, proponunt loco M שַׁעַרֹּו lectionem שַׁעַרֹּו. Nos, qui defendimus latissimam poeticam libertatem licentiamque prophetae et reicimus omnem praeconceptam scholarem anxietatem in explicanda poetica dictione prophetae, retinemus M שַׁעַרֹּו.

V. 11d: „Sortem mittere super Jerusalem“, i. e. ad arbitrium et iure belli et expugnationis inter se distribuere praedam et captivos civitatis Jerusalem (conf. etiam Jo 4₃, Nah 3₁₀, 2 Par 21₁₇). Loco M יְהוּ proponunt nonnulli יְהוּ, i. e. perf. pi. a יָדָה; res manet eadem.

Infinitivus v. 11a עֲמַדְךָ et infinitivus v. 11b שְׁבוֹתְךָ habent suam continuationem in verbis finitis (בָּאוּ et יָדוּ) vv. 11cd; quae constructio grammaticalitatis saepius occurrit (vide Gesenius-Kautzsch²⁷ § 114r).

Quos eventus bellicos propheta in v. 11 et in vv. 12 – 14 prae oculis habuerit, vide nostra Prolegomena, articulum: „I. De persona prophetae Abdiae et de tempore quo vaticinatus est Abdias“.

12-14. Vates prosequitur in evolvenda per partes ratione et causa venturae punitionis – calamitatis Edomitarum. Edom punietur et in sempiter-

num exstinguetur; 1 quia cum gaudio intuebatur et iaculis opprobriorum insectabatur diem infortunii – angustiae populi Juda: (v. 12) *Non debebas cum delectatione intueri diem fratris tui die infortunii eius, non debebas laetari de filiis Juda die interitus eorum, non debebas aperire insolenter os tuum die angustiae*, 2. quia die calamitatis populi Juda irrumpebat in urbes eius et malevolo animo plenus spoliabat opes eius: (v. 13) *Non debebas intrare in portam populi mei die calamitatis eius, non debebas ipse quoque cum delectatione intueri mala eius die calamitatis eius, non debebas extendere manum in opes eius die calamitatis eius*, 3. quia die angustiae profugos populi Juda in compitis vel interficiebat vel comprehensos captivitati reservabat: (v. 14) *Non debebas stare in bivio ad interimendos profugos eius, non debebas tradere fugitivos eius die angustiae*.

V. 12a: Phrasis „רָאָה בְּֿ“, quae occurrit etiam in v. 13b, significat „intueri cum gaudio – cum delectatione – cum irrisione“; conf. Mich 7₁₀, Ps 22₁₈, 54₉, 112₈, 118₇.

V. 12c: Phrasis „הִגְדִּיל פִּה“ dicit „os magnum facere“, i. e. „insolenter aperire os“, „quasi rictu aperto contumelias et probra in alios effundere“, „in immensum gloriari“; eadem phrasis occurrit in Ez 35₁₃: in Is 57₄, Ps 35₂₁ legis phrasin similem הִרְחִיב פִּה.

V. 13a: Loco M אִידֹם est fortasse melius legendum אִידֹו, quamvis expressio אִידֹם etiam bene intelligatur et explicetur exstatico et nervoso stylo prophético.

V. 13c: In satis obscura et inclara expressione תִּשְׁלַחְנָה volunt nonnulli videre formam fem. plur. innuentem nomen manus et occurrentem ibi similiter ac in 2 Sam 66, Ps 18₁₇ in sensu fere intransitivo, ut phrasis „אֶל-תִּשְׁלַחְנָה“ vertenda sit: „non debebant manus se extendere“. Nos in M expressione תִּשְׁלַחְנָה videmus potius corruptam lectionem pro primigenia recta lectione תִּשְׁלַח יָד.

V. 14a: Expressio עַל-הַפְּרָק parat aliquam difficultatem; nos, respicientes verbum פָּרַק, quod significat „findere – dividere“, vertimus עַל-הַפְּרָק: in bivio, in compito, i. e. loco, quo via se dividit, se diffindit. V habet „in exitibus“; Winckler et alii, respicientes G, qui vertunt ἐπὶ τὰς διεικβολὰς, vident in פָּרַק vel „Ausschlupf – Fluchtloch“ vel „einen Sattel resp. Bergpaß“; Grätz videt in פָּרַק „Bresche“, i. e. foramen aliquod in moenibus.

V. 14b: Verbum הִסְגִּיר significat ibi similiter ac in Am 16. 9, 68, Dtn 32₃₀ et Ez 35₅ „tradere“.

Forma loquendi adhibita in vv. 12 – 14 varias nacta est et adhuc nanci-

scitur explicationes. Nos perpenso praecedente et subsequente ideologico contextu versuum 12 – 14 et perpensis stylo totoque nostri libelli argumento subscribimus placito, quod defendebant iam Sanctius, Sa et Mariana et quod defendunt etiam nonnulli recentiores (sic scribit e. gr. Marti [l. c. p. 235 – 236]: „Seine Warnungen [nempe monita prophetae Abdiae] vor dem Frevel haben daher den Sinn: Du hättest ihn nicht begehen sollen“.), nempe in forma loquendi adhibitâ in vv. 12 – 14 latere sensum: „non debebas cum delectatione intueri, non debebas laetari – – – etc. etc.“.

Numerosissimae, sed plerumque nimis problematicae et improbabilis sunt correcturae, quas sub respectu textuali in vv. 12 – 14 recentiores tentant: Sic nonnulli habent v. 12 integrum pro posteriore additamento; alii proponunt in v. 12a loco M $\text{בְּאַחֲרֵי יוֹם אֶחָד}$ lectionem בְּאַחֲרֵי ; in v. 13b legunt nonnulli ad analogiam v. 12a loco M בְּרַעְתּוֹ expressionem בְּאַחֲרֵי et loco M אִידוֹ expressionem נְכַרֹּו ; in v. 13c placet nonnullis respicientibus textum G, ubi legitur *ἀπωλείας αὐτῶν*, ponere pro M אִידוֹ expressionem אֶבְדּוֹ . – Nos omnes has et alias similes propositas correcturas textuales, correcturas nimis problematicas et quaesitas, correcturas nimis coarctantes poeticam libertatem dicendi prophetae et non bene intelligentes individualement exstaticum nervosumque stylum propheticum, reicimus et patrocinaur tradito textui M.

Vv. 15 – 21 exhibent tertiam partem libelli Abdiae et suo argumento cohaerent artissime cum argumento praecedentium duarum partium libelli (i. e. vv. 1 – 9 et vv. 10 – 14) suntque logicum et efficax corollarium praecedentium duarum partium libelli. Quomodo? In prima parte libelli, i. e. in vv. 1 – 9, praedicat et delineat propheta venturam punitionem – cladem Edom perpetranda a nationibus. In secunda parte libelli, i. e. in vv. 10 – 14, exhibet propheta rationem causamque huius a nationibus perpetrandae venturae punitionis – cladis Edom, quae ratio causaque est: crimina, quae in populum Juda commiserunt Edom et aliae iunctim cum Edom hostiliter in populum Juda se gerentes nationes. In tertia parte libelli, i. e. in vv. 15 – 21, edicit propheta: Dies Jahve, i. e. dies praedictae venturae punitionis – cladis instat prope: hoc die Jahve punientur Edom et aliae iunctim cum Edom hostiliter se in populum Juda gerentes nationes, iterum in unum coadunatus electus populus regni Juda et regni Israel attamen hoc die Jahve salvabitur et territorium iterum in unum coadunati populi electi quoquo versus dilatabitur nec non in monte Sion fundabitur novum regnum Jahve. – En admirabilis unitas

libelli Abdiae ex parte ideologici argumenti! Sed etiam ex parte formae deprehendimus in tertia parte libelli (i. e. in vv. 15 – 21) eundem exstaticum, nervosum et rescissum stylum propheticum, quo exaratae sunt praecedentes duae partes libelli (i. e. vv. 1 – 9 et vv. 10 – 14).

15-16. Dies Edomitis in vv. 1 – 9 praedictae et Edomitarum iniuriis in vv. 10 – 14 delineatis promeritae venturae punitionis, qui dies in v. 15a appellatur „dies Jahve – יוֹם־יְהוָה“, instat prope! Et quidem secundum v. 15a instat prope hic dies Jahve „omnibus nationibus“, i. e. cum Edomitis tum aliis iunctim cum Edom hostiliter se in populum Juda gerentibus nationibus, de quibus nationibus sermo erat in v. 11. Prosequendo convertit se propheta in vv. 15bc primum ad Edom, qui praepremis instante die Jahve punietur, et enuntiat instante die Jahve crimina ab Edom in populum Juda commissa vindicatum iri. (V. 15) *Prope enim instat dies Jahve omnibus nationibus, sicut fecisti, fiet tibi, retributio tua irrogabitur in caput tuum.*

V. 16 arctissime et inseparabiliter cohaeret cum v. 15. – Post Edom in vv. 15bc specialiter commemoratum se convertit propheta ad omnes illas nationes, quae iunctim cum Edom hostiliter se in populum Juda gerebant (conf. v. 11), et enuntiat des his nationibus: prouti hae nationes populum Juda, praepremis habitatores urbis Jerusalem, in expugnandis et devastandis urbe Jerusalem temploque Jahve calicem furoris bellici bibere siverunt, sic bibent nunc instante die Jahve hae nationes iugiter a Jahve decretum calicem furoris bellici eumque ad fundum usque exsorbebunt, ut omnino deleantur et evanescant. (V. 16) *Sicuti enim bibistis super montem mihi sacrum, bibent omnes nationes iugiter, bibent exsorbebuntque et erunt velutsi non exstiterint.* –

Haec nostra modo proposita explicatio vv. 15 et 16 non solum nullam infert vim tradito textui M, sed insuper a toto praecedente ideologico contextu (praesertim a v. 11) categorice exposcitur.

Multi recentiores coniungunt vv. 15bc cum vv. 1 – 14, econtra v. 15a annumerant versibus 16 – 21; in fragmento vv. 1 – 14, 15bc vident primigeniam partem libelli exaratam a propheta ipso, fragmentum vv. 15a, 16 – 21 habent autem pro posteriore postexsilico additamento. Cuius assertionis adducunt sequentes principales rationes: a) In fragmento vv. 1 – 14, 15bc fit sermo de Edom in 2. pers. singul., in fragmento vv. 15a, 16 – 21 in 3. pers.; b) in fragmento vv. 1 – 14, 15bc numquam alloquitur propheta populum Juda, in v. 16a alloquitur auctor populum Juda in 2. pers. plur.; c) in fragmento vv. 1 – 14, 15bc punitur Edom praesente auctore, in fragmento vv. 15a,

16 – 21 loquitur auctor de punitione Edom tamquam de re demum futura; d) fragmentum vv. 1 – 14, 15bc novit nationes tamquam instrumenta et exsecutores punitionis Edom, in fragmento vv. 15a, 16 – 21 autem hae ipsae et eadem nationes instante die Jahve punientur. – Nos perspectis iis, quae exstaticus, nervosus et rescissus stylus propheticus secum fert, necnon in mentem revocatis iis, quae in explicandis vv. 15 – 16 et 1 – 14 iam diximus et in explicandis vv. 17 – 21 adhuc dicemus, has quattuor principales rationes multorum recentiorum tamquam futiles et quaesitas non nisi reicere possumus. Nam: a) Si in fragmento vv. 1 – 14, 15bc fit sermo de Edom in 2. pers. singul. et in fragmento vv. 15a, 16 – 21 in 3. pers., tunc haec mutatio et differentia personae optime explicatur et intelligitur exstatico, nervoso et rescisso stylo nostri prophetae; b) nihil mirum, si noster propheta, exstacite commotus, alloquitur in v. 16a in 2. pers. plur. populum Juda, de quo multum disseruit in vv. 10 – 14, quamvis illum in vv. 10 – 14 *directe* non allocutus esset; c) recta explicatio libelli Abdiae est solummodo ea, quae et in fragmento vv. 1 – 14, 15bc et in fragmento vv. 15a, 16 – 21 pertractatam punitionem Edom intelligit tamquam rem demum futuram; d) prouti ex nostra explicatione patet, nationes, de quibus fit sermo in fragmento vv. 1–14 (praesertim in v. 1), sunt prorsus diversae a nationibus, de quibus fit sermo in fragmento vv. 15 – 21.

V. 15: Traditus ordo vv. 15abc est retinendus, non sunt coniungendi vv. 15bc cum vv. 1 – 14 nec v. 15a est annumerandus versibus 16 – 21; hic traditus ordo vv. 15abc, respectu habito ad exstaticum, nervosum et rescissum stylum propheticum, nullam parat difficultatem eruendae naturali explicationi horum versuum, prouti patet ex nostrâ supra datâ explicatione.

V. 16a: Cum Calmet-o, Hoonacker-o, Marti-o, Rosenmüller-o asserimus esse in hoc v. sermonem de populo Juda, praeprimis de habitatoribus urbis Jerusalem, de eodem populo Juda, cuius magnas, ab hostibus inflictas perpressiones et aerumnas descripsit propheta in vv. 10 – 14. Expressio „הַר קְדְשִׁי“ – mons mihi sacer“ est figura significans „urbem Jerusalem“, sedem in monte erecti templi Jahve. Phrasis „bibere super montem mihi sacrum“ non est utique explicanda: vos qui sedem habetis in monte mihi sacro bibistis . . ., sed haec phrasis vult potius indicare locum, ubi populus Juda, oppressus ab hostibus, praeprimis bibit amarum calicem furoris bellici.

In vv. 16abc occurrens expressio „שָׁתָה“ – bibere“ includit in se metaphoram designantem: bibere a Jahve decretum calicem furoris bellici – a Jahve decretum calicem variarum bellicarum perpressionum et aerumnarum. Haec

bibendi metaphora est bene nota libris V. T.: conf. Jb 21²⁰, Ps 75⁹, Is 19¹⁴, Jer 25¹⁵⁻²⁹, 49¹², Thr 42^{1 s.}, Hab 2¹⁶; omnibus his citatis locis adhibetur metaphora bibendi denotans: bibere a Jahve decretum calicem variarum perpressionum et aerumnarum.

V. 16b: „תִּמִּיד – iugiter“, i. e. singulae inimicae nationes bibent „suo ordine et loco“ a Jahve decretum calicem furoris bellici et variarum perpressionum aerumnarumque. Loco תִּמִּיד legunt multi MSS „סְבִיב – in circuitu“. G habent loco M תִּמִּיד expressionem *ὄϊνον*; propterea proponunt nonnulli pro M תִּמִּיד expressionem „הַקֶּמַר – vinum“ (conf. Dtn 32¹⁴), correspondentem neohebraicae expressioni תִּמִּיד; nos putamus corruptam lectionem G ortam esse ex male intellecto sensu v. 16b.

V. 16c: Pro M לְעוֹ proponunt Condamin, Marti, Nowack, Sellin et Wellhausen lectionem „נָעוּ – vacillabunt“. Haec proposita correctura caret omni sufficiente interna ratione ideologici contextus; nam ideologicus contextus categorice exposcit, ut in v. 16c retineamus M „לְעוֹ – exsorbebunt“, cum sensus v. 16c sit: Iunctim cum Edom hostiliter se in populum Juda gerentes nationes instante die Jahve bibent a Jahve decretum calicem furoris bellici huncque calicem ud fundum usque exsorbebunt.

Infelix et prorsus violenta est correctura et explicatio Winckler-i, qui proponit in v. 16a loco M שְׁתִּיתֶם expressionem הִשְׁאִיתֶם, in v. 16b loco M יִשְׁתִּי expressionem יִשְׁאִי, in v. 16c loco M שְׁתִּי expressionem שְׁאִי et vv. 16abc ita vertit: „denn so wie ihr (nempe Edomitae!) zerstört habt meinen heiligen Berg, so sollen zerstört werden alle Heiden und sollen zerstört dastehen etc.“.

V. 16d: In כָּלֹא הָיוּ est כִּי elliptice adhibitum pro כִּי־אִשֶּׁר; vide Gesenius – Kautzsch, Hebräische Grammatik²⁷ § 155n.

17. Dum in vv. 15 et 16 praedicitur instante die Jahve Edomitis et omnibus iunctim cum Edom hostiliter se in populum Juda gerentibus nationibus poena et deletio, annuntiatur in v. 17 populo Juda instante die Jahve salvatio et restauratio: instante die Jahve pupulus Juda salvabitur in monte Sion – in Jerusalem, ibi, i. e. in monte Sion – in Jerusalem, resplendet in gloria sacrosanctum templum Jahve, domus Jacob, i. e. populus Juda, occupabit omnes possessiones eorum, i. e. territorium suorum hostium. *Verumtamen in monte Sion erit salvatio, erit sanctuarium et possidebit domus Jacob possessiones eorum.*

Perperam asserunt nonnulli recentiores v 17b vel immo integrum v. 17 esse mutuatum a Jo 3⁵ et 4¹⁷. Nam Ab v. 17 et Jo vv. 3⁵, 4¹⁷ proferunt quidem eandem ideam, sed verbis non plane iisdem; etiam Amos in 9^{11s.} ex-

primit similem ideam. Non potest autem esse offensionem, si in scriptis veterum anteexsilicorum prophetarum invenimus similes vel immo easdem ideas, cum hi prophetae similes vel immo easdem res pertractaverint.

V. 17c: Textus M habet „מִוֹרְשֵׁיהֶם – possessiones eorum“, loquitur ergo de occupando territorio inimicarum nationum. Nos retinemus lectionem M tamquam optime quadrantem in contextum ideologicum, quamvis omnes veteres versiones legant „מִוֹרְשֵׁיהֶם – eos qui se possederant“ (G τὸν κατακληρονομήσαντας αὐτούς). Facile enim intelligitur, quomodo primigenius vocalibus non distinctus textus hebraicus מִוֹרְשֵׁיהֶם legi potuerit vel מִוֹרְשֵׁיהֶם vel paulo liberius מִוֹרְשֵׁיהֶם.

In v. 17c occurrens „בֵּית יַעֲקֹב – domus Jacob“ est populus Juda (conf. Ab v. 18ab et Nah 23). Ad ideam occupandae possessionis v. Ab 17c confer Amos 9¹², Ps 28.

In v. 17c occurrens dictio „וְיִרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב“ praebet sic dictam constructionem κατὰ σύνεσιν.

18. Instante die Jahve populus Juda non solum salvabitur et eius potestas restaurabitur, sed populus Juda, adiungens sibi resuscitatum fratrem – populum regni Israel, capiet insuper ultionem de hoste suo infensissimo Edom: Populus Juda – ignis et populus regni Israel – flamma destruent – comburent Edom – eorum adeo, ut ne fugitivus quidem remaneat domui Edom. *Et erit domus Jacob ignis et domus Joseph flamma, domus vero Esau eorum; ardebunt in eis et consument eos et non erit fugitivus domui Esau, Jahve enim locutus est.*

„בֵּית יוֹסֵף – domus Joseph“ v. 18b designat populum regni Israel, „בֵּית עֵשָׂו – domus Esau“ vv. 18ce denotat populum Edom.

V. 18c: „לְקֶשׂ – לְקֶשׂ – cordum“ est gramen, quod in Palaestina crescit post imbrem serotinum et sub influxu caloris aestivi cito arescit.

V. 18d: „וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם – ardebunt in eis et consument eos“; sub „in eis“ et „eos“ est utique intelligenda domus Esau v. 18c, – adest constructio κατὰ σύνεσιν.

V. 18e: G legunt ita: καὶ οὐκ ἔσται πυροφόρος τῷ οἴκῳ Ἑσαῦ; V habet: et non erunt reliquiae domus Esau; Σ interpretatur inclarum πυροφόρος textus G per „διασωζόμενον“, ’A et Θ per „καταλελειμμένον“, quae interpretationes Σ, ’A et Θ certe approbant lectionem M שְׂרִיד.

Ex vv. 17 et 18 collatis cum sequentibus vv. 19 – 21 patet: Post factam die Jahve punitionem populi Edom huicque populo iunctarum nationum instaurabitur in monte Sion – in Jerusalem in magno splendore novum reg-

num Jahve et tunc cessabit illa inter regnum Juda et regnum Israel tam fatalis divisio, quae erat tot funestorum malorum origo. Eandem ideam invenimus clare expressam etiam apud alios veteres prophetas: confer e. gr. Hoš 2, Jo 416, Is 1113–16, Ez 3719.

Absurda est assertio A. Scholz-i, qui in v. 18 videt imitationem v. Is 131. Perlecto et comparato utroque versu apparet absurditas assertionis talis.

19 - 20. Instante die Jahve, quando in monte Sion – in Jerusalem instaurabitur in magno splendore novum regnum Jahve, iterum in unum coadunati habitatores regni Juda et Israel dilatabunt fines huius novi regni quoquoversus. Perbelle, quamvis quantulumcumque obscure et aenigmaticae, describunt hanc futuram dilatationem vv. 19 – 20: (V. 19) *Et possidebunt meridionales montana Esau, incolae planitiei Philisthaeam; possidebunt agrum Ephraim agrumque Samariae et Beniaminitae regionem Gilead;* (V. 20) *Et deportati ex locis munitis filiorum Israel loca Canaanitarum usque ad Sariphat, deportati autem ex Jerusalem, qui in Sepharad sunt, possidebunt civitates regionis australis.* Instante die Jahve iterum in unum coadunati habitatores regni Juda et Israel dilatabunt fines novi instaurati regni, cuius caput erit novo splendore refulgens mons Sion – Jerusalem, hoc modo: habitatores regionis sitae ad austrum a Jerusalem regnabunt super montana Esau; habitatores regionis sitae ad occidentem a Jerusalem versus mare Mediterraneum regnabunt super Philisthaeam; habitatores regionis sitae ad septemtrionem a Jerusalem regnabunt super agrum Ephraim et agrum Samariae; Beniaminitae, qui incolebant regionem sitam ad orientem a Jerusalem, regnabunt etiam super transjordanicam regionem Gilead; reduces captivi et deportati septemtrionalis regni Israel occupabunt Canaanitarum loca omnia usque ad Sariphat; reduces captivi et deportati regni Juda, qui hucusque in Sepharad detinebantur, occupabunt civitates regionis australis. Vere magnifica dilatatio novi regni! Bene scribit de hac dilatatione s. Cyrillus Alexandrinus in suo Commentario in XII prophetas minores, explicans vv. Ab 19 – 20: „perinde est ac si dicat forte, omnia quae ad austrum, quaeque ad boream, quaeque ad orientem, quaeque ad occidentem spectant, eorum plena sunt“.

Nostra versio vv. 19 – 20 retinet traditum textum M nullasque admittit violentas et improbables correcturas nonnullorum recentiorum. Traditus textus M praebet enim nobis in vv. 19 – 20 classicum exemplum exstatici, nervosi, rescissi et quantulumcumque aenigmatici styli veterum anteexsiliicorum prophetarum, quorum unus certe noster Abdias erat. In summam

exstasim raptus et supernaturaliter illustratus prophetat Abdias in vv. 19–20 futuram dilatationem novi regni stylo rescisso, allegorico et obscuro, qui stylus non est diiudicandus secundum nostras grammaticales regulas scholares. – Omnes a recentioribus propositae correcturae vv. 19–20 [e. gr.: a) in v. 19 sunt delendae tamquam posterius additamentum hae voces: אֶת-הַר-עֶשְׂרָה, אֶת-פְּלִשְׁתִּים, אֶת-בְּנֵי-מִן, אֶת-שֵׂדֶה שְׁמֶרוֹן וּבְנֵי-מִן, ut v. 19 sonet: Et possidebunt Negeb (i. e. Meridiem) et Šephelam et possidebunt agrum Ephraim et Gilead; b) in v. 20 delendae sunt inclarae expressiones אֶשְׂרָ-כְּנַעַנִים loco הַחֵל-הַזֶּה est legendum vel יְרֵשׁוּ כְּנַעַנִים vel יְרֵשׁוּ אֶרֶץ כְּנַעַנִים] sunt ortae ex male intellecto rescisso, allegorico et obscuro stylo in summam exstasim rapti prophetae.

Vv. 19ab: Subiectum ad plurale praedicatum יְרֵשׁוּ sunt utique הַגִּבּוֹרִים et הַשְּׂפֵלָה, i. e. habitatores australis (meridionalis) regionis Negeb et habitatores celeberrimae planitiei Šephelâ. Propterea nos pleno iure vertimus: meridionales, incolae planitiei.

V. 20a: וְגִלְתָּ הַחֵל-הַזֶּה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל; expressio חֵל, quae denotat anteriorem murum (antemurale – *προτείχισμα*) cingentem aliquem locum munitum, suadet, ut v. 20a vertamus „Et deportati *ex locis munitis* filiorum Israel“; hanc nostram versionem recommendat analogia v. 20c, ubi per oppositionem ad loca munita Israel v. 20a fit sermo de deportatis ex Jerusalem, civitate munitâ regni Juda.

V. 20b: אֶשְׂרָ-כְּנַעַנִים; pronomen relativum אֶשְׂרָ habet ibi secundum contextum significationem demonstrativam (conf. Gesenius-Buhl, *Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch*¹⁶, pag. 74, nrus 3); phrasis אֶשְׂרָ-כְּנַעַנִים vult propterea dicere idem ac „territorium Canaan“ vel „loca Canaanitarum“ (in G legimus *γῆ τῶν Χαναανίτων*); nonnulli (conf. Knabenbauer-Hagen, l. c. p. 437) explicant אֶשְׂרָ ut nomen substantivum hebr. denotans „locum“ (conf. Gesenius-Buhl, *Hebr. u. aram. Handwörterbuch*¹⁶, pag. 73) et vertunt cum s. Hieronymo „loca Cananaeorum“. Praedicatum versuum 20ab est utique in v. 20d occurrens „יְרֵשׁוּ – possidebunt“.

Quaeritur, ubi sita fuerint loca in vv. 20bc commemorata: Sariphat, Sepharad? Sariphat – שָׂרִפָּת (Šârifat) erat verosimiliter urbs sita inter Tyrum et Sidonem, appellata in N. T. Σάρπητα (conf. Luc 426) et in inscriptionibus cuneatis Šaripatu, hodiernus locus Šarafand (conf. Bädeler K., *Palästina und Syrien*, pag. 303). Locus Sepharad – סְפָרַד (cod. B Ἐφραθά, G^o Σφραθά, Σαφάραθ) quaeritur in diversis terrae regionibus. V vertit „Bosphorus“ et s. Hieronymus de Bosphoro ita disserit: „nos ab Hebraeo, qui nos in Scri-

pturis sanctis erudivit, didicimus *bosphorum* sic vocari, et quasi Iudaeus, ista, inquit, est regio, ad quam Hadrianus captivos transtulit“. Alii, provocantes ad titulum cuneatum Darii, ubi inter provincias populosque Asiae Minoris praeter Cappadociam et Joniam enumeratur etiam provincia populusque *Sparda*, et ad sic dictam inscriptionem Behistun, ubi immediate ante provinciam Jauna, quae certe est bene nota provincia Asiae Minoris Jonia, nominatur provincia *Sparda*, vident in commemorato ibi nomine Sparda nostrum locum Sepharad et quaerunt propterea Sepharad in provincia Asiae Minoris Lydia, in urbe huius provinciae appellatâ *Sardes*. – Alii, respicientes v. Jo 4^{6a}, ubi urbibus phoeniciis Tyro, Sidoni et Philisthaeis exprobratur: „Filiis Juda et filios Jerusalem vendidistis filiis Jevanim“, collocant nostrum locum Sepharad vel prope vel in ipso territorio Jevanim, quod territorium Jevanim nihil aliud est ac territorium Joniorum – Graecorum, inhabitantium cum litora Asiae Minoris tum Graeciam (Sic nonnulli explicant nostrum locum Sepharad de urbe – regione graeca *Sparta*, cuius urbis – regionis nomen per Phoenices in regnum Juda pervenit.). – Alii vident in Sepharad vel regionem Mediae australis, quae regio in inscriptionibus Sargon *Sha-pa-arda* dicitur, vel urbem babyloniam Sippar, quae urbs componitur cum ruinis Abu Habba distantibus 50 km a Babylone. – Apud rabbinos medii aevi Hispania nomine Sepharad venit, Barhebraeus in Sepharad agnoscit Romam. – Alii aliter. – Stantibus tam multis et discrepantibus explicationibus hoc unum certum est voce Sepharad designari aliquem locum longinquum et remotum.

21. V. 21 praebet fastigium et corollarium eorum, quae hucusque in vv. 1 – 20 dicta sunt, et describit ea, quae post factam die Jahve punitionem populi Edom huicque populo iunctarum nationum et post factam die Jahve exaltationem iterum in unum coadunati electi populi regnorum Juda et Israel evenient: *Et ascendent salvati in montem Sion, ut iudicent montana Esau: et erit Jahve* (i. e. Domino) *regnum*, i. e. peractis et absolutis omnibus, quae in vv. 1 – 20 enuntiata sunt, fundabitur in Sion – in Jerusalem tamquam in sede centrali novum, splendidissimum et potentissimum regnum Jahve, cives et membra huius novi regni constituet ex omnibus praecedentibus miseriis Dei misericordiâ salvatus et iterum in unum coadunatus electus populus regnorum Juda et Israel, huic novo regno subiectae erunt omnes nationes, subiecti erunt praeprimis autem populo electo infensissimi Edomitae. Similem ideam de futuro post praecedentes miseras erigendo novo, splendidissimo, potentissimo et in aeternum duraturo regno Jahve protule-

runt etiam prophetae Hoſea in 2₁₋₃, 3₅, 14₅₋₉, Amos in 9₁₁₋₁₅, Joel in 4₁₇₋₂₁ (confer etiam Is 24₂₃). –

Verba prophetae v. 21 de novo regno Jahve, sumpta in sensu spirituali, implentur iam in terrestri regno Christi, i. e. in militante Ecclesia Christi, implebuntur autem modo perfectissimo in coelesti regno triumphans Ecclesiae, ubi Christus reprobatis et condemnatis omnibus adversariis regnabit in aeternum de coelesti Sion omnibus sanctis suis. Theodoretus Cyrensis, explanans v. 21, scribit: „simul praenuntiat exhibitam omnibus in Sion salutem, indeque in omnem orbem terrarum per crucem salutarem diffusam sanctificationem“.

V. 21a: Loco M מוֹשְׁעִים est utique cum G, 'A, Θ, S legendum „מוֹשְׁעִים – salvati“; lectionem מוֹשְׁעִים categorice exposcit, prouti ex nostra supra datâ explicatione patet, totus praecedens ideologicus contextus.

V. 21b: Nonnulli recentiores v. 21b pro posteriore additamento habent; sic scribit e. gr. Marti (l. c. p. 240): „man sieht ja doch nicht ein, wie Esau noch gerichtet werden soll, wenn es spurlos verschwunden v. 16 und wie Stroh verbrannt ist v. 18“. Immerito! Nam salvati, i. e. cives et membra novi, splendidissimi et potentissimi regni Jahve, iudicabunt montana Esau non propterea, ut iam punitum et satis humiliatum Edom de novo puniant et humilient, sed propterea, ut manifestent et repraesentent novum, splendidissimum, potentissimum et in aeternum *super omnes nationes* duraturum regnum Jahve, inter quas nationes certissime non deerunt populo electo infensissimi Edomitae, qui constituunt potissimum argumentum libelli Abdiae.

*

M vv. 1 – 11 legit Ecclesia tamquam lectiones Nocturni in feria 6 post Dominicam 4 Novembris.

O. A. M. D. G.

INDEX

CONSPECTUS SIGLORUM	11
LITERATURA	13

LIBER AMOS

PROLEGOMENA

I. De persona prophetae Amos	25
II. De tempore quo vaticinatus est Amos	26
III. Compositio et argumentum libri Amos	27
IV. De relatione inter prophetas Amos, Hoſeam et Joelem	28
V. Qualis erat tempore Amos conditio religionis et cultus necnon conditio vitae moralis et socialis in regno Israel?	30
VI. Reminiscentiae historicae in libro Amos	31
VII. De nominibus divinis in libro Amos	31
VIII. Quod nomen tribuit Amos regno Israel eiusque habitatoribus?	32
IX. De stylo libri Amos	32
X. Poeticum metrum libri Amos	34

CAPUT I.

Textus	37
Adnotationes	40

CAPUT II.

Textus	53
Adnotationes	56

CAPUT III.

Textus	69
Adnotationes	72

CAPUT IV.

Textus	83
Adnotationes	86

CAPUT V.

Textus	99
Adnotationes	103

CAPUT VI.

Textus	119
Adnotationes	122

CAPUT VII.	
Textus	135
Adnotationes	138
CAPUT VIII.	
Textus	151
Adnotationes	154
CAPUT IX.	
Textus	165
Adnotationes	168

LIBER ABDIAS

PROLEGOMENA

I. De persona prophetae Abdiae et de tempore quo vaticinatus est Abdias	183
II. De compositione et argumento libri	188
III. De stylo libri Abdiae	188
IV. De relatione inter Abdiam et nonnullos veteres prophetas	189
V. Nonnullae observationes occurrentes in libello Abdiae	190
VI. Poeticum metrum libelli Abdiae	191
TEXTUS LIBELLI ET ADNOTATIONES	193

CORRIGENDA

Pagina	Linea	Errata	Corrige
64	37	תְּשֻׁקוֹ	תְּשֻׁקוֹ
106	3	δῖκος	οῖκος
106	35	δικαιοσύνην	δικαιοσύνην
111	6	שְׂאֵרִים	שְׂאֵרִית
125	23	שְׂדֵן	שְׂדֵן
141	31	Expressione	Expressio
143	36	Jerobe'am	Jarobe'am

Ab eodem auctore
(dne B. Kutal) prodierunt

opera:

a) DĚJINY STARÉHO ZÁKONA,

Hradec Králové (Cechoslovachia) 1923.

b) PALESTINA,

Hradec Králové (Cechoslovachia) 1926.

c) LIBER PROPHETAE HOŠEAE

(Commentarii in prophetas minores: fasciculus I.),

Olomucii ČSR 1929.

d) LIBER PROPHETAE JOELIS

(Commentarii in prophetas minores: fasciculus II.),

Olomucii ČSR 1932.

Pretium

huius commentarii:

Kč 28; Frcs. suis. 440.